

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Auksė Razanovaitė

**LIETUVIŲ SENŪJŲ RAŠTŲ KLITINIAI ĮVARDŽIAI
(XVI–XVIII a.)**

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Vilnius, 2014

Disertacija rengta 2009—2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas

doc. dr. Jurgis Pakerys

(Filologijos fakultetas, humanitariniai mokslai, filologija — 04 H)

Turinys

Turinys	3
Lentelių, schemų ir paveikslų sąrašas.....	6
Santrumpų sąrašas.....	8
1. Įvadas.....	9
2. Klitiko sąvoka, klitikų parametrai ir tyrimai	13
2.1. Klitiko sąvoka	13
2.2. Klitikų parametrai.....	14
2.3. Klitikų tyrimai	19
2.4. Lietuvių senųjų raštų klitiniai įvardžiai ir jų tyrimai.....	22
2.4.1. Lietuvių senųjų raštų klitiniai įvardžiai baltų kalbų kontekste	22
2.4.2. Klitiniai įvardžiai XVII—XIX a. lietuvių kalbos gramatikose	25
2.4.3. Lietuvių senųjų raštų klitinių įvardžių tyrimai.....	27
3. Klitinių įvardžių pozicija — veiksmažodiniai ir antrosios pozicijos klitikai	32
3.1. Veiksmažodiniai klitikai.....	32
3.2. Wackernagelio dėsnio, arba antrosios pozicijos (2P), klitikai ir antroji pozicija	33
3.2.1. Antroji pozicija (2P)	34
3.2.1.1. 2P po pirmojo sakinio (klauzos) žodžio arba konstituento	34
3.2.1.2. 2P šeimininko atžvilgiu.....	35
3.2.1.3. 2P žodžio morfeminėje struktūroje	35
3.3. Tarp veiksmažodinių ir antrosios pozicijos klitikų.....	36
3.4. Lietuvių senųjų raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipai...	39
4. XVI—XVIII a. šaltinių aprašas	45
4.1. Šaltinių aprašo tvarka.....	45
4.1.1. XVI a. šaltinių klitinių įvardžių formų aprašas.....	51
4.1.1.1. Wolfenbüttelio postilė (1573)	51
4.1.1.2. Vilento enchiridionas ir „Evangelijos bei Epistolos“ (1579).....	52
4.1.1.3. Bretkūno giesmynas (1589).....	53

4.1.1.4. Bretkūno Biblijos vertimas (1579—1590).....	54
4.1.1.4.1. Bretkūno psalmyno (1580 m.) klitinių įvardžių formų redagavimas	56
4.1.1.4.2. Bretkūno Senojo ir Naujojo Testamento (1590) klitinių įvardžių formų redagavimas	58
4.1.1.5. Bretkūno postilė (1591)	59
4.1.1.6. Petkevičiaus katekizmas (1598).....	60
4.1.1.7. Daukšos postilė (1599)	61
4.1.1.8. „Malda, ieib ifchganitingai numirtumbei“ (1600).....	62
4.1.1.9. „Apie Popieszischkaie Missche“ (1600)	62
4.1.1.10. Morkūno postilė (1600)	63
4.1.1.11. Apibendrinamoji XVI a. šaltinių duomenų apžvalga.....	65
4.1.2. XVII a. šaltinių klitinių įvardžių formų aprašas	69
4.1.2.1. Anoniminis katekizmas (1605).....	69
4.1.2.2. Zengštoko giesmynas (1612).....	71
4.1.2.3. Rėzos psalmynas (1625)	73
4.1.2.4. S. M. Slavočinskio giesmynas (1646).....	73
4.1.2.5. Jaknavičiaus evangelijos (1647—1797 m. leidimai).....	75
4.1.2.6. „Knyga nobažnystės“ (1653).....	76
4.1.2.7. Chilinskio Biblija (1660)	83
4.1.2.8. Kleino giesmynas ir maldynas (1666).....	89
4.1.2.9. Belarmino katekizmas (1677)	90
4.1.2.10. Rikovijaus giesmynas (1685).....	91
4.1.2.11. Kiti tekstai	92
4.1.2.12. Apibendrinamoji XVII a. šaltinių duomenų apžvalga	93
4.1.3. XVIII a. šaltinių klitinių įvardžių formų aprašas	97
4.1.3.1. Bitnerio Naujasis Testamentas (1701)	97
4.1.3.2. 1701 m. katekizmas.....	98
4.1.3.3. Šusterio giesmynas (1704).....	100
4.1.3.4. Jaknavičiaus evangelijos (1705—1774 m. leidimai).....	102
4.1.3.5. 1776 m. giesmynas.....	103
4.1.3.6. Kiti tekstai	104

4.1.3.7. Apibendrinamoji XVIII a. šaltinių duomenų apžvalga	106
4.1.4. Apibendrinamoji XVI—XVIII a. šaltinių duomenų apžvalga.....	110
4.1.4.1. Klitinių įvardžių formų skaičius ir pavidalas	110
4.1.4.2. Klitinių įvardžių formų linksniai	111
4.1.4.3. Klitinių įvardžių formų šeimininkas	111
4.1.4.4. Klitinių įvardžių formų pozicija šeimininko atžvilgiu	114
4.1.4.5. Klitinių įvardžių pozicija sakinyje	115
4.1.4.6. Klitinių įvardžių kartojimas	117
5. Klitinių įvardžių formos to paties teksto ar tekstų rinkinio skirtingų laikotarpių leidimuose	120
5.1. Psalmyno XVI—XVIII a. leidimai	120
5.2. Slavočinskio ir „Balso širdies“ giesmynų klitinių įvardžių formos.....	122
5.3. Kleino giesmyno tradicija: nuo 1666 m. iki 1776 m. leidimo.....	123
5.4. Jaknavičiaus evangelijos (1705—1797 m. leidimai)	126
6. Išvados	128
7. Priedas. Tikslintini Hermanno surinktieji duomenys.....	131
8. Šaltiniai	185
8.1. XVI amžius.....	185
8.2. XVII amžius	191
8.3. XVIII amžius	196
8.4. XIX ir XX amžiai	207
9. Literatūra	209

Lentelių, schemų ir paveikslų sąrašas

1 schema. Lietuvių senųjų raštų klitinių įvardžių formų pozicijos tipai.	44
1 lentelė. Klitinių įvardžių formos Wolfenbüttelio postilėje (1573).....	52
2 lentelė. Klitinių įvardžių formos Bretkūno giesmyne (1589).....	54
3 lentelė. Klitinių įvardžių formos Bretkūno Biblijoje (1579–1590).	56
4 lentelė. Klitinių įvardžių formos Petkevičiaus katekizme (1598).....	60
5 lentelė. Klitinių įvardžių formos Daukšos postilėje (1599).	62
6 lentelė. Klitinių įvardžių formos Morkūno postilėje (1600).	64
1 pav. XVI a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipų pasiskirstymas.	67
7 lentelė. Klitinių įvardžių formų vartoseną XVI a. šaltiniuose.	68
8 lentelė. Klitinių įvardžių formos Anoniminiame katekizme (1605).....	71
9 lentelė. Klitinių įvardžių formos Zengštoko giesmyne (1612).....	72
10 lentelė. Klitinių įvardžių formos S. M. Slavočinskio giesmyne (1646)....	75
11 lentelė. Klitinių įvardžių formos Jaknavičiaus evangelijų skirtingų metų leidimuose.	76
12 lentelė. Klitinių įvardžių formos „Knygoje nobažnystės“ (1653).....	82
13 lentelė. Klitinių įvardžių formos Chilinskio Biblijoje (1660).....	87
14 lentelė. Klitinių įvardžių formos Kleino giesmyne ir maldyne (1666).	90
15 lentelė. Klitinių įvardžių formos Rikovijaus giesmyne (1685).	92
2 pav. XVII a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipų pasiskirstymas.	95
16 lentelė. Klitinių įvardžių vartoseną XVII a. šaltiniuose.....	96
17 lentelė. Klitinių įvardžių formos Bitnerio Naujajame Testamente (1701).	98
18 lentelė. Klitinių įvardžių formos 1701 m. katekizme.	100
19 lentelė. Klitinių įvardžių formos Šusterio giesmyne (1704).....	101
20 lentelė. Klitinių įvardžių formos Jaknavičiaus evangelijų skirtingų metų leidimuose.	102
21 lentelė. Klitinių įvardžių formos 1776 m. giesmyne.	104
3 pav. XVIII a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipų pasiskirstymas.	107

22 lentelė. Klitinių įvardžių formų vartoseną XVIII a. šaltiniuose.....	109
4 pav. Šeimininko pasiskirstymas pagal kalbos dalis XVI–XVIII a. šaltiniuose.	113
5 pav. Šeimininko – veiksmažodžio gramatinių formų pasiskirstymas XVI– XVIII a. šaltiniuose.....	113
6 pav. XVI–XVIII a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipų pasiskirstymas.	116

Santrumpų sąrašas

- acc. — akuzatyvas, galininkas
- ang. — anglų kalba
- bulg. — bulgarų kalba
- CL — klitikas
- č. — čekų kalba
- dat. — datyvas, naudininkas
- gen. — genityvas, kilmininkas
- gr. — graikų kalba
- isp. — ispanų kalba
- it. — italų kalba
- la. — latvių kalba
- latg. — latgalių kalba / tarmė
- le. — lenkų kalba
- lie. — lietuvių kalba
- mak. — makedonų kalba
- pr. — prūsų kalba
- PRAEF — prefiksas, priešdėlis
- pranc. — prancūzų kalba
- pro — proklitikas
- RADIX — šaknis
- s. isp. — senoji ispanų kalba
- s. la. — senoji latvių kalba
- s. lie. — senoji lietuvių kalba
- serb. ir kr. — serbų ir kroatų kalba
- sg. — vienaskaita
- V — veiksmožodis

1. Įvadas

Disertacijos **objektas** — lietuvių XVI—XVIII a. raštų vienaskaitos pirmojo, antrojo asmens klitiniai įvardžiai $m(i)$ ir $t(i)$, šių klitikų vartoseną ir jos pokyčius.

Darbo **tikslas ir uždaviniai**. Darbo tikslas — aprašyti pirmojo, antrojo asmens klitinių įvardžių $m(i)$ ir $t(i)$ vartoseną lietuvių XVI—XVIII a. tekstuose. Keliami uždaviniai: sudaryti išsamų lietuvių kalbos XVI—XVIII a. raštų klitinių įvardžių sąvadą; remiantis surinkta medžiaga, analizuoti klitinių įvardžių formas, apibrėžti jų poziciją sakinyje ir poziciją žodžio, prie kurio šlyja klitinis įvardis, atžvilgiu; apžvelgti lietuvių kalbos klitinių įvardžių raidą, vartosenos pokyčius.

Disertacijoje remiamasi deskriptyviniu **metodu**, nes vienas iš tyrimo tikslų — aprašyti klitinius įvardžius XVI—XVIII a. lietuvių kalboje. Klitinių įvardžių aprašas negalimas be analizės, todėl taikant analitinį metodą tiriamos konstrukcijos, kuriose vartojamas klitinis įvardis, pateikiama lietuvių kalbos klitinių įvardžių sistema. Aprašymo ir analizės metodika pasirinkta atsižvelgiant į tipologinius klitikų parametrus, taip pat svarbūs slavų klitinių įvardžių tyrimai, leidę nustatyti reikiamus kriterijus ir lietuvių senųjų raštų analizei.

Medžiaga rinkta iš lietuvių XVI—XVIII a. tekstų (žr. 8 dalį „Šaltiniai“). Naudotasi ir išlikusiais paminklais, ir elektroniniais ištekliais. Medžiaga sukaupta duomenų bazėje, kurios teikiamomis galimybėmis ją galima matyti įvairiais pjūviais: visų laikotarpių (XVI—XVIII a.) klitinių įvardžių formas vienoje lentelėje, atskirų šaltinių klitinių įvardžių lytis, taip pat galimybė surinktą medžiagą filtruoti pagal reikiamus gramatinius rodiklius.

Darbo naujumas. Daug faktų apie lietuvių kalbos pirmojo ir antrojo asmens klitinius įvardžius yra pateikęs Hermannas (1926, 15—102), tačiau jam buvo prieinami ne visi šaltiniai. Disertacijoje pirmą kartą sistemiškai aprašomos XVI—XVIII a. raštų vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens klitinių

įvardžių $m(i)$ ir $t(i)$ formos: apibrėžiama klitinių įvardžių pozicija (sakinio ir žodžio, prie kurio šlyja, atžvilgiu), aptariamoms klitinių įvardžių formoms to paties teksto ar tekstų rinkinio skirtingų laikotarpių leidimuose. Darbas aktualus ir tuo, kad jame klitikai analizuojami tipologinių tyrimų kontekste, pateikiama nemažai naujos medžiagos iš anksčiau neprieinamų šaltinių.

Disertacijos sandara

1. Įvadas.

2. Antrojoje dalyje kalbama apie klitiko sąvoką, tipologinius jų parametrus ir tyrimus. Lietuvių senųjų raštų klitiniai įvardžiai apžvelgiami baltų kalbų kontekste, pateikiamos lietuvių senųjų raštų asmeninių klitinių įvardžių tyrimų ir XVII–XIX a. lietuvių kalbos gramatikų, kuriose kalbama apie minėtas formas, apžvalgos.

3. Trečiojoje dalyje skiriami Wackernagelio dėsnio ir veiksmožodiniai klitikai, nustatomi lietuvių kalbos senųjų raštų pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių pozicijos sakinyje tipai.

4. Ketvirtoji dalis — tiriamoji. Joje pagal nusistatytus kriterijus analizuojamos lietuvių kalbos senuosiuose raštuose užfiksuotos pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių formos. Atskirai aprašomos XVI, XVII ir XVIII a. šaltiniuose rastos formos, po šio aprašo apibendrinami visų šaltinių duomenys.

5. Penktojoje dalyje įvertinamos klitinių įvardžių lytys to paties teksto ar tekstų rinkinio skirtingų laikotarpių leidimuose.

6. Šeštojoje dalyje pateikiamos išvados.

7. Darbas turi priedą (septintoji dalis), aštuntojoje ir devintojoje dalyse duodami šaltinių ir literatūros sąrašai.

Ginamieji teiginiai

1. Lietuvių senuosiuose raštuose fiksuojama nestabili pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių sistema: šios formos randamos ir Wackernagelio dėsnio pozicijoje (retais atvejais), ir šlyja prie veiksmožodžio, kai jis yra pirmasis ir ne pirmasis kirčiuotas klauzos žodis, retai tos formos jungiasi prie

ne veiksmažodžio formos, kuri nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis; pavieniais atvejais galima tų formų proklizė.

2. Lietuvių senuosiuose raštuose vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens klitiniai įvardžiai taip pat, kaip ir slavų kalbose, rodo stiprią tendenciją eiti greta veiksmažodžio lyčių.

3. Lietuvių senuosiuose raštuose klitinių įvardžių formų, įsiterpusių tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies, daugėja palaipsniui.

4. Vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens klitiniai įvardžiai, šlyjantys prie neigiamosios veiksmažodžio formos, nėra tik genityvo reikšmės.

5. To paties teksto ar tekstų rinkinio skirtingų laikotarpių leidimuose klitinių įvardžių formų palaipsniui atsisakoma, tačiau kartais jos dar gali būti pavartojamos ir kuriant naujus eiliuotus tekstus.

Darbo aprobavimas

Disertacijos tema paskelbti **straipsniai**:

Razanovaitė Auksė 2010, Apie lietuvių senųjų raštų atoninę įvardžio formą *te*, *Baltistica* 45(2), 261–264.

Razanovaitė Auksė 2011, Klitinių įvardžių formos Mažosios Lietuvos XVI–XVIII a. Psalmynuose, in Jowita Niewulis-Grablunas, Justyna Prusinowska, Ewa Styczyńska-Hodyl (eds.), *Perspectives of Baltic Philology 2*, Poznań: Wydawnictwo Rys, 185–195.

Razanovaitė Auksė 2013, Lietuvių vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių formos XVI a. raštuose, *Baltistica* 48(2), 245–268.

Darbo tema skaityti **pranešimai** konferencijose:

XI tarptautinis baltistų kongresas „Baltų kalbų praeitis, dabartis ir ateitis“, 2010 m. Ryga, Latvija. Pranešimo tema: „Apie atoninę participinio įvardžio formą *te* ‘tave’“.

Tarptautinė konferencija „Baltų filologijos perspektyvos II. Lenkų–baltų kontaktai ir kontrastai kalboje bei literatūroje“, 2010 m., Poznanė,

Lenkija. Pranešimo tema: „Klitiniai įvardžiai Mažosios Lietuvos XVI–XVIII a. psalmynuose“.

Salų vasaros kalbotyros mokykla, 2012, Salos, Lietuva. Pranešimo tema: „Personal pronominal clitics in Old Lithuanian“.

Tarptautinė SLE (Societas Linguistica Europaea) konferencija, 2012 m., Stokholmas, Švedija. Pranešimo tema: „The pronominal clitic system of Old Lithuanian in the Baltic-Slavic areal context“.

2. Klitiko sąvoka, klitikų parametrai ir tyrimai

2.1. Klitiko sąvoka

Daugumoje kalbų yra gramatinių elementų, kurie turi ir savarankiškiems žodžiams, ir afiksams būdingų savybių, t. y. sintaksiškai jie savarankiški, bet sudaro fonologinį vienetą su žodžiu šeiminku (ang. *host*), prie kurio šlyja (Franks, King 2000). Šiam reiškiniui apibūdinti vartojamas terminas *klitikas*, kilęs iš gr. κλίνω ‘šlyju’. Tai, kad klitikas negali eiti vienas, gerai iliustruoja romanų kalbų pavyzdžiai (Klavans 1982, 6–7):

1) isp. ¿*A quién lo digo?* ‘Kam aš tai sakau?’

a. *me ‘man’ (klitikas)

b. *a mí* ‘man’ (ne klitikas);

2) pranc. *Qui le voit?* ‘Kas tai mato?’

a. *je ‘aš’ (klitikas)

b. *moi* ‘aš’ (ne klitikas).

Neretai klitikai apibrėžiami ir neigiamai, nurodoma, kas jie nėra: klitikas nėra integruotas į sakinį taip, kaip „normalūs“ žodžiai, ir nėra integruotas į žodį taip, kaip „normalūs“ afiksai (Anderson 2005, 1). Anot Zwickio, klitiko sąvoką traktuojant plačiai, jis yra daug apimantis terminas (ang. *umbrella term*), o ne gryna gramatinės teorijos kategorija. Tokio tipo sąvokos paprastai ir yra skirtos reiškiniams ar elementams, kurie apima įvairias tam tikros rūšies ypatybes, įvardyti (Zwicky 1994, xiv). Tai, kad klitikas — ne taip paprastai apibrėžiama sąvoka, matyti ir iš pagrindinių klitikų funkcijų įvairiose kalbose: klitikais dažnai reiškiami linksniai, priklausymas (posesyvumas), apibrėžtumas (nominalinės ypatybės), iš veiksmažodžio kategorijų minėtinos laiko, aspekto, nuosakos ir kt. kategorijos, taip pat svarbi įvardinio argumento kategorija (Spencer, Luís 2012, 37).

2.2. Klitikų parametrai

Nors dėl kai kurių esminių dalykų sutariama (pavyzdžiui, savarankiško kirčio neturėjimas — sakinyje klitikas negali eiti vienas, jis turi turėti fonologinį šeimininką — žodį, prie kurio šlyja (Zwicky 1985, 286)), vis dėlto tiksliai klitiko sąvoka nėra apibrėžta. Yra pasiūlyta tipologinių klitikų parametrų, o neretai aprašant šias formas naudojami tam tikri klausimynai (pavyzdžiui: Vos, Veselovská 1999; Aikhenvald 2002). Toliau aptariami kai kurie minėtuose darbuose siūlomi aspektai, kurie galėtų būti svarbūs analizuojant ir senosios lietuvių kalbos klitinius įvardžius.

1. Pagal tai, kaip šlyja prie šeimininko, klitikai skiriami į *proklitikus* (eina prieš kirčiuotą žodį), *enklitikus* (eina po kirčiuoto žodžio) ir *endoklitikus* (eina žodžio morfeminėje struktūroje po afikso). Reikia pastebėti, kad klitikai vienoje konstrukcijoje gali būti enklitikai, o kitoje — proklitikai, pavyzdžiui, italų kalboje tiesioginio objekto klitikas *lo* eina prieš tiesioginės nuosakos asmenuojamąją veiksmažodžio formą (*me= lo= dici* ‘tu sakai man tai’), bet jungiasi po liepiamosios veiksmažodžio formos (*dimme=lo* ‘(pa)sakyk man tai’). Dažniausiai literatūroje minimas endoklitiko pavyzdys — portugalų kalbos atvejis, kai asmeninis klitinis įvardis eina tarp veiksmažodžio šaknies ir afikso: *escrever=se=ia* ‘bus parašyta’ (kur *se* iš dalies atitiktų lie. sangrąžos rodiklį *-si-*). Manoma, kad ši konstrukcija atsirado todėl, kad laiką žymintys afiksai iš pradžių buvo pagalbinio veiksmažodžio *būti* formos ir priesagomis tapo tik visai neseniai (Aikhenvald 2002, 44).

2. Šeimininko žodžio klasės pasirinkimas. Klitikai paprastai gali šlyti prie bet kokios kalbos dalies, tačiau žinoma atvejų, kai jie jungiasi išskirtinai prie veiksmažodžio (Vos, Veselovská 1999, 897—898; Aikhenvald 2002, 45).

3. Šeimininko tipas. Klitikų pozicija sakinyje, priklausomai nuo fonologinių faktorių arba gramatinių šeimininko ypatybių, gali būti fiksuota, tačiau klitikai gali eiti ir laisvai. Fiksuota klitiko pozicija gali būti: 1) pozicija, nepriklausoma nuo gramatinės šeimininko klasės; 2) pozicija, priklausoma nuo gramatinės šeimininko formos. Pirmuoju atveju klitikas sakinyje užima tam tikrą fiksuotą poziciją nepriklausomai nuo to, koks yra jo šeimininkas

(pavyzdžiui, Wackernagelio dėsnio, arba antrosios pozicijos, klitikai¹ gali šlyti prie bet kokio pirmojo kirčiuoto sakinio žodžio). Antruoju atveju klitikų pozicija priklauso nuo šeimininko gramatinės formos. Pavyzdžiui, romanų ir makedonų kalbose klitiniai įvardžiai prie finitinių (amenuojamųjų) veiksmažodžių formų šlyja prepoziciškai, o prie liepiamosios nuosakos formų — postpoziciškai. Dar skiriami ir pastovios vietos sakinyje neturintys klitikai, kurie šlyja prie šeimininko priklausomai nuo diskurso tipo ar kitų sąlygų (Vos, Veselovská 1999, 897—899; Aikhenvald 2002, 45—46).

4. Kalbant apie asmeninius klitinius įvardžius, skiriamos ir jų linksnių reikšmės, pavyzdžiui, čekų kalboje šie įvardžiai vartojami genityvo, datyvo ir akuzatyvo reikšmėmis: *mě, tě* (gen.), *mi / mně, ti* (dat.), *mě, tě* (acc.) (Veselovská 1996, 2).

5. Segmentinės ir fonotaktinės klitikų ypatybės. Nustatyta, kad dažniausiai klitikai, kaip ir afiksai, yra viensiemeniai (Aikhenvald 2002, 48—49).

6. Tvarka klitikų grupėje. Daugeliui kalbų, turinčių klitikus, būdingos vadinamosios klitikų grupės. Tas grupes sudaro keli klitikai, šlyjantys vienas šalia kito, o pačiose grupėse jie išsidėsto griežta tvarka, net jei tos kalbos žodžių tvarka yra laisva.

Klitikų tvarkos grupėje reiškinių gerai iliustruoja slavų kalbos — jose žodžių tvarka yra labai laisva, tačiau klitikai grupėje eina išskirtinai griežta tvarka (Migdalski 2006, 164), pvz., serbų ir kroatų kalboje klitikų grupė išsidėsto taip: *li-Aux-Dat.-Acc.-Gen.-Refl.-je* (Spencer 2010, 356). Atvirkštinė tvarka klitikų grupėje būtų negramatinė, pavyzdžiui:

3) mak. *Nosi* = *mi* go! (Franks, King 2000, 207)
nešti.IMP = aš.DAT jis.ACC
'(at)nešk man jį'
(plg. **Nosi go mi!*).

---

¹ Apie juos plačiau žr. 3.2 dalyje.

Sakinyje klitikų grupės eina priklausomai nuo to, ar klitikai kalboje yra vadinamosios antriosios, arba Wackernagelio dėsnio, pozicijos, ar šlyja prie veiksmožodžio. Slavų kalbos šiuo aspektu taip pat skiriasi, toliau teikiami serbų ir kroatų (4) ir bulgarų (5) kalbų pavyzdžiai (Franks, King 2000, 216):

4) serb. ir kr. a. Sutra =*ga*   deca   neće   videti
rytoj =jis.ACC vaikai   NEG-FUT.3SG matyti.INF
'Vaikai nematys jo rytoj'

b. *Sutra deca=*ga* neće videti

5) bulg. a. Včera v gradinata Daniela =*mu*   =*gi*   dade
vakar sode.DEF Daniela =jis.DAT =jie.ACC davè.3SG
'Vakar sode Daniela juos davè jam'

b. *Včera=*mu*=*gi* v gradinata Daniela dade

Čia matyti, kaip savo vietą pasirenka antrosios pozicijos ir prie veiksmožodžio šlyjantys klitikai: serbų ir kroatų kalboje *ga* eina iškart po pirmojo sakinio žodžio, kitokia tvarka būtų negramatinė, o bulgarų kalboje — priešingai, klitikai *mu* ir *gi* eina prieš veiksmožodžio formą.

Tai, kad indoeuropiečių šeimos kalbose dalelytės, eidamos su klitiniais įvardžiais, turi pirmenybę, yra nurodęs jau Delbrückas (1900, 51). Pastebėta, kad ir senuosiuose lietuvių raštuose klitinė įvardžio forma *mi* eina po dalelyčių *gu* ir *gi* (plg. Ambrasas 2006, 93). Štai keli pavyzdžiai iš Chilinskio Biblijos: *nepasakie=**gu**=**mi**²* Pr (1 Moz) 20,5; *turetumey=**gu** =**mi** todryn* Pr (1 Moz) 29,15; *nepasakisi =**gu** =**mi*** 2 Sam 13,4; *nepasakisite=**gu**=**mi*** 2 Kar 6,11. Galbūt ir *ko=**gi**=**mi** tada meldžiu* Pr (1 Moz) 25,32.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad, nepaisant minėtų pavyzdžių, kai dalelytė eina pirma klitinio įvardžio, lietuvių senuosiuose raštuose užfiksuota

---

² Visame tekste klitikai išskiriami lygybės ženklu (=). Jei tarp lygybės ženklo ir žodžio, prie kurio šlyja klitinis įvardis, nėra tarpo, reiškia, kad ir šaltinyje klitikas prijungiamas be tarpo, ir atvirkščiai. Išimtis taikoma aptariant kai kuriuos giesmynus, kur lygybės ženklas atskiriant klitinių įvardžių formas vartojamas pačiuose tekstuose.

nemažai atvejų, kai klitinis įvardis eina prieš dalelytes *gi* ir *gu*: *Apwirto =mi=gu tada kas ira giar ind smerti?* ChST Rm 7,13, *Dera=mi=gu kq kalbet tawęsp?* ChST Apd 21,37, *Tene =mi=gi negandiná máne teipag nieko griekas* MP 159,14, *Duoki=m=gi Pone beń maž atfiljeti* KN G 45,29, *Szelpkie=m=gi iog ne perftoiay* SG I 155,2, *nu=mi=gifiufk teypag koki Ananioβiu* MP III 15b,7.

Autoriai, tyrę bulgarų ir senosios bažnytinės slavų kalbų duomenis (Franks 2008; Migdalski 2007), pastebėjo, kad dalelytės tvirčiau laikosi antrosios sakinio pozicijos nei kiti klitikai, kurie dažnai šlyja prie veiksmažodžių. Panašias išvadas daro ir Petit (2008, 303) apie baltų kalbas, nurodęs, kad ir jose antrojoje sakinio pozicijoje tvirčiau laikosi jungiamosios ar emfatinės dalelytės.

7. Klitikų aprėpties laukas. Pagal tai, kokia yra klitikų veikimo sritis, gali būti skiriami sakinio ir frazės klitikai. Pavyzdžiui, Zalizniakas, analizuodamas senosios rusų kalbos tekstus ir apibrėždamas Wackernagelio dėsnį, sako ten, kaip ir kitose senosiose ide. kalbose, enklitikų, susijusių su tariniu (arba su visa fraze), išdėstymas paklūsta vadinamajam Wackernagelio dėsniumi: visi tokie enklitikai įeina į pirmąją klauzos³ taktinę grupę (ir sudaro tos grupės pabaigą). Enklitikai, reikšmės požiūriu priklausantys ne tariniui, o kitiems žodžiams, Wackernagelio dėsnio nepaiso ir paprasčiausiai eina po tų žodžių. Atitinkamai senosios rusų kalbos enklitikai skirstomi į dvi klases: *frazinių* (arba Wackernagelio dėsnio enklitikų) ir *lokalinių* (ne Wackernagelio dėsnio enklitikų) (Zalizniak 2008, 24–27).

8. Specifinės sintaksinės klitikų savybės. Kai kuriose kalbose klitikai sintaksiškai veikia pagal tam tikras tik jiems galiojančias taisykles. Pavyzdžiui, romanų ir slavų kalbų klitiniams įvardžiams būdingas kopimas (ang. *clitic climbing*) ir dubliavimas (ang. *clitic doubling*).

Klitikų kopimas. Nors paprastai klitinis įvardis šlyja prie žodžio, su kuriuo jis susijęs ir semantiškai, ir sintaksiškai, tačiau pasitaiko, kad ta forma

---

³ Šis terminas lietuvių kalbotyroje dar neįsitvirtinęs. Laikoma, kad vientisinis sakinytis = viena klauza, o sudėtiniai sakiniai yra paprastai sudaryti iš dviejų klauzų (Holvoet 2009, 164).

persikelia (tarytum užkopia) į pagrindinį sakinį (klausą), nors yra susijusi su priklausomosios (šalutinės) klausos veiksmažodžiu. Šis reiškinytis vadinamas klitikų kopimu (Franks, King 2000, 241; Spencer 2010, 357). Klitikų kopimas plačiausiai žinomas iš romanų, taip pat slavų kalbų. Kaip pavyzdį galima panagrinėti ispanų (6) ir italų (7) kalbų sakinius (Nevis 2000, 390):

6) isp. a. *Quiero mandar =te =lo*
 norėti.1SG siųsti.INF=2SG=3SG
 ‘(Aš) noriu tau tai (nu)siųsti’;

b. *Te=lo quiero mandar*
 2SG=3SG norėti.1SG siųsti.INF
 ‘(Aš) noriu tau tai (nu)siųsti’;

7) it. *Giani=li vuole vedere*
 Jonas=jie norėti.PRES.3SG matyti.INF
 ‘Jonas nori juos (pa)matyti’.

Kaip matyti iš ispanų kalbos pavyzdžių (6), objekto klitikas semantiškai ir sintaksiškai priklauso veiksmažodžio bendračiai *mandar* ‘siųsti’ (a), bet jis taip pat gali persikelti prie formos *quiero* ‘noriu’. Atitinkamai ir italų kalboje, kur klitikas „kopia“ nuo veiksmažodžio bendraties *vedere* ‘matyti’ prie veiksmažodžio formos *vuole* ‘nori’.

Įdomu tai, kad keli lietuvių senuosiuose raštuose užfiksuoti pavyzdžiai taip pat gali būti vertinami kaip kopimas:

8) a. *Gedoj' apleift ne=mi=galli* KlG 394,14; RkG 397,1; ŠG 441,14
 ‘apleisti negali mane / manęs’;

b. *ir kardas mana ne gali=m gielbeti* BPs 44,7 ‘negali gelbėti mane /manęs’;

c. *bei nieks ne nori=m padwares dūti* BST Ts (Richt) 19,18 ‘nenori man [...] duoti’;

d. *Bet jeygu ans žmogus nemegs imt moteries brola fawo, tada nueys, mote brola jo bromoń Wiraufiump, ir taris, Brolis wira namo wegia prykialt*

Izraeliy warda broloy fawo nenory=mi padaryt kaltes wiro brolies ChST 5 Moz 25,7 ‘nenori man padaryti’;

e. *pa=mi=ilfufi guldyk* ŠG 1776 516,4 ‘pailsusį mane guldyk’.

Panašiai kaip ir anksčiau aptartuose ispanų ir italų k. pavyzdžiuose, klitikas *m(i)* priklauso veiksmažodžių *apleisti, gelbėti, duoti, padaryti, guldyti* bendratims, bet persikelia prie formų *(ne)galėti* (a, b), *(ne)norėti* (c, d) *pailsęs* (e). Galbūt pirmąjį (a) ir paskutinįjį (e) pavyzdžius galima vertinti ir kiek kitaip — tiesioginis objektas dėl žodžių tvarkos eina toliau nuo susijusio žodžio (*pailsusį mane guldyk*).

Klitikų dubliavimas, arba reduplikacija. Tai reiškiny, kai klitiniai įvardžiai pasirodo veiksmažodžio junginyje kartu su daiktavardžio fraze, esančia objekto pozicijoje, t. y. tą objektą dubliuoja, kartoja. Tradiciškai šiam reiškiniui iliustruoti teikiamas ispanų kalbos (Pietų Amerikos dialekto) pavyzdys (Jaeggli 1986, 32):

9) isp. *Lo= vimos a Juan*
jis.ACC= matėme Juaną
‘Matėme Chuaną’.

Apibendrinant klitikų parametrus matyti, kad be kitų specifinių sintaksinių reiškinių aprašant ir analizuojant bet kokios kalbos klitikus svarbiausia įvertinti klitiko poziciją šeimininko atžvilgiu, šeimininko gramatinės ypatybės, klitiko poziciją sakinyje ir ar ji priklauso nuo šeimininko gramatinių ypatybių.

2.3. Klitikų tyrimai

Viena iš ankstesniųjų klitikų tyrimų kryptį siejama su tradicinėmis gramatikomis, indoeuropeistika ir fonologiniu klitikų apibūdinimu, o naujesniuose tyrimuose labiau domimasi specialia klitikų pozicija sakinyje, jų išskirtine sintakse (Neonan 2003, 326). Šias dvi kryptis apibūdina ir literatūroje randami prozodinio bei sintaksinio klitiko apibrėžimai:

prozodiniai klitikai yra elementai, kurie negali suformuoti fonologinio žodžio nesusijungdami su kitais žodžiais (Halpern 1996, 432), *sintaksiniai klitikai* yra elementai, užimantys tas sintaksines pozicijas, kurių negali užimti neklitiniai žodžiai (Riemsdijk 1999, 5).

Žymiausias tradicinio arba fonologinio klitikų reiškinių atstovas — Jakobas Wackernagelis (1892), nustatęs, kad nekirčiuoti „maži“ žodžiai daugelyje indoeuropiečių kalbų eina antrojoje sakinio pozicijoje, t. y. po pirmojo kirčiuoto sakinio žodžio. Iš esmės tai fonologinis reiškinių supratimas, kai klitikai prozodiškai priklauso nuo žodžio, prie kurio šlyja, pavyzdžiui:

10) lot. *Iuppiter =te dique perdant* Aulul. 658 (Wackernagel 1892, 410)

‘Jupiteris tave prakeikė’.

Šiuolaikiniai romanų ir slavų kalbų tyrimai brėžia kitokį požiūrį į klitikus. Pirmiausia čia kalbama apie įvardinius klitikus, kurie sintaksiškai elgiasi visiškai kitaip nei kirčiuoti jų atitikmenys, taigi į pirmą vietą keliamas klitinių įvardžių specialiosios sintaksės klausimas, svarbus tampa ne faktas, kad tai kirčio neturintys elementai, bet kad jie gali eiti iškart prieš asmenuojamąją veiksmažodžio formą — pozicijoje, kurioje neklitiniai elementai niekada neina.

Klitiniai įvardžiai priskiriami silpnųjų (ang. *weak*) (klitinės, sietinės formos)⁴ įvardžių grupei, o kirčiuotos įvardžių formos laikomos stipriosiomis

---

⁴ Kalbant apie visus klitikus apskritai, tipologiškai dažnai skiriamos kelios jų grupės pagal Zwickio klasifikaciją, išdėstytą teoriniame apraše „On clitics“ (1977): *paprastieji* (ang. *simple clitics*), *specialieji* (ang. *special clitics*) ir *priklausomieji žodžiai* (ang. *bound words*).

Paprastieji klitikai yra trumposios kirčiuotų žodžių formos, kurios sintaksiškai elgiasi taip pat, kaip kirčiuotosios (Stump 1980, 1). Paradigminis *paprastojo* klitiko pavyzdys — anglų k.: a) *Put your hands up*; b) *Put[ʃə] hands up*; c) *Put[ʃə] hands up* (Spencer 2010, 376). Tokios formos atsiranda dėl frazės fonologijos, gali būti veikiamos kalbos greičio, familiarumo ir pan.

Specialieji klitikai (ang. *special clitics*) turi skirtingą sintaksinę distribuciją ir fonetiškai yra panašūs į kirčiuotus savo atitikmenis. Pavyzdžiui, tai serbų ir kroatų, portugalų, ispanų, prancūzų kalbų klitiniai įvardžiai. Jie nėra tik dėl fonologinių procesų sutrumpintos kirčiuotų įvardžių formos, taip pat jiems neturi įtakos kalbėjimo tempas.

Priklausomųjų žodžių (ang. *bound words*) aiškiai negalima identifikuoti ir palyginti su nekirčiuota forma, jie neturi ilgojo atitikmens ir negali būti analizuojami kaip „tikro“ žodžio trumpinys, bet jiems reikia šeimininko, taip pat jie turi ir tam tikrą apribojimą dėl pozicijos sakinyje, pvz., serbų ir kroatų *li* (Stump 1980, 1).

(ang. *strong*). Minėti skirtingų formų įvardžiai paprastai atlieka skirtingas gramatines ir (ar) diskurso funkcijas (Mühlhäusler 2001, 742–743), pavyzdžiui, daugelyje slavų kalbų klitinės įvardžių formos yra nežymėtosios, o stiprieji jų atitikmenys vartojami dėl emfazės, pradinėje sakinio pozicijoje, po prielinksnių ir kt. (Franks, King 2000, 8). Reikia pastebėti, kad skirtingų kalbų klitikai analizuojami ir iš grynai morfologinės (Anderson 2005), fonologinės (Dixon, Aikhenvald 2002) perspektyvos.

Dėl savo tarpinės padėties tarp (savarankiško) žodžio ir afikso (Jeffers, Zwicky 1980) klitikai dažnai yra ir gramatikalizacijos tyrimų objektas. Jie reprezentuoja skirtingas gramatikalizacijos proceso stadijas (Spencer, Luís 2012, 3): žodis > klitikas > afiksas. Klitizaciją galima įvardyti kaip nepertraukiamą evoliucinę seką, taigi klitikai negali būti suprantami kaip homogeniška klasė, turinti fiksuotus požymius, — kol žodis tampa morfologiniu elementu, jis pereina tam tikrus fonologijos ir morfosintaktinius procesus, kurie negali būti sugrupuoti į atskirus vienetus ar grupes. Remiantis šiuo požiūriu, įvairūs klitikai gali būti tarsi pereinamoji forma tarp žodžių ir afiksų (Schiering 2006, 29). Šiame kontekste galvojant apie lietuvių senųjų raštų medžiagą, trumpai galima pasakyti, kad tiriamosios pirmojo ir antrojo asmens klitinės įvardžio formos, jungdamosi prie skirtingų kalbos dalių, aiškiai demonstruoja klitiškumą, bet, kita vertus, labai daug formų šlyja prie veiksmožodžio, taigi matyti afiksams būdingas reiškinys jungtis prie vieno konkretaus šeimininko (plg. Haspelmath, Sims 2010, 198).

Pastaruoju metu klitikų tyrimų daugėja ir ima vyrauti genetinė jų kryptis. Išsamiai aprašyti germanų, romanų, slavų kalbų grupių klitikai (Riemsdijk 1999), daug atskirų tyrimų skirta specifiniams su klitikais susijusiems reiškiniams tirti (Zwicky 1977; Halpern, Zwicky 1996). Analizuoti ir senieji raštai, pavyzdžiui, ispanų ir senosios bažnytinės slavų kalbų, senosios rusų kalbos (Fontana 1993; Pancheva 2005; Migdalski 2006; Zalizniak 2008). Dėmesio klitikai sulaukia ne tik dėl to, kad jie kaip reiškinys gali būti analizuojamas iš kelių gramatinių perspektyvų, bet ir dėl to, kad kiekvienos

kalbos klitikai vis parodo tik tai kalbai ar kelioms kalboms būdingų ypatybių, kurių neturi kitos kalbos.

2.4. Lietuvių senųjų raštų klitiniai įvardžiai ir jų tyrimai

2.4.1. Lietuvių senųjų raštų klitiniai įvardžiai baltų kalbų kontekste

Senuosiuose lietuvių raštuose vartoti ir stiprieji, ir klitiniai pirmojo ir antrojo asmens įvardžiai, bet akivaizdu, kad XVI–XVII a. tokios lytys jau buvo nykstančios, o XVIII a. jų užfiksuota visai nedaug (Palionis 1967, 117). Nustatyta, kad minėtos formos vartotos datyvo, akuzatyvo ir genityvo reikšmėmis (Rosinas 1995, 10), pavyzdžiui:

a) datyvo: 1 sg.: *Bet Symeonas kalbeio=**m*** SG I 88,22 ‘kalbėjo man’, *Iog fopiet širdis tureio=**m*** SG I 88,23 ‘turėjo man’; 2 sg.: *Garbe duodu=**t** Diewe* SG I 144,21 ‘duodu tau’, *dáwe=**t** turtus Diews táwá* SG II 28,21 ‘davė tau’;

b) akuzatyvo: 1 sg.: *Apfedo=**m** krowá žmonia pádukufiu* SG II 9,6 ‘apsėdo mane’, *Wießpátie wiekiey ißkláufikie=**m*** SG II 64,21 ‘išklausyki mane’; 2 sg.: *Wadinamo=**t** Pánná wiena* SG II 86,5 ‘vadiname tave’, *Aniolay, Dwasia kiekwiena / Danguy garbina=**t** siędiena* SG I 106,6 ‘garbina tave’;

c) genityvo⁵: 1 sg.: *nei=**mi**=korok* BrP II 304,7 ‘nei bausk manęs’ (Zinkevičius 1981, 49).

Kaip matyti iš anksčiau teiktų pavyzdžių, klitinės įvardžių formos gali būti nesutrumpėjusios (*mi*, *ti*) ir sutrumpėjusios (*m*, *t*). Pastarosios formos kartu su šeimininku ortografiškai paprastai žymimos kaip vienas žodis, o nesutrumpėjusios formos dažniau rašomos atskirai, nors pasitaiko ir kartu rašomų nesutrumpėjusių formų, pavyzdžiui, *dawete=**mi*** WP 195v,24 ‘davėte man’. Pastebėtina, kad apskritai klitikai kalbose gali būti rašomi kaip atskiri žodžiai, įterpti žodžio formoje, atskirti specialiais ženklais ir kt.

Be pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių, užfiksuoti ir keli sangražinio klitiko pavyzdžiai: *Neffa kadangel wífe=**fi** tur ifchpaßinti* APM 2r,5, *neturedamás wietos ánt žiames del=**fi** rangiánčiu Žmoniu láywen izengia* KN SE

---

⁵ Daugiau apie klitinių įvardžių linksnių reikšmes žr. 4.1 dalyje.

178,15, *Kayp greytay dušią iβ kunà / Iβ ćia isfirenkáfi / Tuoy muřu kunás ing luna / Greytay apfiwerćiafi / O dumoghimay wisfi / Ne źin kur=**fi**=deftif* KN G 117,2, *Kad iβ eyt dušią iβ kuná / Sugriftá kunás ing luna: O dumoimay io wisfi / Ne źinot kur=**fi**=deaftisfi* KN G 117,52, *O kas **fi**=deftis tris ifodinau / o kietwirtás wáykcźioia táarpu iu* MP III 62,52 (Bezzenberger 1877, 165; Hermann 1926, 90).

Iřskyrus anksćiau minėtus atvejus, senuosiuose lietuvių rařtuose ir dabartinėje kalboje sangrąžos formantas *si* turi afikso statusą (Nevis, Joseph 1993, 97) — visada jungiamas prie veiksmažodžio formų: tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies arba veiksmažodžio su ir be priešdėlio gale (kartais ir tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies, ir žodžio gale), bet prieš tai pateikti keli pavyzdžiai rodo *si* klitiškumą ir liudija dabartinio afikso kilmę iš klitiko. Atsižvelgiant į šių formų vartoseną ir į tai, kad užfiksuoti tik keli anksćiau teikti aiškūs klitikų atvejai, šiame darbe sangrąžos formanto pavyzdžiai detaliau neaptariami.

Kitose baltų kalbose randama tik klitinių įvardžių liekanų, pavienių pavyzdžių. Prūsų kalbos duomenų nėra daug, tačiau paliudyta ne tik morfologizuoto sangrąžos formanto pavyzdžių (pr. *dātunsi* ‘duotis (sich geben)’) (Rosinas 1988, 160), bet ir pirmojo bei antrojo asmens klitinių įvardžių formų, pavyzdžiui, *Warbo =**thi** Dewes* Gr 95 ‘saugo tave dievas’ (PKP II 59). Atsargiai galima minėti ir dar vieną S. Grunau žodynėlio pavyzdį: *po=**me**=leis* GrG 83 ‘pabučiuok man’⁶ (PKEŽ III 319–320).

Latvių kalbos duomenys rodo tik sangrąžos formantą — dabartinėje kalboje jis yra morfologiškai priřlijęs prie veiksmažodžio formos (11), bet latvių liaudies dainoje minėto formanto pavyzdžių galima rasti ir tipiřkoje klitiko pozicijoje (12). Latgalių sangrąžos formantas terpiasi tarp veiksmažodžio ir priešdėlio (13 a), o jei veiksmažodis be priešdėlio, eina jo gale (13 b) (Nau 2011, 9).

---

⁶ Jei jis tikrai giminiřkas lie. *liežti* (Mažiulis PKEŽ III 319–320), daugiau žr. Prūsų kalbos paveldo duomenų bazę (<http://www.prusistika.flf.vu.lt>).

- 11) la. *Zirgs spera-s*
 ‘arklys spardosi’;
- 12) s. la. *Iz=sa grauži raudājuos* (Endzelīns 1971, 247)
 ‘karčiai išsiraudojau’;
- 13) latg. a. *na-s-acelit* (Nau 2011, 43)
 ‘nesikelkit’;
 b. *caltū-s* (Nau 2011, 43)
 ‘keltūsi’.

Iš tokių pavyzdžių matyti, kad dabartinėse latvių ir lietuvių kalbose vartojamas sangrąžos formantas, išaugęs iš klitinio įvardžio; dėl prūsų kalbos situacijos spręsti sunkiau, bet tam tikra sangrąžinio įvardžio morfologizacijos tendencija matyti (Jakulienė 1969, 41). Apsiribojant gyvosiomis baltų kalbomis galima nurodyti įdomią arealinę bendrybę: rytų baltų ir rytų slavų kalbos neteko asmeninių klitinių įvardžių, sangrąžos formantas morfologiškai prišlijo prie veiksmažodžio, o pietų ir vakarų slavų kalbose asmeninės klitinių įvardžių formos vartojamos iki šios ir nėra morfologizavusios:

	Rytų baltų kalbos	Rytų slavų kalbos	Pietų, vakarų slavų kalbos
Asmeninių klitinių įvardžių netekimas	+	+	-
Refleksyvumo žymiklis morfologiškai šlyja prie veiksmažodžio	+	+	-

Atrodo, kad klitinių įvardžių netekimas gali būti bendras ne tik senosios lietuvių ir rytų slavų (Holvoet 2011, 23), bet apskritai rytų baltų ir rytų slavų (išskyrus ukrainiečių Užkarpatės ir Priekarpatės tarmes (Zalizniak 2008, 263)) kalbų reiškiny.

2.4.2. Klitiniai įvardžiai XVII–XIX a. lietuvių kalbos gramatikose

Nors klitinės įvardžių formos senuosiuose lietuvių raštuose vartotos retai, apie jas trumpai užsimenama ir kai kuriuose ankstyvuosiuose gramatiniuose aprašuose (XVII–XIX a.).

Danieliaus Kleino gramatikoje (1653) sintaksės skyriuje nedidelė pastraipa skirta pasakyti, kad greta ilgųjų įvardžių variantų kartu su veiksmožiais dar vartojamos ir klitinės formos (*pa=mi=sakyk*, *pa=mi=mokink*, *gelbeke=m* KLG 155), kompendiume (1654) taip pat teikiami keli pavyzdžiai (*pa=mi=dek*, *pa=mi=mokink*, *susimilki=m* KLC 107,25–28). Kleino gramatikos informacija pakartojama Frydricho Vilhelmo Hako gramatikos (1730) sintaksės skyriuje (HG 322) – užsimenama apie akuzatyvo ir datyvo reikšmės klitiko *mi* jungimą prie veiksmožio (Pakerys 2006, 215).

Keliose gramatikose klitiniai įvardžiai paminėti kompozicijos (dūrybos) skyreliuose. Pilypo Ruigio gramatikoje (1747) sakoma, kad šių formų statusas nėra visiškai aiškus (tarp laisvųjų formų ir afiksų), tad autoriaus pasirinkimas šias formas minėti kompozicijos skyriuje atrodo geras sprendimas – juk ir dūriniai sudaromi iš žodžių. Gramatikoje kelis kartus minimi vienaskaitos pirmojo asmens datyvo ir akuzatyvo reikšmės klitiniai įvardžiai: *dūk=mi* RG 56,6; 56,28; 104,25 ‘duok man’ ir *Laikyk=mi* RG 104,25 ‘laikyk mane’. Atkreiptinas dėmesys į vieną smulkmeną: „*dūk=mi* gieb mir [...], *dūkime* laßt uns geben“ RG 56,28–29. Čia autorius kiek suklydo: *dūk=mi*, žinoma, yra forma su klitiku, bet *dūkime* tokia nėra, nes *me* – tiesiog galūnė. Klaidinga minėto pavyzdžio interpretacija pakartota ir Kristijono Gotlybo Milkaus gramatikoje (1800, MG 65). Įdomu, kad Milkaus gramatikoje minima, jog kasdienėje kalboje tokia vartosena reta, o knygoje, ypač poezijoje, ji pasitaiko dažniau: „Man hõrt aber dieße Redensart im gemeinen Leben felten, in gedruckten Büchern, besonders in Poefien kommt sie öfter vor“ (MG 138).

Gotfrydo Ostermejerio gramatikoje (1791) minima, kad kartais su veiksmožiais, kurie turi *si* (t. y. sangražiniais), eina ir *mi*: „Wie man das Ji bey den Verbis gebraucht, Jo geschiehet folches, aber nur zum Theil, mit

dem Pronomine inseparabili mi; als: laikykimi halte mich, dũkmi gib mir, gelbėkim hilf mir, uźmiŕtoj er steht mir bey, iŕmigano er macht mich felig. Das iŕt aber keine rechte recipratio; bey der mũŕffen die Perŕonen gleich ŕeyn; welches hier nicht iŕt“ (OG 102). Tiesiogiai nepasakyta, bet reikia suprasti, kad *mi* eina vietoj *si*. Autorius pastebi, kad tai nėra tikras sangrąžiškumas (reciprokiškumas), nes referentas turėtų būti tas pats. Įdomu, kad ne tik užsimenama, jog aptariamas klitikas gali būti ne tik *-mi*, bet ir *-im*, *-em*, bet ir plačiau pakomentuojama. Tokia vartosena, autoriaus nuomone, nepateisinama, nes dviprasmiška (plg. Razanovaitė 2011, 191–192), mat forma *dũkim* formaliai sutampa su 1 pl.

Augusto Schleicherio gramatikoje (1856) nurodoma, kad senojoje kalboje vartotas pirmojo asmens klitinis įvardis *mi*, pateikta datyvo reikšmės pavyzdžių (Schleicher 1856, 234).

Apie pirmojo asmens datyvo ir akuzatyvo reikšmės klitinį įvardį nurodant jo panašumą su refleksyvine forma *si* kalbama ir Frydricho Kuršaičio gramatikoje (1876), tačiau atkreipiamas dėmesys, kad ši forma „ne refleksyvinė, bet nurodanti į vienaskaitos pirmąjį asmenį“ (KG 1152, vertimo 319 p.) (plg. OG 102). Šioje gramatikoje pastebima, kad dabartinėje (t. y. autoriaus laikų) kalboje tokios formos jau nevartojamos, bet suprantamos. Jos aptinkamos tik giesmėse ir dažniau eina tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies, o šlydamos prie veiksmažodžio liepiamosios nuosakos eina žodžio gale (KG 1150). Užsimenama, kad Augusto Schleicherio gramatikoje (1856), fiksuotas žodžio *nemiteifus* pavyzdys dabar ir „Samogitijoje visai nežinomas ir nesuprantamas“ (KG 1150, vertimo 319 p.). Kuršaičio gramatikos pastraipa apie minėtas formas pakartojama ir J. Schiekoppo 1881 m. išleistoje gramatikoje „Litauische Elementar=Grammatik“ (Schiekopp 1881, 52).

Apibendrinant reikia pasakyti, kad aptartuose darbuose kalbama tik apie pirmojo asmens klitinio įvardžio formą. Iš to, kad ši forma minima skirtinguose gramatikų skyriuose, taip pat komentarų, kurie rodo, kad *mi* vartojamas panašiai kaip sangrąžinis *si*, tik nėra reciprokiškas, matyti, kad klitikus tų laikų autoriams buvo sunku apibūdinti, nes, kaip ir minėta, jų

statusas nėra visiškai aiškus (tarp laisvųjų formų ir afiksų). Įdomu tai, kad gramatikose taikliai pastebėti keli reikšmingi klitinių įvardžių formų vartosenos dalykai: minimas šių lyčių vartojimas su veiksmažodžiu, ypač liepiamosios nuosakos formomis, nurodyta, kad klitiniai įvardžiai ilgiausiai fiksuojami tik giesmių tekstuose.

2.4.3. Lietuvių senųjų raštų klitinių įvardžių tyrimai

Pirmasis daugiau klitinių įvardžių pavyzdžių iš senųjų lietuvių raštų pateikė Bezenbergeris (1877, 165). Lietuvių ir slavų kalbų pirmojo ir antrojo asmens klitinius įvardžius *mi* ir *ti* nurodo Delbrückas (1900, 46). Išsamiausiai lietuvių senųjų raštų pirmojo ir antrojo asmens klitinius įvardžius yra nagrinėjęs Hermannas (1926). Jis pateikė nemažai medžiagos iš XVI–XVIII a. paminklų (Wolfenbüttelio postilės (1573), Vilento enchiridiono ir „Evangelijų bei Epistolų“ (1579), Bretkūno, Daukšos raštų, Petkevičiaus katekizmo (1598), Morkūno postilės (1600), „Margaritos teologiškos“ (1600), Anoniminio katekizmo (1605), Zengštoko raštų (1612), Rėzos psalmyno (1625), Sirvydo „Punktų“ (1644) ir „Dictionarium trium linguarum“ (1677), Jaknavičiaus evangelijų (1647), Kleino gramatikos (1653), kompendiumo (1654) ir giesmyno (1666), „Knygos nobažnystės“ (1653), Chilinskio Biblijos (1660), Bitnerio Naujojo Testamento (1701), 1701 m. katekizmo), kelios formos paminėtos ir iš XIX–XX a. šaltinių bei tautosakos. Studijoje autorius atskirai pateikia pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių formas, šaltinius skirstydamas į liuteronų, kalvinistų ir katalikų. Šis darbas svarbus ne tik dėl surinktų formų, bet ir dėl kai kurių keliamų klausimų ar konstatuojamų faktų, apie kuriuos vėlesnėje literatūroje cituojant Hermano surinktus pavyzdžius nebuvo užsimenama (pavyzdžiui, tai, kad klitiniai įvardžiai daugiau nei 80 % atvejų sudaro junginius su veiksmažodžiu; nurodomos proklitinės formos; abejojama dėl linksnių reikšmės). Dėl tam tikrų klausimų ir formų interpretacijos su autoriumi bus diskutuojama kitose šio darbo dalyse aptariant konkrečius šaltinius. Toliau minėtini keli jo pastebėti dalykai.

1. Hermannas atkreipia dėmesį į tai, kad pirmojo asmens įvardžio formų vartojama kur kas daugiau nei antrojo (1926, 52) — 58 antrojo asmens klitinės įvardžių formos sudaro junginius su veiksmažodžiais, 19 — su kitais žodžiais. Bandant atsakyti į klausimą, kodėl antrojo asmens klitinio įvardžio formos yra taip retai vartojamos, pateikiama įvairių svarstymų, tačiau pažymima, jog akivaizdi priežastis nėra aiški. Autorius mano, kad įtakos galėjo turėti klitinių įvardžių formų sutrumpėjimas iki vieno priebalsio, tad minimalios raiškos *t* dažniau galėjo būti keičiamas ilgesne forma, kurios pasirinkimas vartoti neatmetamas ir dėl mandagumo sumetimų.

2. Klitinių įvardžių pozicijos skiriamos priklausomai nuo to, kaip klitikas šlyja prie kirčiuoto žodžio: *antra vieta*, „*paslėpta*“ *antra vieta*, *ne antra vieta*, *toliau nuo pradžios*, *su veiksmažodžiu*, *kitaip*, *su imperatyvu*. Apie šį skirstymą daugiau žr. 3.4 dalyje.

3. Autoriaus apskaičiavimu, daugiau nei 80 % klitinių įvardžių formų vartojama greta veiksmažodžio (905 formos iš 1015). Atsižvelgiant į tai, toliau aprašant klitinius įvardžius skiriamos dvi didelės grupės: po veiksmažodžio ir ne po veiksmažodžio vartojami klitiniai įvardžiai.

3.1. Po veiksmažodžio vartojami klitiniai įvardžiai. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad labai daug pirmojo asmens klitinių įvardžių vartojama su veiksmažodžio liepiamosios nuosakos formomis, jos yra tarsi tam tikras dažnas klitinių įvardžių formų vartosenos tipas. Pastebima, kad antrojo asmens įvardis su imperatyvo formomis neįmanomas — tai irgi argumentas, kodėl antrojo asmens formų užfiksuota tiek mažai.

3.2. Ne po veiksmažodžio vartojami klitiniai įvardžiai. Hermannas apskaičiavimu, tik 129 formos eina ne po veiksmažodžio. Daugiausia formų (50) vartojama su jungtukais, kas, autoriaus teigimu, yra suprantama, mat jungtukas visada eina sakinio pradžioje, taip pat dažnai vartojama porieveiksmių ir įvardžių (atitinkamai 33 ir 32 formos).

4. Aptardamas klitinių įvardžių formų pakartojimą (pvz., Morkūno postilėje užfiksuoti atvejai: *Duocio=t áβ tau mielas Pone daug iaucziu ir daug awinu* 18,17; *Duocio=ti áβ táwi Pone iauczius ir Awinus* 112,12; *Duoczia=t aβ*

tawi mano mielas *Pone* III 59b,1), Hermannas sako, kad menkai išsiskiriančią klitinę įvardžio formą galima ne tik pakeisti kirčiuota, bet ir vartoti jas abi.

5. Atkreipiamas dėmesys į 1701 m. katekizme užfiksuotą proklizės pavyzdį (*naujo mi-dowanók* 1701 m. katekizmas 129,4), iš kurio matyti, kad klitinis įvardis brūkšneliu tarsi jungiamas su veiksmažodžio forma.

6. Nemažai vietos Hermanno darbe skiriama klitinių įvardžių linksniams aptarti. Datyvo reikšme klitiniai įvardžiai vartojami kur kas dažniau nei akuzatyvo. Autorius pamini ir galimą senąjį akuzatyvo variantą *me*, *te*, taip pat kelias neaiškias formas, kurios galėtų būti suprantamos ir kaip genityvo reikšmės, tačiau tie klausimai lieka iki galo neišspręsti.

Į tai, kad išsamūs Hermanno duomenys vis dėlto reikalauja platesnės analizės, dėmesį atkreipia Petit (2010). Autorius pasigenda platesnio paaiškinimo dėl Wackernagelio dėsnio ir apskritai klitikų pozicijos sakinyje. Svarbi baltų ir slavų kalboms būdinga bendra tendencija klitiniams įvardžiams šlyti prie veiksmažodžio formų: anot Petit, indoeuropiečių kalbose Wackernagelio dėsnio pozicija — po pirmojo kirčiuoto vieneto, o slavų kalbose enklitikai gali judėti nuo pirmo kirčiuoto vieneto toliau į dešinę iki vietos po veiksmažodžio. Tiesa, toks apribojimas neveikia visų enklitikų (Petit 2010, 289–290). Autoriaus nuomone, baltų kalboms galima formuluoti taisyklę, kad klitikai, ypač įvardiniai, šlyja po veiksmažodžių, o šių formų neginčijamoje Wackernagelio dėsnio pozicijoje atvejai greičiausiai laikytini ne paveldėtais to dėsnio pavyzdžiais, bet lenkų ar vokiečių kalbų įtaka (Petit 2010, 290–297).

Daugelis kitų autorių, savo darbuose minėjusių klitinius įvardžius (Palionis 1967; Zinkevičius 1981; Schmalstieg 1988; Rosinas 1988, 1995, 2009; Ambrazas 2006), rėmėsi Hermanno pateikta medžiaga. Tiesa, reikia paminėti, kad išsamesnių tyrimų neatlikta — atsižvelgiant į Hermanno teikiamą medžiagą, nurodoma, kad daugiausiai formų užfiksuota su veiksmažodžiu, taip pat su kitomis kalbos dalimis. Atkreiptas dėmesys, kad kai kuriuos dalykus dar reikia patyrinėti (Palionis 1967, 117).

Sintaksės aspektu klitinius įvardžius yra aprašęs Ambrazas (2006, 83–87). Remdamasis Hermannu surinkta medžiaga, jis skiria tokius pagrindinius vartosenos atvejus:

1) prie veiksmažodžių su priešdėliu jungiami klitiniai įvardžiai užima antrąją poziciją;

2) prie veiksmažodžių su priešdėliu jungiami klitiniai įvardžiai dažnai įsiterpia tarp priešdėlio ir šaknies. Ši klitinių įvardžių pozicija atspindi priešdėlių kilmę iš savarankiškų žodžių —rieveiksmių;

3) šlydami po kitų žodžių (daiktavardžių, įvardžių,rieveiksmių, jungtukų), klitiniai įvardžiai išlaiko didesnę savarankiškumą — vartojamos nesutrumpėjusios jų formos (*mi*, *ti*).

Apie baltų kalbų klitinių įvardžių kilmę nemažai yra rašęs Rosinas (1988, 159–160; 1995). Remdamasis vidinės rekonstrukcijos ir lyginamuoju metodu, jis daro išvadą, kad participiniai vienaskaitiniai įvardžiai turėjo ir atonines formas (*mi*, *ti*, *si*), buvo vartojami kilmininko, naudininko ir galininko reikšmėmis. Taip pat nurodoma, kad šios enklitinės formos pagal Wackernagelio dėsnį užima antrąją poziciją žodžių junginyje po veiksmažodžio, daiktavardžio, įvardžio, prielinksnio ar kito žodžio. Svarbi autoriaus mintis dėl atoninių formų galininko linksnio prabaltų epochoje — jos turėjusios būti **mē*, **tē*, **sē* (plg. pr. *mien*, *tien*, *sien*). Formos **se* buvimą rytų baltų kalbose galėtų rodyti latgalių šnektų sangražinių veiksmažodžių formos su *-sa-* ir *-za-* (plg. *ap-sa-ova* ir *nù-za-ova*, kurias galima vesti iš baltų **se*, kuri nekirčiuotoje pozicijoje latgalių šnektose virto *-sa-* (*-za-*), pateikiamos ir analogiškos galininko formos kitose indoeuropiečių kalbose (s. lot. MED, TED, SED < **mē-d*, **tē-d*, **sē-d*, s. sl. *mę*, *tę*, *sę*).

Kaip matyti iš anksčiau teikiamos apžvalgos, nemažai pasakyta apie klitinių įvardžių formų kilmę, šių formų poziciją šeimininko atžvilgiu, tačiau plačiau nekalbama apie jų poziciją sakinyje. Iš dalies ir dėl to, kad analizuojant senuosius lietuvių raštus nepritaikomas akcentologinis kriterijus (Petit 2010, 263) — didžioji dauguma tekstų nekirčiuoti. Kitokia situacija yra tiriant dabartines kalbas — negramatiniai klitikų vartosenos atvejai lengvai

patikrinami, o aprašant senųjų raštų medžiagą to padaryti negalima. Be to, rašytinė kalba paprastai būna išgryninta, tad sunku spręsti apie gyvąją vartoseną (Fontana 1993, 11). Anot Zalizniako, kalbant apie enklitikus reikia skirti du aspektus — fonetinį ir sintaksinį. Suprantama, kad lemiamos yra fonetinės ypatybės, nes enklitiko sąvoka būtent jomis ir grįsta. Vis dėlto enklitikams būdingas ir specifinis sintaksinis elgesys, t. y. jų vieta frazėje nusakoma griežtų taisyklių. Todėl enklitiką tekste atpažinti galima ir tada, kai fonetinė jo pusė mums neprieinama — kai, sakysim, susiduriama su senosios kalbos nekirčiuotu tekstu (Zalizniak 2008, 6–9).

3. Klitinių įvardžių pozicija — veiksmožodiniai ir antrosios pozicijos klitikai

Vienas iš mažiausiai tyrinėtų senosios lietuvių kalbos klitinių įvardžių aspektų — jų pozicija sakinyje (plg. Petit 2010, 286). Šioje dalyje, atsižvelgiant į tipologinius klitikų parametrus, taip pat slavų klitinių įvardžių tyrimus, aptariama klitinių įvardžių vieta sakinyje, nustatomi galimi lietuvių senųjų raštų klitinių įvardžių pozicijų tipai.

Iš anksčiau aptartose dalyse teikiamų duomenų matyti, kad klitikai sakinyje elgiasi nevienodai, kartais pagal tai, kokioje pozicijoje eina, skiriami į dvi grupes: 1) šlyjantys prie labiausiai su jais semantiškai susijusio žodžio; 2) einantys po pirmojo sakinio žodžio (Delbrück 1900, 49). Galima rasti ir tikslesnę skirstymą: veiksmožodiniai ir Wackernagelio dėsnio, arba antrosios pozicijos (2P), klitikai. Toliau teikiami veiksmožodiniams ir antrosios pozicijos klitikams iliustruoti italų (14) ir čekų (15) kalbų pavyzdžiai (Klavans 1982, 6, 11):

14) it. *Maria lo= vuole*

Marija to= norėti-3SG-PRES

‘Marija to nori’;

15) č. *Někdo =mu =to ukázal*

kažkas=jam=tai parodyti-3SG- PRAET

‘Kažkas jam tai parodė’.

Pavyzdžiai rodo, kad italų kalbos sakinyje (kaip ir kitose romanų kalbose) klitikas šlyja prie veiksmožodžio, o antruoju atveju jis enklitiškai jungiasi prie bet kokios žodžio formos, kuri yra sakinio pradžioje.

3.1. Veiksmožodiniai klitikai

Kai kuriose dabartinėse kalbose (pavyzdžiui, romanų (italų, ispanų, prancūzų), slavų (makedonų, bulgarų) ir kt.) asmeniniai klitiniai įvardžiai išskirtinai šlyja tik prie veiksmožodžio formos, nesvarbu, kokioje pozicijoje

sakinyje ji eina. Taigi klitinio įvardžio vietą sakinyje lemia leksiškai aiškus šeimininkas (Spencer 2010, 366).

Veiksmožodinių klitikų pozicija priklauso nuo morfosintaksinės veiksmožodžio formos ir (ar)akinio tipo. Pavyzdžiui, romanų kalbose klitinis įvardis visada eina po nefinitinių (neasmenuojamųjų) veiksmožodžio formų, o po asmeninių veiksmožodžių formų jie gali eiti tik tada, kai jos yra liepiamosios nuosakos, pavyzdžiui (Cardinaletti 1999, 38):

16) *Avendo=lo già letto, Gianni decide di non comprar=lo*
turėti=jis.3SG jau perskaitęs Gianni nusprendė nepirkti=jis.3SG
'Gianni nusprendo jo nepirkti, nes jį jau perskaitė'

17) *Leggi=lo!*
skaityti.IMP=tai.3SG.MASC
'Skaityk tai!'

Kaip ir romanų, makedonų kalboje taip pat pastebima tendencija, kad klitikai eina po liepiamosios nuosakos formų, bet pasirodo prieš kitas veiksmožodžio lytis (Spencer 2010, 358–359).

3.2. Wackernagelio dėsnio, arba antrosios pozicijos (2P), klitikai ir antroji pozicija

Gerai žinoma, kad indoeuropiečių prokalbė buvo vadinamoji antrosios pozicijos kalba, t. y. klitikai ėjo po pirmojo kirčiuoto žodžio sakinyje (Wackernagel 1892). Šis Wackernagelio dėsnis — vienas iš nedaugelio visuotinai pripažįstamų apibendrinamųjų teiginių apie indoeuropiečių kalbas. Wackernagelio dėsnio, arba antrosios pozicijos klitikai, randami daugelyje tipologiškai ir genetiškai skirtingų kalbų. Iš viso žinoma apie 70–100 indoeuropiečių ir neindoeuropiečių (*Quiavini Zapotec (Otomangean)*, valpirių (valbirių) *Walpiri*), *Djaru (Pama-Nyungan)* ir kt.) kalbų, kuriose klitikų grupės šlyja antrojoje pozicijoje (Zimmerling 2010, 3). Skirtingai nei veiksmožodiniai klitikai, kurie visada yra įvardžiai, antrosios pozicijos klitikai

gali būti ne tik įvardžiai, bet ir būdvardžiai, pagalbiniai veiksmažodžiai, įvairios dalelytės ir kt.

Reikia pastebėti, kad tiriant skirtingas ne tik senąsias, bet ir dabartines kalbas atsiranda vis daugiau Wackernagelio dėsnio interpretacijų, antrosios pozicijos samprata išsiplečia, skirtingose kalbose ji gali būti traktuojama nevienodai (Zwicky 1977, 19).

3.2.1. Antroji pozicija (2P)

3.2.1.1. 2P po pirmojo sakinio (klauzos) žodžio arba konstituento

Archajiniame indoeuropiečių kalbų kontekste antroji pozicija yra po pirmojo kirčiuoto žodžio sakinyje, tačiau daugelyje dabartinių kalbų klitikai užima poziciją po pirmojo konstituento (Hale 2007, 195). Pavyzdžiui, visose slavų kalbose, kurios paklūsta Wackernagelio dėsniui, antrosios pozicijos klitikai eina ne po pirmojo fonologinio žodžio, bet po pirmojo sintaksinio konstituento (Franks, King 2000, 217). Tiesa, išskyrus pastaruoju metu ypač daug dėmesio sulaukusius serbų ir kroatų kalbos klitikus, kurie gali eiti arba po pirmojo konstituento, arba po pirmojo kirčiuoto žodžio, plg. (Spencer 2010, 355):

18) [*Taj pesnik*]_{NP} = *mi*   *je*   *napisao*   *knjigu*.
Tas poetas   = 1SG.DAT   AUX   parašė   knygą;

19) [*Taj mi je pesnik*]_{NP} *napisao knjigu*.
‘Tas poetas parašė man knygą’.

Kaip matyti iš teikiamo (19) pavyzdžio, klitikas gali įsiterpti į subjekto NP, jei jis yra sakinio pradžioje. Iš tokių atvejų, kaip šis, aišku, kad klitiko pozicija yra (ar buvo) priklausoma nuo sakinio kirčio ar panašių prozodinių faktorių, klitikas veikiau yra prišlijęs prie prozodinio nei sintaksinio elemento (Spencer 2010, 355).

3.2.1.2. 2P šeimininko atžvilgiu

Wackernagelio dėsnis yra interpretuojamas ir dar griežčiau — atsižvelgiant į jo veikimo sferą, sakoma, kad klitikai gali „būti antrojoje sakinio pozicijoje [...] arba antrojoje pozicijoje po pagrindinio žodžio, prie kurio šlyja“ (Petit 2008, 303). Taigi skiriami tarsi du Wackernagelio dėsnio modeliai: 1) senovinėse kalbose fiksuojama klitiko pozicija, kai jis eina po pirmojo kirčiuoto sakinio žodžio, nesvarbu, kur yra juos valdantis žodis; ir 2) klitikai eina po žodžio, prie kurio šlyja, nesvarbu, ar šis yra sakinio pradžioje. Autoriaus teikiami pavyzdžiai iš senųjų kalbų (Petit 2008, 308):

20) gr. Hom. #ὄτε=οἱ Ζεὺς κῦδος ἔδωκεν „kada jam Dzeusas davė šlovę“ (Y 204: enklitinis įvardis οἱ eina tiesiai po pirmojo šalutinio sakinio žodžio — jungtuko ὄτε);

21) gr. Hom. #ἐπεὶ τέτραπτο πρὸς ἰθὺ=οἱ „kadangi atsisuko tiesiog link jo“ (X 403: enklitinis įvardis οἱ porieveiksmio ἰθὺ „tiesiog“).

Anot Petit, baltų kalbose vyrauja antrasis modelis, matomas aiškus polinkis klitikus šlieti prie pat žodžių, nuo kurių jie priklauso (gretimumo taisyklė). Tiesa, minimi ir vos keli pasitaikę pirmojo modelio relikantai: s. lie. *ne zin #kur=si=destisi*. Taip pat jungiamosios ar emfatinės dalelytės dar vartojamos antrojoje pozicijoje sakinyje (pvz., s. lie. *#Buki=gi pakaiui / walgik ir gerk* BP I 24,12) greičiausiai todėl, kad jų aprėpties sfera — visas sakinys.

3.2.1.3. 2P žodžio morfeminėje struktūroje

Kartais kalbama ir apie antrąją poziciją žodžio morfeminėje struktūroje. Užfiksuotas vienas pavyzdys, rodantis antrąją klitiko poziciją po žodžio morfemos. Teigiama, kad puštūnų kalboje antrąja pozicija gali būti laikoma vieta po pirmojo kirčiuoto balsio, net jei tas balsis yra morfemos dalis (endoklitiko pavyzdys), plg.:

- 22) *áxistə=de*   23) *á=de=xistə* (Zwicky 1977, 20)
 pirkti=tu   =tu=
 ‘tu tai pirikai’.

Teikiamuose pavyzdžiuose veiksmažodžio *pirkti* šaknis yra *áxistə*. Pirmajame pavyzdyje klitikas *de* eina po veiksmažodžio, o antrajame — įsiterpia tarp morfemų (Zwicky 1977, 20). Tiesa, reikia pridurti, kad tokie siūlymai dažnai sulaukia kritikos, o minimalus elementas, po kurio klitikas galėtų užimti antrąją poziciją, turi būti žodis (Klavans 1982, 14–15).

Kaip matyti, yra nemažai teorinių problemų apibrėžiant antrosios pozicijos klausimą: skiriamas kelių lygmenų Wackernagelio dėsnis — sakinio, žodžio ir žodžio vidaus. Sakinio lygmenyje antroji pozicija gali būti arba po pirmojo kirčiuoto žodžio, arba po pirmojo konstituento. Skirtingai nei veiksmažodiniai klitikai, antrosios pozicijos klitikai sakinyje neužima pozicijos pagal tam tikrą žodžio formą.

3.3. Tarp veiksmažodinių ir antrosios pozicijos klitikų

Kai kurių kalbų, turinčių klitikų sistemas, senųjų raštų tyrimai leido nustatyti, kad klitikų pozicija keitėsi — nuo antrosios pozicijos klitikų pereita prie veiksmažodinių klitikų sistemos. Toliau apžvelgiami senosios ispanų ir senosios bažnytinės slavų kalbų klitinių įvardžių tyrimai, rodantys, kad vienu metu kalboje gali egzistuoti ir veiksmažodiniai, ir antrosios pozicijos klitikai.

Dabartinėje ispanų kalboje klitiniai įvardžiai šlyja tik prie veiksmažodžio, tačiau senojoje ispanų kalboje šis reikalavimas nebuvo toks griežtas — klitinis įvardis galėjo eiti ir antrojoje pozicijoje, pavyzdžiui (Klavans 1982, 8):

- 24) s. isp. *Que=me*   *tú diries*
 tai=1SG.DAT tu (pa)sakysi
 ‘tai tu man (pa)sakysi’.

Fontana (1993) nustatė, kad iki XV a. ispanų kalbos klitikai jau sudarė tam tikrą sistemą, tačiau tipiški „senieji“ klitikai dar egzistavo kartu su „naująja“ sistema — klitinis įvardis galėjo eiti ir po pirmojo kirčiuoto sakinio žodžio, ir šlyti prie veiksmažodžio nepriklausomai nuo to, kokią poziciją šis užima sakinyje. Faktas, kad senosios ispanų kalbos klitikai negali eiti sakinio pradžioje, ir kad jie dažnai eina po pirmojo sakinio konstituento, tradiciškai leido sakyti, kad tai Wackernagelio dėsnio klitikai. Tačiau viduramžių ispanų raštų kalbai apibūdinti egzistuoja ir dar vienas — Tobler-Mussafia (TM) — dėsnis, kuris sako, kad nekirčiuoti objekto įvardžiai negali eiti absoliučioje sakinio pradžioje. Šis dėsnis nuo Wackernagelio skiriasi tuo, kad nepasakoma griežta pozicija, kur turi eiti klitikas.

TM dėsnis taikomas romanų kalboms, tačiau tai, kad klitikas negali eiti sakinio pradžioje, — bendra daugelio kalbų tendencija. Teikiamas lenkų kalbos pavyzdys rodo, kad klitikas negali eiti sakinio pradžioje, plg. lenkų kalbos pavyzdžius (Spencer 2010, 367):

25) <i>Spotykam =go</i>	26) <i>Jego spotykam (*Go spotykam)</i>
susitinku =3SG.ACC	3SG.ACC susitinku
‘susitinku jį’	‘Jį susitinku’ (o ne ją)
(nežymėtasis, neutralus variantas su klitine įvardžio forma);	(žymėtasis variantas su neklitine įvardžio forma).

Iš čia matyti, kad klitikas *go* negali eiti sakinio pradžioje, taigi vartojama neklitinė (stiprioji) įvardžio forma, emfazė (nors paprastai pirmenybė teikiama klitikui eiti prieš veiksmažodį) (Spencer, Luís 2012, 368).

Senosios bažnytinės slavų kalbos klitiniai įvardžiai yra laikomi fonologiniais enklitikais. Atsižvelgiant į senosios slavų kalbos klitinių įvardžių poziciją, tvirtinama, kad klitikai „eina po pirmojo kirčiuoto žodžio sakinyje“ (Lunt 2001, 77). Tačiau senosios bažnytinės slavų kalbos tyrimas (Pancheva 2005) parodė, kad antrosios pozicijos klitikai nėra vienintelis paliudytas

klitikų tipas. Pancheva, ištyrusi IX—XIX a. bažnytinės slavų kalbos raštus, nustatė, kad galima skirti tris klitinių įvardžių tipus⁷:

a. Wackernagelio dėsnio, arba antrosios pozicijos, klitikai, pavyzdžiui (Pancheva 2005, 125):

27) *I na druga =go vĕra prĕdade*
Ir į kitą =jĭ.CL tikėjimą atvertė
'Ir atvertė jį į kitą tikėjimą'.

b. Klitikai, einantys prieš veiksmažodį, pavyzdžiui (Pancheva 2005, 136):

28) *I Ioanĭ mnogo gy= pouĭi*
ir Jonas daug juos.CL išmokė
'Ir Jonas daug juos išmokė'.

c. Klitikai, einantys po veiksmažodžio, pavyzdžiui (Pancheva 2005, 139):

29) *Doideže oime ĉhvo na zemli slaviti = se*
iki vardo Kristaus ant žemės gerbia REFL.CL
'Tol, kol Kristaus vardas gerbiamas žemėje'.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad senojoje bažnytinėje slavų kalboje egzistavo ir antrosios pozicijos, ir veiksmažodiniai klitikai. Nustatyta, kad slavų kalbose klitikai elgiasi dvejopai: arba 1) paklūsta Wackernagelio dėsniiui ir eina antrojoje sakinio pozicijoje, arba 2) šlyja prie labiausiai su jais susijusio žodžio. Asmeniniai klitiniai įvardžiai, jei jie neina antrojoje sakinio pozicijoje, dažniausia eina po veiksmažodžio (Gribble 1988, 194—195).

---

⁷ Yra atvejų, kai klitikus sunku suklasifikuoti, priskirti vienam iš trijų tipų, pvz., kai pirmuoju sakinio žodžiu eina veiksmažodis, o po jo — klitikas:

Dastb =ja prodavĉii da ja prodastb (Pancheva 2005, 140)
'Jis davė ją prekiautojui, kad prekiautojas ją parduotų'. (XIV a.)

Šiuo atveju klitikas iš principo galėtų būti arba 2P, arba preverbalinis:

Ljudje oi =se obrtajet vĕ grad Skopĭskomĭ (Pancheva 2005, 141)
'Žmonės, kurie gyvena Skopjės mieste'. (XIII a.)

Šioje dalyje aptarti faktai rodo, kad tokie senosios ispanų ir senosios bažnytinės slavų kalbų pavyzdžiai leidžia teigti, kad vienu metu kalboje gali būti kelių tipų klitikų, kurie vėliau išsivysto į stabilesnę (ar vienesnę) sistemą.

Reikia iš karto pasakyti, kad panaši tendencija matyti ir senuosiuose lietuvių raštuose. Nors asmeniniai klitiniai įvardžiai laikomi enklitikais, t. y. paklūstantys Wackernagelio dėsniai (pvz., Rosinas 2009, 339), atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad dauguma jų vis dėlto šlyja prie veiksmažodžio (net ir tada, kai jis nėra pirmasis kirčiuotas sakinio žodis). Net ir pirmojoje lietuvių kalbos gramatikoje sakoma, kad klitiniai įvardžiai vartojami su veiksmažodžiu: „Litvani pro Dativ. ut & Accufativ. Pronominum primitivorum [man / taw / faw / manę tawę / fawę] / cum qvibus verbum aliqvod conſtrui deberet, eleganter utuntur particulis Pronomin“ (KlG 155) („Lietuviai vietoj asmeninių įvardžių naudininco *man, taw, faw* ir galininko *manę, tawę, fawę* su kuriuo nors veiksmažodžiu gražiai pavartoja neatskiriamas įvardines daleles [...]“ (Kruopas, red. 1957, 517).

3.4. Lietuvių senųjų raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipai

Paprastai lietuvių kalbotyroje nurodoma klitinio įvardžio pozicija šeimininko atžvilgiu, bet nėra plačiau kalbama apie minėtų formų poziciją sakinyje (Petit 2010, 289). Reikia paminėti, kad Hermanno bandyta skirti klitinių įvardžių pozicijas priklausomai nuo to, kaip klitikas šlyja prie kirčiuoto žodžio: *antra vieta*, „*paslėpta*“ *antra vieta*, *ne antra vieta*, *toliau nuo pradžios*, *su veiksmažodžiu*, *kitaip*, *su imperatyvu*. Deja, nėra visiškai aišku, kokie atvejai turimi omenyje, nes nepateikiama konkrečių pavyzdžių, tik skaičiai ir šaltinis. Tačiau, paanalizavus kelių šaltinių ir apie juos teikiamų duomenų apžvalgos lenteles, galima manyti, kad omenyje turėti tokie pavyzdžiai⁸:

---

⁸ Cituojami Hermanno minėti pavyzdžiai.

- a) antra vieta (pozicija) (pvz., *dawete=mi walgiti* WP 195b,23);
- b) „paslėpta“ (*verdeckter*) antra vieta (pvz., *nei kosnike=m tawa kerschte* BrP II 304,7);
- c) ne antra vieta (pvz., *tasai=mj bralis didę abidu pa=mi=dare* WP 207,26; *Wiespats te=mi=faugoj'* KLM 176(L),15);
- d) toliau nuo pradžios (pvz., *tasai=mj bralis didę abidu pa=mi=dare* WP 207,26);
- e) su veiksmažodžiu (pvz., *dawete=mi gierti* WP 195b,24);
- f) kitaip (pvz., *tasai=mj bralis didę abidu pa=mi=dare* WP 207,26);
- g) su imperatyvu (pvz., *Iß=mi=klaufyk* KLM 159,16).

Galima spėti, kad pagal užimamą poziciją sakinyje autorius skiria kelis variantus (a–d). Aptariamajame darbe pateiktos vos kelios klitinių įvardžių formos sakinio kontekste, tad gana sunku spręsti, kaip traktuojama antroji pozicija. Taip pat žiūrima, prie kokio žodžio šlyja klitinis įvardis (e–f). Atsižvelgdamas į tai, kad daugeliu atvejų jis šlyja prie veiksmažodžio, skiria skiltį „su veiksmažodžiu“; jei klitikas šlyja ne prie veiksmažodžio, jį skiria grupei „kitaip“. Taip pat, jei šeimininkas yra veiksmažodis, nustatoma, ar tai liepiamosios nuosakos veiksmažodžio forma. Taigi Hermanno teikiamą klasifikaciją galima vertinti kaip bandymą skirti klitinio įvardžio poziciją šeimininko atžvilgiu, bet ne aiškiai jo poziciją sakinyje.

Įvertinus ankstesnėse dalyse aptartas galimas klitiko pozicijas sakinyje ir minėtą klitikų vartoseną, kai jie šlyja ir po pirmojo kirčiuoto sakinio žodžio, ir prie tam tikro šeimininko, taip pat atsižvelgiant į tai, kad lietuvių kalbos senuosiuose raštuose užfiksuotos klitinių įvardžių formos vertinamos ir kaip Wackernagelio dėsnio klitikai (pvz., Rosinas 1995, 11), ir pastebima tendencija juos šlieti prie veiksmažodžio formų (87,6 % šių formų eina su veiksmažodžio lytimis (žr. 4.1.4.3 dalyje)), galima skirti kelis klitinių įvardžių pozicijos sakinyje tipus.

Pirminiu atspirties tašku klitinių įvardžių pozicijai nustatyti laikytinas Wackernagelio suformuluotas dėsnis, kad klitikas šlyja po pirmojo kirčiuoto sakinio žodžio (Wackernagel 1892). Apie klitikų pozicijas kalbant detaliau,

toliau šalia sakinio patogu skirti ir klauzos sąvoką. Sakysim, Zalizniako, analizavusio senosios rusų kalbos klitinius įvardžius, klauza laikomi tokie atvejai (Zalizniak 2008, 12–15):

a) paprastasis sakinytis — einantis vienas pats arba kaip sudėtinio sakinio dalis (jei yra jungtukas, jis laikomas to sakinio, prieš kurį eina, dalimi) (plg. Holvoet, Judžentis 2003, 102, 116);

b) atskiras klauzas turi vienaarūšiai tariniai (pvz., *Ярополкъ же постоѣа нѣсколко днии оу Чернигова и възвратисѣ в Киевѣ и распустѣ воѣ* (Zalizniak 2008, 14) sudaro trys klauzos: 1) Jaropolkas ... *pastovėjo* ... 2) ir *grįžo* į Kijevą 3) ir *paleido* karius);

c) taip pat predikatyvai (pvz., *старъ есмь и боленъ* (Zalizniak 2008, 14) sudaro dvi klauzos: 1) *senas* esu 2) ir *ligotas*);

d) vienaarūšiai infinityvai (pvz., *не могоу ити изъ отчины своєѣ и со братьєю своєю розоитисѣ* (Zalizniak 2008, 14) sudaro dvi klauzas: 1) negaliu *iškeliauti* iš ... 2) ir *išsiskirti* su ...);

e) junginys, kurį sudaro bendratis, dalyvis, padalyvis, pusdalyvis (plg. Holvoet, Judžentis 2003, 120).

Dar keli svarbūs aptarti dalykai, norint nustatyti klauzos pradžios ribas, — kreipinys ir nesavarankiškų žodžių (dalelyčių, jungtukų) kirčiavimas klauzos pradžioje.

Pasitaiko atvejų, kai aptariamoms įvardžių formos šlyja ne prie kirčiuoto žodžio, bet eina proklitikų ir enklitikų grupėje. Kitaip nei enklitikai, proklitikų ir enklitikų grupė gali eiti ir frazės pradžioje. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad proklitikas gali tiesiogiai jungtis su enklitiku, nedalyvaujant akcentiškai savarankiškam žodžiui (Zalizniak 2008, 8). Nustatyta, kad lietuvių senuosiuose raštuose dalelytės *tik, tiktai, vėl, jau, vos, gi, ne, te, gu* gali eiti proklitikų ir enklitikų grupėje. Skiriamos tokios grupės (Ambrazas 2006, 93) enklizės stiprėjimo kryptimi (nuo proklitikų (a) iki enklitikų (e)):

a) klausiamosios dalelytės *er, ar, bau, biau, bes*;

b) prievėksmiškės dalelytės *dar, tik, tiktai, vėl, jau, vis*;

c) neigiamoji dalelytė *ne* ir optatyvinė *te*;

d) *mi* ir *ti* ir iš klitinio įvardžio išriedėjęs sangrąžos formantas *si* visada yra enklitikai ir turi postpozicinę vietą po visų kirčiuotų žodžių ir klitikų, išskyrus *gi*;

e) dalelytės *gi, gu*.

Taip pat užfiksuota pavyzdžių, kai klitinis įvardis eina klauzoje, kuri turi kreipinį (iš vieno ar kelių žodžių), o prie po jo einančio kirčiuoto žodžio šlyja klitinis įvardis, pavyzdžiui: *Wieſchpatie rodike=m kielius tawa* BPs 25,4 ‘rodyk man’, *Wanduo iz ſzona duokie=m gražibe* SG I 147,6 ‘duok man’. Iš šių pavydžių matyti, kad ir po vienžodžio, ir po iš kelių žodžių sudaryto kreipinio eina veiksmažodžio forma su prišlijusiu klitiku. Teoriškai pagal Wackernagelio dėsnį klitikas turėtų eiti po pirmojo kirčiuoto žodžio, kuris minėtais atvejais ir būtų kreipinys arba pirma jo dalis. Tačiau nustatyta, kad, pavyzdžiui, senojoje šiaurės rusų kalboje ilgi pradiniai konstituentai (pradžioje einantys vokatyvai, kreipiniai, pradinė tema ir fokusas, taip pat ilgi pradiniai konstituentai, kuriuos sudaro daugiau nei viena kirčiuota žodžio forma) perkelia klitikų buvimo vietą į dešinę. Panašių mechanizmų užfiksuota ir kitose kalbose, kuriose yra antrosios pozicijos klitikų (Zimmerling 2010, 22)⁹. Remiantis šiais išdėstytais teiginiais, manytina, kad ir lietuvių senųjų raštų klauzose, kurios turi kreipinį, klitikų vieta skaičiuotina nuo po kreipinio einančios kirčiuotos žodžio formos. Pavyzdžiui, *Wieſchpatie rodike=m kielius tawa* BPs 25,4 ‘rodyk man’. Šiuo atveju laikoma, kad klitikas dėsningai eina po veiksmažodžio formos, kuri yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis.

Paskutinis aptartinas dalykas — klitinio įvardžio aprėpties laukas. Žodžio gale šlyjantys klitikai (pvz., *Sákay=mi* LK 89,30 ‘sakai man’, *pamefũ=t* BST Ez 32,4 ‘pamesiu tave’, *duofuo=t* BNT Apr 2,10 ‘duosiu tau’) ilgainiui gali tapti afiksais (plg. lie. sangrąžos morfemą), ypač atkreiptinas dėmesys į paskutinius du pavyzdžius, kurie rodo ir daugiau afiksams būdingų

---

⁹ Zalizniako terminas šiam reiškiniui nusakyti — būtinasis (privalomas) barjeras (Zalizniak 2008, 47).

požymių — kai veikiama žodžio morfonologinė struktūra (keičiasi laiko ir asmens morfema). Tačiau be minėtų pavyzdžių lietuvių senuosiuose raštuose fiksuojami labai aiškūs įsiterpimo į žodžio morfeminę struktūrą pavyzdžiai — kai klitikas eina tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies (*pa=mi=rodik* RPs 25,4 ‘parodyk man’). Atsižvelgiant į tai, tik pastarieji atvejai šiame darbe laikomi neabejotiniais įsijungimo į žodžio morfeminę struktūrą pavyzdžiais, manoma, kad žodžio gale einančių klitinių įvardžių vartoseną neleidžia tvirtai teigti, kad minėtos formos yra tikri afiksai. Todėl toliau darbe klitikas žodžio morfeminėje struktūroje visada reiškia tik klitiką, įsiterpusį tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies.

Atsižvelgus į tai, kas išdėstyta anksčiau, apibrėžus klauzos ribas ir įvertinus Panchevos teikiamą skirstymą, kai nustatoma ne tik klitiko pozicija klauzoje, bet ir jo santykis su veiksmažodžio forma (plačiau žr. 3.3 dalyje), analizuojant senuosius lietuvių tekstus skiriami tokie galimi klitinio įvardžio formos pozicijos tipai:

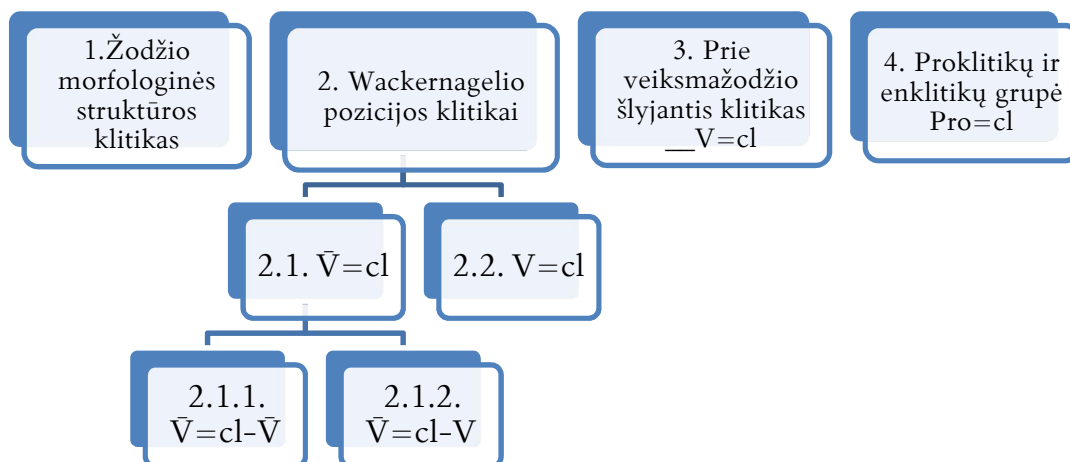
1. Klitikas žodžio morfeminėje struktūroje (pvz., *pa=mi=rodik* RPs 25,4).
2. Wackernagelio dėsnio pozicijoje einantis klitikas:
  - 2.1. kai pirmasis kirčiuotas klauzos žodis nėra veiksmažodis:
    - 2.1.1. ir po klitiko eina ne veiksmažodžio forma (pvz., *Wifur =mi wīlkay apspitá* KN 17,2 ($\bar{V}^{10}=cl-\bar{V}$));
    - 2.1.2. ir po klitiko eina veiksmažodžio forma (pvz., *Akis =mi iβtekieia* KN G 8,36 ($\bar{V}=cl-V$));
  - 2.2. kai pirmasis klauzos žodis yra veiksmažodis (pvz., *Sufpaude=m ne meylingay* KN 44,3 ($V=cl$)).
3. Po veiksmažodžio formos, kuri nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis, einantis klitikas (pvz., *Atstok, grischk, ritoij dūsiũ=t* BrST, Sal 3,2 ($\_V=cl^{11}$)).

¹⁰ Taip žymima neveiksmažodžio forma.

¹¹ $\_$ reiškia ‘ne klauzos pradžioje’.

4. Proklitikų ir enklitikų grupė (pvz., *Tene =mi=gi negandiná* MP 159,1 (Pro=cl)).

Šiuos lietuvių senųjų raštų klitinių įvardžių formų pozicijų tipus galima pavaizduoti tokia schema:

$\bar{V}$ — ne veiksmažodžio forma

V — veiksmažodžio forma

cl — klitikas

__ — ne klauzos pradžioje

1 schema. Lietuvių senųjų raštų klitinių įvardžių formų pozicijos tipai.

Kaip matyti iš pateiktų tipų, galima skirti kelias pagrindines jų grupes: žodžio morfeminės struktūros, Wackernagelio dėsnio pozicijos, prie veiksmažodžio formų šlyjančias ir proklitikų ir enklitikų grupėje einančias klitinių įvardžių lytis. Kai kuriais atvejais klitinio įvardžio formos poziciją sakinyje galima vertinti dvejopai, pavyzdžiui, tiek 2.1.2, tiek 2.2 tipai galėtų būti laikomi ir klitiko, šlyjančio prie veiksmažodžio lyties, pavyzdžiais.

4. XVI—XVIII a. šaltinių aprašas

4.1. Šaltinių aprašo tvarka

Analizuojami XVI—XVIII a. šaltiniai¹² aprašomi atsižvelgiant į kai kurias 2.2 dalyje išdėstytas pagrindinius klitikų parametrus. Kaip minėta, klitinės įvardžių formos buvo nykstančios, jų vartojimo intensyvumas kiekviename šaltinyje gali rodyti tam tikrą pokytį, tad aptariant kiekvieną šaltinį paminima, kiek rasta pirmojo, kiek antrojo asmens klitinių įvardžių formų. Toliau kiekvieno šaltinio apraše aptariama: (1) įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu; (2) klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje; (3) gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis; (4) taip pat nustatomos minėtų formų linksnių reikšmės¹³.

Po kiekvieno šaltinio aprašo pateikiama vartosenos duomenų lentelė. Tokia lentelė duodama ir apžvelgus visus aptariamojo amžiaus šaltinius — iš jos matyti bendros klitikų vartojimo tendencijos ir pokyčiai (lyginant su kitais laikotarpiais). Plačiau šaltinių autorystė ir kiti duomenys aptariami tik tada, kai tai tiesiogiai susiję su klitinių įvardžių formų vartojimu (pvz., žinoma, kad šaltinis buvo redaguotas).

1. Aptariant klitinio įvardžio formos poziciją šeimininko atžvilgiu, žiūrima, ar jis jungiasi prie veiksmažodžio formos, ar prie kitos kalbos dalies. Jei klitinis įvardis šlyja prie veiksmažodžio su priešdėliu, galimi du variantai: a) įsiterpia į morfeminę žodžio struktūrą — tarp priešdėlio ir šaknies; b) šlyja žodžio formos gale. Jei klitinis įvardis šlyja prie veiksmažodžio be priešdėlio ar kitos kalbos dalies, tada jo pozicija paprastai bus žodžio gale¹⁴. Literatūroje kalbant apie senosios lietuvių kalbos klitinius įvardžius paprastai nurodoma, kad klitinis įvardis, šlydamas prie veiksmažodžio su priešdėliu, dažnai eina pozicijoje tarp priešdėlio ir šaknies (Zinkevičius 1981, 49; Ambrazas 2006, 83).

---

¹² Šiame darbe atsiribojama nuo žodynų dėl jų medžiagos specifikos (nėra ištisinio teksto).

¹³ Jei šaltinyje užfiksuotos vos kelios klitinių įvardžių formos, aprašas į toliau minimas dalis neškirstomas.

¹⁴ Išskyrus retus atvejus, kai klitinis įvardis galėtų būtų vertintinas kaip proklitikas.

2. Šaltiniuose užfiksuotų klitinių įvardžių formų pozicija sakinyje įvertinama pagal 3.4 dalyje nustatytus klitinio įvardžio pozicijos klauzoje tipus.

3. Apraše taip pat pateikiami duomenys, prie kokių gramatinių formų šlyja klitinis įvardis.

4. Visuose šaltiniuose užfiksuoti abejonių keliantys klitinių įvardžių formų linksnių reikšmės atvejai iš karto aptariami šioje dalyje vienoje vietoje, o apibendrinamosiose šaltinių lentelėse pažymėti nurodant, kad forma gali būti arba akuzatyvo, arba genityvo reikšmės (acc. / gen.).

Nustatyta, kad senuosiuose lietuvių raštuose pirmojo ir antrojo asmens klitiniai įvardžiai vartojami datyvo, akuzatyvo ir genityvo (po neiginio) reikšmėmis (Zinkevičius 1981, 49; Rosinas 1995, 10). Minėtos formos nediferencijuoja linksnių reikšmių — $m(i)$, $t(i)$ gali reikšti datyvą, akuzatyvą ir genityvą. Kokia ta forma sprendžiama tik iš valdančio žodžio, pavyzdžiui: *Imke=m Rankafna tawa* BGD 92,16 ‘imk mane’ ir *Dūke=m lofka fcheme cziefe* BGD 75,14 ‘duok man’; *Svdiki=m pone iβwift nekalte mano* PK 51,13 ‘sūdyki mane’, *Ir meldczū=t* APM 5r,17 ‘meldžiu tave’.

Kaip matyti iš kelių pavyzdžių, datyvo ir akuzatyvo reikšmės formos didesnių abejonių nekelia. Kiek sudėtingiau spręsti kalbant apie klitinius įvardžius genityvo reikšme. Šių formų vartosenos pavyzdžiai literatūroje pateikiami vadovaujantis bendrąja taisykle, kad veiksmažodžiai, turintys neiginį, prisijungia genityvą (pvz., *nei=mi=korok* BrP II 304,7 ‘nei korok (bausk) manęs’) (Zinkevičius 1981, 49), tačiau yra žinoma, kad senuosiuose lietuvių raštuose veiksmažodžiai su neiginiu, nors ir rečiau nei genityvą, prisijungia ir akuzatyvą (Ambrazas 2006, 232). Pastebėta, kad ne visi klitiniai įvardžiai, vartojami su neigiamąja veiksmažodžio forma, galimi vertintini tik kaip genityvo reikšmės (Razanovaitė 2011, 187).

Taigi, klitinio įvardžio formos reikšmės vartoseną genityvo reikšme reikėtų interpretuoti atsargiai ir, norint bent kiek tiksliau nustatyti linksnį, kiekvieną atvejį reikėtų nagrinėti atskirai. Tokių neaiškių atvejų, kai formą

galima vertinti ir kaip akuzatyvo, ir kaip genityvo reikšmės, rasta daugelyje tirtų šaltinių¹⁵. Toliau apžvelgiami minėti neaiškūs atvejai tirtuose šaltiniuose.

Kokį linksnį — akuzatyvo ar genityvo — gali prisijungti neigiamieji veiksmažodžiai, nustatoma žiūrint, kokio linksnio reikalauja su klitiniu įvardžiu užfiksuotas veiksmažodis su neiginiu, kai jis prisijungia daiktavardį arba neklitinę įvardžio formą¹⁶. Tiesa, ne visais atvejais randamos reikiamos formos, pavyzdžiui, Bretkūno psalmyne daugiau vartosenos atvejų su veiksmažodžiais *nekoroti*, *neprastoti*, *nepaduoti* (*Ne=mi=korok* 38,2, *Ne praftoke=m* 38,22, *nepraftoke=m* 71,9, *Ne paduoke=m* 119,121) nerasta.

Tirtuose šaltiniuose dažnai pasitaikė atvejų, kuriuos galima skirti į keturias grupes.

1. Kai tas pats neigiamasis veiksmažodis viename šaltinyje gali prisijungti ir akuzatyvą, ir genityvą, pavyzdžiui:

„Knygoje nobažnystės“ klitinis įvardis šlyja prie neigiamosios veiksmažodžio formos *nekoroti*: *O ne koroki=m pagaley teyfibes* G 225,12, 8, *Nekoroki=m ruftibey* G 22,52, *Ne =mi=korok del grieku o pone faldžiaufiás* G 266,9. Iš kelių KN užfiksuotų pavyzdžių matyti, kad įmanoma vartoti ir akuzatyvo, ir genityvo reikšmėmis: *Ne koroiey tu mánés vž mano piktibes* G 265,27, *Ruftibey táwoy ne wik mufu / o nárfoy táwo ne korok mufu*. M 42,11 (gen.), *Ne korok mus Poń vž mufu piktibes* G 217,25 (acc.).

Kleino giesmyne ir maldyne pavyzdžiai su veiksmažodžiais *neprastoti* ir *nežudyti* rodo, kad su jais einančias klitinių įvardžių formas taip pat galima vertinti ir kaip akuzatyvo, ir kaip genityvo reikšmės: *Iog Diews Jawuju neprastoj'* G 401,5, *žmogaus iš keršto nežuddyk* G 156,20 (gen.), *Bėdoj'*

---

¹⁵ Tiesa, duomenų nėra daug, kai kur tik po vieną ar kelis pavyzdžius, tad tvirtai teigti negalima, bet nuostata, kad klitiniai įvardžiai, šlyjantys prie neigiamųjų veiksmažodžio formų, gali būti ir akuzatyvo reikšmės, lieka svarbi.

¹⁶ Tais atvejais, kai šaltinis buvo redaguotas (Bretkūno psalmynas), galima žiūrėti, koks linksnis vartojamas klitinę įvardžio formą keičiant kirčiuotu įvardžiu (ir atvirkščiai). Deja, nuoseklių išvadų daryti negalima — taisymai per daug skirtingi, tad nepavyksta apčiuopti pagrįsto taisymo motyvo. Plačiau žr. Razanovaitė 2011.

nėwiēna neprastoj G 396,9, *Miel's Diēwe / neprastôk mane* G 394,4, *Mane ak IE3AU neprastôk* G 476,19, *Grieks bei Smertis Ius nežudys* G 18,14 (acc.).

Šusterio giesmyne prie veiksmažodžio *neprastoti* šlyjančios klitinių įvardžių formos (pvz., *IE3AU KRISTAU ne=mi=prastok* ŠG 608,5) irgi gali būti vertinamos dvejopai: *Nes Diēw's fawuju neprastoj* 448,13 (gen.), *Bēdoj newiēna neprastoj* 443,11, *Iķβôl' mus neprastojei* 127,15 (acc.).

2. Kai skirtingi neigiamieji veiksmažodžiai tame pačiame šaltinyje gali prisijungti ir akuzatyvą, ir genityvą, pavyzdžiui:

Kleino giesmyne ir maldyne su veiksmažodžiu *nepatremti* rastas vienas pavyzdys, iš kurio galima spręsti, kad ir klitinis įvardis, einantis su šiuo žodžiu, galėtų būti ir genityvo reikšmės: *Iuk Diēwe tu nepatremi / Kurrie griekû raudodami Tikki tawefp ateiti* G 196,17. O klitiniai įvardžiai, einantys su veiksmažodžiais *negalėti* ir *neatmesti*, greičiausiai galėtų būti ir akuzatyvo reikšmės: *Griekai negal mus praskandint* G 103,23, *Negal mus pakruttint žala (beda)* G 138,2, *neatmefk mus tawo žmones* M 31,9.

3. Kai neigiamieji veiksmažodžiai tame pačiame šaltinyje prisijungia tik genityvą, pavyzdžiui:

Wolfenbüttelio postilėje dvi lytys užfiksuotos su neigiamosiomis veiksmažodžio formomis: *Neapleifio=ti nei praftofio=ti* 242v,14. Remiantis veiksmažodžio *neapleisti* vartosenos atvejais su kirčiuotomis įvardžių ir daiktavardžių formomis (*Jdant muſu wel neapleiftun* 58r,13, *grekas gadas nei feniftei nei ifchkarſchimi βmagaus neapleidzia* 241r,28), ir prieš tai minėtas klitines formas galima vertinti ir kaip genityvo reikšmės.

Zengštoko giesmyne du kartus klitinis įvardis eina su veiksmažodžiu *neprastoti*: *Neprastoke=m / Afch Tawip dranſei elgiûs* 77r,17 ir *IESV Chriſte neprastoki=m* 87v,5. Atsižvelgiant į tai, kad ZG viena veiksmažodžio *neprastoti* forma vartojama su genityvu (*Norint plifchtu / Macis ſwieta / welna burſa / Tawes afch neprastofu* 77r,6), ir anksčiau minėtos dvi formos taip pat gali būti genityvo reikšmės.

„Knygoje nobažnystės“ klitinis įvardis šlyja prie neigiamųjų veiksmažodžių *nepamesti* ir *nekęsti* formų: *Tu pats padeieiu buway / del gi to ne*

pámeſki=m G 27,2, *Ir noproſnay ſieluoiás kurie ne =mi=kiančia / Po ſargibe apwáyzdos / táwo wiſad ſančia* G 59,3. Kiti su ſiais veiksmažodžiais vartojami pavyzdžiai rodo, kad tą formą galima vertinti kaip genityvo reikſmės: *Gárbintoju táwu czefu dąrgánu ir muſu waykialu ſawu nepameſk / ir ámžinay ne mirſk* M 45,26, *Koznas neſang kurs piktay dára / nekiácia **ſwieſibes*** SE 126,18, *tu kurie manes nekienčia* K 75,40, *Nes Diews nekieńcia **piktibiu ir grieka*** G 270,15.

Atskirai minėtinas dar vienas atvejis, kur iš du kartus rašomo įvardžio matyti, kad ir klitinė įvardžio forma galėtų būti genityvo reikſmės: *Užpulki=m manes piktibey* KN G 208,50.

4. Kai neigiamieji veiksmažodžiai tame pačiame ſaltinyje prisijungia tik akuzatyvą, pavyzdžiui:

Bretkūno psalmyne rasti du neigiamųjų veiksmažodžių formų pavyzdžiai, prie kurių šlyja klitinės įvardžių formos (*Neatimke=m* 102,25 ir *Nepatremki=m ſennibeia mana* 71,9). Užfiksuoti veiksmažodžio *neatimti* ir *nepatremti* atvejai rodo, kad minėti veiksmažodžiai gali prisijungti ir akuzatyvą: *Bet mana malonę nog io ne atimſiu* BPs 89,34, *Ne patremk **duſchę** mana* 141,8.

Rikovijaus giesmyne (RkG) 9 formos, kurios šlyja prie neigiamųjų veiksmažodžių (*nežudyti, ne(at)skirti, negalėti, neprastoti, nekoroti, neatmesti*), kelia abejonių dėl akuzatyvo arba genityvo reikſmės, pavyzdžiui: *Ir wéln's ne=mi=žuddijtu* 180,9 ‘nežudytų mane / manęs’, *Ney ſmertis ne=mi=ſkirs kadday* 544,2, *Ne at=mi=ſkirs ney nųgafſis Ney ſmerties funkenijſe* 499,4 ‘ne(at)skirs mane / manęs’, *Gedoj' apleiſt ne=mi=galli* 397,1 ‘apleisti mane / manęs negali’¹⁷, *Tu pats rodijk man kellone Ir ne[=]mi[=]praſtok* 547,6, *IE3AU KRISTAU ne[=]mi[=]praſtok* 564,4 ‘neprastok mane / manęs’, *Ruſtijſeje ne=mi=korôk* 478,6 ‘nekorok mane / manęs’, *N'otmeſke[=]m nų tawa weida / Szwentą Dwafę n'imk nų manes* 335,3 ‘neatmesk mane / manęs’. Peržiūrėjus minėtus neigiamuosius veiksmažodžius, RkG vartojamus su ne klitinėmis

¹⁷ Minėtas Kleino giesmyno ir maldyno (1666) pavyzdys, kai greičiausiai pagal bendrą tendenciją klitinis įvardis, šlydamas prie veiksmažodžio su priešdėliu, eina žodžio morfeminėje struktūroje.

formomis, matyti, kad visais atvejais jos eina su akuzatyvais: *Nėprietelus mus nėfkirs* 363,7, *Grieks bei Smertis Ius nežadys* 18,14, *Gerrufus užkabbint Negal / neigi žawinti* 454,2, *Negal mane¹⁸ praftoti* 402,6, *Negall mus praftoti* M 81,15, *Mus nė=praftôk waikus* 221,13, *Diewe nė praftôk tu mus* 253,21, *Nekorawok mus dwáfiška akklybe* M 14,4, *Mus nė korok karru* 279,23 *ne atmefk mane nũg táwo wéido* M 165,11, *neatmefk mus tawo žmones* RM 31,9, *neatmefk mus táwo waikus* M 153,19.

Šusterio giesmyne klitinių įvardžių formų, šlyjančių prie veiksmažodžių *ne(at)skirti* (2 pavyzdžiai), *nestumti*, *nežadyti*, *nekoroti* (2 pavyzdžiai), *neatmesti*, *negalėti*, reikšmės gali būti vertinamos ir kaip akuzatyvo reikšmės: *Negal mane¹⁹ praftoti* 446,6, *Griekai negal mus praskandint'* 108,23, *Negal sawe pats gėlbet* 277,3, *Manne ne korawoki* 559,8, *nekorawok mus narfė tawo* M 61,7, *nekorok mus taip labay* M 79,20, *tikkra Dwáfe ne atmefk mane* M 112,19, *neatmefk mus tawo žmones* M 25,24, *Nei=gi mane atfkirki* 165,6, *Neprietelus mus nėfkirs* 400,5, *Ne stumk mus* 426,16, *N'atstumk manne* 293,14, *tie mus neapfkuftu / neypražudijtu* 24,7, *Mane jo ifuni tu nežadidijfi* 305,5, *smertis jus nežadijis* 18,14.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad neaiškūs klitinių įvardžių reikšmės atvejai dažniausiai tokie ir lieka — negalima griežtai nuspręsti, kad viena ar kita forma vartojama būtent genityvo ar akuzatyvo reikšme. Tirta medžiaga rodo, kad beveik visuose šaltiniuose aptinkama atvejų, kai formos vertintinos nevienareikšmiškai. Akivaizdu ir tai, kad kalboje, kurios gramatiniai santykiai grįsti linksniavimu, klitinių įvardžių formų linksnių reikšmių nediferencijavimas turėjo įtakos šių formų išnykimui.

---

¹⁸ Ši ir kitos tokios giesmyno formos nėra genityvo reikšmės (apie tokias formas, kaip gen.-acc. *manę, tavę, savę, mane, tave, save*, žr. Zinkevičius 1966, 298), pvz., genityvo vartosenos atvejis: *Szwenta Dwafe n'imk nũ manes* RkG 335,3 ir kt.

¹⁹ Ši ir kitos tokios giesmyno formos taip pat nėra genityvo reikšmės, pvz., genityvo vartosenos atvejis: *Sawe guldijis ant manes* ŠG 123,6 ir kt.

4.1.1. XVI a. šaltinių klitinių įvardžių formų aprašas²⁰

Pirmasis paminklas, kuriame randama klitinių įvardžių formų, — 1573 m. Wolfenbüttelio postilė. Kalbamųjų formų rasta ir beveik visuose vėliau pasirodžiusiuose XVI a. tekstuose.

Daugiausia klitinių įvardžių formų iš XVI a. paminklų yra Bretkūno raštuose (psalmyne — 140, giesmyne — 11, Naujajame Testamente — 32, Senajame Testamente — mažiausiai 177²¹), tiesa, postilėje jų yra vos 4. Kituose XVI a. išlikusiuose paminkluose klitinių įvardžių formų vartojama ne taip gausiai.

4.1.1.1. Wolfenbüttelio postilė (1573)

Wolfenbüttelio postilėje (WP) rastos 7 klitinių įvardžių formos: 5 pirmojo asmens, pavyzdžiui, *Pane pa=mi=radai grabu tawu* 158v,6²² ‘parodai man’ ir 2 antrojo asmens: *Neapleifio=ti nei praftofio=ti* 242v,14 ‘neapleisiu tave / tavęs nei prastosiu tave / tavęs’.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. WP dvi klitinio įvardžio formos užfiksuotos tarp priešdėlio ir šaknies (*pa=mi=dare* 207r,25 ‘padarė man’ ir *pa=mi=radai* 158v,6 ‘parodai man’). Kitos 5 formos eina žodžio gale, pvz., *dawete=mi* 195v,23 ‘davėte man’. Dvi iš šių formų — veiksmazodžio su priešdėliu lytys, pvz., *praftofio=ti* 242v,14 ‘prastosiu tave’. Kaip matyti iš pavyzdžių, vartojamos formos žodžio gale nėra sutrumpėjusios iki vieno priebalsio.

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Be minėtų žodžio morfologinės struktūros atvejų, penkis kartus klitinio įvardžio forma eina Wackernagelio dėsnio pozicijoje: a) V=cl, pavyzdžiui: *Neapleifio=ti nei*

---

²⁰ Poskyrio duomenys jau atskirai publikuoti (Razanovaitė 2013).

²¹ Bretkūno Biblijos dalis — Senasis Testamentas — skaitytas iš Biblijos rankraščio fotografijų, saugomų VUB, ir prieinamų dalių faksimilės (Scholz 1996). Reikia pastebėti, kad rankraščio fotografijos skaitytos ne visos iš eilės, stengtasi patikrinti tas vietas, kurios buvo minėtos Hermanno, kad būtų galima surinkti ne tik pavienes formas, bet ir kalbėti apie jas įvertinant kontekstą bei jų poziciją sakinyje. Dėl nemažos šaltinio apimties ištinė jo studija kol kas nebuvo galima.

²² Kai analizuojamas vienas šaltinis, nurodomi tik puslapiai ir eilutės.

praštofio=ti 242v,14 ‘neapleisiu tave / tavęs nei prastosiu tave / tavęs’ (4 atvejai); ir b) $\bar{V}=cl-\bar{V}$, pavyzdžiui, *tafai=mj bralis didę abidų pa=mi=dare* 207r,26 (1 atvejis) ‘tasai man brolis [...] padarė man’.

Reikia pastebėti, kad pastarajame sakinyje klitinio įvardžio forma pakartojama du kartus. Tokių atvejų, kai įvardžio forma kartojama, tačiau jokios papildomos funkcijos neatlieka, pasitaiko keliuose tekstuose, tad visi atvejai bus aptarti atskiroje dalyje (žr. 4.1.4.6).

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. WP 6 klitikai šlyja prie esamojo laiko veiksmažodžio formų, vienas – prie įvardžio.

Klitinio įvardžio asmuo, forma		Linksnų reikšmė		Šeimininkas				Šeimininko gramatinės ypatybės		Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje
1 sg	2sg	dat.	gen. / acc.	vksm.			esamasis laikas	įvardis	2.1.1. $\bar{V}=cl-\bar{V}$	2.2. $V=cl$		
<i>mi</i>	<i>ti</i>			PRAEF-CL- RADIX	PRAEF- RADIX-CL	RADIX-CL					ne vksm.	
5	2	5	2	2	2	2	1	6	1	1	4	7

1 lentelė. Klitinių įvardžių formos Wolfenbüttelio postilėje (1573).

Klitinės įvardžių formos WP vartojamos ir pirmajam, ir antrajam asmeniui žymėti. Įdomu tai, kad žodžio gale užfiksuotos klitinės įvardžių formos nesutrumpėjusios – *-mi*, *-ti* (pvz., *dawete=mi* 195v,23 ‘davėte man’, *Neapleifio=ti* 242v,14 ‘neapleisiu tave / tavęs’). Po lygiai pasiskirsto ir klitinio įvardžio šlijimas prie veiksmažodžio su priešdėliu – dvi formos vartojamos veiksmažodžio su priešdėliu gale, dvi – tarp priešdėlio ir šaknies. Sakinyje daugiausia klitinių įvardžių formų (5) eina po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, iš kurių 4 kartus pirmasis žodis – veiksmažodžio forma. Užfiksuotas ir ką tik minėtas klitinio įvardžio kartojimo atvejis, iš kurio matyti klitinių įvardžių polinkis eiti greta veiksmažodžio.

4.1.1.2. Vilento enchiridionas ir „Evangelijos bei Epistolos“ (1579)

Vilento enchiridione (E) ir „Evangelijose bei Epistolose“ (EE) rasta tik viena pirmojo asmens akuzatyvo reikšmės klitinio įvardžio forma, einanti tarp

būtojo kartinio laiko veiksmožodžio formos priešdėlio ir šaknies: *Tq Cetechifma alba Chrikfczionifchka mokšla tokiu trumpu ir praštu a pygu budu padariti pri=**mi**=werte ir priřilia dideghi raudingoghi reika kurę nefeney ifchtiriau kada viřitatoru buwau* Ench 1,5 ‘privertė mane’.

4.1.1.3. Bretkūno giesmynas (1589)

Bretkūno giesmyne (BGD) yra 11 klitinių įvardžių formų, viena iš jų — antrojo (pvz., *Diews humai gali=**t** apwerfti* 119,15²³ ‘gali tave’), likusios — pirmojo asmens, pavyzdžiui: *Imke=**m** Rankafna tawa / Diewe tikras ifchgi bedas / Gelbeke=**m** pařtarame* 92,16—17 ‘imk mane’, ‘gelbėk mane’.

Anksčiau skelbtuose giesmių tekstuose klitinių įvardžių formos nevertotos. Žinoma, kad Bretkūno giesmyne 42 iš 76 giesmių yra perspausdintos iš Mažvydo „Giesmių krikščioniškų“, o 34 giesmių tekstai skelbti pirmą kartą (Michelini 2001, 7—8). Patikrinus Bretkūno rinkinio giesmes, kuriose vartojamos klitinių įvardžių formos (*TAwesp řchaukiu Iefu Chriřte, POn wiřgalis / Tawa řodis, TAwim Diewe tikieiaufi, O Diewe Malonus buki, O Diewe man Malonus buk, Dlekuiu taw miels Pone*), paaiškėjo, kad visi šie tekstai išspausdinti pirmą kartą, greičiausiai versti iš 1561 m. (arba vėlesnio perspausdinimo) vokiško giesmyno „Geistliche Lieder“ (Michelini 2001, 8). Taigi aiřkiai matyti, kad ankstesnių vertimų Bretkūnas nekeitė, tačiau savo paties verstose giesmėse klitines įvardžių formas vartojo.

Klitinio įvardžio formos pozicija řeimininko atřvilgiu. Giesmyne uřfiksuotos trys veiksmožodžių su priešdėliu formos, prie kurių řlyja klitiniai įvardžiai, tačiau tik viena iš jų yra pozicijoje tarp priešdėlio ir šaknies (pvz., *Nu=**mi**=mařgok* 93,17 ‘numazgok mane’). Kitais atvejais klitinio įvardžio lytys řlyja veiksmožodžio formos gale ir yra sutrumpėjusios iki vieno priebalsio, pavyzdžiui: *Dūke=**m*** 79,20 ‘duok man’, *Gelbeke=**m*** 92,17 ‘gelbėk mane’.

---

²³ Nurodomas puslapio numeris ir eilutė.

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. 6 kartus klitiniai įvardžiai eina po veiksmažodžių (V=cl), pavyzdžiui, *Dūke=m linkfmai numirti* 79,20 ‘duok man’ (1 atveju — kai šeimininkas eina po kreipinio (pvz., *Diew gelbėki=m* 113,7 ‘gelbėk mane’)); 4 kartus tos formos šlyja prie veiksmažodžių, kurie nėra klauzos pradžioje (___V=cl) pavyzdžiui, *Gale manam ne praftoke=m* 113,8 ‘neprastok mane’.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. Pirmojo asmens klitiniai įvardžiai šlyja tik prie liepiamosios nuosakos veiksmažodžio formų, antrojo asmens įvardis — prie esamojo laiko veiksmažodžio formos.

Klitinio įvardžio asmuo, forma			Linksnių reikšmė			Šeimininkas			Šeimininko gramatinės ypatybės		Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje
1 sg		2 sg	dat.	acc.	acc. / gen.	vksm.			liepiamoji nuosaka	esamasis laikas	2.2. V=cl	3. ___V=cl	
<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>t</i>				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL					
1	9	1	2	8	1	1	3	7	10	1	6	4	

2 lentelė. Klitinių įvardžių formos Bretkūno giesmyne (1589).

Iš 2 lentelėje teikiamų (ir ką tik aptartų) duomenų matyti, kad giesmyne klitinių įvardžių formos šlyja tik prie veiksmažodžio lyčių, dažniausiai — liepiamosios nuosakos formų, ir klauzoje jos eina: a) arba po veiksmažodžio, kuris yra pirmasis klauzos žodis; arba b) po veiksmažodžio, kuris nėra pirmasis klauzos žodis. Pastebėtina ir tai, kad iš trijų galimų formų tik vienu atveju pasirenkama vartoti klitinį įvardį tarp priešdėlio ir šaknies.

4.1.1.4. Bretkūno Biblijos vertimas (1579—1590)

Iš Bretkūno Senojo Testamento (BST) kol kas žinomos 177 formos (žr. ankstesnę pastabą 21 išnašoje), dvi iš jų — antrojo asmens, pavyzdžiui, *Ir tawe ifchtrauksiu ant Szemes ir pamefũ=t ant lauko* Ez 32,4 ‘pamesiu tave’, likusios — pirmojo asmens, pavyzdžiui, *mana tarnas nu=mi=wile* 2 Sam 19,27 ‘nuvylė mane’. Naujajame Testamente rastos 29 pirmojo ir 3 antrojo asmens klitinių įvardžių formos, pavyzdžiui: *Atleifkite=m ta grieka* 2 Kor 12,13 ‘atleiskite

man', *Buk wiernas iki Smerczio, tada duofuo=t Karuna fziwato* Apr 2,10 'duosiu tau'. Psalmyne (BPs) — 140 pirmojo asmens klitinių įvardžių formų.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Visoje Biblijoje 213 kartų klitinis įvardis eina šeimininko gale (iš jų 118 veiksmažodžių su priešdėliu), tokiais atvejais klitikas yra sutrumpėjęs (-*m*, -*t*), pavyzdžiui: *Tileket, dūkite=m kalbeti, tiesa kalbu* Job 13,13 'duokite man', *Ir tawe ifchtrauksiu ant Szemes ir pamefū=t ant lauko* Ez 32,4 'pamesiu tave'. 36 kartus forma užfiksuota žodžio morfeminėje struktūroje — tarp priešdėlio ir šaknies, pavyzdžiui: *Pa=mi=sakik wiena, iei szinnai?* Job 5,1 'pasakyk man', *Ne=mi=buk* Lk 11,7 'nebūk man'.

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Klauzoje daugiausia V=cl tipo atvejų (282), pavyzdžiui: *Turekes tu garbe pirm manens, ir uszmeske=m czesa* Iš (2 Moz) 8,5 'užmesk man', *Meldzama dūki=m maß wandinio gerti* Ts 4,19 'duok man', *Sakikite=m wis kurie pó Sakonú norit būti* Gal 4,21 'sakykite man'.

30 kartų užfiksuotas __V=cl tipas, pavyzdžiui, *Ir Dowidas prisiekē* [*prisieke=m*] 1 Sam 24,22 'prisiekė man'.

Vienu atveju BST nustatytas $\bar{V}=cl-\bar{V}$ tipas: *aczi=m nu mana moteri* Pr (1 Moz) 29,21 'ači man'. Pastebėtina, kad interjekcija *ači* reiškia skatinamąjį veiksmažodį ('duokš, duok šen, eikš šen', LKŽe). Atsižvelgus į tai, kad, išskyrus šį atvejį, visos klitinių įvardžių formos BST šlyja prie veiksmažodžio lyčių, manytina, kad ir šiuo atveju klitinis įvardis užima šią poziciją būtent dėl veiksmažodinės interjekcijos reikšmės.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. BB klitiniai įvardžiai jungiasi prie veiksmažodžio lyčių: daugiausia liepiamosios (322 atvejai) nuosakos, gerokai rečiau (25 atvejai) prie esamojo laiko lyčių; vienašyk klitikas šlyja prie interjekcijos.

Šaltinis	Klitinio įvardžio asmuo, forma			Linksnių reikšmė			Šeimininkas				Šeimininko gramatinės ypatybės			Pozicija sakinyje			Iš viso formų šaltinyje
	1 sg		2 sg	dat.	acc.	gen. / acc.	vksm.			ne vksm.	liepiamoji nuosaka	esamasis laikas	interjekcija	2.1.1. V=cl-V̇	2.2. V=cl	3. V=cl	
	<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>t</i>				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL								
BST	27	148	2	135	35	7	27	50	99	1	162	14	1	1	128	21	177
BNT	7	22	3	25	5	2	7	10	15		25	7			23	2	32
BPs	2	138		54	79	7	2	58	60		135	5			131	7	140

3 lentelė. Klitinių įvardžių formos Bretkūno Biblijoje (1579–1590).

Iš apibendrinamųjų duomenų (žr. 4 lent.) matyti, kad daugiausia pasitaikė pirmojo asmens klitinių įvardžių formų (138 *m* ir 2 *mi*). Iš 154 veiksmažodžių su priešdėliu tarp priešdėlio ir šaknies įvardžio terpiasi tik 36 kartus, t. y. vos daugiau nei 23 %.

Klitinės įvardžių formos, išskyrus vieną BST pavyzdį, šlyja tik prie veiksmažodžio lyčių, daugiausia — liepiamosios nuosakos. Sakinyje veiksmažodžių formos, po kurių šlyja klitiniai įvardžiai, eina arba kaip pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (282), arba ne pirmasis (30). Vieną kartą užfiksuotas klitinis įvardis, prišlijęs prie interjekcijos, kuri vertintina kaip pirmasis klauzos kirčiuotas žodis.

4.1.1.4.1. Bretkūno psalmyno (1580 m.) klitinių įvardžių formų redagavimas

Bretkūno psalmynas ypač vertingas ir įdomus dėl to, kad yra išlikęs jo vertimo rankraštis, kuriame matyti įvairūs taisymai. Psalmyno vertimas su pertraukomis rengtas 22 metus: išverstas per du mėnesius — nuo 1580 m. gegužės 20 dienos iki liepos vidurio, o taisytas iki 1602 m. pradžios.

Tyrimui atlikti buvo naudotasi 2002 m. Friedricho Scholzo parengtu Bretkūno psalmyno kritiniu leidimu (Scholz 2002), kuris atspindi pirminį tekstą, vadinamą pagrindiniu sluoksniu (*Grundschrift, GS*). Šiame leidime kruopščiai sužymėti taisymai, kuriuos galima skirstyti į du tipus: 1) sinchroniniai taisymai, t. y. daryti iškart verčiant psalmyną, ir 2) vėliau

keistos, taisytos formos, kurios sudaro korektūrų, atliktų ne tik paties Bretkūno, sluoksnį (*Korrekturschicht, KS*) (Gelumbeckaitė 2003, 304–306).

Sinchroniniai taisymai. Versdamas psalmyną, Bretkūnas taisė dvi klitinių įvardžių formas. Vienu atveju iš pradžių pavartojęs veiksmažodžio liepiamosios nuosakos formą su prišlijusiu klitiniu įvardžiu, vėliau jį iš karto nubraukė ir įrašė kirčiuotą formą *mus*: *Gielbek mus* (GS: *Sfk*²⁴ aus *Gielbeke=m*) *tu mufu gielbetoiau, dielei garbes tawo wardo, Ifchgielbek mus* BPs 79,9 (Scholz 2002, 291) ‘gelbėk mus [...] išgelbėk mus’.

Kitu atveju neklitinė įvardžio forma keista klitine. Iš pradžių buvo parašyta *Neatmesk manes*, vėliau įvardis nubrauktas ir prirašyta klitinė forma *m*: *Neatmefk manes* [GS: *Neatmeske=m*] *nog tawo weido* BPs 51,12 (Scholz 2002, 184) ‘neatmesk mane / manes’.

Vėlesniais metais atliktų korektūrų sluoksnis. Rengiant galutinį tekstą, klitinių įvardžių formos Bretkūno psalmyne redaguotos kur kas dažniau. Iš viso yra 10 taisymų, iš kurių aštuoni priklauso pačiam Bretkūnui: (a) kirčiuota forma keista klitine; b) klitinė forma keista neklitine; c) taisyta klitiko pozicija); du kartus redaguota Rėzos: (a) viena kirčiuota forma keista klitine; (b) viena klitinė forma keista neklitine).

1. Bretkūno taisymai:

a) penkis kartus kirčiuotos formos keistos klitinėmis, pavyzdžiui: *Wiedzok mane* [KS: *Wadzoke=m*] *tawa tiefoia* BPs 25,5 (Scholz 2002, 82) ‘vedžiok mane’; *Nei apleisk mane* [KS: *apleiske=m*] BPs 71,18 (Scholz 2002, 251) ‘nei apleisk mane / manes’, *mazgok mane* [KS: *mazgok=ē*] BPs 51,8 (Scholz 2002, 183) ‘mazgok mane’;

b) vieną kartą klitinis įvardis keistas neklitiniu: *kardas mana ne gali=m* [KS: *gal mane*] *gielbeti* BPs 44,7 (Scholz 2002, 158) ‘negali mane / manes gelbėti’;

---

²⁴ *Sfk* — *Sofortkorrekturen* — taip apibendrintai vadinami visi pirminio teksto rašymo metu Bretkūno daryti pakeitimai ir korektūros tekste bei papildymai marginalijose.

c) vieną kartą klitinio įvardžio formos atsisakyta: *Mafgoki=m* [KS: *Mazgok*] *gierai nog mana nufisdeghimo* BPs 51,3 (Scholz 2002, 182) ‘mazgok mane’;

d) vienu atveju neapsispręsta dėl klitiko pozicijos — iš pradžių jis šlyja liepiamosios nuosakos formos gale (*neduoki=m*), po to norėta jį įterpti tarp priešdėlio ir šaknies (*ne=mi=duoki=m*), tačiau galiausiai sugrįžta prie pirminio varianto: *ne duoki=m* [KS: *ne =mi= doki=m / ne doke=m*] *buti giedoia* BPs 25,2 (Scholz 2002, 82) ‘neduok man būti gėdoje’.

2. Rėzos taisymai:

a) kirčiuota forma keista klitine: *Wiefchpatie ne=mi=korok narfe tawa, nei kofnik mane* [^{R²⁵} *kofnik=ē*] *kerfchte tawa* BPs 38,2 (Scholz 2002, 136) ‘koznyk mane’;

b) klitinė forma keista neklitine: *Meginke=m* [*R Megink mane*] *Wiefchpatie, ir permanike=m* BPs 26,2 (Scholz 2002, 86) ‘mėgink mane’.

Iš rankraštyje užfiksuotų taisyčių matyti, kad Bretkūnas klitines įvardžių lytis renkasi kiek dažniau (6 kartus neklitinę įvardžio formą keičia klitine ir 2 kartus — klitinę įvardžio lytį keičia neklitine). Vienas taisyimas (svyravimas) rodo, kad priimtinesnė klitinio įvardžio formos pozicija žodžio gale (*neduoki=m* → *ne=mi=duokim* → *neduoke=m* BPs 25,2 ‘neduok man’).

4.1.1.4.2. Bretkūno Senojo ir Naujojo Testamento (1590) klitinių įvardžių formų redagavimas

Bretkūno Senojo Testamento rankraštyje rasti keli klitinių įvardžių formų redagavimo atvejai²⁶:

---

²⁵ Taip (*R*) kritiniame 2002 m. Friedricho Scholzo parengtame Bretkūno psalmyno kritiniame leidime žymimi Rėzos atlikti taisymai.

²⁶ Neminimi tie redagavimo atvejai, kuriuose neužfiksuotas klitinio įvardžio keitimas neklitine forma (ir atvirkščiai), t. y. kai taisoma tik rašyba, korektūra ir pan. Pavyzdžiui, vienos ar kitos formos redagavimas klitinės formos nekeičiant neklitine:

1) du kartus skliaustuose nurodomas pasirinkimas tarp veiksmažodžių formų *duoti* ir *pavelti*, prie kurių yra prišlijęs klitinis įvardis *-m*: *Dūke=m* [*pawelke=m*] *eti nefa musu Gimine tur affierawoti Miefte, ir broils mana patfai man prijake* 1 Sam 20,29; ir *biloia pawelk=em* [*duoke=m*] *per tawa Szeme eiti* Ts (Richt) 11,17;

2) pataisytas veiksmažodžio formos, prie kurios yra prišlijęs klitinis įvardis, skaičius — nubraukta forma *dūkem* ir greta įrašyta *dūkite=m*: *Tikeket dūke=m dūkite=m kalbeti, tiefa kalbu* Job 13,13.

1) klitinė forma vieną kartą keista neklitine: *atfaki dūkigi duoki=~~m~~ man* Pr (1 Moz) 38,77 ‘duok man’;

2) neklitinė forma dukart keista klitine: *Anis muscha manne, bet ne skausti=~~m~~ mane* Sal 23,35; *Tiktai daugėsne manes ne=~~mi~~=wiliok, szmoniu atimti neleisdams Ponvi affierawoti* Iš (2 Moz) 8,29 ‘skauda man, neviliok mane / manęs’;

3) šalia veiksmažodžio be įvardžio skliaustuose įrašyta kito veiksmažodžio forma su klitiku: *Paleifket [leifkite=~~m~~] eiti ponop mana* Pr (1 Moz) 24,54.

Nors anksčiau nurodyti taisymai neleidžia daryti didesnių išvadų, matyti, kad jie sutampa su psalmyne atliktais keitimais — užfiksuota daugiau neklitinės formos keitimo atvejų (2) nei atvirkščiai (1).

4.1.1.5. Bretkūno postilė (1591)

Kitaip nei kituose Bretkūno raštuose, postilėje klitinių įvardžių užfiksuota nedaug — 4 formos, šlyjančios prie liepiamosios nuosakos neigiamųjų veiksmažodžio lyčių: *Bila / iei JEfus ne=~~mi~~=krutink / nefa afch dabar neußþengiau mana Diewop* II 33,21, *A Kristus ginnefi bilodams / Ne=~~mi~~=krutink Maria / nefa afch dabar neußþengiau mana Diewop* I 401,2 ‘nekrutink mane / manęs’, *Pone nei=~~mi~~=korok tawa ruftibeie / nei kofnike=~~m~~ tawa kerfchte* II 304,7 ‘nekorok, nekoznyk mane / manęs’.

Iš pateiktų formų matyti, kad šlydamas prie veiksmažodžio su priešdėliu klitikas įsiterpia tarp priešdėlio ir šaknies, o prie veiksmažodžio be priešdėlio (kuris yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis) — jungiasi gale: *nei kofnike=~~m~~ tawa kerfchte* II 304,7. Vienu atveju klitinio įvardžio forma eina klitikų grupėje po kreipinio: *Pone nei=~~mi~~=korok tawa ruftibeie* II 304,7.

Apskritai apibendrinant Bretkūno raštuose vartojamus klitinius įvardžius reikia pastebėti, kad jie išskirtinai šlyja prie veiksmažodžio liepiamosios nuosakos formų (336 iš 363 atvejų). Jungdamasi prie veiksmažodžio su

priešdėliu (iš viso 160), klitinio įvardžio forma tik 39 kartus terpiasi žodžio morfeminėje struktūroje.

4.1.1.6. Petkevičiaus katekizmas (1598)

Merkelio Petkevičiaus katekizme užfiksuotos 5 pirmojo asmens klitinio įvardžio formos. Viena forma datyvo reikšmės — *Nefang aβ rudulis ir pawargies esmi nuog wifu zmoniu aplaiftas / buki=**m** fargu dufios mano/ nes aβ efmi priewayzdoy tawo* 77,15 ‘būk man’, keturios — akuzatyvo, pavyzdžiui: *Sodiki=**m** pone iβwift nekalte mano* 51,13 ‘sūdyki mane’ ir *wedei=**m** kieleys tikryas (!) pats / iβ meyles fawa del to tawe garbinfu baznicioy tawa* 52,17 ‘vedei mane’.

Minėtini įdomūs du atvejai, kai šalia klitinio įvardžio formos *-m* rašoma ir neklitinė forma *mane*: *Gialbie=**m** mane fufimilk funkibey mana* 52,17, *Diewe mans gialbie=**m** mane rodik meyle fawo* 89,3 (plačiau apie tai žr. 4.1.4.6).

Iš anksčiau teikiamų pavyzdžių matyti, kad visi klitiniai įvardžiai šlyja veiksmažodžių be priešdėlio gale, du iš jų — prie liepiamosios nuosakos, kiti — prie esamojo laiko formų. Klitinių įvardžių formos eina po pirmojo klauzos kirčiuoto žodžio, kuris yra veiksmažodis (V=cl), pavyzdžiui, *Sodiki=**m** pone iβwifk nekalte mano* 51,13 ‘sūdyki mane’ (vieną kartą klauzos pradžia — po kreipinio).

Klitinio įvardžio asmuo, forma	Linksnių reikšmė		Šeimininkas	Šeimininko gramatinės ypatybės		Pozicija sakinyje	Iš viso formų šaltinyje
	dat.	acc.		liepiamoji nuosaka	esamasis laikas		
1 sg			vksm.			2.2. V=cl	
<i>m</i>			RADIX-CL				
5	1	4	5	2	3	5	5

4 lentelė. Klitinių įvardžių formos Petkevičiaus katekizme (1598).

Apibendrinant 4 lentelėje teikiamus duomenis matyti, kad vartojamos tik pirmojo asmens klitinių įvardžių formos, kurios šlyja prie veiksmažodžio lyčių ir eina po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio.

4.1.1.7. Daukšos postilė (1599)

Lietuvių senosios raštijos istorijoje Daukšos raštams (postilei ir katekizmui) tenka išskirtinė vieta, nes jie kirčiuoti. Tokie duomenys analizuojant klitinių įvardžių formas būtų ypač svarbūs, tačiau tenka apgailestauti, kad dėl kirčiavimo nenuoseklumo (Petit 2010, 262) ir nedidelio šių formų kiekio negalima daryti reikšmingesnių išvadų. Tik iš kelių pavyzdžių (*Pa=mi=rôdik* 84,24 ‘parodyk man’, *pa=ti=rôdifu* 250,29 ‘parodysiu tau’, *Parôdiki=m* 64,35 ‘parodyk man’) galima įsitikinti, kad klitinio įvardžio forma nėra kirčiuojama.

DP rasta 12 klitinių įvardžių formų. 5 pirmojo asmens: *Parôdiki=m* / *tiēg* / *kur tatái paraβita?* 64,35 ‘parodyk man’, *Wieβpatie priłaiſki=m* ‘pirm’ *paraufi Tewa manaii* 512,8 ‘prileisk mane’, *Pa=mi=rôdik kuri tóii Ewangelia izg aprûianczioš brûkanu [...] podâre* 84,23–25 ‘parodyk man’, *Te=mi= tâmpi apé žôdi* / *pagál žôdi táwa* 602,22 ‘tetampa man’, *iog kuriûf=mi dawëi neprazudžeu ne wiéno iz’ iu* 154,10 ‘kuriuos man davei’ ir 7 antrojo asmens klitinių įvardžių formos: *O teip likiû=ĭ arba rodiiû=ĭ žmogâu krikβczionię* ‘linkiu tau arba rodiju tau’ 514,13, *Nôriegu pa=ti=rôdifu iog ir taffái wêikalás yr Dwáfios* 250,29 ‘parodysiu tau’, *Parôdifiûĭ iêi nóri* / *izg kur turi bût paláimintu* 200,21 ‘parodysiu tau’, *Tepalaiminiĭ Wieβpátis* / *ir teferg. Teparód taú Wieβpatís weída fawa* / *ir tefufimílſ’ ani tawés* 258,22 ‘tepalaimina tave’, *O teip’ teikiû=ĭ pažikis kû grêiczeus* 170,33 ‘teikiu tau’, *O teip’ teikiû=t* / *kurfái nórint noĭ bût awimí* 248,51 ‘teikiu tau’.

Be dviejų pirmojo ir antrojo asmens formų žodžio morfeminėje struktūroje, viena pirmojo asmens klitinio įvardžio forma eina proklitikų ir enklitikų grupėje, viena po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio (įvardžio). Po veiksmažodžio užfiksuoti 8 pavyzdžiai: kai veiksmažodis yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (4 atvejai) ir kai veiksmažodis nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (4 atvejai).

Klitinio įvardžio asmuo, forma				Linksnių reikšmė		Šeimininkas				Šeimininko gramatinė forma				Pozicija sakinyje				Iš viso formų šaltinyje	
1 sg		2 sg		dat.	acc.	vksm.				liepiamoji nuosaka	esamasis laikas	būsimasis laikas	dalelytė	įvardis	2.1.2. V=cl-V	2.2. V=cl	3. __ V=cl		4. Pro=cl
<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>ti</i>	<i>t</i>			PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL	ne vksm.										
3	2	1	6	10	2	2	4	4	2	3	4	3	1	1	1	4	4	1	12

5 lentelė. Klitinių įvardžių formos Daukšos postilėje (1599).

Daukšos postilėje matyti klitinių įvardžių įvairovė formų atžvilgiu – užfiksuotos ir sutrumpėjusios, ir nesutrumpėjusios pirmojo ir antrojo asmens lytys. Dažniau klitiniai įvardžiai šlyja prie veiksmažodžio formų (morfeminėje struktūroje – 2 pavyzdžiai, veiksmažodžio su priešdėliu ir be priešdėlio gale – po 4 formas). Po kartą klitinis įvardis šlyja prie dalelytės (kuri eina proklitiko pozicijoje) ir įvardžio.

4.1.1.8. „Malda, ieib ifchganitingai numirtumbei“ (1600)²⁷

Šiame tekste užfiksuotos dvi pirmojo asmens klitinių įvardžių lytys: *Dūki=m linkfma gala XLVIII,9* ‘duok man’, *Apfaugoke=m nūg piktos ir noglos Smerties / ir nūg amβino praβudimo XLVIII,16* ‘apsaugok mane’. Kaip matyti iš teikiamų pavyzdžių, formos vertintinos kaip vartojamos po pirmojo klauzos kirčiuoto žodžio, kuris yra veiksmažodis (V=cl).

4.1.1.9. „Apie Popieszischkaie Missche“ (1600)

APM vartojamos dvi pirmojo asmens datyvo reikšmės (pvz., *Tad meldczu fakiki=m wienok 12r,4* ‘sakyk man’) ir viena antrojo asmens akuzatyvo reikšmės klitinio įvardžio forma (*Ir meldczū=t 5r,17* ‘meldžiu

²⁷ „Malda, ieib ifchganitingai numirtumbei“ ir „Apie Popieszischkaie Missche“ (1600) yra išspausdinti kartu su „Margarita teologiška“ (MT), tačiau tik šiuose dviejuose tekstuose vartojamos klitinės įvardžių formos, todėl MT šiame darbe atskirai neaptariama.

tave'). Jos šlyja po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio — veiksmažodžio (V=cl). Nors formų šaltinyje nedaug, užfiksuota ne tik pirmojo, bet ir viena antrojo asmens klitinio įvardžio forma. Minėtos formos eina veiksmažodžio lyčių gale, viena iš jų — su priešdėliu.

4.1.1.10. Morkūno postilė (1600)

Morkūno postilėje (MP) yra 30 klitinių įvardžių formų: 6 pirmojo (pvz., *Diewe tewe, buki=m meilingas* 50,31 'būk man') ir 24 antrojo (pvz., *Dawe=ti Ponàs Diewàs wifo ápftingay ir škálfingay* 328b,36 'davė tau') asmens formos.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. MP rasta 12 veiksmažodžio su priešdėliu formų, prie kurių šlyja klitinis įvardis, iš jų 8 klitinio įvardžio formos eina pozicijoje tarp priešdėlio ir šaknies (pvz.: *nu=mi=gifiufk teypag koki Ananioβiu* III 15b,7 'nusiųsk mane gi', *Nes pá=mi=fákik kursay ir judas fwietá to* III 50,9 'pasakyk man'), kitos — žodžio formos gale (*bat pridawe=t ant to iβminti* 370,33 'pridavė tau', *priduofi=t rodos top biaurop ingiimop tawo* 357,13 'priduos tau'). Šlydamas prie veiksmažodžio be priešdėlio ir kitų formų, klitinis įvardis eina žodžio formos gale (18 atvejų) (pvz.: *O teyp rodiiuo=t faugokis to pilnay* 329,1 'rodiju tau', *Nes iáy=ti fákau dayktus žiámes* 229b,40 'jei tau sakau').

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. MP 16 kartų klitinis įvardis eina pozicijoje po pirmojo klauzos kirčiuoto žodžio, kuris yra veiksmažodis (V=cl) (vienas iš jų — po kreipinio), pavyzdžiui, *O átwerte=t tau βwenta karálfite fáwo / negiduokim ghiemus pátiechos* 23,14 'atvertė tau'.

4 kartus klitinio įvardžio forma šlyja po veiksmažodžio lyties, kuri nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (___V=cl), pavyzdžiui: *O tátáy duomie=t už pakuta* 176b,10, *Jau faugok Pone Diewe / idant nebutun=t biłotá* 265,30.

Rastas vienas pavyzdys, kai pirmasis kirčiuotas klauzos žodis nėra veiksmažodžio forma (jungtukas) ir po klitiko eina veiksmažodžio forma ($\bar{V}$ =cl-V): *Biłoia iámuy Ponàs: Nes iáy=ti fákau dayktus žiámes / o ne iβmánay / o tátáy efi Mokitoies Izráelaus* 229b,40.

Viena forma vertintina kaip einanti proklitikų ir enklitikų grupėje (Pro=cl): *Tene =mi=gi negandiná máne teipag nieko griekas* 159,1. Kaip matyti iš pateikto pavyzdžio, klitinis įvardis eina po optatyvinės ir neigiamosios dalelytės prieš dalelytę *gi*. Šiuo atveju atspindima Ambrazo (2006, 93) nustatyta enklizės stiprėjimo grupė, kur klitiniai įvardžiai *mi*, *ti* eina prieš dalelytę *gi*. Pastarasis atvejis įdomus ir tuo, kad du kartus pakartojamas įvardis: *Tene =mi=gi negandiná máne*. MP yra ir dar vienas toks atvejis — *pá=mi=fakikit manj iáy iumus kádáy ko neteko* 128,38. Plačiau apie tokias formas žr. 4.1.4.6 dalyje.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. Daugeliu atvejų klitinio įvardžio forma šlyja prie veiksmažodžio lyčių (28) (liepiamosios (5), tariamosios (4) nuosakų ir esamojo laiko (19)), tačiau užfiksuota ir atvejų, kai ji eina po dalelytės ar jungtuko: *Tene =mi=gi negandiná [...]* 159,14 ir *Biloia iámuy Ponas: Nes iáy=ti fákau dayktus žiámes* 229b,40.

Klitinio įvardžio asmuo, forma				Linksnių reikšmė		Šeimininkas				Šeimininko gramatinė forma					Pozicija sakinyje					
1 sg		2 sg		dat.	acc.	vksm.				ne vksm.	liepiamoji nuosaka	esamasis laikas	tariamoji nuosaka	dalelytė	jungtukas	2.1.2. V=cl-V	2.2. V=cl	3. V=cl	4. Pro=cl	Iš viso formų šaltinyje
<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>ti</i>	<i>t</i>			PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL												
5	1	7	17	29	1	8	4	16	2	5	19	4	1	1	1	16	4	1	30	

6 lentelė. Klitinių įvardžių formos Morkūno postilėje (1600).

Iš pateiktų duomenų matyti, kad, skirtingai nei anksčiau aptartuose kituose XVI a. šaltiniuose, MP užfiksuota kur kas daugiau antrojo asmens klitinių įvardžių (24) nei pirmojo (6). Reikia pastebėti, kad iš visų prieš tai aptartų šaltinių MP ryškiai skiriasi ir pozicijų sakinyje tipais. Nors dažniausiai pasitaikantys pozicijos sakinyje tipai yra tokie patys, kaip ir kituose aptartuose šaltiniuose (kai klitinis įvardis klauzoje eina po pirmojo kirčiuoto žodžio, kuris yra veiksmažodžio forma (16 atvejų), ir po veiksmažodžio formos, kuri nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (4 atvejai)), minėtini ir po vieną kartą

klausoje einantys klitiniai įvardžiai po pirmojo kirčiuoto žodžio, kuris nėra veiksmažodžio forma, ir proklitikų bei enklitikų grupėje.

4.1.1.11. Apibendrinamoji XVI a. šaltinių duomenų apžvalga

Iš viso XVI a. šaltiniuose užfiksuotos 424 klitinės įvardžių formos, daugiausiai jų vartojama Bretkūno raštuose (364), kituose tekstuose rasta tik po kelias ar keliolika formų (žr. 7 lent. šio poskyrio pabaigoje). Žinoma, vertinant šiuos duomenis reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tekstų apimtis nevienoda.

- Klitinio įvardžio formos dažniausiai vartojamos pirmajam asmeniui žymėti (*-m* — 328 formų, *-mi-* — 56). Antrojo asmens užfiksuota 40 pavyzdžių (*-ti* — 10 ir *-t* — 30, 17 iš jų — Morkūno postilėje). Pirmojo asmens formų dažnumas susijęs ir su tuo, kad net 350 atvejų klitikas šlyja prie liepiamosios nuosakos veiksmažodžio formos (su kuria antrojo asmens formos neįmanomos).

- Datyvo reikšme vartojamų klitikų yra kiek daugiau nei akuzatyvo (264 : 138). Įvertinus visuose šaltiniuose vartojamas klitinių įvardžių formas, kurių reikšmė nėra aiški, reikia pasakyti, jog klitiniai įvardžiai, šlyjantys prie neigiamosios veiksmažodžio formos, vertinti ne tik kaip genityvo reikšmės. Tokių neaiškių atvejų, kai klitinių įvardžių formos gali būti arba genityvo, arba akuzatyvo reikšmės, XVI a. šaltiniuose yra 22.

- Užfiksuota daugiau nei dvigubai atvejų, kai klitinis įvardis eina veiksmažodžio su priešdėliu gale, o ne tarp priešdėlio ir šaknies (133 : 52). Įdomu tai, jog literatūroje nurodoma, kad klitinis įvardis „dažnai įsiterpia tarp priešdėlio ir šaknies“ (Ambrazas 2006, 83), tačiau bent jau XVI a. klitinių įvardžių vartoseną rodo, kad šie atvejai tesudaro kiek daugiau nei 28 %.

- Kalbamosios lytys eina su veiksmažodžio formomis — dažniausiai liepiamosios nuosakos (350), išskyrus kelis pavyzdžius, kai klitinis įvardis šlyja prie dalelytės, jungtuko, interjekcijos ir įvardžio *tasai*. Palyginti nedaug lyčių

jungiasi prie esamojo laiko formų (60), retai tokios formos eina su tariamosios nuosakos (4) ir būsimojo laiko (3) lytimis.

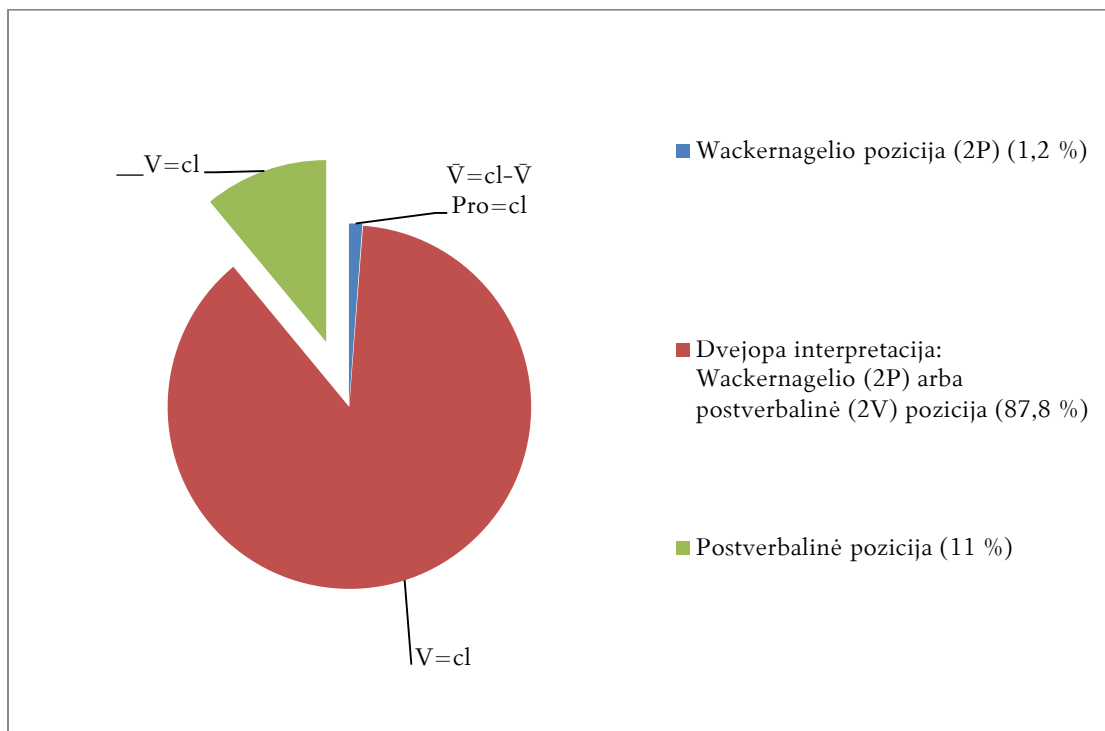
- Žiūrint klitinių įvardžių pozicijos sakinyje, matyti, kad vyrauja du pagrindiniai tipai: (a) daugiausia atvejų (323) klitikai šlyja prie veiksmažodžio formos, kuri yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($V=cl$) (šie duomenys susiję ir su tuo, kad klitinio įvardžio forma labai dažnai šlyja prie liepiamosios nuosakos veiksmažodžių, kurie paprastai ir eina klauzos pradžioje)²⁸; (b) 42 atvejais klitiniai įvardžiai eina po veiksmažodžio formos, kuri nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($\_V=cl$). Keturis kartus klitinio įvardžio forma šlyja po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris nėra veiksmažodžio forma ir po jo nėra veiksmažodžio formos ($\bar{V}=cl-\bar{V}$). Trys atvejai priskirtini enklitikų ir proklitikų grupei ($Pro=cl$).

Pirmuoju atveju, kai klitiniai įvardžiai eina po pirmojo kirčiuoto žodžio, kuris yra veiksmažodžio forma ($V=cl$), jų vietą klauzoje galima vertinti dvejopai: ir kaip Wackernagelio dėsnio pozicijoje einantį, ir kaip prie veiksmažodžio formos šlyjantį klitiką. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad užfiksuoti ir 42 pavyzdžiai, kai veiksmažodžio forma, prie kurios šlyja klitinis įvardis, nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($\_V=cl$), bet nepastebėta atvejų, kad klitinis įvardis šlytų prie ne veiksmažodžio formos, kuri būtų ne pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (7 atvejais, kai klitinis įvardis klauzoje eina po pirmojo kirčiuoto žodžio, šeimininkas yra įvardis, dalelytė, jungtukas, interjekcija).

Viena vertus, galima sakyti, kad XVI a. klitinių įvardžių formos gana gerai išlaiko Wackernagelio dėsnio poziciją, tačiau 42 pavyzdžiai rodo, kad klitikas šlyja prie veiksmažodžio formos, kuri nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis. Prie minėtų pavyzdžių pridėjus dar ir kitus atvejus, kai klitiko šeimininkas yra veiksmažodis, Wackernagelio dėsnio pozicijoje būtų galima skaičiuoti tik 7 minėtus atvejus, kai klitiko šeimininkas yra ne veiksmažodžio forma (plg. 1 pav.).

---

²⁸ Už šią pastabą dėkoju prof. habil. dr. Axeliui Holvoetui.

1 pav. XVI a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipų pasiskirstymas.

Apskaičiavus procentais išeina, kad Wackernagelio dėsnio pozicijoje užfiksuotų klitinių įvardžių formų yra 1,2 %, prie veiksmažodžio šlyjančių klitinių įvardžių formų — 11 %, o 87,8 % formų galima vertinti dvejopai — ir kaip Wackernagelio dėsnio pozicijos, ir kaip prie veiksmažodžio šlyjančias klitinių įvardžių formas, t. y. labai didelė Wackernagelio dėsnio pozicijos atvejų yra po veiksmažodžio. Čia dar reikėtų paminėti 52 klitinio įvardžio, einančio žodžio morfeminėje struktūroje, pavyzdžius. Minėti faktai rodo, kad daugiau nei 99 % klitinių įvardžių formų šlyja prie veiksmažodžio lyčių.

Šaltinis	Klitinio įvardžio asmuo, forma				Linksnių reikšmė			Šeimininkas				Šeimininko gramatinės ypatybės							Pozicija sakinyje				Iš viso formų šaltinyje	
	1 sg		2 sg		dat.	acc.	gen. / acc.	vksm.			ne vksm.	vksm.				įvardis	dalelytė	interjekcija	jungtukas	2.1.1. V=cl-V̇	2.2. V=cl	3. V=cl		4. Pro=cl
	mi	m	ti	t				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL		liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	esamasis laikas	būsimasis laikas									
WP 1573	5		2		5		2	2	2	2	1			6		1				1	4			7
VE 1579	1					1		1				1												1
BPs 1580	2	138			54	79	7	2	58	80		135		5							131	7		140
BGs 1589	1	9		1	2	9		1	3	7		10		1							6	4		11
BST 1590	27	148		2	135	35	7	27	50	99	1	162		14			1			1	128	21		177
BNT 1590	7	22		3	25	5	2	7	10	15		25		7							23	2		32
BP 1591	3	1					4	3		1		3				1					1			4
PK 1598		5			1	4				5		2		3							5			5
DP 1599	3	2	1	6	10	2		2	4	4	2	3		4	3	1	1			1	4	4	1	12
Malda 1600		2			1	1			1	1		2		1							5			2
APM 1600	2			1	2	1				3		2									2			3
MP 1600	5	1	7	17	29	1		8	4	16	2	5	4	19			1		1	1	16	4	1	30
Iš viso	56	328	10	30	264	138	22	52	133	233	6	350	4	60	3	2	3	1	1	4	323	42	3	424

7 lentelė. Klitinių įvardžių formų vartoseną XVI a. šaltiniuose.

4.1.2. XVII a. šaltinių klitinių įvardžių formų aprašas

Klitiniai įvardžiai vartojami daugumoje XVII a. šaltinių. Įdomu tai, kad klitinių įvardžių rasta ne tik religiniuose tekstuose, bet ir 1642 m. priesaikoje. Daugiausia šių formų užfiksuota Chilinskio Biblijoje (Senajame Testamente – 389, Naujajame Testamente – 163 formos) ir „Knygoje nobažnystės“ (178 formos). Iš anksto atkreiptinas dėmesys į tai, kad XVII a. šaltiniuose, palyginti su ankstesnėje dalyje aptartais XVI a. šaltinių duomenimis, matyti klitinių įvardžių vartosenos kaita tiek pozicijos sakinyje, tiek šeimininko atžvilgiu.

Toliau chronologiškai pagal 4.1 dalyje pateiktą aprašą aptariami visi XVII a. paminklai, kuriuose rasta klitinių įvardžių formų.

4.1.2.1. Anoniminis katekizmas (1605)

Anoniminiame 1605 metų katekizme²⁹ (LK), verstame iš Ledesmos katekizmo, kuriuo rėmėsi ir M. Daukša, yra 10 pirmojo asmens datyvo reikšme vartojamų klitinių įvardžių formų. Reikia pastebėti, kad ankstesniame 1595 m. Daukšos vertime klitinių įvardžių formų nėra. Iš Sittigo (1929) lygiagrečiai pateiktų 1595 m. ir 1605 m. katekizmų tekstų matyti, kad 1605 m. šaltinyje vartota klitinė, o Daukšos katekizme – kirčiuota įvardžio forma arba išsiversta be įvardžio³⁰:

Daukšos katekizmas (1595)	Anoniminis katekizmas (1605)	Vieta
<i>Sákai mań - eřigu tu krikščonis?</i>	<i>Pa=mi=fákay eřigu tu krikščónis?</i>	12,15
<i>Sakikig mań kas tatai yra Iefus Kristus?</i>	<i>Sákay=mi wel, kad tai irá Iefu Christas?</i>	14,15
<i>Kodrin Diewas padare zmogu?</i>	<i>Sakay =mi kodrin zmogus nŭg Diewo futwértas ir atpirktas?</i>	21,17
<i>Kalbek priřakimus bařnyczios?</i>	<i>Pa=mi=fakáy kiek yra Priřakimu Bařniczos, reyķiamu řaūgot?</i>	86,33

²⁹ V. Biržiška spėjo, kad darbas galėtų priklausyti K. Sirvydui, tačiau vėlesnių tyrėjų (J. Palionio (1967, 81) ir Z. Zinkevičiaus (1968)) ši mintis paneigta.

³⁰ Cituojama tokia rašyba, kaip teikia Sittigas.

<i>fakai man dabár kiek yra nuodemi</i>	<i>Sákay=mi wel kiek yrá nufideimu wirefniu?</i>	89,30
<i>ką kito reikia darit?</i>	<i>Sákay=mi ko kito reykia daryt?</i>	92,29

Kaip matyti iš anksčiau pateiktų klitinių įvardžių formų, LK jos ypač dažnai, tarsi formulė, vartotos su veiksmažodžiu (*pa*)sakyti: *Pa=mi=fákay* ir *Sákay=mi* '(pa)sakyk man'.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Jungdamiesi prie veiksmažodžio formų su priešdėliu, klitiniai įvardžiai terpiasi pozicijoje tarp priešdėlio ir šaknies (3 atvejai), pavyzdžiui, *Pa=mi=fakáy kiek yra Prifákimu Bazniczos, reykiamu fáugot?* 68,33 'pasakyk man'; jungdamiesi prie veiksmažodžio be priešdėlio (5) ir kitų žodžių (2), šlyja gale, pavyzdžiui: *Sákay=mi wel kiek yrá nufideimu wirefniu?* 89,30 'sakyk man', *to =mi gayl* 160,13 'to man gaila'.

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Be minėtų 3 atvejų, kai klitiniai įvardžiai terpiasi žodžio morfeminėje struktūroje, 5 kartus jie eina pozicijoje V=cl, pavyzdžiui, *Sákay=mi ko kito reykia daryt?* 92,29 'sakyk man'. Du kartus klitinis įvardis eina $\bar{V}=cl-V$: *kayp=mi régis* 10,24 'kaip man' ir *to =mi gayl* 160,13 'to man gaila'.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. Dažniausias klitinių įvardžių formų šeimininkas – veiksmažodžio *sakyti* lytys (8 atvejai), pavyzdžiui: *Pa=mi=fákay turimegu mes kitu Pafweykinimu Pánnos Marios?* 59,23 'pasakyk man', *Sákay=mi wel, kad tai irá Iefu Chriftas?* 14,15 'sakyk man'. Po vieną kartą šlyja prierieveiksmio ir įvardžio: *kayp=mi régis, ir tykriaus ii pérgulditu* 10,24 'kaip man', *to =mi gayl* 160,13 'to man gaila'.

Klitinio įvardžio asmuo, forma	Linksnio reikšmė	Šeimininkas			Šeimininko gramatinės ypatybės			Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje
		vksm.		ne vksm.	liepiamoji nuosaka ³¹	prieveiksmis	įvardis	2.1.2. $\bar{V}=cl-V$	2.2. $V=cl$	
1 sg <i>mi</i>	dat.	PRAEF-CL- RADIX	RADIX-CL							
10	10	3	5	2	8	1	1	2	5	10

8 lentelė. Klitinių įvardžių formos Anoniminiame katekizme (1605).

Iš 8 lentelėje teikiamų ir prieš tai aptartų duomenų matyti, kad LK klitiniai įvardžiai vartojami tik pirmajam asmeniui datyvo reikšmė žymėti. Įdomu tai, kad visos formos — nesutrumpėjusios (*mi*). Klauzoje klitiniai įvardžiai šlyja dviem būdais: a) $V=cl$ ir b) $\bar{V}=cl-V$. Minėtina, kad LK kalbamosios formos dažniausiai jungiasi prie veiksmažodžio (*pa*)*sakyti* formų (8 iš 10 atvejų) ir tekste vartojamos kaip tam tikra formulė.

4.1.2.2. Zengštoko giesmynas (1612)

Zengštoko giesmynas (ZG) — trečiasis Mažosios Lietuvos giesmynas, išėjęs po Mažvydo ir Bretkūno parengtų giesmynų. Be perspausdinimų iš ankstesnių giesmynų, ZG yra daugiau nei 50 naujų tekstų (Michelinis 2006, 91). Iš viso šiame giesmyne rasta 14 klitinių įvardžių formų: 2 — antrojo asmens (pvz., *Diews humai gali=t apwerfti* 72r,5 ‘gali tave apversti’) ir 12 — pirmojo (pvz., *Nu=mi=mafgok tu Ifopu* 108r,2 ‘numazgok mane’).

Patikrinus giesmių tekstų šaltinius paaiškėjo, kad 11 klitinių įvardžių formų yra iš Bretkūno giesmyno perspausdintuose giesmių tekstuose (*DIekuii tau miels Pone / Iog mane faugioei, KLaufikite nu ius βmones / kaip kuns fu dufche, O Diewe malonus buki / Ir ant manes fuffi, O Diewe man malonus buk / Gelbek taifik, PON wifgalis / Tawa βodis / Senei nusleptas, TAwe Diewan nuffitikiu / Ne dūk mane giedoi, Tawesp Schaukiu Iefu Christe / Ifchklaufik*) ir trys klitinių įvardžių formos pavartotos naujame giesmės *TIkrai efme tame czeſe / Diewa funus ateiti* vertime. Perspausdintuose giesmių tekstuose išlaikytos ir nekeistos visos klitinės įvardžių formos. Įdomu tai, kad 3 klitinių

³¹ Liepiamoji nuosaka be *-k*.

įvardžių formos užfiksuotos ir naujame giesmės vertime. Iš to galima spręsti, kad Zengštoko giesmyne klitinės įvardžių formos vartotos sąmoningai, t. y. ne tik akiai perimtos iš kito šaltinio.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Išskyrus vieną veiksmažodžio su priešdėliu formą, kai klitinis įvardis terpiasi tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies (*Nu=mi=mafgok* 108r,2 ‘numazgok mane’), kitos klitinių įvardžių lytys šlyja veiksmažodžio liepiamosios nuosakos formų gale: 4 veiksmažodžio su priešdėliu formos, pavyzdžiui, *Ieng efch nepaklifczo / jfchlaikike=m ifch lofkos / Ta afch meldziu tawe* 88v,14 ‘išlaikyk mane’ ir 9 veiksmažodžio be priešdėlio formos, pavyzdžiui, *Imke=m rankofna tawa / Diewe tikras ifch=gi bedas* 102r,24 ‘imk mane’.

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Be minėtos vienos klitinio įvardžio formos žodžio morfeminėje struktūroje, kitos lytys klauzoje eina dvejopai: a) V=cl (9 atvejai), pavyzdžiui, *Ir mafgoke=m pone Diewe / Nūg mana wiffu piktibiu* 107v,17 ‘mazgok mane’; b) __V=cl (4 atvejai), pavyzdžiui, *Diews humai gali=t apwerfti* 72r,6 ‘gali tave apversti’.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. Antrojo asmens formos šlyja prie esamojo laiko veiksmažodžio lyčių (2 atvejai), pavyzdžiui: *Czefu smerties meldzo=ti* 87v,5 ‘meldžiu tave’, *Diews humai gali=t apwerfti* 72r,5 ‘gali tave apversti’; pirmojo asmens klitiniai įvardžiai šlyja prie veiksmažodžio liepiamosios nuosakos formų (12 kartų), pavyzdžiui, *Dūke=m lofka scheme czefe* 50r,2 ‘duok man’.

Klitinio įvardžio asmuo, forma				Linksnių reikšmė			Šeimininkas			Šeimininko gramatinės ypatybės		Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje
1 sg		2 sg		gen. / acc.	dat.	acc.	vksm.			liepiamoji nuosaka	esamasis laikas	2.2. V=cl	3. __V=cl	
<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>ti</i>	<i>t</i>				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL					
1	11	1	1	2	2	10	1	4	9	12	2	9	4	14

9 lentelė. Klitinių įvardžių formos Zengštoko giesmyne (1612).

Iš 9 lentelės duomenų matyti, kad Zengštoko giesmyne klitinių įvardžių formos vartotos ir pirmajam, ir antrajam asmeniui žymėti. Tik vieną kartą

klitinis įvardis eina tarp priešdėlio ir šaknies (iš trijų galimų atvejų). Sakinyje šios formos šlyja prie veiksmažodžio lyčių: kai jis yra pirmasis (9) ir ne pirmasis (4) kirčiuotas klauzos žodis. Giesmyne 11 klitinių įvardžių lyčių yra perspausdintuose Bretkūno giesmių tekstuose, bet 3 formos (viena iš jų — antrojo asmens (*meldzo=ti* 87v,5 ‘meldžiu tave’)) — naujame giesmės vertime.

4.1.2.3. Rėzos psalmynas (1625)

Rėzos psalmynas (RPs) parengtas Bretkūno psalmyno pagrindu. Apie klitinių įvardžių vartosenos kaitą šiuose šaltiniuose atskirai žr. 5.1 dalyje.

RPs užfiksuota 15 pirmojo asmens klitinių įvardžių formų, iš kurių 6 — datyvo ir 9 — akuzatyvo reikšmės, pavyzdžiui: *Wiefchpatie ne=mi=dūk gedojè būti* 119,31 ‘neduok man’, *At=mi=gaiwink tawo Teifybé* 119,40 ‘atgaivink mane’. Visi RPs klitiniai įvardžiai šlyja prie liepiamosios nuosakos veiksmažodžio formų, iš jų 14 kartų terpiasi tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies (pvz.: *WIESchpatie pa=mi=rodik Kellius tawa* 25,4 ‘parodyk man’, *Pa=mi=mokink tawa tiefa* 119,12 ‘pamokink mane’) ir vieną kartą šlyja veiksmažodžio be priešdėlio gale, kuris yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis: *nei kôfnike=m kerfchté tawo* 38,2 ‘koznyk mane’.

Trumpai apibendrinant matyti, kad visi klitiniai įvardžiai šlyja tik prie veiksmažodžio liepiamosios nuosakos formų ir visada, kai yra struktūrinė galimybė, terpiasi žodžio morfeminėje struktūroje.

4.1.2.4. S. M. Slavočinskio giesmynas (1646)

Slavočinskio giesmyne (SG) rasta 41 klitinio įvardžio forma: 25 pirmojo asmens, pavyzdžiui, *Nebuwo=m linkfma wálánda niewiena* II 14,19 ‘nebuvo man’, ir 16 antrojo asmens formų, pavyzdžiui: *Wadinamo=t Páná wiena* II 86,5 ‘vadiname tave’, *Iog gimey Iezau gierbiemo=t kiekwienas* I 58,13 ‘gerbiame tave’.

Atskirai reikia minėti kelias ypatingas Slavočinskio giesmyne užfiksuotas antrojo asmens akuzatyvo reikšme pavartotas formas *te* ‘tave’: *IOzapay pamažu / Meldžiu=te pamažu* I 60,4–5 ‘meldžiu tave’, *Sunau =te girdžiu raudanti / Afž fawefp tawe bilanti* I 95,16–17 ‘tave girdžiu’ ir *Aß teyfingay ir láymingay / Gárbinciau =te tułomis* II 98,26–27 ‘garbinčiau tave’. Panašių klitinių formų vartojimo atvejų akuzatyvo reikšme yra pastebėjęs ir Hermannas. Formą *me* jis yra radęs Bretkūno psalmių vertime: *me mane* BPs 38,3. Visgi patikrinus paaiškėjo, kad iš tikrųjų ta vieta skaitytina *ing mane*: *Nefa tavo strielos ifismeige me mane* BPs 38,3 → *Nefa tavo strielos ifismeige ing mane* BPs 38,3 (Scholz 2002, 136). Tokių formų dar rasta „Knygoje nobažnystės“ (žr. 4.1.2.6). Plačiau apie šias formas, jų kilmę žr. Razanovaitė 2010.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. SG vartojamų klitinių formų pozicija yra dvejopa: veiksmožodžio (ir su priešdėliu (15 formų), ir be priešdėlio (23 formas)) gale, pavyzdžiui: *Inteykie=m* I 147,3 ‘įteiki man’, *duokie=m* I 147,6 ‘duoki man’ (iš viso 38); viena forma užfiksuota po daiktavardžio — *Sunau te girdžiu* I 95,16 ‘tave girdžiu’.

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Vieną kartą SG klitinio įvardžio forma eina po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris nėra veiksmožodis, ir po klitiko eina veiksmožodžio forma ($\bar{V}=cl-V$): *Sunau =te girdžiu raudanti* I 95,16 ‘sūnau tave girdžiu’. Dažniausiai sakinyje klitinių įvardžių formos eina pagal kitus du tipus ir šlyja prie veiksmožodžio formos: a) kai ji yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($V=cl$), pavyzdžiui, *Wadinamo=t Pánná wiena* II 86,5 ‘vadiname tave’ (20 atvejų); b) kai ji nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($\_V=cl$), pavyzdžiui, *Garbe duodu=t Diewe* I 144,21 ‘duodu tau’ (20 atvejų).

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. Dažniausiai klitiniai įvardžiai šlyja prie veiksmožodžio formų (išskyrus vieną atvejį — *Sunau =te girdžiu raudanti* I 95). 11 formų vartojama su liepiamosios nuosakos, dvi — su tariamosios nuosakos lytimis. Užfiksuota formų su būsimąjo laiko (3), būtojo kartinio (14) ir esamojo laiko (10) lytimis.

Klitinio įvardžio asmuo, forma			Linksnių reikšmė		Šeimininkas			Šeimininko gramatinės ypatybės						Pozicija sakinyje			Iš viso formų šaltinyje
1 sg	2 sg		dat.	acc.	vksm.			liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	esamasis laikas	būsimasis laikas	būtais kartinis laikas	daiktavardis	2.1.2. V=c V	2.2. V=cl	3. __ V=cl	
<i>m</i>	<i>t</i>	<i>te</i>			PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL	ne vksm.										
25	13	3	13	28	15	25	1	11	2	10	3	14	1	1	20	20	41

10 lentelė. Klitinių įvardžių formos S. M. Slavočinskio giesmyne (1646).

Palyginti su kitais anksčiau aptartais šaltiniais, iš 10 lentelės duomenų pirmiausia pastebėtina Slavočinskio giesmyne užfiksuota klitinio įvardžio antrojo asmens forma *te*. Įdomu ir tai, kad gana daug vartojama ne tik pirmojo, bet ir antrojo asmens formų (25 : 16). Išskyrus vieną atvejį, klitinės įvardžių formos šlyja prie veiksmažodžio lyčių. SG minėtinas ir kaip vienas iš nedaugelio šaltinių, kur klitinių įvardžių formos neina žodžio morfeminėje struktūroje — iš 15 veiksmažodžio su priešdėliu formų, prie kurių šlyja klitinis įvardis, jis nė karto nepavartotas pozicijoje tarp priešdėlio ir šaknies.

4.1.2.5. Jaknavičiaus evangelijos (1647–1797 m. leidimai)

Jaknavičiaus evangelijos iki XVIII a. pabaigos buvo perleistos daugiau nei 30 kartų (Zinkevičius 1988, 269). Iš XVII amžiaus tyrimui peržiūrėti 1647, 1679, 1690 metų evangelijų leidimai. 1647 metų tekste užfiksuotos keturios klitinių įvardžių formos: *Pa=mi=kintek / a wiffa suwerfju taw* 128,21, *Pa=mi=kintek (aba pakinteimu turek vnt manis) á wiffa ataduofiu taw* 128,1 ‘pakentėk man’, *Gayli=mi minios* 97,11 ‘gaila man’, *Kiemu pirkau / ir reikia=mi iβeyt ir apžwalgit ii* 89,9 ‘reikia man’. Vėlesniuose leidimuose išliko trys pirmosios klitinių įvardžių formos (*Pa=mi=kintek* 134,1 (1679), 135,15 (1690), *Pá=mi=kintek* 134,15 (1679), 136,6 (1690), ‘pakentėk man’, *Gayli=mi* 103,1 (1679), 103,7 (1690), 98,18 ‘gaila man’), o vietoj ketvirtosios (*reikia=mi*) vartota stiprioji įvardžio forma: *reykia man iβeit* 94,23 (1679), 943,23 (1690).

Šaltinis	Klitinio įvardžio asmuo, forma	Linksnių reikšmė	Šeimininkas		Šeimininko gramatinės ypatybės		Pozicija sakinyje	Iš viso formų šaltinyje
	1 sg	dat.	vksm.		liepiamoji nuosaka	esamasis laikas	2.2.V=cl	
	<i>mi</i>		PRAEF- CL- RADIX	RADIX- CL				
JE 1647	4	4	2	2	2	2	2	4
JE 1679, 1690	3	3	2	1	2	1	1	3

11 lentelė. Klitinių įvardžių formos Jaknavičiaus evangelijų skirtingų metų leidimuose.

Kaip matyti iš anksčiau pateiktų duomenų (žr. 11 lent.), visos evangelijose užfiksuotos klitinių įvardžių formos yra pirmojo asmens, vartojamos datyvo reikšme ir šlyja veiksmožodžio formos gale arba terpiasi žodžio morfeminėje struktūroje. Sakinyje jos eina po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio.

4.1.2.6. „Knyga nobažnystės“ (1653)

„Knyga nobažnystės“ (KN) išleista 1653 m., 1684 m. išėjo kiek papildytas ir pataisytas kontrafakcinis jos leidimas (KN²). Tyrimui atlikti naudotasi abiem leidimais, tačiau dėl neesminių šaltinių skirtumų, kurie išvardijami toliau, kaip pagrindu nutarta naudotis 1653 m. leidimu.

1. Tik 1653 m. leidime užfiksuotos šios dvi klitinių įvardžių formos (1684 m. leidime atitinkamo teksto nėra): *idánt=ti Priēštárnikas táwo nepaduotu fudžiy* SE 182,20 ‘idant tave, Prietelus iβ Mámmonà kayp čia kalbà neteyfibes darik / kurie=**t** prijmtu ing ámžinus giwenimus SE 197,7 ‘kurie tave’.

2. Tik 1684 m. kontrafakciniame leidime užfiksuotos šios 3 formos (1653 m. leidime atitinkamo teksto nėra): *Idant =te wiffi / tarnaudami tau wiernay / dermingay garbintumbim pagal tawo Szwenta* M 68,25 ‘idant tave [...] garbintume’, *Dekawojame=t nobažnay / Wiffogalis / amžinas Diewe* 54,19, *Dekawojame=t nuoβirdžiy iuog ir mus pawargufia futwerima tawo* M 21,26 ‘dėkojame tau’.

3. 1653 m. leidime užfiksuotos šios 3 klitinių įvardžių formos, nevartojamoms 1684 m. kontrafakciniame leidime (klitinių įvardžių formų atsisakoma):

1653 m.	1684 m.
<i>Dekáwoiame=t káyp vž kitas gieribes</i> M 70,25	<i>dekáwoiame káyp vž kitas gieribes</i> M 73,25
<i>Dekáwoiáme=t vž neiβkálbama</i> M 5,16	<i>Dekáwoiáme vž neiβkálbama</i> M 5,10
<i>dekawojáme=t per Iezufa Christufa</i> M 68,7	<i>dekawojáme per Iezufa Christufa</i> M 71,8

KN iš viso rasta 180 klitinių įvardžių formų (137 pirmojo ir 43 antrojo asmens). Šį paminklą sudaro kelios dalys: psalmynas, giesmynas (G), maldynas (M), katekizmas (K) ir evangelijos (SE).

Žinoma, kad ruošiant KN giesmyną kai kas galėjo būti perimta iš M. Petkevičiaus ir S. M. Slavočinskio giesmyno, o rengiant katekizmą naudotasi M. Petkevičiaus katekizmu (Lebedys 1977, 96; Pociūtė 2004, xli). Minėtuose trijuose giesmynuose peržiūrėjus vartojamas klitinių įvardžių formas matyti, kad KN giesmyne šios formos bent jau tiesiogiai nėra perimtos iš kitų dviejų giesmynų. Tas pats pasakytina ir apie M. Petkevičiaus ir KN katekizmus.

Palyginti su ankstesniais aptartais šaltiniais, KN yra nemažai su klitikais susijusių aptartinių atvejų, kurie ankstesniuose paminkluose nefiksuojami arba pasitaiko retai.

1. Įdomus atvejis — galbūt užfiksuotas daugiskaitos pirmojo asmens įvardis kaip klitikas: *Nuſpákáiki=m fielás / Sažines kientime* G 8,19. Tačiau abejonių, kad tai galėtų būti daugiskaitos pirmojo asmens klitinio įvardžio forma, kelia kontekstas:

KN G 8,15 *Dwásios fawimp nuſtoiu /*

KN G 8,16 *Káda funkiey wáytoiu /*

KN G 8,17 *Sáwo fuſpaudime /*

KN G 8,18 *Bátáyg tu Pone mielás /*

KN G 8,19 *Nuſpákáiki=**m** ſielás /*

KN G 8,20 *Sažines kientime.*

Iš pateiktos ištraukos matyti, kad kalbama pirmuoju asmeniu, tad manytina, jog ir forma *Nuſpákáiki=**m*** suprastina kaip ‘nuspakajyk man?’. Be to, kaip jau minėta anksčiau, atrodo, kad KN eiliuotose dalyse stengiamasi išlaikyti eilėdarą ir rimą, plg., *Bátáyg tu Pone **mielás** / Nuſpákáiki=**m** ſielás*. Minėtą formą Hermannas taip pat laiko vienaskaitos klitinio įvardžio pavyzdžiu („beruhige mir den Kummer“, Hermann 1926, 32).

2. Greičiausiai spaudos klaida, o ne klitinio įvardžio vartojimo atveju laikytinas šis pavyzdys: *Nori dabár po križiūm Wiernus ſawo tureti / idánt čia ánt ſwieta ſtipriay **káriaudamimi** per kántribe átimtu ana waynika kurſay ſtipriay káriauiántiemus irá pázimetás* SE 104,23 ‘idant čia ant svieta stipriai kariaudami’.

3. KN pasitaiko nemažai (iš viso — 8) įvardžių pakartojimo atvejų: a) kai vartojama ir klitinė, ir neklitinė forma tam pačiam referentui žymėti, pavyzdžiui: *Kad **mań** nu=**mi**=tranka piktay Tardam kur Diews tawo?* G 47,47, *Buki=**m** **mán** mielásirdingás* G 114,28, *Duoćio=**t** **tau** Affiera bat tu nemeylaughi* G 56,21, *Užpulki=**m** **manes** piktibey* G 208,50, *Del ſawo βwentos t{e}yfibes / Iž=**mi**=trauk **mane** iβ ſunkibes* G 114,22, *Togidel **mānes** tárná ſawo / Ne pā=**mi**=**duok** mukofná / Neprietelaus ránkofná* G 34,7; b) kai klitinė įvardžio forma pakartojama žymint tą patį elementą: *Lietieghi ir =**mi** ſpaudie=**mi** del mano piktibiu* G 265,13 (apie tai plačiau žr. 4.1.4.6 dalyje).

4. Kaip ir Slavočinskio giesmyne (žr. 4.1.2.4 dalį), rastos kelios retos klitinio įvardžio akuzatyvo reikšmės formos *te* ‘tave’: *Melſkis io βwentos gieribes / idánt =**te** iβ ſmertelnibes: palidetu ing ámžibes* G 157,9, *idánt =**te** ſu Anielays dánguiais gárbintj / ir tau anoy ámžinay nedeloy / o átilſija tobułojá ſužit galetumim* M 62,3 ‘idant tave [...] garbinti [...] galétume’, *idánt =**te** Pona ſawa draſei čia ánt ſwieta iβpázintum / ir ánt wifu prieβtarniku ſawo / per kántribe βwenta / wirβune ápturetumbime* SE 73,2 ‘idant tave išpažintum(e) ir [...] apturétumème’, *Idant =**te** wiſſi / tarnaudami tau wiernay / dermingay*

garbintumbim pagal tawo Szwenta M 68,25 ‘idant tave [...] garbintume’ (pastaroji forma fiksuota tik kontafakciniame leidime).

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. KN iš kitų aptartų tekstų išsiskiria ir gramatinių formų, prie kurių šlyja klitinis įvardis, įvairove:

1) daiktavardžio, pvz.: *Akis =mi ištekieia* G 8,36 ‘man ištekėjo’, *Dienà ir Nàkti griekay=mi kankina* G 35,12 ‘griekai mane kankina’ (3 atvejai);

2) būdvardžio, pvz., *Ne =mi=miels fwetas ziwatuy* G 16,1 ‘nemielas man’ (1 atvejis);

3) dalelyčių (*te, štai*), pvz., *Sztay=mi piktieghi floga daro* G 114,29 ‘štai man [...] daro’ (2 atvejai);

4) įvardžių (*anas, ans, kas, kuris, kurie, kursai, tasai, tu*), pvz., *Kurfay=m’ gialbi iβ funkibes* G 6,6 ‘kursai mane gelbi’ (11 atvejų);

5) jungtukų (*nei, idant, jog, jei, ir, kad, tačiau*), pvz., *tačiau=ti futeaka lobi dufios kurs irà toli prákilneafnis už lobi žiames* SE 195,6 ‘tačiau tau suteka’ (24 atvejai);

6) prielinksnio iš, pvz., *Dusia iβ=mi to fwieta waro* ‘iš man to svieto varo’ G 114,30 (2 atvejai);

7) prieveiksmių (*amžinai, dabar, ilgiau, kodėl, todėl, kur, visur*), pvz., *Dábár=m motka griekuos ziwate prádeia* ‘dabar mane [...] pradėjo’ G 55,23 (9 atvejai);

8) veiksmažodžio formų (128 atvejai):

a) liepiamosios nuosakos, pvz., *O mano małdás gayłás pri=mi=láyfk fawefpi* G 206,12 ‘prileisk mane’ (62 atvejai);

b) esamojo laiko, pvz., *o Diewe wifokiu pátiechu / dekáwojáme=ti pàkárnay* M 11,11 ‘dėkojame tau’ (30 atvejų);

c) būtojo kartinio laiko, pvz., *Buway=m’ nudrutines didey* G 31,33 ‘buvai mane’ (28 atvejai);

d) būsimojo laiko, pvz., *Pà=mi=gáylies wàrgftánćio* G 8,9 ‘pagailės mane vargstančio’ (4 atvejai);

e) tariamosios nuosakos, pvz., *o fudžia pa=ti=duotu Tárnuy* SE 182,21 ‘paduotų tave’ (3 atvejai);

f) bendraties, pvz., *Prá=mi=puldit žmones noreia* G 99,39 ‘prapuldyti mane’ (1 atvejis).

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Išskyrus 63 klitinio įvardžio žodžio morfeminėje struktūroje atvejus, kiti užfiksuoti pavyzdžiai eina pagal visus 3.4 dalyje įvardytus tipus:

a) $\bar{V}=cl-\bar{V}$, pvz.: *Wifur =mi wilkay apspitá futukie* G 17,2 ir *Dábár=m motka griekuos žiwate prádeiá* G 55,26 ‘visur mane vilkai apspito’ (15 atvejų);

b) $\bar{V}=cl-V$, pvz., *O iuog griekay=mi kankiná* G 43,58 ‘griekai mane kankina’ (30 atvejų);

c) $V=cl$, pvz., *Patepey=m gátwa balfomu linksmibes* G 19,9 ‘patepei man’ (54 atvejai, iš jų 7 po kreipinio);

d) $\_V=cl$, pvz., *O kubkás winu applufta=m gieribes* G 19,10 ‘apiplūsta mane’ (12 atvejų);

e) $Pro=cl$, pvz., *Te =mi=nurayβo takus sawo* G 115,7 ‘te man nuraišo’ (6 atvejai).

Atskirai minėtini į šią klasifikaciją nepatenkantys 4 atvejai, kai klitikas šlyja ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma, pavyzdžiui: *Nes ránká táwo mane ápfunkina / Diená / ir Nákti griekay=mi kankina* G 35,12 ‘griekai mane kankina’, *Bo Pons iβ meytes amžinay=mi gáno* ‘amžinai mane gano’ G 14,1. Šie pavyzdžiai ypač įdomūs, nes rodo, kad klitiniai įvardžiai gali eiti ne tik Wackernagelio dėsnio pozicijoje ar šlyti prie veiksmažodžio formos, bet ir judėti toliau nuo sakinio pradžios nebūtinai iki pozicijos po veiksmažodžio (plg. Petit 2010, 289–290).

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Skirtingai nei kituose anksčiau aptartuose šaltiniuose, nemažą dalį šeimininkų sudaro ne tik veiksmažodžiai, bet ir daiktavardžiai,rieveiksmiai, jungtukai ir kt. Prie veiksmažodžių užfiksuotos 128 šlyjančios klitinių įvardžių formos, iš jų 77 veiksmažodžiai su priešdėliu (63 kartus klitinis įvardis eina jų morfeminėje struktūroje). Eidami su kitomis kalbos dalimis, klitiniai įvardžiai šlyja žodžio

gale, pavyzdžiui: *Dábár=**m** motka griekuos ziwate prádeià* G 55,26, *tačiau=**ti** futeaka łobi dufios* SE 195,6. Įdomūs keli atvejai, kai klitikas įsiterpia tarp prievoksmio *kodėl* morfemų, pavyzdžiui: *Diewe mans / ko=**mi** del áplayday?* SE 282,19, *Ko=**mi**=del nor βalin atmešti?* G 49,5.

Klitinio įvardžio asmuo, forma					Linksnų reikšmė			Šeimininkas				Šeimininko gramatinės ypatybės											Pozicija sakinyje							
1 sg		2sg			dat.	acc.	gen. / acc.	vksm.				vksm.											2.1.1. $\bar{V} = cl - \bar{V}$	2.1.2. $\bar{V} = cl - V$	2.2. $V = cl$	3. $\_ V = cl$	4. $Pro = cl$	$\_ \bar{V} = cl$		
<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>ti</i>	<i>t</i>	<i>te</i>				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL	ne vksm.	liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	esamasis laikas	būtais kartinis laikas	būsimasis laikas	bendratis	daiktavardis	įvardis	būdvardis	prieveiksmis	prielinksnis							jungtukas	dalelytė
87	50	28	12	3	82	87	11	63	14	51	52	62	3	30	28	4	1	3	11	1	9	2	24	2	15	26	54	12	6	4

Iš viso formų šaltinyje — 180

12 lentelė. Klitinių įvardžių formos „Knygoje nobažnytės“ (1653).

Iš 12 lentelėje teikiamų duomenų matyti, kad KN klitiniai įvardžiai vartojami pirmajam (137) ir antrajam (43) asmeniui žymėti. Pastebėtina, kad užfiksuotos kelios antrojo asmens klitinio įvardžio formos — *ti*, *t* ir *te*.

Žodžio morfeminėje struktūroje rasti 63 pavyzdžiai ir 14 kartų klitinis įvardis šlyja veiksmažodžio su priešdėliu gale. Nors klitiniai įvardžiai dažnai eina ir su kitomis žodžių formomis, dažniausiai jie šlyja prie veiksmažodžio lyčių (128). Kitaip nei kituose šaltiniuose, ryški veiksmažodžio formų, prie kurių šlyja klitinis įvardis, įvairovė (plg. šaltinius, kur klitinis įvardis dažniausiai fiksuojamas su liepiamosios nuosakos veiksmažodžio formomis).

Įdomu ir tai, kad klauzoje klitiniai įvardžiai eina pagal visus 3.4 dalyje išskirtus tipus. Atkreiptinas dėmesys, kad 15 kartų klitinis įvardis fiksuojamas Wackernagelio dėsnio pozicijoje — po pirmojo kirčiuoto sakinio žodžio, kuris nėra veiksmažodžio forma (kaip ir minėta, jei pirmoji kirčiuota klauzos žodžio forma yra veiksmažodis, tokiu atveju galima dvejopa interpretacija). Vis dėlto reikia pastebėti, kad daugiausia klitinių įvardžių klauzoje eina po veiksmažodžio formos, kuri yra arba pirmasis (54 atvejai) arba ne pirmasis (12 atvejų) kirčiuotas klauzos žodis. 6 kartus klitinis įvardis eina proklitikų ir enklitikų grupėje. Atsižvelgiant į anksčiau 3.3 dalyje aptartas senosios ispanų ir senosios bažnytinės slavų kalbų situacijas, kai tam tikru metu kalboje egzistuoja ir veiksmažodiniai, ir Wackernagelio pozicijos klitikai, galima manyti, kad lietuvių senųjų raštų sistemos, kurią irgi galėtų sudaryti Wackernagelio pozicijos ir veiksmažodiniai klitikai, nestabilumą rodo 4 užfiksuoti pavyzdžiai, kai klitikas šlyja ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma.

4.1.2.7. Chilinskio Biblija (1660)

Chilinskio Biblijoje rastos 552 pirmojo asmens klitinių įvardžių formos (Senajame Testamente (ChST) — 389, Naujajame Testamente (ChNT) — 163).

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Pirmiausia pastebėtina, kad Chilinskio Biblijoje klitinės įvardžių formos, palyginti su

kitais šaltiniais, vartojamos išskirtinai — jos rašomos atskirai nuo veiksmažodžio ar kitų lyčių, pavyzdžiui: *Atfakiet =mi tada, ir taret* Įst (5 Moz) 322,14 ‘atsakėt man’, *Teifzeyt meldziu tewas mano ir motyna mano jufump, net žynofiu ka =mi padarys Diewas* 1 Sam 542,3 ‘ką man padarys’ (išskyrus atvejus, kai klitinis įvardis eina pozicijoje tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies ir 3 NT pavyzdžius su veiksmažodžiais *gelbėti* ir *padaryti*, pvz.: *Wießpatie, gielbek mane* [taisyta: <gialbek>**im**] Mt 14,30 ‘gelbėk mane’, *Wießpatie, giara mums cia but, ieygu nori, padaryk=im cia tris Nometus, tau wiena, ir Mayzießuy wiena, ir Elioßiuy wiena* Mt 17,4 ‘padaryk man’).

Biblijoje klitinių įvardžių formos šlyja prie veiksmažodžio su priešdėliu: a) tarp priešdėlio ir šaknies, pvz., *tare tada jems Simfon, Pry=mi=fiekit, jog neužpulfıt and manes* Ts (Sudz) 472,12 ‘prisiekit man’ (ST — 45, NT — 15 atvejų); b) veiksmažodžio su priešdėliu gale, pvz., *Ó ansjen tare, Prysiek =mi, ó ansjen pryfiekie jam* Pr (1 Moz) 96,31 ‘prisiek man’ (ST — 131, NT — 32 atvejai). Šlydami prie veiksmažodžio be priešdėlio, eina žodžio gale, pvz., *liepk =mi ateyt fawęsp po vandeni* Mt 14,28 ‘liepk man ateiti’ (ST — 136, NT — 39 atvejai).

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Žodžio morfeminėje struktūroje užfiksuota 60 klitinių įvardžių formų (ST — 45, NT — 15). Kaip ir KN, klitiniai įvardžiai sakinyje eina pagal visus galimus 3.4 dalyje nustatytus tipus:

a) $\bar{V}=cl-\bar{V}$, pvz.: *Ir kałbesi waykump Izraelaus, tarańt: Aleyku =mi tey bus fzweto patepima giminefa jufu* Iš (2 Moz) 30,31 ‘aleiku man tai bus’, *Diewas =mi nes ira fwiedku kaypo didziej gieydziu jufu wifu fu widutynejs pajudynimejs Jezufa CHriftufa* Fil 1,8 ‘dievas man yra’ (ST — 18, NT — 19 atvejai);

b) $\bar{V}=cl-V$, pvz.: *Tare tada Dowidas Gadop: Bayfu =mi ira łabey, tepołame meldziu rakoń WIESZPATIES, mielafzyrdyciu nes jo ira daugiel, bet tenepołu rakoń žmoniu* 2 Sam 24,14, *WIESZPATS =mi parode, jog bufi Karalumi Syrios* 2 Kar 8,13 ‘Viešpats man parodė’ (ST — 58, NT — 56 atvejai);

c) V=cl, pvz.: *jog jusjen teypag padarysite gieradeifste, and namu tewa mano, ir dokite =mi žymes-žiakla* Joz 2,12 ‘duokite man’, *Atfkirkite =mi Barnabšiu ir Sauli darbop kuriop jos paβaukiau* Apd 13,2 ‘atskirkite man’ (ST — 203, NT — 63 atvejai);

d) __V=cl, pvz.: *Tris kartus metofe apiwaykzczosi =mi szwete* Iš (2 Moz 23,14) ‘apvaikščiosi man’, *Wienok, jog naβle dakuczoja =mi, padaryfiu jey prowa, kad and galo noteytu, ir gałwos mi nelauβtu* Lk 18,5 ‘dakūčioja (neduoda ramybės) man’ (ST — 64, NT — 9 atvejai);

e) Pro=cl, pvz.: *nepafakisi gu =mi to* 2 Sam 13,4 ir *Ar =mi ne walna daryt* Mt 20,15 ‘ar man ne valna daryti’ (po vieną ST ir NT).

Kaip ir „Knygoje nobažnystės“ (žr. 4.1.2.6 dalyje), rastas vienas klasifikacijoje nenumatytas atvejis, kai klitikas šlyja ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma: *Alexander Katlorus daug =mi pikto padare* ChNT 2 Tim, 4,14.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. Chilinskio Biblija, palyginti su kitais šaltiniais, kuriuose vartojamos klitinių įvardžių formos, išsiskiria ir dar vienu aspektu — nemažą dalį žodžių formų, prie kurių šlyja klitinės įvardžių lytys, sudaro ne tik veiksmažodžiai, bet ir kitos kalbos dalys (plg. KN).

Biblijoje užfiksuoti 399 atvejai (312 — ST ir 87 — NT), kai klitinis įvardis šlyja prie veiksmažodžio formų:

a) tariamosios nuosakos, pvz., *Dabar nes atfigulcia, ir iłfecia: miegocia, ó butu =mi atylfis* Job 3,13 ‘būtų man atilsis’ (30 ST ir 2 NT);

b) liepiamosios nuosakos, pvz., *Ó Elia tare josp: nesibijok, eyk padaryk pagal žodzia tawo: bet padaryk =mi pirm ifz to ragayfzeli, ir ifz =mi =nefzk cia, bet jau ir funuy tawo padarysi potam* 1 Kar 648,13 ‘padaryk man; išnešk man čia’ (118 ST ir 41 NT);

c) geidžiamosios nuosakos, pvz., *Ir tare Dowidas Achifop, Jeygu radau dabar małone akife tawo, tedoda =mi kokia wieta* 1 Sam 552,5 ‘teduoda man’ (12 ST);

d) esamojo laiko, pvz., *Atymate =mi waykus* Pr (1 Moz) 86,36 ‘atimate man vaikus’ (10 ST ir 16 NT);

e) būtojo kartinio laiko, pvz., *Bet tare =mi Diewas, Nebudawofi Namu warduy mano: kareywiu nes efi, ir praliejey daugiel krauja* 1 Kr 770,3 ‘tarė man’ (96 ST ir 23 NT);

f) būsimojo laiko, pvz., *Siunciau tiefa tawefp, kalbañt: Sidabra tawo, ir aukfa tawo, ir moteris tawo, ir waykus tawo, dofi =mi* 1 Kar 20,5 ‘duosi man’ (43 ST ir 4 NT);

g) bendraties, pvz., *Jeygu radau małone akife Karalaus, ir jeygu giar regis Karaluy, dot =mi prafzyna mano, ir padarit nora mano* Est 5,8 ‘duoti man’ (3 ST ir 1 NT);

h) dalyvio, pvz., *Dota =mi ira wifa macis, and dangaus ir and ziames* Mt 28,18 ‘duota man yra’ (2 ST ir 2 NT).

Likusios formos šlyja ne prie veiksmožodžio formų:

a) daiktavardžių, pvz., *Aleyku =mi tey bus fzweto patepima giminefa jufu* Iš (2 Moz) 30,31 ‘aleiku (aliejumi) man tai bus’ (5 ST ir 7 NT);

b) būdvardžių, pvz., *jog dar ir pati fawe kaltaf =mi efi* Fm 1,19 ‘kaltas man esi’ (1 ST ir 2 NT);

c) įvardžių (*tas, koks*), pvz., *taf =mi teypag reykia atweft* Jn 10,16, *Kokius =mi namus pabudawofite?* Apd 7,49 (NT — 16),

d) jungtukų (*pakolei, jeigu, jog, kad, kadangi, kaipo, idant, nors, kuris, ka*), pvz., *Jr kad =mi tey (tropijof) jog Motyna Wieβpaties ateyt manęsp* Lk 1,43 ‘kad man’ (ST — 53 ir NT — 31),

e) prieveiksmių, pvz., *Alexander Katlorus daug =mi pikto padare* 2 Tim 4,14 ‘daug man pikto padarė’ (16 ST ir 18 NT).

Šaltinis	Klitinio įvardžio asmuo, forma		Linksnių reikšmė		Šeimininkas				Šeimininko gramatinės ypatybės											Pozicija sakinyje					Iš viso formų šaltinyje			
	1 sg		dat.	acc.	vksm.				vksm.											2.1.1. $\bar{V}=cl-\bar{V}$	2.1.2. $\bar{V}=cl-V$	2.2. $V=cl$	3. $\_ V=cl$	4. $Pro=cl$		$\_ \bar{V}=cl$		
	<i>mi</i>	<i>m</i>			PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL	ne vksm.	liepiamoji nuosaka	esamasis laikas	tariamoji nuosaka	geidžiamoji nuosaka	būtais kartinis laikas	būsimasis laikas	bendratis	dalyvis	daiktavardis	įvardis	būdvardis								prieveiksmis	jungtukas
ChST	388	1	389		45	131	136	77	118	10	30	12	96	43	3	2	5		1	16	53	18	58	203	64	1		389
ChNT	160	3	160	3	15	32	42	74	41	16	2		23	4	1	2	7	16	2	18	31	18	56	63	9	1	1	163
Iš viso	548	4	549	3	60	163	178	151	159	26	32	12	119	47	4	4	12	16	3	34	84	36	114	266	73	2	1	552

13 lentelė. Klitinių įvardžių formos Chilinsio Biblijoje (1660).

Iš 13 lentelėje teikiamų duomenų matyti, kad Chilinskio Biblijoje vartojamos tik pirmojo asmens klitinių įvardžių formos, daugiausia nesutrumpėjusios (-*mi*). Kituose tekstuose nesutrumpėjusios lytys paprastai fiksuojamos tada, kai klitiniai įvardžiai eina žodžio morfologinėje struktūroje (ChNT ir ChST tokių formų 60), taigi šiuo atveju tiek daug nesutrumpėjusių formų vartojama dėl kitos priežasties. Pirma pastebėtina tai, kad klitinės įvardžių formos rašomos atskirai nuo šeimininko (išskyrus kelis anksčiau minėtus atvejus). Be to, beveik visos klitinių įvardžių formos vartojamos datyvo reikšme (542 iš 552 atvejų). Jau Hermannas buvo atkreipęs dėmesį į tai, kad kirčiuotos įvardžių formos *man* vartojamos retai, norint pabrėžti jomis žymimus referentus (Hermann 1926, 43). Patikrinus ChST, kuriame užfiksuota daugiau klitinių įvardžių formų, paaiškėjo, kad pirmojo asmens įvardžio datyvo reikšmės forma *man* pavartota vos 7 kartus, o pirmojo asmens datyvo reikšmės klitinių įvardžių formų yra 382. Palyginimui — vienoje ChST knygoje (Iš (2 Moz)) *mi* pavartota 28 kartus, o *man* — tik du (pvz., *Kad tey regiejo waykey Izraelaus, tada kalbejo wiens kitop, MAN tey ira, nežyno jo nes kas tey buwo: Tare tada jump Mayžefzus Iš (2 Moz) 16,15*). Dar vienas pavyzdys iš kitos ChST knygos: *Ir dawey giara dwafia tawo, mokit jos: ir notkieley Man tawo nog nafru ju, ir dawey jems wadeni and trofzkuma ju. Neh 9,20*. Atkreiptinas dėmesys, kad kitų linksnių (akuzatyvo, genityvo) kirčiuotų įvardžių formos vartojamos ne taip retai, kaip datyvo. Taigi darytina išvada, kad šiuo atveju klitinio įvardžio forma yra pagrindinė pirmojo asmens datyvo reikšmės įvardžiui žymėti.

Klitinės įvardžių formos šlyja veiksmažodžio su priešdėliu gale (163 atvejai), kiek dažniau (178) — veiksmažodžio be priešdėlio gale ir prie kitų žodžio formų (151).

Klauzoje klitiniai įvardžiai eina pagal visus 3.4 dalyje nustatytus tipus ir užfiksuotas vienas į klasifikaciją nepatenkantis atvejis, kai klitikas šlyja ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma.

4.1.2.8. Kleino giesmynas ir maldynas (1666)³²

Kleino giesmyne ir maldyne (KING) užfiksuota 80 pirmojo asmens klitinių įvardžių formų.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu.

Daugiausia klitinių įvardžių formų eina tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies (64), pavyzdžiui: *Iβ[=]mi[=]klaufyk* 159,15 'išklausk mane', *iš=mi=gélbek* 159,15 'išgelbėk mane'. Veiksmažodžio su priešdėliu gale šlyja 9 lytys (*Malone padaryke[=]m* 375,5 'padaryk man') ir 7 kartus klitinis įvardis jungiasi veiksmažodžio be priešdėlio gale (*Laikyki[=]m / jeib tikkėjime Taw tekczau gyw's ir smertije* 390,11 'laikyk mane').

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Be minėtų žodžio morfeminės struktūros formų, kitos klitinių įvardžių lytys klauzoje prie veiksmažodžio jungiasi taip:

a) V=cl, pvz.: *Laikyki[=]m / jeib tikkėjime Taw tekczau gyw's ir smertije / Pon' IE3AU Išganytojau Tawip but rods aβ méiliczau* 390,11 'laikyk mane', *Mazgoke=m krauju sawa / Kad taw pameks tikkroj' wieroj'* 197,20 'mazgok mane' (9 atvejai);

b) __V=cl, pvz.: *AK Diwe prifigreβk manesp Malone padaryke[=]m* 375,5 'padaryk man', *Malone dūk [=]mi sawo Nūg mokflo / faugok piktojo Ir welniško pražuddimo* 394,20 'duok man' (7 atvejai).

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. KING klitinių įvardžių formos jungiasi prie šių lyčių: bendraties (pvz., *Norés pa[=]mi=skandinti* 417,21 'paskandinti mane') (6 kartai); tariamosios nuosakos (pvz., *Ieib tūm' iβ=mi=ganytu* 399,23 'išganytų mane') (5 kartai); liepiamosios nuosakos (pvz., *Malone dūk [=]mi sawo Nūg mokflo* 394,20 'duok man') (38 kartai), geidžiamosios nuosakos (pvz., *Wiešpats te=mi=faugoj'* M 176(L),15 'tesaugo mane' (2 kartai), esamojo laiko (pvz., *3alon' lankon'*

---

³² Šiame giesmyne klitinių įvardžių formos dažnai atskiriamos vartojant lygybės ženklą, brūkšnelį (-), todėl aptariant šio šaltinio duomenis jos, esant reikalui, žymimos lygybės ženklu laužtiniuose skliaustuose [=].

nu=mi=wed wis 318,5 ‘nuveda mane’) (6 kartai), būsimojo laiko (pvz., *pa[=]mi[=]tremfi* 79,5 ‘patremsi mane’) (16 kartų), būtojo kartinio laiko (pvz., *Per smerti iš[=]mi[=]waddawai* 388,7 ‘išvadavai mane’) (5 kartai) ir dalyvio (pvz., *Nu-mi-mazgojes nūg griekū* 429,2 ‘numazgojęs mane’) (2 kartai).

Klitinio įvardžio asmuo, forma		Linksnių reikšmė			Šeimininkas			Šeimininko gramatinė forma							Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje	
1 sg		dat.	acc.	gen. / acc.	vksm.			liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	geidžiamoji nuosaka	esamasis laikas	būsimasis laikas	būtasis kartinis laikas	bendratis	dalyvis	2.2. V=cl		3. __V=cl
<i>mi</i>	<i>m</i>				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL											
64	16	7	68	5	64	9	7	38	5	2	6	16	5	6	2	9	7	80

14 lentelė. Klitinių įvardžių formos Kleino giesmyne ir maldyne (1666).

Iš 14 lentelėje teikiamų duomenų matyti, kad 1666 m. Kleino giesmyne klitiniai įvardžiai žymi tik pirmąjį asmenį. Šių formų šeimininkas visada yra veiksmažodžio forma, kuri klauzoje yra arba pirmasis (9 atvejai), arba ne pirmasis (7 atvejai) kirčiuotas žodis. Nemažai kartų klitinis įvardis terpiasi žodžio morfeminėje struktūroje (64), bet užfiksuoti ir 9 atvejai, kai jis šlyja veiksmažodžio su priešdėliu formos gale.

4.1.2.9. Belarmino katekizmas (1677)

Belarmino katekizme (BK) žinomos trys pirmojo asmens datyvo reikšmės klitinių įvardžių lytys, kurios šlyja prie liepiamosios nuosakos be *k* veiksmažodžio formos *pasakyti*: *Ižguldey iáu ji reikiá tikiet / pa=mi=fakáy žináigu ko turime wiltis / ir nuog ko: á pirm pá=mi=fakáy / ár moki tu Poteriu*: 8,5, *Pa=mi=fakáy tádu dáugug ira Sákrámentu* 24,3 ‘pasakai man’. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, klitiniai įvardžiai eina žodžio morfeminėje struktūroje.

4.1.2.10. Rikovijaus giesmynas (1685)³³

Rikovijaus giesmynas laikomas antruoju Kleino giesmyno leidimu, kuriame įtrauktos 5 naujos giesmės ir 36 nauji giesmių vertimai (Aleknavičienė, Strungytė-Liugienė 2009, 430). Apie šių ir vėlesnių giesmynų klitinių įvardžių vartosenos santykį plačiau rašoma 5.3 dalyje. Rikovijaus giesmyne (RkG) užfiksuotos 89 pirmojo ir viena antrojo asmens klitinio įvardžio forma.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Visi klitiniai įvardžiai šlyja prie veiksmažodžio formų. Veiksmažodžio be priešdėlio gale jungiasi 7 formos, pvz., *Mazgoke[=]m krauju fawà* 271,8 ‘mazgok mane’. Šlydami prie veiksmažodžio su priešdėliu: a) 78 kartus eina pozicijoje tarp priešdėlio ir šaknies, pavyzdžiui, *Pone ne=mi=dūk prapulti Szôs nakties tamfijbeje* 210,6 ‘neduok man’; b) 5 kartus užfiksuotas klitinio įvardžio šlijimas veiksmažodžio su priešdėliu formos gale, pavyzdžiui, *Cze peklos man fielwartas Ape mano duße rafsīs / Cze prispaus=mi tužimas Tankey ne mažaffīs* 518,2 ‘prispaus mane’.

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Net 79 kartus klitinis įvardis eina žodžio morfeminėje struktūroje. Be šių atvejų, užfiksuoti dar du pozicijos klauzoje tipai, kai klitinis įvardis šlyja prie veiksmažodžio: a) V=cl, pvz., *Smerties czėfė mane linksmink / Mazgoke[=]m krauju fawà* 271,8 ‘mazgok mane’ (5 kartai); b) __V=cl, pvz., *Sargijboje laikijke[=]m / Diddžû apimts efmi wargû* / 476,1 ‘laikyk mane’ (6 kartai).

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. RkG randamos tik prie veiksmažodžio šlyjančios klitinių įvardžių formos. Daugiausia klitinių įvardžių formų eina su veiksmažodžio liepiamosios nuosakos lytimis (39), bet vartojama ir su tariamąja nuosaka, pvz., *iß=mi=ganijtu* 402,6 ‘išganytų mane’ (6 atvejai), geidžiamąja nuosaka: *Loska*

---

³³ Šiame giesmyne klitinių įvardžių formos dažnai atskiriamos vartojant lygybės ženklą, brūkšnelį (-), todėl aptariant šio šaltinio duomenis jos, esant reikalui, žymimos lygybės ženklu laužtiniuose skliaustuose [=].

tawa t'iß=mi=gáno 273,7 'teišgano mane' (1 atvejis), esamuoju laiku, pvz., *3alon' lankon' nu=mi=wed wis* 323,1 'nuveda mane' (10 atvejų), būsimajo laiko lytimis, pvz., *Mane Iis nor kawoti /Kad bėda pri=mi=spaus* 402,4 'prispaus mane' (16 atvejų), būtuoju kartiniu laiku, pvz., *Nes Kryftus at=mi[=]pirka* 479,9 'atpirko mane' (8 atvejai), bendratimi, pvz., *Kurs gal uż=mi=tarijtī?* 566,5 'užtaryti mane' (8 atvejai), dalyviu, pvz., *Nu=mi=mazgojes nūg griekū* 510,2 'numazgojėš mane' (2 atvejai).

Klitinio įvardžio asmuo, forma			Linksnių reikšmė		Šeimininkas			Šeimininko gramatinės ypatybės							Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje	
1 sg		2 sg	dat.	acc.	vksm.			liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	geidžiamoji nuosaka	esamasis laikas	būsimasis laikas	būtasis kartinis laikas	bendratis	dalyvis	2.2. V=cl		3. __ V=cl
<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>ti</i>			PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADX-CL	RADIX-CL											
81	8	1	11	79	79	5	6	39	6	1	10	16	8	8	2	5		6

15 lentelė. Klitinių įvardžių formos Rikovijaus giesmyne (1685).

15 lentelės apibendrinamieji duomenys rodo, kad RkG daugiausiai vartojama pirmojo asmens akuzatyvo reikšmės klitinių įvardžių formų. Atsižvelgiant į anksčiau aptartus tekstus, pasakytina, kad ypač daug atvejų užfiksuota žodžio morfeminėje struktūroje (78) ir tik 5 kartus klitinis įvardis eina veiksmažodžio su priešdėliu gale. Likusios klitinių įvardžių formos šlyja po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra veiksmažodis (5), ir po veiksmažodžio, kai jis nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (6). Palyginti su kitais aptartais XVII a. šaltiniais, matyti, kad klitinių įvardžių formos vartojamos tik su veiksmažodžių lytimis.

4.1.2.11. Kiti tekstai

Klitinių įvardžių formų užfiksuota ir keliuose kituose nedideliuose XVII a. šaltiniuose: 1642 m. priesaikoje ir „Pradžioje pamokslo“ (1680 m.). Įdomu tai, kad pirmasis iš šių šaltinių nėra religinis tekstas.

1642 m. priesaikoje (Upytės žemės teismo knygos įrašė) pavartotos dvi klitinių įvardžių formos: *be iokios kaltibes mane pres wartus pona mano dwaro Niewiezniku an wiesz a kiala ir ant grunta pona mana su=**mi**=musia piantimis kirwio yr wezdays, — an to Ponuy Dewuy prysiekiu. Iay po tesiak siekiu, Ponie Diewie pa=**mi**=deki, o iay nietesiey siekiu, Ponie Dewe mani vszmuski* ‘sumušė mane [...] padėk man’.

Kaip matyti iš pateiktos ištraukos, klitiniai įvardžiai eina žodžio morfeminėje struktūroje. Anot Jablonskio, ši priesaika skiriasi nuo kitų tokio pobūdžio tekstų: „matyti [kad tekstas] rašytas yra iš galvos žmogaus, gerai mokėjusio lietuvių kalbą“ (Jablonskis 1937, 145).

Nežinomo autoriaus „**Pradžioje pamokslo**“ (1680) rasta viena veiksmazodžio *pasakyti* morfeminėje struktūroje einanti datyvo reikšmės forma — *Pà=**mi**=fakik iβ kur tay žinay?* 7,21 ‘pasakyk man’.

4.1.2.12. Apibendrinamoji XVII a. šaltinių duomenų apžvalga

XVII a. šaltiniuose iš viso užfiksuotos 996 klitinių įvardžių formos (žr. 16 lent. šio poskyrio pabaigoje). Minėtos lytys vartojamos ir pirmajam, ir antrajam asmeniui žymėti. Įdomu, kad XVII a. šaltiniuose rasti visų iki šiol tekstuose fiksuotų galimų pavidalų klitiniai įvardžiai: *mi* (844 formos), *m* (90 formų); *ti* (30), *t* (26) ir *te* (6).

Daugiausia klitinių įvardžių formų yra dviejuose šaltiniuose: „Knygoje nobažnystės“ ir Chilinskio Biblijoje. Šiuose paminkluose tų formų vartosena įvairi, ypač šeimininko, jo gramatinės klasės ir pozicijos sakinyje atžvilgiu.

- XVII a. šaltiniuose datyvo reikšme vartojamų klitinių įvardžių formų yra 693, akuzatyvo — 285 ir 18 atvejų, kai klitikas gali būti ir genityvo, ir akuzatyvo reikšmės. Čia dar reikėtų atskirai paminėti Chilinskio Bibliją, kurioje klitinės įvardžių formos beveik visais atvejais vartojamos tik datyvo reikšme.

- Aptariant klitinių įvardžių poziciją šeimininko atžvilgiu, verta pastebėti, kad žodžio morfeminėje struktūroje yra 295 lytys. Veiksmazodžio su priešdėliu gale šlyja 215 formų, taigi klitinių įvardžių formos tarp

veiksmazodžio priešdėlio ir šaknies sudaro kiek daugiau nei 57 % atvejų. Tiesa, reikia pasakyti, kad didžioji dalis šių atvejų (143) yra iš Kleino giesmyno ir vélesnio jo leidimo — Rikovijaus giesmyno, taip pat ši pozicija dažnesnė „Knygoje nobažnystės“ (63 kartus klitinis įvardis eina žodžio morfeminėje struktūroje ir 14 kartų veiksmazodžio su priešdėliu gale). Kitur klitikas, šlydamas prie veiksmazodžio su priešdėliu, dažniau eina ne žodžio morfeminėje struktūroje, bet jo gale, plg.: LK (3 : 5), ZG (1 : 4), ChST (45 : 131), ChNT (15 : 32).

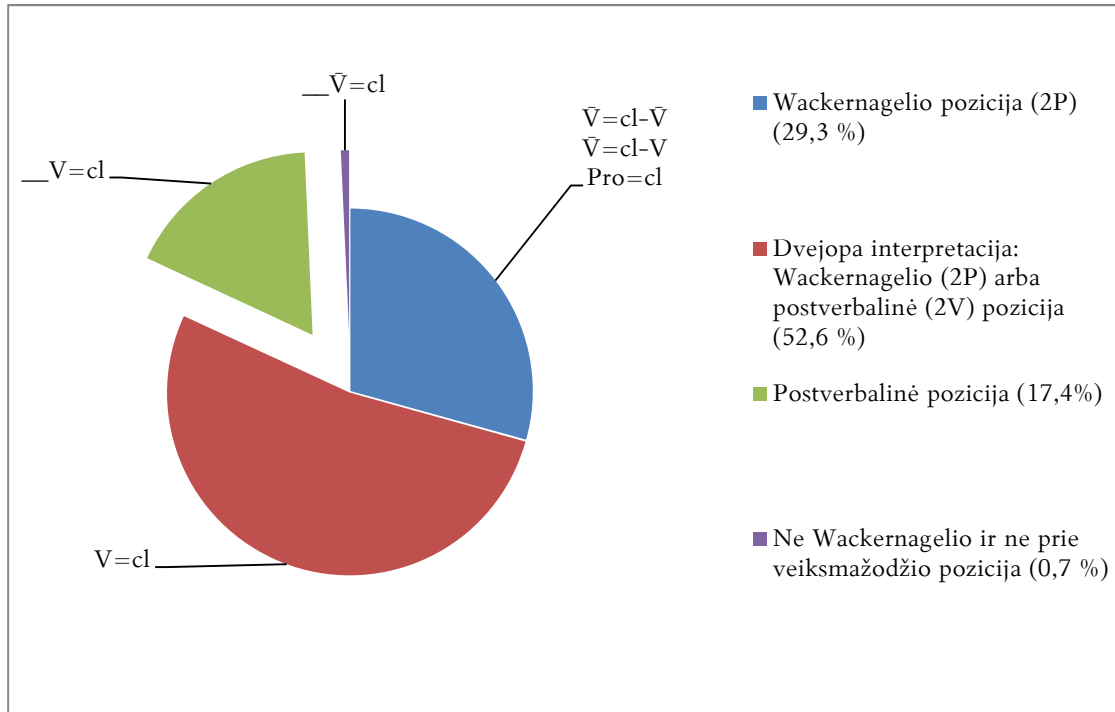
- Kalbant apie klitinių įvardžių šeimininko gramatines ypatybes, verta atkreipti dėmesį į tai, kad ypač „Knygoje nobažnystės“ ir Chilinskio Biblijoje klitiniai įvardžiai jungiasi prie įvairių šeimininko gramatinių formų (ne tik veiksmazodžio nuosakų, skirtingų laikų, bet ir prie daiktavardžio, įvardžio, būdvardžio,rieveksmio, prielinksnio, dalelytės, jungtuko). Kituose tekstuose (LK, ZG, PS, RPs, SG, JE 1647 ir kt.) šios formos dažniausiai šlyja prie liepiamosios nuosakos ir esamojo laiko lyčių.

Apibendrinant visų šaltinių duomenis, matyti, kad daugiausiai (76,5 %) klitinių įvardžių šlyja prie veiksmazodžio lyčių (liepiamosios nuosakos (354), būtojo kartinio laiko (175), esamojo laiko (87), būsimojo laiko (86) ir kt., iš viso 762 atvejai).

- Klauzoje klitiniai įvardžiai jungiasi prie veiksmazodžio (kai jis yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis — 371 atvejis, kai ne pirmasis kirčiuotas žodis — 123 atvejai). Tačiau matyti ir tam tikras skirtumas palyginti su XVI a. duomenimis — nemažai klitinių įvardžių formų užfiksuota po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris nėra veiksmazodžio forma (206 atvejai). Be to, iš iki šiol apžvelgtų šaltinių, tik XVII amžiaus tekstuose rasti 5 atvejai, kai klitinė įvardžio forma eina po ne veiksmazodžio formos, kuri yra ne pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (t. y. Wackernagelio pozicija nesirenkama klitikus jungiant ne tik prie veiksmazodžių formų).

XVII a. šaltiniuose 29,3 % užfiksuotų pavyzdžių galima laikyti Wackernagelio dėsnio pozicijos ($\bar{V}=cl-\bar{V}$, $\bar{V}=cl-V$, $Pro=cl$), 52,6 % sudaro dvejopos interpretacijos atvejai: Wackernagelio dėsnio arba postverbalinė

pozicija ($V=cl$) ir 17,4 % postverbalinė pozicija ($\_V=cl$). Užfiksuoti 5 atvejai (0,7 %), kai klitikas šlyja ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma ($\_V=cl$), žr. 2 pav.

2 pav. XVII a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipų pasiskirstymas.

Palyginus šiuos duomenis su XVI a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipais, matyti, kad ryškiausias skirtumas yra tas, kad atsiranda į klasifikaciją nepatenkantis tipas — kai klitiniai įvardžiai eina ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma (0,7 %). Taigi, šiais atvejais klitinio įvardžio formos negalima priskirti nei Wackernagelio, nei prie veiksmažodžio šlyjančiai klitikų grupei. Taip pat svarbu, kad kur kas daugiau lyčių eina Wackernagelio dėsnio pozicijoje, kai ji nėra po veiksmažodžio (XVI a. — 1,2 %, o XVII a. — 28,8 %). Postverbalinėje pozicijoje užfiksuota 17,4 % atvejų, dvejopai galimos vertinti formos sudaro 52,6 %.

šaltinis	Klitinio įvardžio asmuo, forma					Linksnų reikšmė			Šeimininkas				Šeimininko gramatinės ypatybės														Pozicija sakinyje						Iš viso formų šaltinyje		
	1 sg		2sg			dat.	acc.	gen. / acc.	vksm.				vksm.														2.1.1. $\bar{V}=cl-\bar{V}$	2.1.2. $\bar{V}=cl-V$	2.2. $V=cl$	3. $_{-}V=cl$	4. $Pro=cl$	$_{-}\bar{V}=cl$			
	<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>ti</i>	<i>t</i>	<i>te</i>				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL	ne vksm.	liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	geidžiamoji nuosaka	esamasis laikas	būtas kartinis laikas	būsimasis laikas	bendratis	dalyvis	daiktavardis	įvardis	būdvardis	prieveiksmis	prielinksnis	jungtukas								dalelytė	
LK 1605	10					10			3	5		2	8								1		1						2	5				10	
ZG 1612	1	11	1	1		2	10	2	1	4	9		12			2														9	4			14	
PS 1629	1					1			1				1																					1	
RP 1625	14	1				6	9		14		1		15																		1			15	
SG 1646	25			13	3	13	28			15	25	1	11	2		10	14	3			1									1	20	20		41	
JE 1647	4					4			2		2		2			2														2				4	
JE 1679-1690	3					3			2		1		2			1															1				3
KN 1653	87	50	28	12	3	82	87	11	63	14	51	52	62	3		30	28	4	1		3	11	1	9	2	24	2	15	26	54	12	6	4	180	
KING 1666	64	16				7	68	5	64	9	7		38	5	2	6	5	16	6	2										9	7			80	
ChST 1660	388	1				389			45	131	136	77	118	30	12	10	96	43	3	2	5		1	16		53		18	58	203	64	1		389	
ChNT 1660	160	3				160	3		15	32	42	74	41	2		16	23	4	1	2	7	16	2	18		31		18	56	63	9	1	1	163	
BK 1677	3					3			3				3																					3	
RkG 1685	81	8	1			11	79		79	5	6		39	6	1	10	8	16	8	2										5	6			90	
Kita	3					2	1		3				2				1																	3	
Iš viso	844	90	30	26	6	693	285	18	295	215	280	206	354	48	15	87	175	86	19	8	16	28	4	44	2	108	2	51	143	371	123	8	5	996	

16 lentelė. Klitinių įvardžių vartoseną XVII a. šaltiniuose.

4.1.3. XVIII a. šaltinių klitinių įvardžių formų aprašas

XVIII a. paminkluose, palyginti su anksčiau apžvelgtais šaltiniais, klitinių įvardžių formų mažėja. Iš peržiūrėtų šio amžiaus šaltinių (žr. pridedamą sąrašą 8.3 dalyje), minėtų formų yra Bitnerio Naujajame Testamente (1701), 1701 m. katekizme, naujuose Kleino giesmyno leidimuose (ŠG (1704), ŠG 1776), Jaknavičiaus evangelijose (JE 1705, 1731, 1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774, 1779), giesmyne „Balsas širdies“ (1726), 1728 m. psalmyne, leidiniuose „Dawadnas Mokslas apie Duszios Iszganima“ (1729 m.) ir „Knigiale apraszanti broctwa Pamoksła krikscioniszka“ (1773 m.).

Dažniau ir daugiau formų dar pasitaiko iki XVIII a. 3 dešimtmečio išėjusiuose leidiniuose. Apskritai matyti tendencija, kad XVIII a. šaltiniuose klitinių įvardžių formos perimamos (greičiausiai mechaniškai) ir gerai išlaikomos iš ankstesnių tekstų (pvz., Jaknavičiaus evangelijose, Kleino giesmyno leidimuose), bet jei tekstas buvo redaguotas ar keistas daugiau, klitinių įvardžių formų atsisakoma (pvz., Slavočinskio giesmyne ir „Balse širdies“, 1728 m. psalmyne, plačiau žr. 5.2 dalyje).

Pirmasis didesnės apimties XVIII a. paminklas, kuriame jau nebevartojamos klitinių įvardžių formos, — 1727 m. Naujasis Testamentas. Klitinių įvardžių formų neužfiksuota ir įvairiuose nereliginiuose tekstuose: Ezopo pasakėčiose (1706), keliuose įsakuose, laiškuose, pamokinimuose (Prūsijos valdžios raštai 1712–1799 m., Įsak. 1724, 1750, 1756, 1757, 1789, 1794).

4.1.3.1. Bitnerio Naujasis Testamentas (1701)

Bitnerio Naujajame Testamente (BtNT) rasta 13 pirmojo asmens datyvo ir akuzatyvo reikšmės klitinių įvardžių formų.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. 11 kartų BtNT klitinis įvardis eina žodžio morfeminėje struktūroje, pavyzdžiui, *prigáwo mane / ir per jį uż=mi=muße* Rom 7,11 ‘užmušė mane’, vieną kartą —

veiksmazodžio be priešdėlio gale. Vienas klitinis įvardis šlyja prieveiksmio gale (*Diewe mans / kodel =mi apléidei?* Mt 27,46 ‘kodėl mane apleidai’).

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. BtNT prie veiksmazodžių formų klitinis įvardis jungiasi 11 kartų: liepiamosios nuosakos (1 atvejis: *Pa=mi=fakijkite* Gal 4,21 ‘pasakykite man’); tariamosios nuosakos (1 atvejis: *pa=mi=détumbit* Rom 15,30 ‘padétumėt man’); esamojo laiko (1 atvejis); būtojo kartinio laiko (6 atvejai, pvz., *ne=mi=dawei* Lk 15,29 ‘nedavei man’); dalyvio (3 atvejai, pvz., *at=mi=guldita* 2 Tim 4,8 ‘atguldyta man’); prieveiksmio (1 atvejis: *kodel =mi apléidei?* Mt 27,46 ‘kodėl mane apleidai’).

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Be minėtų 11 klitinių įvardžių formų žodžio morfeminėje struktūroje, du kartus klitikas šlyja po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, plg. ką tik cituotą pavyzdį (Mt 27,46).

Klitinio įvardžio asmuo, forma		Linksnų reikšmė		Šeimininkas		Šeimininko gramatinės ypatybės						Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje
1 sg		dat.	acc.	vksm.		liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	dalyvis	esamasis laikas	būtais kartinis laikas	prieveiksmis	2.1.2. $\bar{V}=cl-V$	2.2. $V=cl$	
<i>mi</i>	<i>m</i>			PRAEF-CL-RADIX	ne vksm.									
12	1	7	6	11	2	1	1	3	1	6	1	1	1	13

17 lentelė. Klitinių įvardžių formos Bitnerio Naujajame Testamente (1701).

Bitnerio Naujajame Testamente vartojamos tik pirmojo asmens datyvo ir akuzatyvo reikšmės klitinio įvardžio formos. Dauguma jų (11) eina žodžio morfeminėje struktūroje, likusios dvi — po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio.

4.1.3.2. 1701 m. katekizmas

1701 m. Šulco von Zandeno katekizme (K 1701) užfiksuotos 24 pirmojo asmens klitinių įvardžių formos. Šiame katekizme rastas ypač įdomus pavyzdys, kai klitinis įvardis šlyja prieš veiksmazodžio formą ir eina proklitiko pozicijoje: *Mi=imk pats man / ir trauk mane sawesp fu wiffu mano noru ir pageidimu* 135,11 ‘man imk pats man’. Dar du pavyzdžiai (*tada Tu mi=pabuddink ánt to per tawa Szwenta Dwafę* 66,10 ‘tu mane pabudink’, *ir iß*

naujo *mi*-[=]dowanòk pameftaje waiku prow air tewainiffte dangaus 129,4 ‘iš naujo man dovanok’) taip pat galėtų būti laikomi proklitikais. Suprantama, reikia įvertinti tai, kad rašyba nebuvo nusistovėjusi ir nuosekli, tad pastarieji du pavyzdžiai galimi vertintini dvejopai, tačiau atsižvelgus į pirmąjį pavyzdį (tik proklitinė interpretacija: *Mi*=*imk pats man* 135,11), manytina, kad ir kitais dviem atvejais klitiniai įvardžiai šlyja prieš veiksmažodžio formą. Panašiai teigia ir Hermannas, sakydamas, kad anksčiau minėtas pavyzdys, kur klitikas prie veiksmažodžio formos jungiamas brūkšneliu, įrodo, jog ir kitos dvi anksčiau aptartos formos laikytinos proklitikais (Hermann 1926, 27).

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Be anksčiau minėtų trijų formų, visos kitos (21) eina tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies, pavyzdžiui: *Iβ*=*mi*=*klaufik Iβganitójau mano / tawo paties deley* 131,15 ‘išklausyk mane’, *delgito pa*=*mi*=*mokink melftis* 132,3 ‘pamokink mane’.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. Kaip jau minėta, visos katekizme vartojamos klitinių įvardžių formos šlyja prie veiksmažodžio lyčių, iš jų: 17 atvejų prie liepiamosios nuosakos formų, pavyzdžiui, *Ne*=*mi*=*dūk walona neprietelû mano* 125,3 ‘neduok man’; 1 kartą — prie geidžiamosios nuosakos (*Szwentoji Dwafe tawo te*=*mi*=*weda lijgu kelu* 136,3 ‘teveda mane’) ir 6 kartus — prie būtojo kartinio laiko formų, pavyzdžiui, *ir Didey mane palinkfmina ta wiera wiffame mano ápmaude / pastipprina mana nufitikejima ir nodeija ant pagálbos Diewp / ir pri*=*mi*=*rágina dekawonefp / kure kaltas efmi* 39,10 ‘priragino mane’.

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Dauguma klitinių formų eina žodžio morfeminėje struktūroje, tačiau iš visų tirtų šaltinių tik šiame tekste užfiksuoti anksčiau minėti vieninteliai įvardinių proklitikų atvejai (žr. pavyzdžius šio poskyrio pradžioje).

Nors pavyzdžių ir nėra daug (24), įdomu tai, kad katekizme dauguma klitinių įvardžių vartojimo atvejų rodo aiškią sistemą — klitinis įvardis eina tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies, kita vertus, iš proklitikų pavyzdžio aiškiai matyti, kad sistema nėra stabili.

Klitinio įvardžio asmuo, forma	Linksnių reikšmė		Šeimininkas			Šeimininko gramatinė forma			Pozicija sakinyje	Iš viso formų šaltinyje
	1 sg	dat.	acc.	vksm.			liepiamoji nuosaka	geidžiamoji nuosaka		
<i>mi</i>			PRAEF-CL- RADIX	CL-PRAEF- RADIX	CL-RADIX					
24	4	20	21	2	1	17	1	6	3	24

18 lentelė. Klitinių įvardžių formos 1701 m. katekizme.

1701 m. katekizme vartojama tik nesutrumpėjusi pirmojo asmens klitinio įvardžio forma *mi* datyvo ir akuzatyvo reikšmėmis (21 kartą iš 24 ji eina žodžio morfeminėje struktūroje). Įdomūs šaltinyje fiksuoti trys pavyzdžiai, kurie nepriskirtini nė vienam anksčiau nustatytam klitinių įvardžių klauzoje tipui – klitinis įvardis šlyja prieš veiksmažodžio formą ir eina kaip proklitikas. Nors minėtų netipiškų pavyzdžių nedaug, jie rodo, kad klitinių įvardžių sistema nėra vientisa – nuosekliai vartojamos formos žodžio morfeminėje struktūroje, bet klauzoje jų vieta jau nebėra aiški.

4.1.3.3. Šusterio giesmynas (1704)³⁴

Šusterio giesmynas (ŠG, 1704 m.) yra dar vienas kiek papildytas ir pakoreguotas Kleino giesmyno leidimas. ŠG rastos 109 pirmojo asmens ir viena antrojo asmens klitinio įvardžio forma. Kaip tos lytys kito visuose trijuose giesmyno leidimuose (Kleino (1666 m.), Rikovijaus (1685 m.) ir Šusterio), plačiau aptariama 5.3 dalyje, tačiau iš karto galima užsiminti, kad klitinių įvardžių formos ne tik perimtos iš ankstesnių leidimų, bet vartojamos ir naujai pridėtuose tekstuose.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. ŠG klitinio įvardžio forma dažniausiai terpiama žodžio morfeminėje struktūroje (94 atvejai), pvz., *Už=mi=klôk fu fweikatá* 224,17 ‘užklok mane’; 8 formos šlyja veiksmažodžio su priešdėliu gale, pvz., *Cze prispaus=mi tužimas* 562,8

³⁴ Šiame giesmyne klitinių įvardžių formos dažnai atskiriamos vartojant lygybės ženklą, brūkšnelį (-), todėl aptariant šio šaltinio duomenis jos, esant reikalui, žymimos lygybės ženklu laužtiniuose skliaustuose [=].

‘prispaus mane’; likusios 7 — veiksmazodžio be priešdėlio gale, pvz., *Mazgoke*[=]*m krauju sawa* 288,11 ‘mazgok mane’.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. ŠG visos klitinių įvardžių formos šlyja prie veiksmazodžio lyčių: tariamosios nuosakos, pvz., *Ieyb tūm’ iβ=mi=ganiĵtu* 446,23 ‘išganytų mane’ (5 atvejai); liepiamosios nuosakos, pvz., *Malone dūk* [=]*mi sawo* 441,20 ‘duok man’ (48 atvejai); geidžiamosios nuosakos, pvz., *Kellu tikkru te=mi=wad3oj’* 176,9 ‘tevadžioja mane’ (4 atvejai); esamojo laiko, pvz., *3alon’ lankon’ nu=mi=wed wis* 360,22 ‘nuveda mane’ (12 atvejų); būtojo kartinio laiko, pvz., *Kuris at*[=]*mi*[=]*wadáwo* 311,9 ‘atvadavo mane’ (14 atvejų), būsimosios laiko, pvz., *Iey fmertis at*[=]*mi=ims* 440,5 ‘atims mane’ (18 atvejų) ir bendratis, pvz., *Ir norês nu*[=]*mi*[=]*kreipti* 280,23 ‘nukreipti mane’ (8 atvejai).

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Be minėtų atvejų, kai žodžio morfeminės struktūros atvejų, kitos klitinių įvardžių lytys šlyja prie veiksmazodžio formos, kuri yra pirmasis (10 pvz.) arba ne pirmasis (4 pvz.) klauzos kirčiuotas žodis, pvz.: *Imk*[=]*mi rankofna tawo* 567,22 ‘imk mane’, *Malone dūk* [=]*mi sawo* 441,20 ‘duok man’.

Klitinio įvardžio asmuo, forma			Linksnių reikšmė			Šeimininkas			Šeimininko gramatinės ypatybės							Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje
1 sg		2 sg	dat.	acc.	gen. / acc.	vksm.			liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	geidžiamoji nuosaka	esamasis laikas	būsimasis laikas	būtais kartinis laikas	bendratis	2.2. V=cl	3. 1. __ V=cl	
<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>ti</i>				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL										
101	7	1	13	93	3	94	8	7	48	5	4	12	18	14	8	10	4	109

19 lentelė. Klitinių įvardžių formos Šusterio giesmyne (1704).

Iš 19 lentelės duomenų matyti, kad, išskyrus vieną antrojo asmens formą, vartojamos tik pirmojo asmens lytys, dažniausiai einančios morfeminėje žodžio struktūroje — tarp veiksmazodžio priešdėlio ir šaknies. Kitos formos klauzoje šlyja prie veiksmazodžio, kai jis yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (10 atvejų) ir ne pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (4 atvejai).

4.1.3.4. Jaknavičiaus evangelijos (1705–1774 m. leidimai)

Peržiūrėti šie XVIII a. Jaknavičiaus evangelijų leidimai: 1705, 1731, 1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774 m.

1705, 1731 m. leidimuose užfiksuota po tris klitinių įvardžių lytis: *Pa=mi=kintek* 129,22 (1705), 123,2 (1731), *Pá=mi=kintek* 130,14 (1705), 123,9 (1731) ‘pakentėk man’, *Gayli=mi* 98,18 (1705), 93,5 (1731) ‘gaila man’.

1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774 m. leidimuose užfiksuota jau tik po dvi tokias formas, pavyzdžiui, 1738 m. leidime: *Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau* 124,5, *Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau* 124,15 ‘pakentėk man’.

Šaltinis	Klitinio įvardžio asmuo, forma	Linksnių reikšmė	Šeimininkas		Šeimininko gramatinės ypatybės		Pozicija sakinyje	Iš viso formų šaltinyje
	1 sg	dat.	vksm.		liepiamoji nuosaka	esamasis laikas	2.2.V=cl	
	<i>mi</i>		PRAEF- CL- RADIX	RADIX- CL				
JE 1705, 1731	3	3	2	1	2	1	1	3
JE 1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774	2	2	2		2			2

20 lentelė. Klitinių įvardžių formos Jaknavičiaus evangelijų skirtingų metų leidimuose.

Kaip matyti iš anksčiau teiktų duomenų (žr. 20 lent.), visos evangelijose užfiksuotos klitinių įvardžių formos yra pirmojo asmens, vartojamos datyvo reikšme ir šlyja veiksmažodžio formos gale arba žodžio morfeminėje struktūroje. Plačiau apie klitinių įvardžių formas skirtingų metų Jaknavičiaus evangelijų leidimuose žr 5.4 dalyje.

4.1.3.5. 1776 m. giesmynas³⁵

1776 metų giesmynas (ŠG 1776) — dar vienas leidinys, tęsiantis Danieliaus Kleino paruošto giesmyno ciklą. Šis giesmynas parengtas remiantis Frydricho Zigmanto Šusterio 1704 m. leidimu. Reikia paminėti, kad dalis klitinių įvardžių formų yra perimtos iš 1704 m. giesmyno, tačiau ypač svarbu tai, kad klitikai vartojami ir naujuose giesmių tekstuose (iš viso giesmyne užfiksuotos 138 pirmojo asmens klitinių įvardžių formos). Plačiau apie skirtingų leidimų giesmynų tekstuose vartojamas klitinių įvardžių formas žr. 5.3 dalyje.

Klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Dauguma atvejų (99) klitiniai įvardžiai eina žodžio morfeminėje struktūroje — tarp veiksmazodžio priešdėlio ir šaknies, pavyzdžiui: *Ir amžinay iβ[=]mi[=]ganyk* 235,3 ‘išganyk mane’, *Tawo lofka iβ[=]mi[=]gáno* 152,11 ‘išgano mane’ (iš viso veiksmazodžių su priešdėliais — 113). Kitais atvejais (25) klitiniai įvardžiai šlyja veiksmazodžio formos gale, pavyzdžiui: *Laikyk[=]mi, Jėzau, ir bucžok* 508,14 ‘laikyk mane’, *Taw pafidūdu jau, priimk[=]mi, ak praβau* 499,8 ‘priimk mane’.

Gramatinės formos, prie kurių šlyja klitinis įvardis. 1776 m. giesmyne minėtos formos vartojamos tik su veiksmazodžio lytimis: liepiamosios nuosakos, pvz., *Taigi už[=]mi[=]tark* 236,6 ‘užtark mane’ (76 atvejai); tariamosios nuosakos, pvz., *Kacž pra[=]mi[=]ftotu abelnay* 249,2 ‘prastotų mane’ (4 atvejai); esamojo laiko, pvz., *Tawo lofka iβ[=]mi[=]gáno* 152,11 ‘išgano mane’ (21 atvejis), būtojo kartinio laiko, pvz., *Krifus at[=]mi[=]pirko* 282,9 ‘atpirko mane’ (9 atvejai), būsimojo laiko, pvz., *tu iβ[=]mi[=]ganyfi* 201,8 ‘išganysi mane’ (16 atvejų), bendraties, pvz., *pa[=]mi[=]fkandinti* 369,2 ‘paskandinti mane’ (10 atvejų); dalyvio, pvz., *pa[=]mi[=]ilfufi guldyk* 516,4 ‘pailsusį mane guldyk’ (2 atvejai).

---

³⁵ Šiame giesmyne klitinių įvardžių formos dažnai atskiriamos vartojant lygybės ženklą, brūkšnelį (-), todėl aptariant šio šaltinio duomenis jos, esant reikalui, žymimos lygybės ženklu laužtiniuose skliaustuose [=].

Klitinio įvardžio formos pozicija sakinyje. Be minėtų 99 klitinių įvardžių žodžio morfologinėje struktūroje atvejų, giesmyne dar fiksuojami du tipai, pagal kuriuos klitinis įvardis eina klauzoje: 1) po veiksmažodžio, kai jis yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (V=cl), pavyzdžiui, *Mokik=mi, Pon' kaip taw pamégft' daryti, wefk[=]mi tikru Taku 492,1* 'mokyk mane [...] vesk mane' (32 atvejai); 2) po veiksmažodžio formos, kai ji nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis (__V=cl), pavyzdžiui, *wiffad' iβpleβk[=]mi fant Warge 580,4* (7 kartai) 'išplėšk mane'.

Klitinio įvardžio asmuo, forma	Linksnių reikšmė		Šeimininkas			Šeimininko gramatinės ypatybės							Pozicija sakinyje		Iš viso formų šaltinyje
	dat.	acc.	vksm.			liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	esamasis laikas	būsimasis laikas	būtais kartinis laikas	bendratis	dalyvis	2.2. V=cl	3. __V=cl	
1 sg <i>mi</i>			PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL										
138	5	133	99	14	25	76	4	21	16	9	10	2	32	7	138

21 lentelė. Klitinių įvardžių formos 1776 m. giesmyne.

1776 m. giesmyne klitinių įvardžių formos yra tik pirmojo asmens ir nesutrumpėjusios (-*mi*). Tokios jos išlieka ir žodžio gale, pavyzdžiui, *žegnok[=]mi 563,4*. Visi klitiniai įvardžiai šlyja tik prie veiksmažodžio formų, kaip ir daugelyje tekstų, dažniausiai — prie liepiamosios nuosakos formų. Be žodžio merfeminės struktūros klitinių įvardžių formų pavyzdžių, minėtos lytys šlyja po veiksmažodžio, kai jis yra arba nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis.

4.1.3.6. Kiti tekstai

Šiame poskyryje apžvelgiami XVIII a. šaltiniai, kuriuose užfiksuota tik po vieną ar kelias klitinių įvardžių formas.

1726 m. „**Balso širdies**“ giesmyne (BŠ) užfiksuota pavartota viena pirmojo ir viena antrojo asmens akuzatyvo reikšmės forma: *Niefang jau fuminie=m, žmogus niatyfiŋgas 151,23* 'sumynė mane' ir *Deginf=it ungnim*

255,17 'deginis tave'. Iš pavyzdžių matyti, kad abi formos sakinyje eina po veiksmožodžio lyties: pirmuoju atveju — kai veiksmožodžio forma nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis, o antruoju — kai veiksmožodžio forma yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis. Rengiant šį giesmyną, naudotasi ne tik Slavočinskio giesmynu (daugiau apie šių tekstų klitines įvardžių formas žr. 5.2 dalyje), bet ir Belarmino katekizmu (Kabašinskaitė 2006, 151), tačiau peržiūrėjus tekstus matyti, kad klitinės įvardžių formos „Balse širdies“ iš tų šaltinių neperimtos.

1728 m. psalmyno leidime (Ps 1728) rasta viena pirmojo asmens akuzatyvo reikšmės forma, einanti žodžio morfeminėje struktūroje: *Aβ laikau ant Sūdo ir Teifybės, ne=mi=padūk manne tiems, kurie manne nor fugaiβinti* 119,120 'nepaduok mane'. Apie klitinių įvardžių vartosenos raidą Mažosios Lietuvos psalmynuose žr. 5.1 dalyje.

1729 m. išėjusiame leidinyje „**Davadnas mokslas**“ užfiksuotos dvi pirmojo asmens datyvo reikšmės formos, einančios žodžio morfeminėje struktūroje: *Su Dwaffē pri=mi=ftok Ant to mane wadzok* 41,10 'pristok man' ir *Pone ne=mi=dūk' prapulti* 45,6 'neduok man'.

1750 m. leidinyje „**Trumpas ir prastas Iszguldimas wissų nedelės ir szwentu Dienu Ewangeliu**“ (Ev 1750) rasta viena pirmojo asmens žodžio morfeminės struktūros klitinio įvardžio forma: *Su Dwafē pri=mi=ftok, ant to manne wadzok* 388,25 'pristok man'.

1773 m. išleistoje „**Knigiale apraszanti broctwa Pamoksła krikscioniszka**“ (Knygelė 1773) užfiksuota antrojo asmens forma: *Spawiedoties ir kommuniie pabažnay priimty, o už paawkfztynyma Bažnicies S. už ifznaykinyma Herezyiu, už zgada Ponu krikfcionifzku, noriu=t wifadu, ale łabiauſey dienoje komunies fzwentos karfztay melfties pawiny dieł aptureima Atpuſku* 19,5 'noriu tau [...] mesltis'.

4.1.3.7. Apibendrinamoji XVIII a. šaltinių duomenų apžvalga

XVIII a. šaltiniuose, išskyrus Kleino giesmyno leidimus (ŠG 1704 ir ŠG 1776), vartojama vos po kelias formas (žr. 22 lent. šio poskyrio pabaigoje). Tiesa, jų kiek daugiau Bitnerio Naujajame Testamente (13) ir 1701 m. katekizme (24). Iš vėlesnių šaltinių minėtų formų dar yra „Davadname Moksle“ (1729), „Knygelėje“ (1773), Jaknavičiaus evangelijose (JE 1750) ir giesmynuose (ŠG ir ŠG 1776), tačiau pastaruosiuose dviejuose paminkluose klitinių įvardžių formos yra perimtos iš ankstesnių metų tų pačių tekstų leidimų.

- Iš viso šaltiniuose užfiksuotos 296 (iš jų 247 ŠG ir ŠG 1776) klitinių įvardžių formos. Pirmojo asmens formų iš viso yra 293 (*mi* — 284 ir *-m* — 9), antrojo asmens — 3 (*ti* — 1, *-t* — 2).

- Kur kas daugiau formų vartojama akuzatyvo (255) nei datyvo (37) reikšme ir nustatyti 3 pavyzdžiai, kurie gali būti arba akuzatyvo, arba genityvo reikšmės.

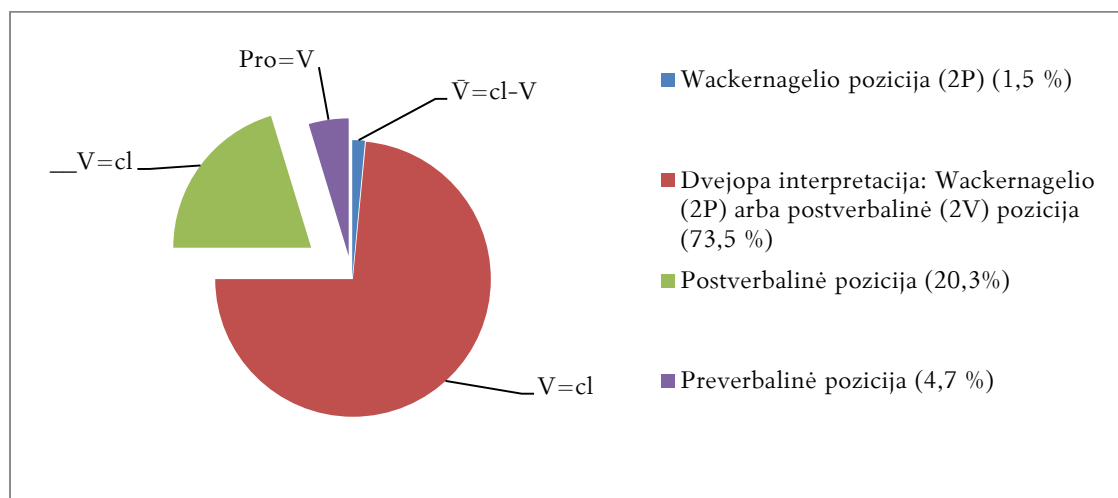
- Šeiminko atžvilgiu klitiniai įvardžiai dažniausiai eina žodžio morfeminėje struktūroje (233), veiksmažodžio su priešdėliu gale užfiksuotos 23 formos. Ypač įdomios 3 klitinių įvardžių formos, vartojamos 1701 m. katekizme — jos eina prieš šeiminką, t. y. proklitiko pozicijoje: CL-RADIX ir CL-PRAEF-RADIX. Daugiau tokių atvejų kituose šaltiniuose nerasta. Palyginti su XVI ir XVII a. šaltiniuose fiksuotomis klitinių įvardžių lytimis, jų vartojimas proklitiko pozicijoje aiškiai rodo dar didesnę klitinių įvardžių formų sistemos nestabilumą.

- Klitiniai įvardžiai daugiausiai šlyja prie veiksmažodžio (liepiamosios, tariamosios, geidžiamosios nuosakų, esamojo, būtojo kartinio, būsimojo laikų, bendraties), kelios formos užfiksuotos surieveiksmiu. Kaip ir XVI ir XVII a., dažniausiai klitiniai įvardžiai jungiami prie liepiamosios nuosakos lyčių (150).

- Klauzoje klitinių įvardžių formos dažniausiai (47 atvejai) eina po pirmojo kirčiuoto žodžio, kuris yra veiksmažodžio forma (V=cl) ir 13 kartų

po veiksmažodžio, kuris nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($\_V=cl$). Viena forma klauzoje eina po pirmojo kirčiuoto žodžio, kuris nėra veiksmažodis, o po klitiko eina veiksmažodžio forma ($\bar{V}=cl-V$). Kaip jau minėta, trys klitinių įvardžių lytys fiksuotos netipinėje — preverbalinėje — pozicijoje.

Įvertinus procentinę pozicijų dalį, matyti, kad: a) dvejopos interpretacijos formos ($V=cl$) sudaro 73,5 % atvejų ir b) postverbalinės pozicijos formos ($\_V=cl$) sudaro 20,3 %. Wackernagelio dėsnio pozicijoje (be $V=cl$) fiksuota 1,5 % ir preverbalinės pozicijos — 4,7 % pavyzdžių, žr. 3 pav.

3 pav. XVIII a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipų pasiskirstymas.

Reikia pridurti, kad, atsižvelgiant į tai, jog dalis XVIII a. šaltiniuose (ŠG ir ŠG 1776) užfiksuotų klitinių įvardžių formų yra perimtos iš ankstesnių tekstų leidimų (171 forma, iš viso ŠG ir ŠG 1776 — 247 pavyzdžiai), verta atskirai atkreipti dėmesį į tų lyčių vartoseną pirmąsyk skelbiamuose tekstuose. Asmens, linksnio reikšmės atžvilgiais klitinių įvardžių formų vartoseną panaši kaip ir kituose XVIII a. šaltiniuose, kuriuose formos nėra perimtos iš ankstesnių leidimų. Dėmesys atkreiptinas į klitinio įvardžio poziciją šeimininko ir klauzos atžvilgiu. Pirmiausia įdomu tai, kad dauguma formų eina žodžio morfeminėje struktūroje (34 formos), o veiksmažodžių su priešdėliu šiuose tekstuose rasta 35, taigi vienu likusiu atveju klitinis įvardis

eina ne žodžio morfeminėje struktūroje, bet šlyja prieš veiksmažodžio su priešdėliu formą. Kitais atvejais klitinis įvardis eina veiksmažodžio be priešdėlio gale (1), veiksmažodžio be priešdėlio priekyje (2) irrieveiksmio gale (1). Klauzoje šios formos eina po pirmojo kirčiuoto žodžio, kuris yra veiksmažodis (3 atvejai) irrieveiksmis (1 atvejis).

Šaltinis	Klitinio įvardžio asmuo, forma				Linksnų reikšmė			Šeimininkas						Šeimininko gramatinės ypatybės									Pozicija sakinyje				Iš viso formų šaltinyje
	1 sg		2sg		dat.	acc.	gen. / acc.	vksm.					ne vksm.	vksm.									2.1.2. $\bar{V}=cl-V$	2.2. $V=cl$	3. $\_V=cl$	Pro= V	
	<i>mi</i>	<i>m</i>	<i>ti</i>	<i>t</i>				PRAEF-CL-RADIX	PRAEF-RADIX-CL	RADIX-CL	CL-RADIX	CL-PRAEF-RADIX		liepiamoji nuosaka	tariamoji nuosaka	geidžiamoji nuosaka	esamasis laikas	būtais kartinis laikas	būsimasis laikas	bendratis	dalyvis	prieveiksmis					
BNT 1701	12	1			7	6		11					2	1	1		1	6			3	1	1	2			13
K 1701	24				4	20		21			2	1		17		1		6								3	24
ŠG 1704	101	7	1		13	93	3	94	8	7				48	5	4	12	14	18	8				10	4		109
JE 1705–1731	3				3			2		1				2			1							1			3
BŠ 1726		1		1		2			1	1								1	1					1	1		2
DPs 1728	1					1		1						1													1
JE 1738–1774	2				2			2						2													2
Dav. Mokslas 1729	2				2			2						2													2
Ev 1750	1				1			1						1													1
Knygelė 1773				1	1					1							1							1			1
ŠG 1776	138				5	133		99	14	25				76	4		21	9	16	10	2			32	7		138
Iš viso	284	9	1	2	37	255	3	233	23	35	2	1	2	149	10	5	36	36	35	18	5	1	1	47	13	3	296

22 lentelė. Klitinių įvardžių formų vartoseną XVIII a. šaltiniuose.

4.1.4. Apibendrinamoji XVI–XVIII a. šaltinių duomenų apžvalga

4.1.4.1. Klitinių įvardžių formų skaičius ir pavidalas

Iš viso tiriamuosiuose šaltiniuose rasta 1 716 vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių formų, iš jų 1 611 kartų žymimas vienaskaitos pirmasis asmuo (1 184 kartus užfiksuota nesutrumpėjusi forma *mi* ir 427 — *m*). 105 kartus klitinių įvardžių formos žymi vienaskaitos antrojo asmens formą: *ti* — 41 kartą, *t* — 58 ir *te* — 6 kartus.

Vertinant pirmojo ir antrojo asmens formų vartoseną, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad labai dažnai klitinio įvardžio šeimininkas yra veiksmažodžio liepiamosios nuosakos forma (kiek daugiau nei 49 % visų atvejų (veiksmažodžio ir ne veiksmažodžio formų)), prie kurios gali būti jungiama tik pirmojo, bet ne antrojo asmens įvardžio forma. Atmetus minėtas liepiamosios nuosakos formas, matyti, kad pirmojo asmens formų persvara yra nebe tokia didelė, bet vis tiek ryški (904 : 105, t. y. antrojo asmens formos sudaro beveik 12 %).

Negalima atmesti galimybės, kad antrojo asmens datyvo ir akuzatyvo formos apskritai vartojamos rečiau, bet peržiūrėjus kelis šaltinius galima manyti, kad neklitinių formų kiekis klitinių įvardžių lyčių vartosenai įtakos neturėjo — vienaskaitos tiek pirmojo, tiek antrojo asmens neklitinės formos vartojamos apylygiai, pavyzdžiui: Daukšos postilėje (1599) užfiksuotos 5 pirmojo ir 7 antrojo asmens klitinių įvardžių formos, atitinkamos neklitinės formos: 435 vienaskaitos pirmojo ir 501 vienaskaitos antrojo asmens. Slavočinskio giesmyne (1646) rastos 25 pirmojo ir 16 antrojo asmens klitinių įvardžių formų. Neklitinės pirmojo ir antrojo asmens datyvo ir akuzatyvo formų skaičius šiame giesmyne panašus: 143 pirmojo asmens ir 175 antrojo asmens formos. Kai kur skirtumas gali būti ryškus, pavyzdžiui, Bitnerio Naujajame Testamente (1701) užfiksuota 13 pirmojo asmens klitinių įvardžių formų, o atitinkamų neklitinių formų yra: 603 vienaskaitos pirmojo ir 360 vienaskaitos antrojo asmens lyčių.

XVI a. šaltiniuose daugiau vartojama pirmojo asmens sutrumpėjusių formų (85 % (328) — *m* ir 15 % (56) *mi*), XVII a. tekstuose ryški nesutrumpėjusių formų persvara (90 % (844) : 10 % (90)) ir XVIII a. nesutrumpėjusios formos sudaro 97 % (283), o sutrumpėjusios — tik 3 % (9).

Šie duomenys susiję ir su klitinio įvardžio formos pozicija šeimininko atžvilgiu. Atmetus atvejus, kai klitinė įvardžio forma šlyja žodžio morfologinėje struktūroje (nes tokiu atveju forma visada nesutrumpėjusi), XVI a. nesutrumpėjusios formos sudaro 1,2 % (4), XVII a. — 86 % (549) ir XVIII a. — 85 % (51). Žinoma, didelę dalį XVII a. minėtų formų sudaro duomenys iš Chilinskio Biblijos, kurioje, išskyrus tris pavyzdžius, klitinės įvardžių formos rašomos atskirai nuo veiksmažodžio ar kitų formų (83,4 % (533) visų šio amžiaus atvejų). Visų amžių šaltinių duomenimis, iš viso nesutrumpėjusių formų, kurios eina ne žodžio morfologinėje struktūroje, yra 58,8 % (604 formos iš 1 027).

4.1.4.2. Klitinių įvardžių formų linksniai

XVI—XVIII a. šaltiniuose datyvo reikšme vartojama 994, akuzatyvo — 678 klitinių įvardžių formų. Įdomu tai, kad dažniausiai akuzatyvo reikšmės formos vartojamos XVIII a. šaltiniuose. XVI ir XVII a. didesnė datyvo reikšmės formų persvara.

Kaip ir minėta, ne visais atvejais (43) aišku, kokia galėtų būti klitinio įvardžio linksnio reikšmė, kai jis eina tiesioginiu veiksmažodžio su neiginiu objektu. Nors ir negalima tiksliai nustatyti šių formų reikšmės, svarbiausia, kad klitiniai įvardžiai, šlyjantys prie neigiamosios veiksmažodžio formos, nėra tik genityvo reikšmės.

4.1.4.3. Klitinių įvardžių formų šeimininkas

XVI a. klitinių įvardžių formų šeimininkas yra veiksmažodžio forma (83,9 % visų formų). Net 82,5 % (350) atvejų sudaro liepiamosios nuosakos formos, nedaug lyčių (14 % (60)) šlyja prie esamojo laiko formų, retai tokios

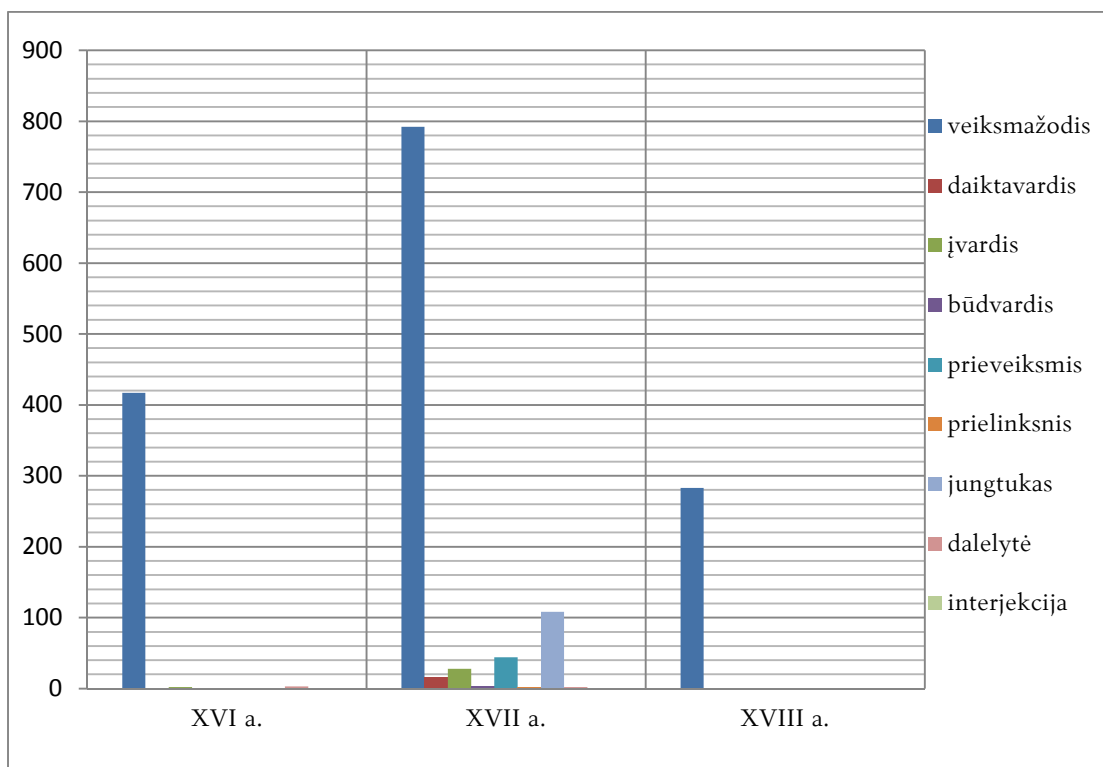
formos eina su tariamosios nuosakos (0,9 % (4)) ir būsimojo laiko (0,7 % (3)) lytimis. Rasti keli atvejai, kai klitikas šlyja prie dalelytės, jungtuko, interjekcijos ir įvardžio *tasai* (iš viso 7 pavyzdžiai).

XVII a. taip pat daugiausiai (79,5 % (792)) klitinių įvardžių šlyja prie veiksmažodžio lyčių (liepiamosios nuosakos (35,5 % (354)), būtojo kartinio laiko (17,5 % (175)), esamojo laiko ir būsimojo laikų po 8,7 % (87 : 86) ir kt.). Reikia atkreipti dėmesį, kad ypač „Knygoje nobažnystės“ ir Chilinskio Biblijoje klitiniai įvardžiai šlyja prie įvairių šeiminių (ne tik veiksmažodžio nuosakų, skirtingų laikų, bet ir prie daiktavardžio, įvardžio, būdvardžio,rieveksmio, prielinksnio, dalelytės, jungtuko).

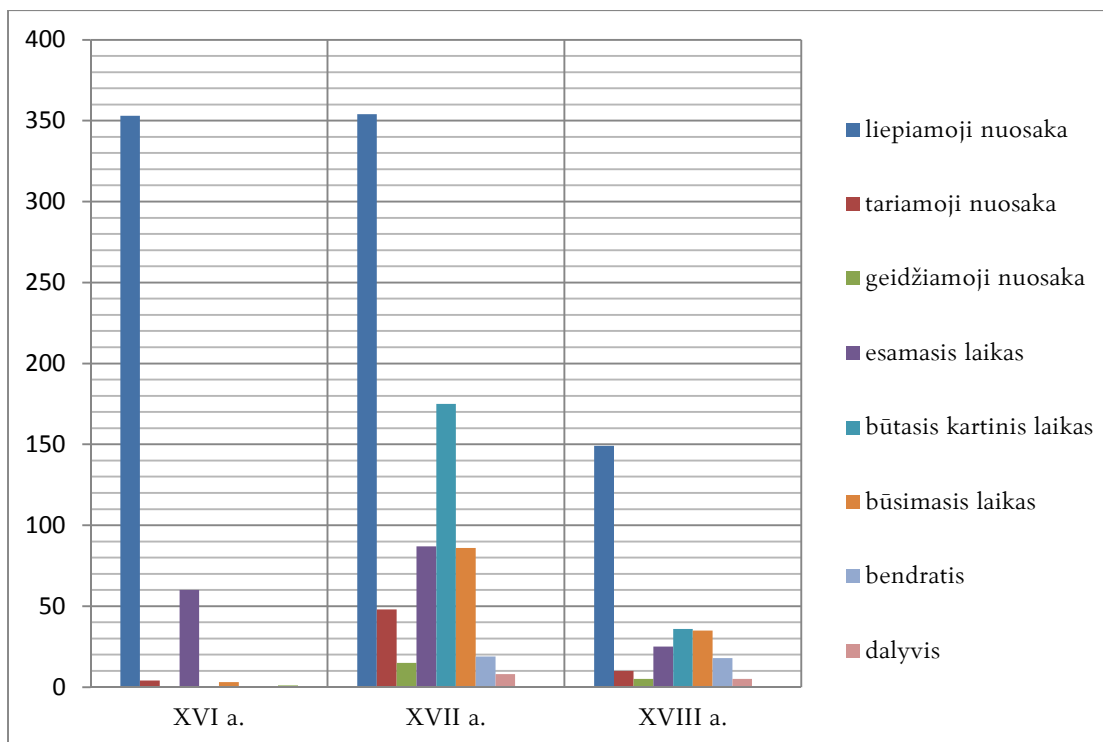
XVIII a., kaip ir kituose šaltiniuose, minėtos formos vartojamos su veiksmažodžiu (294 iš 295 formų), iš jų kiek daugiau nei 50 % (149) su liepiamosios nuosakos lytimis, bet užfiksuota klitinių įvardžių, kurie šlyja ir prie kitų veiksmažodžio formų (tariamosios, geidžiamosios nuosakų, esamojo, būtojo kartinio, būsimojo laikų, bendraties),rieveksmio.

Apibendrinamuosius šeiminių gramatinių ypatybių pasiskirstymo duomenis XVI–XVIII a. šaltiniuose žr. 4 ir 5 pav.

4 pav. Šeimininko pasiskirstymas pagal kalbos dalis XVI–XVIII a. šaltiniuose.

5 pav. Šeimininko — veiksmazodžio gramatinių formų pasiskirstymas XVI–XVIII a. šaltiniuose.

Įdomu tai, kad XVI–XVIII a. tekstuose 87,6 % visų šeimininkų yra veiksmožodžio forma ir net kiek daugiau nei 49 % visų atvejų (veiksmožodžio ir ne veiksmožodžio formų) sudaro liepiamoji nuosaka. Nors tiesioginio sutapimo nėra, reikia paminėti, kad yra tam tikras tipologinis panašumas su romanų kalbomis, kai klitinys įvardis visada eina po nefinitinių veiksmožodžio formų, o po asmeninių veiksmožodžių formų jie gali eiti tik tada, kai jos yra liepiamosios nuosakos (Cardinaletti 1999, 38). Be to, klitikai šlyja po liepiamosios nuosakos formų, bet pasirodo prieš kitas veiksmožodžio lytis (Spencer 2010, 358–359).

4.1.4.4. Klitinių įvardžių formų pozicija šeimininko atžvilgiu

XVI–XVIII a. šaltiniuose, kai klitinys įvardis šlyja prie veiksmožodžio su priešdėliu (951), daugiausia atvejų užfiksuota žodžio morfeminėje struktūroje (578 pavyzdžiai, tai — daugiau nei 60 % iš galimų atvejų, kai klitikas šlyja prie veiksmožodžio su priešdėliu), bet dėmesys atkreiptinas į tai, kad šių formų vartoseną XVI, XVII ir XVIII a. šaltiniuose skiriasi. XVI a. tokios formos tesudaro kiek daugiau nei 28 % (52), vėliau ta dalis auga: XVII a. jų yra 57 % (295), o XVIII a. — net 90 % (233). Literatūroje nurodoma, kad klitinys įvardis „dažnai įsiterpia tarp priešdėlio ir šaknies“ (Ambrazas 2006, 83), bet, kaip matyti iš pateiktų duomenų, tokia vartoseną įsigalėjo palaipsniui.

Likusiais atvejais 556 (32,4 %) forma šlyja prie veiksmožodžio be priešdėlio, o 214 formų (12,4 %) eina su kitomis kalbos dalimis.

Ypač įdomios 1701 m. katekizme vartojamos 3 klitinių įvardžių formos, užfiksuotos proklitiko pozicijoje: CL-RADIX ir CL-PRAEF-RADIX. Kituose šaltiniuose tokių atvejų daugiau nerasta. Palyginti su XVI ir XVII a. šaltiniuose fiksuotomis klitinių įvardžių lytimis, jų vartojimas proklitiko pozicijoje aiškiai rodo klitinių įvardžių formų sistemos nestabilumą.

Atsižvelgiant į šios dalies ir anksčiau šio poskyrio dalyse pateiktus duomenis, galima pateikti dažniausius klitinių įvardžių vartosenos modelius (toliau *m*, *mi* rašomi tik norint iliustruoti (ne)sutrumpėjusią klitinio įvardžio formą, bet ne asmenį ir linksnį):

XVI a. dažniausiai vartojamas modelis³⁶ — klitikas šlyja prie veiksmazodžio liepiamosios nuosakos lyties ir yra sutrumpėjęs: *duoki=m* (46 %), toliau pagal dažnumą eitų klitikas, šlyjantis prie veiksmazodžio su priešdėliu: *pa-duoki=m* (28 %) ir mažiausią dalį sudaro klitikai, fiksuoti žodžio morfologinėje struktūroje: *pa=mi=duok* (8 %).

XVII a. dažniausiai vartojamas modelis — klitinė įvardžio forma žodžio morfologinėje struktūroje (veiksmazodžio su priešdėliu liepiamosios nuosakos ar kita forma): *pa=mi=duok* (16,5 %), *pa=mi=duosi* (12,75 %). Nemažą atvejų dalį sudaro prie veiksmazodžio be priešdėlio šlyjantys klitiniai įvardžiai: *duok=mi* (9,3 %) *duoti*³⁷ *=mi* (5,9 %). Kiek mažiau formų eina veiksmazodžio su priešdėliu gale (*pa-duok=mi* (8,4 %)). Pastarieji du modeliai ypač vartojami Chilinskio Biblijoje. Ne prie veiksmazodžio formos šlyjančios lytys (*kuris=mi sakė*) sudaro 20 %.

XVIII a. klitinės įvardžių formos dažniausiai eina žodžio morfologinėje struktūroje: *pa=mi=duok* (78,6 %).

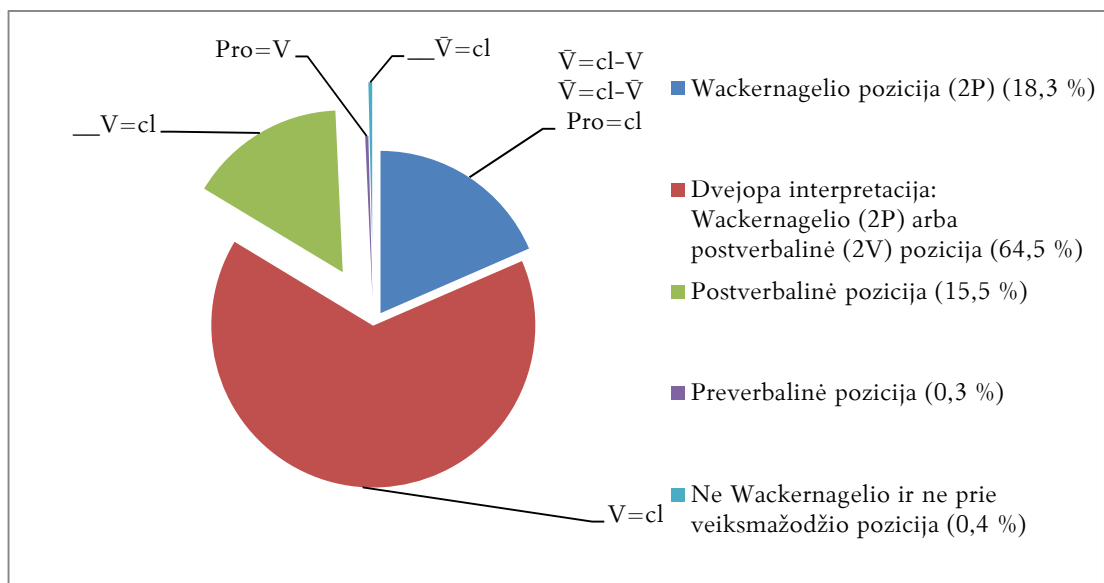
4.1.4.5. Klitinių įvardžių pozicija sakinyje

Tiriamuosiuose šaltiniuose daugiausia klitinių įvardžių formų klauzoje šlyja prie veiksmazodžio, kuris yra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($V=cl$) (741 pavyzdys, 64,5 %), ir kuris nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($\_ V=cl$) (178 pavyzdžiai, 15,5 %). Labai nedaug užfiksuota formų, šlyjančių prie ne pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmazodžio forma (5 pavyzdžiai, 0,4 %). Daugiau nei dešimtadalį formų sudaro klitinių įvardžių formos, kurios šlyja po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris nėra veiksmazodis, o po jo eina veiksmazodžio forma ($\bar{V}=cl-V$) (144 atvejai, 12,6 %). Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad tokios formos žinomos iš XVII a. ir tik vienas pavyzdys užfiksuotas XVIII a. šaltiniuose. 55 kartus (4,8 %) minėtos formos klauzoje eina po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio ir po jo eina ne veiksmazodžio forma ($\bar{V}=cl-\bar{V}$). Proklitikų ir enklitikų grupėje rasta 11

³⁶ Modeliams iliustruoti teikiamos tik sąlyginės galimos formos dabartine rašyba.

³⁷ Bet kokia veiksmazodžio forma, išskyrus liepiamąją nuosaką.

pavyzdžių (0,9 %) ir 3 išskirtiniai (0,3 %) 1701 m. katekizme užfiksuoti vartosenos atvejai, kai klitinis įvardis eina preverbalinėje pozicijoje, žr. 6 pav.

6 pav. XVI–XVIII a. raštų klitinių įvardžių formų pozicijos sakinyje tipų pasiskirstymas.

6 pav. teikiami duomenys rodo, kad Wackernagelio dėsnio pozicijos formos XVI–XVIII a. raštuose sudaro daugiau nei 18 %, dvejopai galimos vertinti formos — 64,5 %. Postverbalinėje pozicijoje užfiksuota daugiau nei 15 % ir preverbalinėje — 0,3 % atvejų. Ne Wackernagelio pozicijoje, kai klitikas šlyja prie ne veiksmažodžio formos, einančios ne klauzos pradžioje, užfiksuota 0,4 % atvejų.

Jei prie šio skaičiaus pridedamos ir žodžio morfologinėje struktūroje fiksuotos klitinės formos (578 pavyzdžiai), matyti, kad XVI–XVIII a. raštuose yra 87,6 % prie veiksmažodžio šlyjančių klitinių įvardžių.

Pastebėta, kad jei slavų kalbose klitiniai įvardžiai neina antrojoje sakinio pozicijoje, tada beveik visada šlyja po veiksmažodžio formos (Gribble 1998, 194–195). Manoma, kad senoji bažnytinė slavų kalba tradiciškai paiso Wackernagelio dėsnio (Lunt 2001, 77), tačiau aiškiai rodo ir klitinių įvardžių polinkį eiti greta veiksmažodžio (Migdalski 2006, 167–169). Taigi panašiai, kaip ir slavų kalbose, lietuvių senuosiuose raštuose klitiniai įvardžiai rodo

stiprią tendenciją eiti greta veiksmažodžio lyčių (plg. Petit 2010, 289–290), nors yra ir Wackernagelio dėsnių pozicijos pavyzdžių.

Šioje dalyje aptarta medžiaga rodo, kad egzistavo ir antrosios pozicijos, ir veiksmažodiniai klitikai — fiksuojama nestabili sistema, tarsi pereinamasis laikotarpis, kai galėtų susiformuoti vienodesnė ar stabilesnė minėtų formų vartoseną (plg. 3.3 dalyje aptartas ispanų ir senosios bažnytinės slavų kalbų situacijas). Tiesa, keli preverbalinės pozicijos atvejai ir pavyzdžiai, kai klitinė įvardžio forma šlyja ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma, sustiprina yrančios sistemos įspūdį.

Kaip minėta, pirmojo ir antrojo asmens klitiniai įvardžiai rodo stiprią tendenciją šlyti prie veiksmažodžio formų (net ir tada, kai ji nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis), taigi, klitiniai įvardžiai vien fonologinio principo — eiti antroje sakinio pozicijoje — nebepaiso, tačiau įdomu ir tai, kad šlydami prie veiksmažodžio formų taip pat nerodo ryškesnės distribucijos su atitinkamomis kirčiuotomis įvardžių formomis. Vienintelę apčiuopiamą motyvuotą vartoseną galima išvelgti tik poezijos tekstuose, nes tokios formos gerai tinka rimuotiems tekstams kurti.

4.1.4.6. Klitinių įvardžių kartojimas

Lietuvių XVI–XVIII a. raštuose pasitaiko atvejų, kai įvardžio forma pakartojama, tačiau jokios papildomos funkcijos, atrodo, neatlieka. Tokių atvejų užfiksuota:

Wolfenbüttelio postilėje (1) (pvz., *tafai=mj bralis didę abidų pa=mi=dare 207r,25).*

Petkevičiaus katekizme (2) (pvz.: *Gialbie=m mane fufimilk funkibey mana 52,17, Diewe mans gialbie=m mane rodik meyle sawo 89,3).*

Morkūno Postilėje (6) (pvz.: *Tene =mi=gi negandiná máne 159,14, pá=mi=fakikit mani iáy iumus kádáy ko neteko 128,38, Duoćio=t áß **tau** mielas Pone daug iaucziu ir daug awinu / bát žinau kad to nuo máne wdecžnay nepriimsi 18,17, Duoćio=ti áß **táwi** Pone iauczius ir Awinus / bát žinau ka dugo máne nieko wboczny nepriimfi 112,12, Duoczia=t aß **tawi** mano mielas Pone / daug*

ancziu ir áwinu už griekus fáwo / bat aβ žinau / iog tu áfieros neiokios meiley ne nuog wienu ne priimi III 59b,1, O átwerte=**t tau** βwenta karálfite fáwo / negiduokim ghiemus pátiechos 23,14).

„Knygoje nobažnystės“ (8) (pvz.: Kad mań nu=mi=tranka piktay Tardam kur Diews tawo? KN G 47,47, Buki=m mán mielásirdingás G 114,28, Duoćio=**t tau** Affiera bat tu nemeylaughi G 56,21, Užpulki=m manes piktibey G 208,50, I3girfk pone mano meldima / Palenk auſi fufimilima: Del sawo βwentos t{e}yfibes / Iž=mi=trauk manę iβ funkibes / Iβ dides sawo gieribes G 114,22, Žinau Pone iuog ránkoy táwo / Ir máno fweykata / Buytis ir giwata: Togidel manes tárná sawo / Ne pà=mi=duok mukofná / Neprietelaus ránkofná G 34,7, Lietieghi ir =mi ſpaudie=mi del mano piktibiu G 265,13).

1701 metų katekizme (1) (pvz., Mi=imk pats man / ir trauk mane saweſp fu wiffu mano noru ir pageidimu 135,11).

1728 m. Dovydo psalmyne (1) (pvz., ne=mi=padúk manne tiems, kurie manne nor fugaiβinti 119,120).

Apžvelgus visus kartojimosi atvejus, galima skirti du jų tipus: 1) kai vartojama ir klitinė, ir neklitinė forma (14), pavyzdžiui: Kad mań nu=mi=tranka piktay Tardam kur Diews tawo?; 2) kai kartojama klitinė forma (1), pavyzdžiui, Lietieghi ir =mi ſpaudie=mi del mano piktibiu G 265,13.

Kalbėdamas apie WP pavyzdį (tafai=mi [...] pa=mi=dare WP 207r,25), Hermannas sako, jog klitinio įvardžio *mi* vartojimas du kartus paaiškinamas tuo, kad jis įterptas antrojoje sakinio pozicijoje, bet ir prie toliau einančio veiksmažodžio taip pat šlyjanti klitinio įvardžio forma rodo, jog teksto rengėjas jaučia poreikį veiksmažodžiui ir klitiniam įvardžiui eiti vienam šalia kito (Hermann 1926, 16). Panašią mintį apie klitikų kartojimą senojoje rusų kalboje išsako ir Zalizniakas (2008, 54). Jo manymu, klitikų kartojimas — senosios ir naujosios klitikų išdėstymo taisyklės sąveikos rezultatas: jau senosios rusų kalbos periodu matyti pavienių atvejų, kai silpnasis enklitikas³⁸, užuot užėmęs Wackernagelio dėsnio reikalaujamą vietą pradinėje frazės dalyje, įterpiamas

---

³⁸ Toks enklitikas, kuris lengvai pajuda iš savo vietos.

tiesiai po jį valdančio veiksmažodžio formos, pavyzdžiui, *Atstok, grischk, ritoij dūsiũ=t* BST, Sal 3,28 (plg. *Wifur =mi wilkay apspitá* KN 17,2). Ilgainiui šis polinkis virsta naująja enklitikų vietą nusakančia taisykle, kuri sako, kad enklitikas turi eiti tiesiai po jį valdančios žodžio formos.

5. Klitinių įvardžių formos to paties teksto ar tekstų rinkinio skirtingų laikotarpių leidimuose

Vienas iš perspektyvių būdų apžvelgti klitinių įvardžių raidą — palyginti to paties teksto ar tekstų rinkinio skirtingų laikotarpių leidimus. Apie panašių tyrimų, kur būtų aiškinama galima leidimų sąveika vartojant klitines įvardžių formas, poreikį užsimena Palionis (1976, 117). Iš XVI—XVIII a. šaltinių atskirai šiuo aspektu galima aptarti psalmyną, Slavočinskio ir „Balso širdies“ giesmynus, Jaknavičiaus evangelijas, Kleino tradicijos giesmynus.

5.1. Psalmyno XVI—XVIII a. leidimai³⁹

Pirmą kartą Dovydo psalmyną į lietuvių kalbą 1580 m. išvertė Bretkūnas, jį Rėza redagavo ir 1625 m. išleido. XVIII a. psalmynas kartu su Naujuoju Testamentu išleistas dar keturis kartus: 1728 m., 1740 m., 1749 m. — tai daugiausia Ruigio parengti leidimai ir 1755 m. — Adomo Fridricho Šimelpenigio jaunesniojo parengtas leidimas.

Bretkūno išverstas psalmes Rėza suredagavo ir paruošė naują leidimą, kuriam peržiūrėti buvo sudaryta komisija. Siekta, kad psalmynas būtų prieinamas kuo daugiau žmonių, „būtų parašytas gera, kiek įmanoma gryna lietuvių kalba“ (Zinkevičius 1988, 82—87). Palyginus Bretkūno psalmyną su Rėzos redakcija, matyti, kad klitinių įvardžių formų stengtasi atsisakyti. Iš 1580 m. psalmyne esančių 140 klitinių įvardžių formų Rėzos variante liko vos penkiolika.

Dažniausiai klitinių įvardžių lytys keičiamos kirčiuotomis formomis, pavyzdžiui, *Mokinke*=**m** BPs 119,26 → *Mokink manne* RPs ‘mokink mane’, *Dabokes mano wargu ir firatiftes / ir atleifke*=**m** *wifsus mana griekus* BPs 25,18 → *Dabbokis mano Smûtkos ir Wargû / ir atleifk man wiffus mana Griekus* RPs, *Buke*=**m** *malonus / pagal rawa szodzio* BPs 119,58 → *Buk man’ mallonus pagal*

---

³⁹ Poskyrio duomenys jau atskirai publikuoti (Razanovaitė 2011).

tawa Szodi RPs (iš viso 125 atvejai). Tiesa, vienas klitikas vietoj neklitinės formos psalmyne atsirado būtent Rėzos dėka: *kofnik mane* → *kofnik=ē* RPs 38,2.

Rėzos redaguotame psalmyne 12 kartų keičiama klitinio įvardžio vieta: žodžio galas → pozicija tarp priešdėlio ir šaknies, pavyzdžiui: *Atgaiwinke=m tawa teifybe* BPs 119,40 → *At=mi=gaiwink tawo Teifybé* RPs 119,40 ‘atgaivink mane tavo teisybe’). Iš tokių taisymų atrodo, kad Rėzai klitinių įvardžių formos buvo priimtinos tik pozicijoje tarp priešdėlio ir šaknies. Ši teiginį patvirtina ir tai, kad RPs redakcijoje toje vietoje einančios BPs klitikų formos nekeistos, plg. *Wiefchpatie ne=mi=korok* BPs 38,2 ir *WIEfchpatie ne=mi=karôk* RPs 38,2 ‘nekorok manęs / mane’, *Ach Wiefchpatie ne=mi=karok narfe tawa* BPs 6,2 ir *WIESCHPATIE ne=mi=kariok narfê tawo* RPs 6,2. Svarbu paminėti ir tai, kad tokiais atvejais, kai klitinis įvardis įterpiamas tarp priešdėlio ir šaknies, klitinių įvardžių formos formaliai nesutampa su liepiamosios nuosakos lytimis (prie kurių dažniausiai Bretkūno psalmyne ir šlyja klitinių įvardžių formos, plg. *pa=mi=duok* ‘paduok man’ ir *paduoki=m* ‘paduok man’ (pastarasis pavyzdys formaliai sutampa su 1 pl.), plg. OG 102; Razanovaitė 2011, 191–132. Dar viena priežastis, dėl kurios Rėzos redaguotame psalmyne atsisakoma klitinių įvardžių formų, gali būti ta, kad jos nediferencijuoja datyvo, akuzatyvo ir genityvo linksnių (*m(i)* ‘man’, ‘mane’, ‘manęs’).

Kaip jau buvo užsiminta, XVIII a. kartu su NT išėjo keturi psalmyno leidimai. 1728 m. leidimo darbus organizavo Jonas Jokūbas Kvantas, o vertė Pilypas Ruigys, kuriam daugiausia padėjo Jobas Naunynas ir Kristupas Rebentišas. Vėliau pasirodė 1740 m., 1749 m. Jono Berento ir 1755 m. Adomo Fridricho Šimelpenigio jaunesniojo parengti leidimai (Ps 1728; Ps 1740; Ps 1749) (Zinkevičius 1990, 238–242). Iš visų šių leidimų tik pirmajame (1728 m.) yra fiksuota viena klitinio įvardžio forma, greičiausiai perimta iš Rėzos psalmyno: *Ne=mi=padûk tiemus* RPs 119,121 (plg. *Ne paduoke=m tiemus* BPs 119,12) → *ne=mi=padûk tiems* Ps 1728 119,120 (→ *ne padûk mannę* Ps 1740 119,120 → *ne padûk mannę tiems* Ps 1749 119,120 → *ne padûk mannę* Ps

1755 119,120). Kaip matyti, vėlesniuose leidimuose ši klitinė forma jau pakeista į kirčiuotą.

Kitais atvejais, kur būtų galima laukti klitinio įvardžio formos, t. y. kur ji buvo įrašyta Bretkūno ir Rėzos psalmynuose, XVIII a. leidimuose renkama kirčiuota įvardžio forma, pavyzdžiui: *Atgaiwinke=m tawa teifibe* BPs 119,40 → *At=mi=gaiwink tawo Teifybé* RPs 119,40 → *atgaiwink mannę fu sawo teifybe* Ps 1728 119,40 → *atgaiwink mannę fu sawo teifybe* Ps 1740 → *atgaiwink mannę fu sawo teifybe* Ps 1749 119,40 → *atgaiwink mannę fu sawo teifybe* Ps 1755 119,40. Iš tokių taisymų matyti, kad XVIII a. psalmių leidimuose klitinių įvardžių jau beveik visiškai atsisakoma (minėtų formų neužfiksuota ir 1727 m. Naujajame Testamente), tad tų formų kreivė krinta labai staigiai: XVI a. paskutinis ketvirtis — 140 formų, XVII a. pirmasis ketvirtis — 15, XVIII a. pirmoji pusė — 1.

5.2. Slavočinskio ir „Balso širdies“ giesmynų klitinių įvardžių formos

Slavočinskio giesmyno (1646 m., SG) pagrindu buvo parengtas „Balso širdies“ giesmynas (1726 m., BŠ) (Trilupaitienė 1995, 65). SG rasta 13 klitinių įvardžių formų, galimų palyginti su „Balso širdies“ tekstais (kiti SG giesmių tekstai, kuriuose vartojamos klitinės įvardžių formos, BŠ nėra perimti). Iš jų dvi formos BŠ rengėjo yra paliktos enklitinės: *Deginfi=t* SG II 118,6 ‘degins tau’ → *Deginfi=t* BŠ 255,17 ‘degins tave’, *fumine=m* SG II 26,11 → *fuminie=m* BŠ 151,23 ‘sumynė mane’. Kitos enklitinės lytys keistos ne enklitinėmis arba įvardžio tiesiog atsisakyta, pavyzdžiui: *apleyday=m* SG I 82,10 → *aplaydey mani* BŠ 64,17, *šilduo=t garbe duodami* SG I 59,21 → *šilda garbe duodami* BŠ 29,20.

Įdomiai BŠ pasielgta su retesnėmis enklitinėmis formomis su *-te* — BŠ rengėjo tokie prie veiksmažodžio neprišliję enklitiniai įvardžiai buvo pakeisti dalelytėmis *čion* ir *ten*: *Garbinčiau =te* SG II 98,27 → *Garbičiau čion* BŠ 215,16, *Sunau =te girdžiu* SG I 95,16 → *Sunau ten girdžiu* BŠ 76,20. Pastarieji pavyzdžiai rodo, kad tokios formos (su *-te*) jau buvo nesuprantamos. Tokių enklitinių formų interpretavimą galima vertinti dvejopai: viena vertus, matyti

BŠ rengėjo nuostata moderninti giesmyno kalbą atsisakant archajiškų enklitinių įvardžių formų, kita vertus, galima teigti, kad dar ir XVIII a. kai kurios atoninės įvardžių formos buvo atpažįstamos ir suprantamos.

5.3. Kleino giesmyno tradicija: nuo 1666 m. iki 1776 m. leidimo⁴⁰

1666 m. Kleino giesmyną 1685 m. su pakeitimais išleido Jonas Rikovijus, o 1705 m. Frydrichas Zigmantas Šusteris parengė trečiąjį leidimą. Remdamasis pastaruoju leidimu, 1732 m. Jonas Berentas paruošė dar vieną leidimą, kuris buvo pakartotas 1735, 1738, 1740, 1745, 1748 m., nors nuo 1738-ųjų giesmyno redagavimu ir leidyba rūpinosi jau Šimelpenigis, kuriam priskiriami 1750, 1752, 1757, 1763, 1766, 1773, 1776, 1791 ir 1810 metų leidimai (Kabašinskaitė 2001, 13). Kleino giesmyno pagrindu kiek koreguoti ir papildyti šio leidinio tekstai buvo leidžiami ir po šiame tyrime aptariamo laikotarpio pabaigos — XVIII a.

Lyginant su ką tik aptarta Mažosios Lietuvos psalmynų istorija, įdomu tai, kad giesmynuose klitinių įvardžių formos yra ne tik perimamos iš ankstesnių leidimų, bet vartojamos ir naujai skelbiamuose tekstuose. 1666 m. Kleino giesmyne užfiksuota 80, 1685 m. Rikovijaus leidime — 90, 1705 m. Šusterio leidime — 109 ir 1776 m. giesmyne — 138 klitinių įvardžių formos, plg. MG 138, kur sakoma, kad kasdienėje kalboje klitinės įvardžių formos retos, bet poezijoje pasitaiko dažniau.

Toliau klitinių įvardžių kaita apžvelgiama pirmuose trijuose minėtuose leidimuose ir atskirai kalbama apie 1776 m. giesmyną jį lyginant su 1705 m. leidimu. Atkreiptinas dėmesys, kad iš visų XVIII a. šaltinių tik giesmynų tekstuose klitinių įvardžių formų dar vartojama taip daug, todėl trumpai pasižiūrime ir į tai, kaip su klitinėmis įvardžių formomis elgiamasi vėlesniuose

---

⁴⁰ Šiame giesmyne klitinių įvardžių formos dažnai atskiriamos vartojant lygybės ženklą, brūkšnelį (-), todėl minėtos formos aptariant šio šaltinio duomenis prireikus žymimos lygybės ženklu laužtiniuose skliaustuose [=].

— 1832 m., 1875 m. ir 1936 m. giesmynų leidimuose (nors jie ir atsiduria už šio tyrimo ribų).

Pirmuose dviejuose leidimuose užfiksuota veiksmažodžio forma 1704 m. leidime keičiama kita su prišlijusiu klitiniu įvardžiu (1 atvejis): *Iuk nieks kits neprišana / Ieib delei jû pažéidimo Ne gauczau aß prapûlimo* KING 195,18—23, *Iuk nieks kits néprišana / RkG 269,14—17* → *Iuk nieks kits neiß[=]mi[=]gána / Ieyb deley jû pažéidimo Ne gáuczau aß prapûlimo* 286,14—19.

Ir atvirkščiai — 1666 m. leidime buvusi klitinio įvardžio forma vėlesniuose dviejuose leidimuose keičiama kita veiksmažodžio forma be klitinio įvardžio: *Wiffadais bedoj' gélbeki[=]m* KING 474,15 → *Bet iß wiffû Bédû wallok* RG 564,6, *Bet iß wiffû Bédû wallok* ŠG 608,6.

1666 m. Kleino giesmyne vartotos klitinių įvardžių formos kituose giesmynuose koreguotos — klitinis įvardis, Kleino giesmyne ejęs veiksmažodžio su priešdėliu gale, kituose dviejuose leidimuose perkeltas tarp priešdėlio ir šaknies, plg. aptartose XVII—XIX a. gramatikose teikiamus šių formų pavyzdžius — jei teikiamas veiksmažodis su priešdėliu, klitikas eina žodžio morfeminėje struktūroje; jei be priešdėlio — žodžio gale (plačiau žr. 2.4.2 dalyje) (5 atvejai): *Isgélbeki[=]m bédofa* KING 321,19 → *Iś=mi[=] gélbék bédofa* RkG 325,1, *Iß=mi[=] gélbék bédofa* ŠG 364,12; *Islaikyke[=]m iß lófkos* KING 255,1 → *Iß=mi=laikik iß lófkôs* RkG 164,5, *Iß=mi=laikik iß lófkos* ŠG 164,5; *Apginke[=]m ak Pone mielas* KING 332,13 → *Ap=mi[=] gink ak Pone mielas* RkG 335,15, *Ap=mi[=] gink ak Pone mielas* ŠG 375,1; *IE3AU KRISTAU ne praftoki[=]m* KING 474,14 → *IE3AU KRISTAU ne[=]mi []=praftok* RkG 564,5, *IE3AU KRISTAU ne[=]mi[=]praftok* ŠG 608,5; *Ir prißtôk-mi wiffada* KING 200,16 → *Ir pri=mi=ftok wiffada* RkG 274,6, *Ir pri=mi=ftok wiffada* ŠG 291,6.

Toks klitinių įvardžių vartosenos kitimas, kai ta forma iš veiksmažodžio galo perkeliama tarp priešdėlio ir šaknies, — ne pirmas (plg. Rėzos taisytą Bretkūno psalmyną). Reikia pastebėti, kad 1685 ir 1705 m. leidimuose užfiksuotos tos pačios klitinių įvardžių formos, tik 1705 m. giesmyne yra daugiau tekstų, tad ir formų kiek daugiau.

Palyginus 1705 ir 1776 m. leidimus, matyti, kad dauguma klitinių įvardžių formų pastarajame leidime liko nekeistos ir netaisytos. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad užfiksuoti tik tokie keitimai, kai klitiko visai atsisakoma, bet nėra atvejų, kai keičiama klitinio įvardžio pozicija šeiminko atžvilgiu.

Toliau kaip iliustracija teikiama abiejų giesmynų teksto ištrauka, atspindinti klitinių formų išlaikymą (3 kartus, bet keista rašyba — atsisakyta lygybės ženklų) ir keitimą (1 kartą):

1705 m. 175,8—176,16:

*O Weln's buwo pri=**mi**=felas [...]*

*Pakajuje iβ=**mi**=laikei [...]*

Dwafe tawa manne waldijk

Ir Dowanom's jôš iβtaifjčk

*Kellu tikru te=**mi**=wad3oj'*

Ieyb iβtaifjzau gero ko. [...]

*Waldijt pagelbeki[=]**m** Akkis*

taip Rankas / kojias ir Aufis

1776 m. 325,4—325,9:

*O Wéln's buwo pri[=]**mi**[=]felqs [...]*

*Pakajuje iβ[=]**mi**[=]laikei [...]*

Dwafe sawa mane waldyk,

ir Downom's jôš iβtaifyk

*Kéllu tikru te[=]**mi**[=]wad3ioj,*

jeib iβtaifyziau géro ko [...]

Waldyk pagélbék man Akis,

taip Rankas Kojas ir Aufis

Užfiksuotas vienas taisymas, iš kurio matyti, kad keičiamas ne tik žodžio galo pozicijoje, bet ir morfeminėje struktūroje esantis klitikas: *Ir Dwaffe pa=**mi**=linkfminna* 367,15 → *ir Dwafe manę linkfmina* 173,4.

Atsitiktinai pasirinkus kelias 1832 m., 1875 m. ir 1936 m. leidimų giesmes (pasirenkant taip, kad 1776 m. giesmyne klitinė įvardžio forma būtų ir morfologinėje žodžio struktūroje, ir žodžio gale), matyti, kad net ir XX a. šios formos yra nekeičiamos, pavyzdžiui: *iβ[=]**mi**[=]klaufyk* 1776 m. 162,6; 1832 m. 181,1; 1875 m. 161,1; 1936 m. 161,1 'išklausk mane', *iβ[=]**mi**[=]gydik* 1776 m. 162,6; 1832 m. 181,6; 1875 m. 162,6; 1936 m. 162,6 'išgydyk mane', *už[=]**mi**[=]fto* 1776 m. 426,3, 1832 m. 499,3, 1875 m. 426,3 1936 m. 426,3 'užstoja mane', *pa[=]**mi**[=]flepk* 1776 m. 426,4; 1832 m. 499,4, 1875 m. 426,4 1936 m. 426,4 'paslėpk mane', *mylek[=]**mi*** 1776 m. 421,4,

1832 m. 493,4, 1875 m. 421,4 1936 m. 421,4 ‘mylėk mane’, *wed[=]mi* 1776 m. 428,7; 1832 m. 502,7; 1875 m. 428,7; 1936 m. 428,7 ‘veda mane’.

Reikia pastebėti, kad minėtos formos iš skirtingų giesmyno leidimų giesmių yra parinktos atsitiktinai. Gali būti, kad yra atvejų, kai klitinio įvardžio forma keičiama, tačiau tai būtų jau atskiro darbo objektas. Iš to, kas pasakyta, matyti, kad šiuo požiūriu tirtini ir vėlesni šaltiniai.

5.4. Jankavičiaus evangelijos (1705–1797 m. leidimai)

Jankavičiaus evangelijos iki XVIII a. pabaigos buvo perleistos daugiau nei 30 kartų (Zinkevičius 1988, 269). Šiam tyrimui peržiūrėti 1647, 1679, 1690, 1705, 1731, 1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774, 1779, 1790, 1794, 1797 m. evangelijų leidimai. Iš visų prieš tai minėtų evangelijų leidimų, 1779 m. leidimas yra paskutinis, kuriame yra užfiksuota klitinių įvardžių formų, vėlesniuose evangelijų leidimuose tų lyčių atsisakoma.

Kaip jau minėta anksčiau, 1647 m. leidime užfiksuotos keturios klitinių įvardžių formos: *Pa=mi=kintek / a wiffa fuwerfiu taw* 128,21, *Pa=mi=kintek (aba pakinteimu turek ont manis) á wiffa ataduofiu taw* 128,1 ‘pakentėk man’, *Gayli=mi minios* 97,11 ‘gaila man’, *Kiemu pirkau / ir reikia=mi iþeyt ir apþwalgit ii* 89,9 ‘reikia man’, o vėlesniuose leidimuose jų mažėja — 1679, 1690, 1705, 1731 m. leidimuose užfiksuota po tris lytis: *Pa=mi=kintek* 134,1 (1679), 135,15 (1690), 129,22 (1705), 123,2 (1731), *Pá=mi=kintek* 134,15 (1679), 136,6 (1690), 130,14 (1705), 123,9 (1731)’, *Gayli=mi* 103,1 (1679), 103,7 (1690), 98,18 (1705), 93,5 (1731). Iš 1647 m. leidimo atsisakoma formos *reikia=mi*, ji keičiama neklitine įvardžio forma *man*: *kiema pirkau ir reikia man iþeyt ir apþwalgit* 86,5 (1731).

1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774 m. leidimuose užfiksuota jau tik po dvi klitinių įvardžių formas, pavyzdžiui, 1738 m. leidime: *Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau* 124,5, *Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau* 124,15. Vietoj kitų dviejų prieš tai minėtų klitinių įvardžių formų, taip pat jau vartojama neklitinė forma *man*: *fuwadines Mokitinius fawo tare jemis: Gail man*

tos Minios 95,6 ir kiema pirkau / ir reikia man iβeit / ir apžwalgit ji 87,10 (1738 m. leidimas).

Įdomu tai, kad vėlesniuose šaltiniuose išlieka tik tarp priešdėlio ir šaknies terpiamos klitinių įvardžio formos (plg. Rėzos atliktus Bretkūno psalmyno keitimus, žr. 5.1 dalyje).

Apibendrinant klitinių įvardžių formos to paties teksto ar tekstų rinkinio skirtingų laikotarpių leidimuose duomenis, viena iš pagrindinių tendencijų yra pozicijos keitimas — žodžio galas → morfologinė žodžio struktūra (12 tokių atvejų užfiksuota Rėzos redaguotame psalmyne; 5 kartus klitinio įvardžio pozicija keista Kleino giesmyno leidimuose (RG ir ŠG)). Pasitaiko nemažai atvejų, kai klitinių įvardžių formų atsisakoma. Psalmyno XVI a. leidime fiksuota 140 klitinių įvardžių formų, po Rėzos redakcijos XVII a. leidime jų belieka 15, o XVIII a. psalmyne — tik viena lytis. Slavočinskio giesmyno (1646) pagrindu parengtame „Balso širdies“ giesmyne (1726) iš 13 klitinių įvardžių formų liko 2 tik antrojo asmens lytis (greičiausiai ir tos paliktos jų gerai nesupratus, plg. minėtą klaidingą antrojo asmens klitinio įvardžio *te* redagavimą). Kita vertus, reikia pastebėti, kad Kleino giesmyno tradicijoje klitinių įvardžių formos ne tik perimamos iš ankstesnių leidimų, bet vartojamos ir naujai pridėtuose tekstuose (RG, ŠG ir ŠG 1776 m. leidimuose perimtos 244 formos ir atsirado 93 naujos formos).

6. Išvados

1. Dažniausios XVI—XVIII a. lietuvių raštuose yra vienaskaitos pirmojo asmens klitinių įvardžių formos (1 611), antrojo asmens formos vartotos nepalyginamai rečiau (105). Vienas iš faktorių, lėmusių pirmojo asmens formų gausą yra tai, kad labai dažnai jų šeimininkas yra veiksmažodžio liepiamosios nuosakos forma (kiek daugiau nei 49 % visų atvejų (veiksmažodžio ir ne veiksmažodžio formų)), prie kurios gali būti jungiama tik pirmojo, bet ne antrojo asmens įvardžio forma.

2. Vartotos ir sutrumpėjusios, ir nesutrumpėjusios pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių lytys (1 184 kartus forma *mi* ir 427 — *m*; *ti* — 41, *t* — 58 ir *te* — 6). Nesutrumpėjusių formų dažnį lemia ir jų pozicija šeimininko atžvilgiu — įsiterpdamos tarp veiksmažodžio priešdėlio ir šaknies tos formos visada yra nesutrumpėjusios (iš viso tokiais atvejais jos sudaro 33,8 % (580)). Be to, beveik visada nesutrumpėjusios formos vartojamos ir daugiausiai klitinių įvardžių formų turinčiame Chilinskio Biblijoje vertime, kur tos formos rašomos atskirai nuo veiksmažodžio ar kitų lyčių (31 % (533)).

3. XVI—XVIII a. šaltiniuose datyvo reikšme vartojamos 994, akuzatyvo — 678 klitinių įvardžių formos. Beveik visuose šaltiniuose aptinkama atvejų, kai klitiniai įvardžiai, šlyjantys prie neigiamųjų veiksmažodžio formų, gali būti arba genityvo, arba akuzatyvo reikšmės, t. y. vienareikšmiškai nevertintini kaip genityvo reikšmės (iš viso 43 tokios formos).

4. Skirtini 6 pagrindiniai lietuvių kalbos vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens klitinio įvardžio formos pozicijos tipai: (1) žodžio morfeminėje struktūroje — tarp veiksmažodžio šaknies ir priešdėlio; (2) Wackernagelio dėsnio pozicijos klitikai: (2.1) kai pirmasis kirčiuotas klauzos žodis nėra veiksmažodis (2.1.1) ir po klitiko eina ne veiksmažodžio forma ($\bar{V}=cl-\bar{V}$); (2.1.2) ir po klitiko eina veiksmažodžio forma ($\bar{V}=cl-V$); (2.2) kai pirmasis klauzos žodis yra veiksmažodis ($V=cl$); (3) po veiksmažodžio formos, kuri nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis ($\_V=cl$); (4) proklitikų ir enklitikų grupėje ($Pro=cl$).

Taip pat galimi 2 reti atvejai: a) kai klitinė įvardžio forma šlyja ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma; b) preverbalinė klitinio įvardžio pozicija (cl=V).

4.1. Žodžio morfeminėje struktūroje yra daugiau nei 60 % klitinių įvardžių pavyzdžių (iš visų galimų). Tokių atvejų skaičius XVI, XVII ir XVIII a. šaltiniuose skiriasi — palaipsniui jų daugėja: XVI a. šios formos tesudaro kiek daugiau nei 28 %, XVII a. — daugiau nei 57 % atvejų, o XVIII a. — jau 87,6 % atvejų.

4.2. Wackernagelio dėsnio pozicijos formos XVI—XVIII a. raštuose sudaro daugiau nei 18 %, dvejopai galimos vertinti formos — 65,3 %. Postverbalinėje pozicijoje rasta daugiau nei 15 %, preverbalinėje — 0,3 % atvejų. 0,4 % formų eina ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma:

	Wackernagelio dėsnio pozicija	Dveiopa interpretacija	Postverbalinė pozicija	Preverbalinė pozicija	Ne Wackernagelio dėsnio pozicija
XVI a.	1,2 % (7)	87,8 % (323)	11 % (42)	-	-
XVII a.	29,3 % (206)	52,6 % (371)	17,4 % (123)	-	0,7 % (5)
XVIII a.	1,5 % (1)	73,5 % (47)	20,3 % (13)	4,7 % (3)	-

5. Teikiami duomenys rodo, kad lietuvių senuosiuose raštuose egzistavo ir antrosios pozicijos, ir veiksmažodiniai klitikai — fiksuojama nestabili sistema, tarsi pereinamasis laikotarpis, po kurio galėtų susiformuoti vienodesnė ar stabilesnė minėtų formų vartosena. Keli preverbalinės pozicijos atvejai ir pavyzdžiai, kai klitinė įvardžio forma šlyja ne po pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra ne veiksmažodžio forma, sustiprina nestabilios sistemos išpūdį.

6. Panašiai, kaip ir slavų kalbose, lietuvių kalbos senuosiuose raštuose klitiniai įvardžiai rodo stiprią tendenciją eiti greta veiksmažodžio lyčių (87,6 % atvejų). Atkreiptinas dėmesys į polinkį šiuos klitikus vartoti su liepiamosios nuosakos formomis (daugiau nei 49 % visų šeiminkų (veiksmažodžio ir ne veiksmažodžio formų) atvejų).

XVI a. klitinių įvardžių formų šeimininkas dažniausiai yra veiksmažodžio forma (83,9 % atvejų). Kelis kartus klitikas šlyja prie dalelytės, jungtuko, interjekcijos ir įvardžio *tasai* (iš viso 7 pavyzdžiai).

XVII a. taip pat daugiausiai (79,5 % atvejų) klitinių įvardžių šlyja prie veiksmažodžio lyčių. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad „Knygos nobažnystės“ ir Chilinskio Biblijos vertimo klitiniai įvardžiai linkę šlyti prie įvairesnių šeimininkų (ne tik prie veiksmažodžio (ChB — 72 %, KN — 71 %), bet ir daiktavardžio, įvardžio, būdvardžio,rieveiksmio, prielinksnio, dalelytės, jungtuko (ChB — 18 %, KN — 29 %)).

XVIII a., klitinės įvardžių formos išskirtinai jungiasi prie veiksmažodžio (294 iš 295 atvejų).

7. To paties teksto ar tekstų rinkinio skirtingų laikotarpių leidimuose pastebėtos kelios tendencijos:

7.1. Vienas iš pagrindinių redagavimo atvejų yra klitinio įvardžio pozicijos keitimas: žodžio galas → žodžio morfeminė struktūra (12 atvejų Rėzos psalmyne (lyginant su Bretkūno tekstu); 5 kartus klitinio įvardžio pozicija keista Kleino giesmyno leidimuose (RG ir ŠG)).

7.2. Užfiksuota pavyzdžių, kai klitinių įvardžių formų atsisakoma. Iš 140 Bretkūno psalmyno rankraštyje buvusių formų Rėzos leidime jų belieka 15, o 1728 m. psalmyne — tik viena lytis. Slavočinskio giesmyno pagrindu parengtame „Balso širdies“ giesmyne iš 13 klitinių įvardžių formų liko tik 2 antrojo asmens lytis (greičiausiai ir jos paliktos nesąmoningai).

7.3. Išskirtinai Kleino giesmyno leidimuose klitinių įvardžių formos ne tik perimamos iš ankstesnių tekstų, bet vartojamos ir naujai pridėtose giesmėse. Iš to galima spręsti, kad tokiems tekstams kurti šios formos buvo parankios.

7. Priedas. Tikslintini Hermanno surinktieji duomenys

Priede teikiamų duomenų šaltiniai:

Wolfenbüttelio postilė (1573).....	132
Bretkūno psalmynas (1590).....	132
Bretkūno Senasis Testamentas (1579—1590).....	133
Bretkūno Naujasis Testamentas (1579—1590).....	133
Petkevičiaus katekizmas (1598).....	133
Daukšos postilė (1599).....	134
Morkūno postilė (1600).....	134
Zengštoko giesmynas (1612).....	134
Slavočinskio giesmynas (1646).....	134
„Knyga nobažnystės“ (1653).....	135
Chilinskio Biblija (1660).....	144
Rikovijaus giesmynas (1685).....	171
1642 m. priesaika.....	175
Jaknavičiaus evangelijos (1679, 1690, 1705, 1731, 1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774, 1779).....	175
„Pradžia pamokslo“ (1680).....	177
Kleino ir Šusterio giesmynas (1704).....	177
„Balsas širdies“ (1726).....	181
Psalmynas (1728).....	181
„Davadnas mokslas“ (1729).....	181
„Trumpas ir prastas Iszguldimas wissų nedelės ir szwentu Dienu Ewangeliu“ (1750).....	181
„Knigiale apraszanti broctwa Pamoksła krikscioniszka“ (1773).....	181
1776 metų giesmynas.....	181

Daug faktų apie lietuvių senųjų raštų klitinius įvardžius yra pateikęs Hermannas (1926, 15–102), tačiau kai kuriuos duomenis galima tikslinti ir papildyti. Jo darbe visai nėra duomenų iš šių šaltinių, kuriuose užfiksuota klitinių įvardžių formų: Slavočinskio giesmyno (SG), 1642 m. priesaikos, Rikovijaus giesmyno, Jaknavičiaus evangelijų (1679, 1690, 1705, 1731, 1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774, 1779), 1704 m. Kleino giesmyno leidimo, 1726 m. giesmyno „Balsas širdies“, 1728 m. psalmyno, 1776 m. giesmyno, kitų smulkesnių XVII ir XVIII a. tekstų.

Toliau prie kiekvieno šaltinio, kuriame Hermanno teikti duomenys galėtų būti tikslinami ar pildomi, teikiamas pridėtinų klitinių įvardžių formų sąrašas ar visos ir Hermanno skaityto šaltinio formos, esant reikalui — ir platesnis komentaras.

Wolfenbüttelio postilė (1573)

forma	kontekstas	vieta
<i>pa=mi=radai</i>	<i>Pane pa=mi=radai grabų tawų, kur buaw (!) tawe paguldis, ir ifchwedes mane ifch turma</i>	158v,6

Bretkūno psalmynas (1590)

forma	kontekstas	vieta
<i>duofti=m</i>	<i>Wieſchpats kofnite pakofnija/ mane, Bet ne duofti=m [KS: dūftim] Smercziui.</i>	118,18
<i>Ifchgielbeke=m</i>	<i>Ifchgielbeke=m Wieſchpatie nuog / piktų ſzmoniu, Apſaugok mane nuog / ſzmoniu ne tikrai darancziu.</i>	140,1
<i>apſaugoke=m</i>	<i>Prastibe ir teifibe tai teiſsaugoa / mane [KS: Prasta ir teifu apſaugoke=m], neſa efc tawes laukiu</i>	25,21
<i>rodike=m</i>	<i>Wieſchpatie rodike=m kielius tawa / ir mokinke=m [KS: mokikem] takus tawa.</i>	25,4
<i>Mokinke=m</i>	<i>Wieſchpatie rodike=m kielius tawa / ir mokinke=m [KS: mokikem] takus tawa.</i>	25,4
<i>Wadzoke=m</i>	<i>Wiedzok [KS: Wadzoke=m] mane tawa tiefoia, ir mo= / kinkem [KS: mokike=m], Neſa tu eſſi Diewas kurſai / mane gielbt / kiekdienos laukiu tawes.</i>	25,5
<i>wefke=m</i>	<i>Wieſchpatie rodike=m tawa kieli / ir weſkem teifoiu taku, delei neprie=/teliu mana.</i>	27,11
<i>kofnike=m</i>	<i>Wieſchpatie ne=mi=korok narſe tawa, / nei kofnik mane [KS: R kofnike] kerſchte tawa.</i>	38,2
<i>Ne praſtoke=m</i>	<i>Ne praſtoke=m Wieſchpatie manas / Diewe, ne buk toli nog manes.</i>	38,22
<i>maſgok=ē</i>	<i>Atgriekauk mane Jſopu, idant / cziftas bucziiau, maſgok mane [KS: maſgok=ē], idant bucziiau baltas kaip ſniegas.</i>	51,8
<i>apleiſke=m</i>	<i>Nei apleiſk mane [KS: todel apleiſke=m] taipaeig Diewe /</i>	71,18

	<i>fennybeia, kaip prafzilfiu.</i>	
<i>Gielbeke=m</i>	<i>Ifchgielbeke=m [KS: gelbėki=m 71,2] per tawa teifibe, / ir ifchwadok mane, Lenk aufis tawa / manensp, ir gielbekem.</i>	71,2
<i>diksta=m</i>	<i>Bet gaili=m fchirija, ir diksta=m / ifchczias mana.</i>	73,21
<i>Gielbeke=m</i>	<i>Gielbek [GS: Gielbeke=m] mus tu mufu gielbe=/toiau, dielei garbes tawp wardo, / Ifchgielbek mus, ir atleifk mumus . mufu griekus delei tawo wardo.</i>	79,9

Bretkūno Senasis Testamentas (1579–1590)

forma	kontekstas	vieta
<i>Ne=mi=wadinket</i>	<i>Ne=mi=wadinket Naemi bet Mara, nesa Wissgalisis mane didei nuwargina.</i>	Ruth 1,20
<i>Dūke=m</i>	<i>Dūke=m szinnoti mana nussideghimus ir Griekus.</i>	Hiob 13,23
<i>Uzsmeske=m</i>	<i>Turekes tu garbe pirm manens, ir uszmeske=m czesa, kada asch tawe, usz tawa tarnus, ir usz tawa Szmones turecziau melstissi,</i>	2 Moz 8,5
<i>Atnefchke=m</i>	<i>O Dowidas pafistiprina PONIE sawame diewe ir kalbeia Ablatharui kunigui Ahimetecho funui, Atnefchke=m.</i>	1 Sam 30, 2
<i>Nefchke=m</i>	<i>biloia ghi funui sawam Nefchke=m dabar []Inda</i>	2 Kon 4,6
<i>skausti=m</i>	<i>Anis muscha manne, bet ne skausti=m [tais. iš: skaust; išbr. mane].</i>	Sal 23,35
<i>atwerkie=m</i>	<i>Pone, atwerkie=m akis, idant reg[etuo]. Tadda atwere PONAs Tarnui ia akis, kaip regeia.</i>	2 Kon 3,1

Bretkūno Naujasis Testamentas (1579–1590)

forma	kontekstas	vieta
<i>Ne=mi=buk</i>	<i>A anjai widuo budams atfakys ir bilas: Ne=mi=buk trudnas, durris nes ira ufzrakintas, ir tarnai mana fu manim ira kletija</i>	Lk 11,7

Reikia pastebėti, kad viena forma buvo taisyta — *dūkite=m* [pastaba: *pawelkite=m*] Apd 2,29, Hermannas žymėjo tik taisytą formą *pawelkit=m*.

Petkevičiaus katekizmas (1598)

Viena forma, Hermanno laikyta klitiku, prišlijusius prie veiksmožodžio bendraties, interpretuotina kitaip: tai būtojo laiko neveikiamosios rūšies dalyvis, dat. pl. masc. *atneβtiem: Iβ pirm turit zinot / kad krikβtimas βwentas ne tiktay waykamus cionay atneβtiem uzgul / bat teipag wifay baznyciey / idant gi atmintu / iuog po Maifestotu Diewo wifad cifta / ir ne iβtepta turi but MPS 3,3 [...]* 'iš pirmo turit žinoti, kad krikštymas šventas ne tiktai vaikams čionai *atneštiems* užgula [...]'.

Daukšos postilė (1599)

forma	kontekstas	vieta
<i>Paródiki=m</i>	<i>Paródiki=m / tieg / kur tatái paraβita?</i>	64,35
<i>prilaiški=m'</i>	<i>Wieβpatie prilaiški=m' pirm' parauft Tewa manai</i>	512,8
<i>Te=mi tâmpi</i>	<i>Te=mi tâmpi apé žôdi / pagál žôdi táwa</i>	602,22
<i>kuriũf=mi</i>	<i>ioğ kuriũf=mi dawei neprazudžeu ne wiéno iz' iu.</i>	154,10
<i>pa=ti=ródifiu</i>	<i>Nôriegu pa=ti=ródifiu ioğ ir taffái wêikalás yr Dwáfios</i>	250,29
<i>Paródifiu=ĭ</i>	<i>Paródifiu=ĭ ièi nóri / izğ kur turi būt paláimintu</i>	200,21
<i>Tepalaimini=ĭ</i>	<i>Tepalaimini=ĭ Wieβpátis / ir teferg. Teparód taw Wieβpátis weída fawa / ir tefufimilft' aní tawés</i>	258,22
<i>teikiũ=ĭ</i>	<i>O teip' teikiũ=ĭ pažikis kũ grêiczeus</i>	170,33
<i>teikiũ=t</i>	<i>O teip' teikiũ=t / kurfái nóriní nor' būt awimí</i>	248,51

Morkūno postilė (1600)

forma	kontekstas	vieta
<i>pridawe=t</i>	<i>O teip káip iβpirmo girdeiey káczeib ir izprigimimo báiſi žmogifte tawo / bat pridawe=t ant to iβminti</i>	370,33

Dvi formos, Hermanno laikytos klitiniais įvardžiais (Hermann 1926, 29), suprastinos kaip neveikiamosios rūšies vyriškosios giminės daugiskaitos vardininko dalyvių formos: *Kad ir wiernáy ápfákomi ir ſkáitomi nuogi io. O netiktáy io páties págal žmogiftes io / bat teip kaip páts ápfákit teikies* 355b,32 'kad ir viernai apsakomi ir skaitomi nuo gi jo'.

Zengštoko giesmynas (1612)

forma	kontekstas	vieta
<i>meldžo=ti</i>	<i>Czefu ſmerties meldžoti meldžo=ti</i>	87v,5
<i>Dúke=m</i>	<i>Iſchklauſik mana ſchaukſma / Dúke=m loſka ſcheme</i>	50r,1

Slavočinskio giesmynas (1646)

forma	kontekstas	vieta
<i>Gárbinčiau =te</i>	<i>Tu weykálá iki galá Máná βelpk kad kalbomis Aβ teyſingay ir laymingay Gárbinčiau =te tułomis</i>	II 98,27
<i>Meldžiu=te</i>	<i>IOzapay pamažu / Meldžiu=te pamažu</i>	I 60,5
<i>ſiunciu=t</i>	<i>Sztay ſiunciu=t kalini tawa</i>	I 77,15
<i>gierbe=t</i>	<i>Te gierbe=t dwafias wifokias</i>	I 99,17
<i>ne palauia=m</i>	<i>kankint ne palauia=m</i>	II 18,27
<i>ſumine=m</i>	<i>iau ſumine=m žmogus neteyſingas</i>	II 26,11
<i>atmete=t</i>	<i>Džiaukias iog wargu atmete=t welena</i>	I 35,24
<i>deio=t</i>	<i>palmas ant garbes deio=t</i>	I 106,11
<i>duodu=t</i>	<i>Garbe duodu=t Diewe</i>	I 144,21

<i>garbina=t</i>	<i>Aniolay, Dwasia kiekwiena / Danguy garbina=t siėdiena</i>	I 106,6
<i>ifzeio=t</i>	<i>Minios Zidu priesz ifzeio=t</i>	I 106,10
<i>šilduo=t</i>	<i>Iaućias / Afićas / šilduo=t garbę duodami</i>	I 59,21
<i>kalbeio=m</i>	<i>Bet Symeonas kalbesio=m</i>	I 88,22
<i>nefzkie=m</i>	<i>Metu mirima nefzkie=m linksmibe</i>	I 147,12
<i>tureio=m</i>	<i>fopiet širdis tureio=m</i>	I 88,23
<i>apeio=m</i>	<i>Smarkibe tela iżwifur apeio=m</i>	II 8,21
<i>apleyday=m</i>	<i>Diewe kam apleyday=m gana</i>	I 82,10
<i>iβkláufikie=m</i>	<i>Wieβpátie wiekiey iβkláufikie=m</i>	II 64,21
<i>piauia=m</i>	<i>Káyp βunis piauia=m</i>	II 18,28
<i>prádeio=m</i>	<i>Nutukia iaućiaý wárginti prádeio=m</i>	II 8,22
<i>dáwe=t</i>	<i>dáwe=t turtus Diews táwá</i>	II 28,21
<i>Deginfi=t</i>	<i>Deginfi=t vgnim nugara</i>	II 118,6
<i>gierbiemo=t</i>	<i>Iog gimey Iezau gierbiemo=t kiekwienas</i>	I 58,13
<i>Rafiu=t</i>	<i>Ne slepkies Diewas tare, / Rafiu=t ćia, ir ifzware</i>	I 65,13
<i>Wadinamo=t</i>	<i>Wadinamo=t Pánná wiena</i>	II 86,5
<i>Inteykie=m</i>	<i>Inteykie=m kanćia Iezaus drutibe</i>	I 147,7
<i>Inteykie=m</i>	<i>Inteykie=m duśia Iezaus fzwentibe</i>	I 147,3
<i>Nebuwo=m</i>	<i>Nebuwo=m linksma wátánda niewiena</i>	II 14,19
<i>Apβoko=m</i>	<i>Apβoko=m minia βuna pafjutufiu</i>	II 9,5
<i>Apfedo=m</i>	<i>Apfedo=m krowá žmonia pádukuftiu</i>	II 9,6
<i>Drask=ō</i>	<i>Drask=ō werksmas nu didžiaufis</i>	I 89,14
<i>Gierbfi=m</i>	<i>Gierbfi=m wifos fźalis fwieta</i>	I 21,4
<i>Girdikie=m</i>	<i>Girdikie=m Iezaus krauia faldibe</i>	I 147,5
<i>Ifzgirskie=m</i>	<i>Ifzgirskie=m Iezau per małonibe</i>	I 147,8
<i>Slepkia=m</i>	<i>Slepkia=m tarp tawa randu brangibe</i>	I 147,9
<i>Szelpkie=m</i>	<i>Szelpkie=m werfme tobulibes</i>	I 155,17
<i>Szelpkie=m=gi</i>	<i>Szelpkie=m=gi iog ne perftoiay</i>	I 155,21
<i>twirtinkia=m</i>	<i>twirtinkia=m kad mana fiłpna bus galibe</i>	II 36,4
<i>užeio=m</i>	<i>užeio=m nakties támfibes</i>	II 38,24
<i>duokie=m</i>	<i>Wanduo iż fźona duokie=m gražibe</i>	I 147,6
<i>Sunau =te girdźiu</i>	<i>Sunau =te girdźiu raudanti, Afź saweřp tawe biłanti</i>	I 95,16

„Knyga nobažnystės“ (1653)

Kontrafakciniame leidime Hermanno nepastebėtos formos:

forma	kontekstas	vieta
<i>Už=mi=puls</i>	<i>Už=mi=puls ne miletinay</i>	G 185,53 (1653 m. G 185,53)
<i>Gayli=m</i>	<i>Gayli=m tu žmoniu</i>	SE 167,2 (1653 m. SE 186,1)
<i>Gayli=m</i>	<i>Gayli=m tu žmoniu</i>	168,7 (1653 m. SE 187,4)
<i>mileki=m</i>	<i>Báriās mileki=m</i>	G 225,27 (1653 m. G 225,27)
<i>Nekoroki=m</i>	<i>Nekoroki=m ruftibey</i>	G 25,52 (1653 m. G 22,52)
<i>Nerà=m</i>	<i>Nerà=m pákàiaus mielà</i>	G 42,22 (1653 m. G 42,22)
<i>ka=ti</i>	<i>ir ka=ti átpetuos</i>	M 3,25 (1653 m. M 4,2)
<i>pa=ti=duotu</i>	<i>pa=ti=duotu</i>	SE 163,24 (1653 m. SE 182,21)
<i>idánt =te</i>	<i>idánt =te fu Anielays</i>	M 63,19 (1653 m. M 62,3)
<i>idánt =te</i>	<i>idánt =te Pona sawa drařei ćia ánt ųwieta iβpážintum ir ánt</i>	SE 74,12 (1653 m. SE 73,2)

Hermanno kaip klitinį įvardį turinti forma *gialbetum* G 24,14 vertintina kaip antrojo asmens tariamosios nuosakos forma: *Aß táwesp kialu akis sawo / Id gialbetum wárguos máno / Sávà ákia pawizd ant manes / Ir priduoak mañ wárguos lānguibes*. KN G 24,13–16 ‘gelbētum (padētum) varguos mano’.

1653 m. leidimo formos:

forma	kontekstas	vieta
<i>Akis =mi iβtekieia</i>	<i>Akis =mi iβtekieia / Pátátás pátwineiá / Aβároms kárćiomis.</i>	KN G 8,36
<i>Amžinay=mi</i>	<i>Pone teypo nuludufiá Pávārgufiá / Tárná sawo neapláyfk:Ney wel iβ sawo fārgibes / Ir gieribes / Amžinay=mi ne iβláyfk.</i>	KN G 44,18
<i>amžinay=mi</i>	<i>Bo Pons iβ meyles amžinay=mi gáno / Tafayg ne uzmirβ grabe duβios máno.</i>	KN G 14,1
<i>Anas =mi weda</i>	<i>Anas =mi weda ing ganiklas gaufias / Kur ir páwerfmeys duβiá mano awβias;</i>	KN G 18,27
<i>Ans =mi ápfaugos</i>	<i>Ans =mi ápfaugos biiánti / Nuog medžioiańcia tinklu:R. Iβtrauks ir páwietrij fanti /</i>	KN G 78,28
<i>ans =mi gáno</i>	<i>Ans eft filá ir škidá máno / Nuog io wis turiu ans =mi gáno:Todel giedodáms linkfmibey / Duošiu gārba io gieribey.</i>	KN G 28,20
<i>Ap=mi=βwiefk</i>	<i>Ap=mi=βwiefk akis tawo βwiefibe / Kad ne uzfnuściá amžna támfibe:</i>	KN G 11,15
<i>ap=mi=fedá</i>	<i>Ligiey kayp bites ap=mi=fedá / Bat kayp dágiay vždušinti: R. Atfioiá tie wiš fugieda / Wardan Poná izgayβinti:</i>	KN G 99,47
<i>ap=mi=friaube</i>	<i>Sueme buwo smerties šopuley / Ir ap=mi=friaube nerimaftis pikto{s}</i>	KN G 96,39
<i>applušta=m</i>	<i>Patepeym gálwa balsomu linkfmibes:O kubkás winu applušta=m gieribes:</i>	KN G 19,10
<i>aprinkau =ti</i>	<i>Da wištikluose troškau but prieg táwi / Ir aprinkau =ti Diewu tikru sawi.</i>	KN G 16,26
<i>Atlayški=m</i>	<i>Atlayški=m Poń del wārda sawo / Didžiy funku griecha mano:</i>	KN G 24,5
<i>at=mi=layday</i>	<i>O iuog aβ káltás dáwiaus tau pone / Wis at=mi=layday jáwo małone:</i>	KN G 35,18
<i>át=mi=láyfk</i>	<i>O tu iβ sawo gieribes / Pone át=mi=láyfk piktibes: Ne=mi=duok iβiuok piktámuy / Šmoguy neteyfes pilnamuy.</i>	KN G 255,36
<i>át=mi=láyfk</i>	<i>Págáytes ant mane át=mi=láyfk piktibes Apmázgok ápczištik mánafiás biauribes /</i>	KN G 55,20
<i>at=mi=nauink</i>	<i>Ir at=mi=nauink Dwáfia tikroiá teyfibe / Kad waykściočia bāymey táwo / žiwato βwentibey.</i>	KN G 222,1
<i>at=mi=štoiá</i>	<i>Gimditoiey at=mi=štoiá / Prietelay vžunodboiá: Bat tu Pone ne meršeiey / Mane wišad apweyždedey.</i>	KN G 25,38
<i>atfi=mi=gáywino</i>	<i>Ronos atfi=mi=gáywino / Atnaugino / Ir apšleptos biauribes: Togidel wel mano dušia / Uzširgufia / Lieczifiu iβ durnibes.</i>	KN G 42,29
<i>At=ti=dawe</i>	<i>At=ti=dawe vžtay wiša nuoβirdinga pakłana / práβome pákarnay Ižgánitoiau mužu brāngus duokig mums ápeta prákiłna pášleptinė prigulinciy dumoti</i>	KN M 14,7
<i>At=ti=dawe</i>	<i>At=ti=dawe vž tás páminetás / ir kitás neiβškaytitás giáráde=iftes táwo / prigulinti pákłana / práβom táwe Tewe</i>	KN M 25,7
<i>Buki=m</i>	<i>Nes ne wiens ne bus tejšingás Tau pokims diewe małoningáf Buki=m mañ mielásirdingás.</i>	KN G 114,28

Buki=m	<i>Teykis iþráþit griekus þkolingámuy / Buki=m pats Pone mieláþirdngás / Táwe áþ práþau tu iþ gieribes</i>	KN G 53,6
Buki=m	<i>Buki=m fargu mano dušios / Maćin tau atfidáwušios / Saugok ir teykis ginti / Tarna fawo tikinti</i>	KN G 73,1
Buki=m	<i>Padek máná biednay dušiáy / Buki=m þialpea nupuolušiy / Iþgirsk táweþþ þaukiánčia / Ir táweþþ dufauiančia.</i>	KN G 73,10
Buki=m	<i>Buki=m fargu dušiay mano / Nes áþ efmi apekoy táwo / Iþklaufik tu tárna fawo / Diewe máns táweþpi dufauianti.</i>	KN G 74,15
Buki=m	<i>Buki=m Pone máns mieláširdingás / Táweþþ þaukiu wifad kołay giwás:</i>	KN G 74,19
buway=m	<i>Nefang buway=m padukfines / Mane didziey padrutines: Bet kad weyda attolinay / Tuoiaus puykia nužiaminay.</i>	KN G 32,24
Buway=m'	<i>Buway=m' nudrutines didey:Skarey weyda nugrežiey fawo Tuoiaus puykia paminej mano</i>	KN G 31,33
buway=mi	<i>Daug giáro buway=mi dawes bat wel ataemey / Del grieku mano býfuiiu nuog fawes átremey.</i>	KN G 264,17
Dawe=t	<i>Dawe=t ába iþminti / arba iþkálbos pomieti / mokšta ába ka giára. Ne dawet iþ to nieka / táčiau sweykata filás primánuma dawe.</i>	KN SE 195,7
Dábár=m	<i>Dábár=m motka griekuos ziwate prádeiá / Ir nuodemes Pienu mane ghi peneia:</i>	KN G 55,26
Dekawoiáme=t	<i>Dekawoiáme=t mielaufiás Diewe Tewe mufu danguys per Pona mufu Iezufa Chriftufa juog mus þia diena táyp małoningay łaykit ir apweyzdeti teykiayfi pagál duþios ir kuna:</i>	KN M 68,23
dekáwoiame=t	<i>dekáwoiame=t káyp vž kitas gieribes táwo táyp ir uþ ta juog páþláwinay mums wayfuijá žiames iuog fu nauda sugražinay</i>	KN M 70,25
Dekáwoiáme=t	<i>Dekáwoiáme=t vž neiþkálbama / łofka ir rupefti ápe mus táwa / iuog mus iþ támfibiu Págoniþku / ir monu Antichriftá / iþluofawes</i>	KN M 5,16
Dekawojame=t	<i>Dekawojame=t nobažnay / Wifogalis / amžinas Diewe</i>	KONT R M 54,19
Dekawojame=t	<i>Dekawojame=t nuoþirdžiy iuog ir mus pawargufia futwerima tawo</i>	KONT RM 21,26
dekawojáme=t	<i>Wifogalis Diewe Tewe mufu danguis / dekawojáme=t per Iezufa Chriftufa Poná mufu iuog mus per þia diena nuog wifo pikta duþios ir kuna meylingay teykiayfi apfaugot.</i>	KN M 68,7
Dekáwojáme=t	<i>Dekáwojáme=t ir gárba þirdinga átáduodame / o saldž{i}aufiás Iezau ižgánitoiau mufu wi[ē]tjías / juog mus páwargufius ir nupuolufius žmones / be wifokia</i>	KN M 11,24
Dekáwojáme=ti	<i>Dekáwojáme=ti ir gárbiname warda táwo þwenta Tewe mufu danguis / juog mus bázničioy táwo þwentoy vž waykus fawo mielus</i>	KN M 33,13
dekáwojáme=ti	<i>O Tewe mieláþirdiþtes / o Diewe wifokiu pátiechu / dekáwojáme=ti pákárnay / juog mums sunu sawa mie=laufi{a}</i>	KN M 11,11
dekáwoiame=t	<i>Wifogalis Diewe / o Žokaná Daweiau wienatijs / dekáwoiame=t þirdingay / juog mums iþ ipácios łofkos tawo / wala sawa þwenta Diewiþkuofe Žokona tawo priřakimuofe tobułay ápireiþkiay</i>	KN M 29,5
Duoćio=t	<i>Duoćio=t tau Affiera bat tu nemeylaughi / Nes tokiu dowánu tu nereikalaughi: Megštá Diews áffierá dwáfia futrupinta / Ir dumá pákarna þirdzia nuziámintá.</i>	KN G 56,21
Duoda=m	<i>Wifi Poná zodziay / Sotin kozna ņoćiey / Duoda=m þirdin linkfmibe. Szwentas io Priřakims / þirdies támšioms akims</i>	KN G 15,9

	<i>Duoda tikra βwiefibe.</i>	
<i>Duoki=m</i>	<i>Duokim iβ małones táwo / Wiera giwa tureti:R. Duok ir wiffa firdžia sawo / Táwe Diewa miletī:</i>	KN G 224,37
<i>duoki=m</i>	<i>Susfimilk duoki=m táwimp meyla rásti / Norint páiunkay korot žmoniu žláfti:</i>	KN G 226,3
<i>Duoki=m</i>	<i>Iβtáriau Duoki=m wienok Poń zinoti Ilgáygū zadi máń cionay wáyksćioti.</i>	KN G 44,39
<i>duoki=m</i>	<i>Teykis tu mane śialpti sawo futwerimà / Pakaingā ánt fwieta duoki=m giwenima.</i>	KN G 266,22
<i>duoki=m</i>	<i>DWieu dáyktu táwe Pone / Práβau duoki=m máno fto=(ne / Kołay eřmi fwieta táme / Cion žiwate wargřtanćiamē.</i>	KN G 267,5
<i>Duoki=m=gi</i>	<i>Duoki=m=gi Pone beń maž atřilřeti / Idánt galećia beń atřidweřeti:</i>	KN G 45,29
<i>duofiuo=t</i>	<i>Sžauk manēřp bedoy duofiuo=t págálba / O tuien vž tat duofi máń gárba.</i>	KN G 52,5
<i>Eft =mi nuog řmerties</i>	<i>Bátáyg Ponás sawo małone / Eft =mi nuog řmerties řaugoiás Todel man duris io teyřibes / Atwerkit / idánt didžiamuy /</i>	KN G 100,25
<i>Gayle=mi</i>	<i>GAyle=mi iog griēβiiau wiřad ne pálaudáms / Pona sawo nártinau ři fwieta meylaudáms:</i>	KN G 226,17
<i>Gayli=m</i>	<i>Iezus Mokitinius sawus / kálbeja jems: Gayli=m tu žmoniu: nes jau tris dienás kiánćia prie manes / á netur ka walgitu:</i>	KN SE 186,1
<i>Gayli=m</i>	<i>Gayli=m tu žmoniu. Tieβikis žinodamas ápe tokia gieribe / o žadek řau juog ir tau piktu nebus bet táyp giáru káyp ir jemus.</i>	KN SE 187,4
<i>Gialbei=m</i>	<i>Gialbei=m iβpiktibes ir iβprákiejkimá / O liezuwis mano duos tau gárbinima:</i>	KN G 56,17
<i>Gialbeki=m</i>	<i>O del sawo gieribes / Gialbeki=m iβ řunkibes.</i>	KN G 33,2
<i>gialbetu=m</i>	<i>Aβ táweřp kialu akis sawo / Id gialbetu=m wárguos máno / Sáwà ákia pawizd ant manes</i>	KN G 24,14
<i>gialbie=m</i>	<i>Wienok áβ Ponop sawo řaukadáms / Kalbeiau: gialbie=m duřia máno Pone:</i>	KN G 97,2
<i>Gialbie=m</i>	<i>Skubinkis práβau iβ=mi=trauk Pone / Gialbie=m nuog piktu pats sawo małone:</i>	KN G 62,12
<i>Ginki=m</i>	<i>Spenždams ant mane žabangus / Ginki=m Diewe brángus.</i>	KN G 49,2
<i>griekay=mi</i>	<i>Nes ránkà táwo manē ařřunkina / Dienà / ir Nàkti griekay=mi kankina: Ne teypo řaułà žiame džiowinà / Kayp griekay řiła iβmiřekinà.</i>	KN G 35,12
<i>griekay=mi</i>	<i>Pāžiřtu iuog vž piktibes / Neteyřibes / Layday máń ta koronē:O iuog griekay=mi kankinà / Ir řeakinà / Págyálies máne Pone.</i>	KN G 43,58
<i>Iay =ti' vžmirřiu</i>	<i>Iay =ti" vžmirřiu řwentoy řali / Weykiaus máń ránkà žayřt vžmirřt gali:</i>	KN G 111,6
<i>Iay=ti ne nu mažgořiu</i>	<i>Iay=ti ne nu mažgořiu / ne tureři dalies řu manimi. Tàdà kálbeia iam řymonás Peatrás: Poń ne tiktay koiás manás / bet ir ránkás ir galwa.</i>	KN SE 266,8
<i>idánt =te</i>	<i>idánt =te řu Anielays dánguiays gárbinť / ir tau anoy àmži</i>	KN M 62,3
<i>idánt =te</i>	<i>Bátáig tu Pone Iezau buk gineiu muřu maci řietona mažindámás ir ļaužidámás / o karaliřte sawo plátindámás ir řtiřindámás / o prieg tam mumus tarnamus řawà / duodámás / drařibe ir iβminti sawo dánguiiai{a} / idánt =te Pona řawa drařei ćia ánt řwieta iβpážiřintum / ir ánt</i>	KN SE 73,2

<i>idánt =te palidetu</i>	<i>Melfkis io βwentos gieribes / idánt =te iβ smertelnibes: palidetu ing ámžibes.</i>	KN G 261,3
<i>idánt=ti [...] sekiotumime</i>	<i>Duok idánt=ti Pone / ir Mokitojau mufu wienátijās / wie=roy tikroy meyley βirdingoy / pákároy ir czifstoy ir wifokio=fe / βwentofe cnatofe / karβtay sekiotumime.</i>	KN M 14,14
<i>idánt=ti [...] nepaduoitu</i>	<i>Sufidearink fu Priebiniku táwu weykiay pákoŕey efi fu iwo kiala: idánt=ti Priebtárnikas táwo nepaduoitu ſudžiy / o ſudžia patiduoitu Tárnuj ir butumey imeftás kalinen:</i>	KN SE 182,20
<i>idánt=ti [...] nulanktumim</i>	<i>Kárcios mirros križiaus ir funkibiu del tiesos {r}áwo βwentos / kántriu iki ſmerties neβioimu / duok idánt=ti Pona ſawa nulanktumim.</i>	KN M 6,5
<i>idánt=ti [...] ſtužitumim</i>	<i>Sergiek mus nuo nufiminimá / ápe diewiβka priewáyzda táwo: drutink mus ſiſpnus dwáſia táwa βwenta / idánt=ti tame bade ir wárgie tikra βirdžia ſtužitumim / láykidami wiera ir giára ſažine iki galij.</i>	KN M 43,2
<i>idánt=ti [...] užtekie</i>	<i>Duok idánt=ti aukšciauſiás dąngaus ir žiames karalau / fu iβpážinimu warda táwo βwenta / ir fu gárba tau páciám prigulinčia / kiala linkſmay užteketumim.</i>	KN M 13,4
<i>idánt=ti ant</i>	<i>O tu žmogau pábáznás / kurs klaufay idánt=ti ant iżganima jos klaufimas pawirftu / Atmink.</i>	KN SE 178,19
<i>ilgiauf=mi</i>	<i>O iay tau paſfimegſta ilgiauſ=mi meginti: Darik káypo tau waſna negaliu vžginti:</i>	KN G 207,15
<i>i=mi=bloβkiay</i>	<i>Deley táwo nárfjo kuriuo i=mi=bloβkiay O iſkietás mane ik žiamey pribloβkiay:</i>	KN G 87,13
<i>I=mi=metey</i>	<i>I=mi=metey ing gilibes / Kur irá prápultis támſibiu / Ten táwo narſa ir ruſtibiu /</i>	KN G 76,7
<i>I=mi=ſmeygie</i>	<i>I=mi=ſmeygie ſtreles táwo / Szirdin máno / Kurios dáro gaylibe: Nuog ránkos táwo lietimá / Inſiekimá / Kiańciu býſia funkibe.</i>	KN G 42,11
<i>Imki=m</i>	<i>Szaukiu o Diewe táweſpi / Imki=m dąnguna ſaweſpi.</i>	KN G 214,21
<i>Iog =mi</i>	<i>Iog =mi to lábay gayli / duok ſufimilima / Práβau priimk meylingay mano gayſtima:</i>	KN G 227,5
<i>Iog =mi</i>	<i>Iog =mi ánoia / Dienoy ſudnoia / Not tremſi tarna ſawoiá.</i>	KN G 208,58
<i>Iog =ti ne bárſiu</i>	<i>Klaufik tau kaſbu: áβ diewas táwo / Iog =ti ne bárſiu ney kaltiſiu tawes / Kad tu affieros máń eſi nedawes.</i>	KN G 51,19
<i>Iβ =mi trauk</i>	<i>Prigiimk maſdás tárno ſawo / O bedoiá ſanti / Iβ =mi trauk wargſtánti:</i>	KN G 33,5
<i>Iβ to =mi auga</i>	<i>Iβ to =mi auga džiaugſmás nuoβirdingas. Kurio niβkálbes liezuwis apſtingás:</i>	KN G 13,27
<i>iβ=mi</i>	<i>Sztaymi piktieghi ſloga daro / Duſia iβ=mi to ſwieta waro: Kuriu wengdams áβ biiaufi</i>	KN G 114,30
<i>Iβ=mi=girfk</i>	<i>Paſenk auſis maſoningás / Iβ=mi=girfk maſdás werkſmingás Wiſi meſ toj žiamej táwo Ateywiay fu priádkays ſawo.</i>	KN G 256,2
<i>iβ=mi=klaufe</i>	<i>Miſeſiu Pona iamuy dukſeſiu / Nes iβ=mi=klaufe βaukianti maſdoſe: O teyp pakoſay patekſiu dienofe / Sawo funkibey iop nufibegſiu.</i>	KN G 96,35
<i>iβ=mi=ſekiná</i>	<i>Ne teypo ſaulá žiame dziowiná / Kayp griekay ſila iβ=mi=ſekiná.</i>	KN G 35,14
<i>iβ=mi=trauk</i>	<i>Skubinkis práβau iβ=mi=trauk Pone / Gialbie=m nuog piktu pats ſawo maſone:</i>	KN G 62,11
<i>iβ=mi=traukie</i>	<i>Ir iβ=mi=traukie mačia gálibes: Iβ ſmirdinčia biauriná / Iβ luna ir purwiná:</i>	KN G 46,8

<i>iβ=mi=walnino</i>	<i>Anas iβgaftiy maname / Užlaykie Czetre sawáme / Abgines iβ=mi=walnino / Gátwa máno paaukštino /</i>	KN G 25,24
<i>iβ=mi=wifk</i>	<i>Sztay iβ=mi=wifk báymey mirštánti / Nuog táwe fufpaudime fanti.</i>	KN G 76,48
<i>iuog=ti</i>	<i>Nefi ftebek iuog=ti páfakiau. Muijate iβ nauja užgimti. Wejás kur nori puczia</i>	KN SE 134,14
<i>Iuog=ti</i>	<i>Tikru krauiiu padrutiná / Iuog=ti nuo grieku luosfiná.</i>	KN G 213,40
<i>Iz=mi=wefk</i>	<i>Tu patfay Pon iβ gieribes / Buk mano abgineiu: R. O Iz=mi=wefk iβ ankštibesIrbuk man pádeieiu:</i>	KN G 22,42
<i>Iz=mi=trauk</i>	<i>Paenk aufi fufimilima: Del sawo βwentos t{e}yfibes / Iz=mi=trauk mane iβ funkibes / Iβ dides sawo gieribes.</i>	KN G 114,22
<i>Kad =ti pážintu</i>	<i>Kad =ti pážintu žmones / Iog tu esfi patfay Diewu mufu. Alleluia.</i>	KN G 218,17
<i>kad =ti gárbintumim</i>	<i>HAAdnas esfi wifad Pone /Koláy mus táwo małone: Láykis / kad =ti gárbintumim / 3odi táwo láykitumim.</i>	KN G 209,5
<i>Kás =mi</i>	<i>iewe kogi Dufia sulauks / Kás =mi iz neβczesties iβtrauks Nieko giár' ne rándu sawimp / Nodieia tikt guldžiu táwimp.</i>	KN G 255,32
<i>Klaufikite=m</i>	<i>Klaufikite=m waykiálay áβ ius iβmokifiu / Kayp turit baymey Ponà wáykšciot pàrodišiu.</i>	KN G 41,7
<i>kodel =mi aplayday</i>	<i>DIewe mans Diewe kodel =mi aplayday?Pabaygoy mano funkibes dalayday?</i>	KN G 15,51
<i>ko=mi del</i>	<i>žiamé iki dewintay hádinay. Ir užteamá faule.. O ape de=winta hádina práβbuka Iezus didžiu bałfu: Eli Eli / lámházábachtani / tay est: Diewe mans / Diewe mans / ko=mi del áplayday?</i>	KN SE 282,19
<i>Ko=mi=del</i>	<i>Táwimp nodeia mano esti / Diewe buk mań pádeieiu / Ko=mi=del nor βalin atmefti?</i>	KN G 49,5
<i>korofiuo =ti'</i>	<i>Teyp iog áβ nieko ne kalbeiau tau / β to judiay mane ligum fau / Bat pokims táwo atdenkšiu piktibes / O korofiuo =ti' págáley teyfibes.</i>	KN G 52,22
<i>Kurie =ti ne gárbina</i>	<i>Kurie tawe nežina:Abag ant tu Pone /Perneβk ta korone /Kurie =ti ne gárbina.</i>	KN G 70,4
<i>kurie=t prijmtu</i>	<i>bet fau Prietelus iβ Mámmóna kayp čia kalbà neteyfibes darik / kurie=t prijmtu ing ámžinus giwenimus.</i>	KN SE 197,7
<i>Kurfay=m'</i>	<i>Karalus wiešpáts gieribes / Kurfay=m' gialbi iβ funkibes / Nes tu máno Iβgánitoias / gaywintoias</i>	KN G 6,6
<i>Kurf=mi</i>	<i>DIewe mans tu judzia teyfibes / Padek mano nekaltibey: Prieš liežuwi piłna piktibes / Kurf=mi vβpuola ne teyfibey /</i>	KN G 48,49
<i>ka=ti</i>	<i>ir ka=ti átpetuos vžu ias teyfus / ir mieláβirdingás Diewe?</i>	KN M 4,2
<i>=mi spaudie=mi</i>	<i>Lietieghi ir mi spaudie=mi del mano piktibiu / Bat žinau áβ fanti táwe ne mážu gieribiu.</i>	KN G 265,13
<i>mileki=m</i>	<i>Bátáyg tu Diewás małoningás esfi Stiprey tau tikiu grieβna ne átmefti: Ko dábár práβbau pone págayłekim Bárias mileki=m.</i>	KN G 225,27
<i>Mokiki=m</i>	<i>Mokiki=m kiálays sawo waykšciot / Ir ne duok man iz iu kláydēt:</i>	KN G 23,21
<i>Mokiki=m</i>	<i>Mokiki=m Poń kiála sawá / rodiki=m tikrus tákus / R. Id ne impulčia neziniy ing neprietelu ránkás:</i>	KN G 27,7
<i>Mokiki=m</i>	<i>Mokiki=m Poń wálos sawo / Kad wajkšciočia tákáys táwoKad nuog teyfes notšciočia / Báymey táwo waykšciočia</i>	KN G 73,37
<i>ne at=mi=stoki</i>	<i>Te wedie tiešu kialu sawo / Te minurayβo takus sawo: Wardu sawo apsaugoki / Dušios mano ne at=mi=stoki / Nes tu Pone</i>	KN G 115,9

	<i>gialbet moki.</i>	
<i>Ne dawe=t</i>	<i>Dawet ába iřminti / arba iřkálbos pomieti / mokřta ába ka giára. Ne dawe=t iř to nieka / táciau řweykata řilás primánuma dawe.</i>	KN SE 195,8
<i>ne koroki=m</i>	<i>O ne koroki=m pagařey teyřibes / Nes ne wiens niř begs táwo poń řmárkibes / Ne ate tás kuri / waldis Dwásia táwo /</i>	KN G 225,12
<i>ne =mi= duok</i>	<i>O ne =mi duok ářftoti / Nuogi teyřes táwo /R. Teykis grieku faugoti / Mane tárna řawo: Tegul czertás ářftoiá / Su řawo řprowomis / Kurs wiřad iřwádřioiá / tułoms walandomis.</i>	KN G 241,5
<i>ne =mi =iřgana</i>	<i>Kořł}ágyi řaukřiu / o tu manes ne kłauřifi. Rekiu táweřp per řiř}a / o ne =mi iřganay?</i>	KN SE 58,24
<i>Ne =mi=duok</i>	<i>O tu iř řawo gieribes / Pone át=mi=láyřk piktibes: Ne=mi=duok iřiuok piktámuy / řmoguy neteyřes piřnamuy.</i>	KN G 255,37
<i>ne =mi=kiančia</i>	<i>Kádáng dide rářkářbis but po řpárnays táwo / Nes tu Pats máne giney řtipra ránká řáwo: Ir noprořnay řieluoiás kurie ne =mi=kiančia / Po řargibe apwáyřdos / táwo wiřad řančia.</i>	KN G 59,3
<i>Ne =mi=korok</i>	<i>Suřimilkig ánt manę Karalau mielauřias / Ne =mi=korok del grieku o pone řaldřiauiřas:</i>	KN G 266,10
<i>Ne =mi=miels</i>	<i>Ne =mi=miels řwetas řiwatuy werksmingam / Ner ko nuřitwert řmoguy řielwartingam.</i>	KN G 16,1
<i>ne pámeřki=m</i>	<i>Tu pats padeieiu buway / del gi to ne pámeřki=m / R. Diewe rupintoiau mano máne pats neátremkim:</i>	KN G 27,1
<i>neátremki=m</i>	<i>Tu pats padeieiu buway / del gi to ne pámeřki=m / R. Diewe rupintoiau mano máne pats neátremki=m:</i>	KN G 27,2
<i>ney =mi iřłayřite</i>	<i>Iay tu eři Chryřtus pářakik mums? Ir kálbeia jemus. Noris jums pářakičia ne intikieřit. O iay ápe ka kłauřcia / notřakifitem / ney =mi iřłayřite. O ářřakidamás Wiriáufias Biřkupás / biłoiá jam:</i>	KN SE 274,18
<i>ney =mi řu řuwánćieys</i>	<i>KARalau Dangaus řaukiu tárnas táwo / Táweřpi Pone o tu weydá řawo Neřlepř nuog manę ney =mi řu řuwánćieys / Skirk řiamey řanćieys.</i>	KN G 29,5
<i>Ney=mi korok</i>	<i>Neřlepř mani weydo táwo /Ney=mi korok nářře řawo: Bátáyg iř máno řunkibes / Págiálřek Diewe gieribes.</i>	KN G 25,35
<i>Ney=mi prigadu</i>	<i>Todelg manę ne pákrutis / Stročay nářkieř býřřingos: R. Ney=mi=řrigadu vřřmutis / Diena řrełos řayřřdingos:</i>	KN G 79,3
<i>Nekoroki=m</i>	<i>Páweyřd' ant máno řunkibes / Kokiory eřmi gaylibey:R. Uzmiřřk mano piktenibes / Nekoroki=m ruřtibey:Weyřd káypo piktás redos /</i>	KN G 22,52
<i>Ne=mi=láyřk</i>	<i>Twey Pánie ořam wielebnořci, &c. TAU tikiu tawim dukřiuos (Pone /Ne=mi=láyřk řu nieku / Giedoy te notlieku:Sufimilk pribuk řu małone /</i>	KN G 32,48
<i>ne=mi=tenká</i>	<i>Ne gálu: Nes řilu řrigimtu ne=mi=tenká.</i>	KN K 76,51
<i>nenu=mi=tranká</i>	<i>Tegi nenu=mi=tranká wiřfi / Neprietelus mano didi:Nes ne wienás pámeřtás nebus / Kurs tam Ponuy wiřad gárbe duos.</i>	KN G 23,13
<i>nenu=mi=wártoiá</i>	<i>Iuog tie nenu=mi=wártoiá / Kialu máno ne řekioiá:Kaćiay iuos wiřayřp graudodinau.</i>	KN G 82,14
<i>Nerá=m</i>	<i>Del táwo nářřa býřřingá / Ne meyřingá / Ner manip nieka ćielá: Kaulams del máno piktibes / Ir biauribes / Nerá=m pákaius mielá.</i>	KN G 42,22
<i>Ne=ti dawe</i>	<i>Ne=ti dawe didřiey turetis dawe miernay: Ne=ti dawe miernay / dawe mářřay. Ne=ti dawe łobia mářřa / taćiau=ti řuteaka łobi duřios kurs irá toli prákilneářnis uř łobi řiames.</i>	KN SE 195,4
<i>Ne=ti dawe</i>	<i>Ne=ti dawe didřiey turetis dawe miernay: Ne=ti dawe miernay / dawe mářřay. Ne=ti dawe łobia mářřa / taćiau=ti řuteaka łobi</i>	KN SE

	<i>dufios kurs irà toli pràkilneafnis už lobi žiames.</i>	195,5
<i>Ne=ti dawe</i>	<i>Ne=ti dawe didžiey turetis dawe miernay: Ne=ti dawe miernay / dawe mážay. Ne=ti dawe lobia máža / tačiau=ti futeaka lobi dufios kurs irà toli pràkilneafnis už lobi žiames.</i>	KN SE 195,6
<i>not=mi=eia</i>	<i>Kad manę sawo tarna saweþp priglaustumey / mano gayļu werksma Pats numalditumey: Ir nurámdit teyktumey / mano dides fietas / Del kuriu not=mi=eia ir miegialis mielás.</i>	KN G 207,6
<i>Not=mi=mink</i>	<i>Nes tu wieþpats aukþtibes / esfi mano Ponu / Not=mi=mink ánt piktibes / deley sawo Ronu</i>	KN G 241,28
<i>not=mi=stoiey</i>	<i>TÁwe o Pone gárbinšiu / Táwo meyla iþpáziñšiu: Nes prigádoy not=mi=stoiey / Žmoniu iuoká apfaugoiey: Tu kurie mano nupuolima / Laukia est be pagaytey.</i>	KN G 31,5
<i>notfakifite=m</i>	<i>O iay ápe ka klaušcia / notfakifite=m / ney mi iþlayfite.O átfakidamás Wiriaufias Biþkupás / biłoiá jam:</i>	KN SE 274,18
<i>Nu=mi=duoft</i>	<i>Piktu giarà atduodami / Kolodami / Nu=mi=duoft ne wiezliway: Iuog fergmies koznos piktibef Neþbázñibes / Ir vžlaykaus wiezliway.</i>	KN G 44,9
<i>Nu=mi=kiálk</i>	<i>Nu=mi=kiálk ta koroima / Bo per funku infiekima / Wifas kunás mánimp iþfeks / Ir fiļu tolaus nebeteks</i>	KN G 255,44
<i>nu=mi=tranka</i>	<i>Werkfmu ir aþaroms tiktay / Sotinu dušia sawo: R. Kad mañ nu=mi=tranka piktay Tardam kur Diews tawo? Iþtremts iþ tawo Namu / Mano ten waykšcioiamu / Kas dieñ / Ju tuļu linkfmibe / O nu džiustu fu gaylibe.</i>	KN G 47,47
<i>Nuþpákáiki=m</i>	<i>Dwásios sawimp nuþtoiu / Káda funkiey wáytoiu / Sáwo fuþpaudime / Bátáyg tu Pone mielás / Nuþpákáiki=m fietás / / Sažines kientime.</i>	KN G 8,36
<i>opri=mi=þpeki</i>	<i>Iþgirfk pone opr=im=iþpeki / Dušiy ligotay vžubeki: Siłofe iau páiľfušiam / Iay ne padefi nupuolufiam / Bušiu ligus numirufiam.</i>	KN G 114,49
<i>páezediki=m</i>	<i>O iog áþ žmogus páezediki=m pone / Sáwo małone.</i>	KN G 226,1
<i>págayteki=m</i>	<i>Bátáyg tu Diewás małoningás esfi Stiprey tau tikiu grieþna ne átmefi:Ko dábár praþau pone págayteki=m Bárias miłekim.</i>	KN G 225,26
<i>Pa=mi=daray</i>	<i>ia nuog ju stalū / o niekás to iemus negina. Pa=mi=daray ir tu teyp mielás Pone / o negink mán þluteles meiles táwo þwentos.</i>	KN SE 59,29
<i>pá=mi=dek</i>	<i>Bat ij priþi á{r}timus dawe iam garba / kalbedama: Pone pá=mi=dek. O anas átfakidamás iey tare: Ne giaras dayktás irá</i>	KN SE 56,23
<i>Pá=mi=drutink</i>	<i>Hey niekad neþenkánti páwerfme gieribes / Pá=mi=drutink meyla sawo Mánáfes fiłpnibes</i>	KN G 222,8
<i>Pa=mi=kientek</i>	<i>O párpulas tarnas anfay / práfie ghi biłodamás / Pone / Pa=mi=kientek o wiþfa ataduofiu tau. O fuþimiles Ponás ánt ano tarná iþlayde ghi / ir ųkolá jam átlayde.</i>	KN SE 247,22
<i>Pá=mi=kintek</i>	<i>Pá=mi=kintek / o wiþfa ataduofiu tawi / bat ghifay ne noreja / bet nuejas imete ghi kalinin / pákołay fu= gražintu jam ųkola.</i>	KN SE 248,4
<i>Patepey=m</i>	<i>Patepey=m gátwa balsomu linkfmibes: O kubkás winu apþluftam gieribes:</i>	KN G 19,9
<i>pa=ti=duotu</i>	<i>Sufidearink fu Prieþiniku táwu weykiay pákołey efi fu iuo kiala: idántti Prieþtárnikas táwo nepaduotu judžiy / o judžia pa=ti=duotu Tárnuy ir butumey imeftás kalinen:</i>	KN SE 182,21
<i>per=mi=eia</i>	<i>dienos be cziefo per=mi=eia / Siļu iau ne be tenká / Ir wiþi kaułay senká</i>	KN G 33,42

<i>pà=mi=bárey</i>	<i>Teykieys koroti o giáray padarey / Tau nusfideiau teyfey pà=mi=bárey:</i>	KN G 225,29
<i>pà=mi=duok</i>	<i>Togidel mánēs tárná sawo / Ne pà=mi=duok mukofná / Neprietelaus ránkofná.</i>	KN G 34,7
<i>Pà=mi=gáylies</i>	<i>Pà=mi=gáylies wárgstáncio / Teyf funkioy ligoy jáncio / Ach Pon máloningás / Páwey3d ánt nupuolušio / Káuŭoŭe iβdžiuwušio / Buk mieláβirdingás</i>	KN G 8,9
<i>Pà=mi=fakik</i>	<i>Pà=mi=fakik iβ kur tay žinay?</i>	KN K 74,45
<i>Prá=mi=puldit</i>	<i>Prá=mi=puldit žmones noreia / Kurie mán apgūla buwa: R. Bat fu pámacia padeieia / Pámuβti wif iž=žuwa:</i>	KN G 99,39
<i>Pra=mi=wefk</i>	<i>Pra=mi=wefk Poń kad ne klaioćia / Teyŭe táwo kad iβwišćia / Koioms máno ne páklišćia / O kiálá tikra pilnawoćia / Nog io not ŭtoćia.</i>	KN G 7,4
<i>Práβau =ti</i>	<i>Práβau =ti per ŭmerti táwo / Pribuk duŭioŭp tárna sawo: Kuomet pripuŭs mán but pi=ktá / Kad iau priŭpes ŭmerti likta.</i>	KN G 228,12
<i>pri=mi=láyŭk</i>	<i>O mano máldás gaylás pri=mi=láyŭk saweŭpi: Káyŭ nekaday ŭeanuiu pradku klaufidáway / Irape iuos rupeŭti wifad turedaway.</i>	KN G 206,12
<i>pri=mi=warik</i>	<i>Turi Poń maci ka noris mán dárík Tiktay giaropi gáŭop pri=mi=warik: Nes tu tieβij wifados ŭmutnuoŭius Tau tikinćiuoŭius.</i>	KN G 226,12
<i>Rediki=m</i>	<i>Duok id tau giedoćia / Szirdiia dumoćia / Wifada gárba tawo: O palinkŭmintoiau / Mans Izganitoiau / Rediki=m walá sawo.</i>	KN G 15,48
<i>rodiki=m</i>	<i>Mokiki=m Poń kiála sawá / rodiki=m tikrus tákuš / R. Id ne impulćia neziniy ing neprietelu ránkás:</i>	KN G 27,7
<i>Saugoki=m</i>	<i>Saugoki=m nuog bediewiŭtes / Meala ir weydamayniŭtes: O ne duok prálobt per didžiy Ney nuwárgti perabidžiy.</i>	KN G 267,8
<i>Sufpaude=m</i>	<i>Nes neprietelay mánieghi / Silingieghi / Sufpaude=m ne meylingay:</i>	KN G 44,3
<i>Sztay=mi</i>	<i>Sztay=mi piktieghi ŭloga daro / Dušia iβmi to ŭwieta waro: Kuriu wengdams áβ biáuŭi</i>	KN G 114,29
<i>ŭu =mi=grázinay</i>	<i>Taweŭp kad βaukia ŭfunkioia / Gialbeiy mane ligoia: Iuog ne vžŭnudau amžinay / Sweykata ŭu =mi=grázinay.</i>	KN G 32,11
<i>ŭu=mi=walik</i>	<i>Táwo macin áŭfiduomi ka noris pádarik / Ne peakton bet karaliŭten dángaus ŭu=mi=walik.</i>	KN G 265,18
<i>taćiau=ti futeaka</i>	<i>Ne=ti dawē łobia máža / taćiau=ti futeaka łobi duŭios kurs irá toli prákilneafnis už łobi žiames.</i>	KN SE 195,6
<i>Tafay=m'</i>	<i>Kas man affiera daro iβ βirdies / Tafay=m' nugarbins bey kurs metawojás Tamuy izganims mano gatawojas.</i>	KN G 52,27
<i>Te =mi=nurayβo</i>	<i>Te =mi=nurayβo takus sawo: Wardu sawo apŭaugoki / Dušios mano ne atmiftoki / Nes tu Pone gialbet moki.</i>	KN G 115,7
<i>Todelg =tij</i>	<i>Tu meyley łoŭkoy áŭŭtingás / Griēβniems ant ŭŭŭimilimá: Todelg =tij dušia kársćiaufey / Trokβtá ir łaukia łábiaufey / Neg ŭargay auβros budriaufey</i>	KN G 108,28
<i>át=ti=duoŭiu</i>	<i>o ka ánt iβmiŭŭi / áβ ŭugrižias át=ti=duoŭiu. Kurs tadá iβ tutriju / reagifi tau but artimás anamuy kurs impuola tarpu Piktadeju?</i>	KN SE 211,14
<i>Tu =mi pats Pone</i>	<i>Tu =mi pats Pone / nuog mane notŭtoki / Tu mano macis / tu Diewe ŭaugoki:</i>	KN G 17,21
<i>Turi=m</i>	<i>Ir iu žabángus ŭugayβe / Kuriuos ant muŭu ŭpánde / Wardu táwo padeimá / Tu kurs reday ŭutwerima / Turi=m poń gialbeima.</i>	KN G 104,25

<i>Už=mi=puls</i>	<i>Už=mi=puls ne miletinay / Kune sawo kiántefiu: R. Kad tu ne kiáftum ámžinay / Už táwe dufiá defiu:</i>	KN G 185,53
<i>Užpulki=m</i>	<i>Noriegu pákoroima / Perláyft mán vž prástoima / Ne plák ruftibey / Ney wel smárkibey / Užpulki=m manes piktibey.</i>	KN G 208,50
<i>Wifur mi wilkay</i>	<i>Iß wifur wilkay bayfus eft apfukie / Wifur mi wilkay apfpitá futukie:</i>	KN G 17,2

Chilinskio Biblija (1660)

Prieinamoje Chilinskio Bibilijos dalyje užfiksuotos 552 pirmojo asmens klitinių įvardžių formos (Senajame Testamente (ChST) — 389, Naujajame Testamente (ChNT) — 163). Nemažai šio šaltinio klitinių įvardžių formų yra pateikęs ir Hermannas, jo apskaičiavimu, čia iš viso pavartotos 384 formos. Tiesa, reikia pastebėti, kad autorius naudojosi „Berlyno egzemplioriumi“ (Hermann 1926, 35). Toliau teikiamos visos Biblijoje užfiksuotos formos.

ChST

forma	kontekstas	Vieta
<i>Tepryfekia =mi Karalus</i>	<i>fztey nes nufitwere ragu Altoraus, kalbañt; Tepryfekia =mi Karalus Salomo kaypo fzadien, jog neuž-mufz tarná sawo kalawiju.</i>	1 Kar 1,51
<i>nepafakie =mi</i>	<i>ó fztey, nepa-fakie =mi pufes, perejey ifzmincia, ir gieru, ana słowa kura girdejau ape tawe.</i>	1 Kar 10,7
<i>Pabañnokit =mi</i>	<i>Tare tada funump sawo: Pabañnokit =mi asila: ir pabañnawo anisjen jamuy asila, ir jojo ansjen and jo.</i>	1 Kar 13,13
<i>Pabañnokit =mi</i>	<i>Priegtam kalbejo funump sawo, tarañt: Pabañnokit =mi asila, ir pabañnawo anisjen jam ařila.</i>	1 Kar 13,27
<i>dotumey =mi</i>	<i>Bet ans wiras Diawo tare Karalauřp, c Noris dotumey =mi pufe namu tawo, neycia wienok fu tawim:</i>	1 Kar 13,8
<i>Teypo =mi nes pryfakie</i>	<i>Teypo =nes pryfakie WIESZPATS per žody sawo, kalbañt: Newalgisi donos, ney giarsi wadenio, ney gryfzy ano kielu kuro eiey.</i>	1 Kar 13,9
<i>At=mi=nefzk</i>	<i>ir fzaukie ans-jen josp, ir tare: At=mi=nefzk meldziu truputi wadenio tame fude kad giercia.</i>	1 Kar 17,10
<i>At=mi=nefzk</i>	<i>Ó kad ana ejo atneřt, tada fzaukie ansjen josp, ir tare; At=mi=nefzk teypag meldziu kafni donos rakoy tawo.</i>	1 Kar 17,11
<i>padaryk =mi</i>	<i>Ó Elia tare josp: nesibijok, eyk padaryk pagal žodzia tawo: bet padaryk =mi pirm ifz to ragayszeli, ir ifzminefzk cia, bet sau ir funuy tawo padarysi potam.</i>	1 Kar 17,13
<i>ifz=mi=nefzk</i>	<i>Ó Elia tare josp: nesibijok, eyk padaryk pagal žodzia tawo: bet padaryk mi pirm ifz to ragayszeli, ir ifz=mi=nefzk cia, bet sau ir funuy tawo padarysi potam.</i>	1 Kar 17,13
<i>Dok=mi</i>	<i>Ó ansjen tare josp: Dok=mi funu tawo, ir eme ghi ansjen ifz priegłaupřcia jos, ir nugabeno ghi aukřztyñ and wirřzutynio-ruma, kame giweno patsjen, ir atřigule and jo and patela sawo.</i>	1 Kar 17,19
<i>Tedoda=mi</i>	<i>Tedoda=mi tada eft mums du werřzu, ó te- apřynka sau wiena werřzy, ir perdalija ghi řtukofna, ir uždeda and małku, bet ugnies</i>	1 Kar 18,23

	<i>tene- deda: afzjen wel prygatawifiu kitaghi werfzy, ir użdefiu and małku, ó neużdefiu and jo ugnies.</i>	
<i>atfakik =mi</i>	<i>Atfakik =mi WIESZPATIE, atfakik =mi, kad pażyntu tos żmones, jog tujen WIESZPATIE efi to Diawu, ir jog tujen apgrażyney fzyrdy ju.</i>	1 Kar 18,37
<i>Atfakik =mi</i>	<i>Atfakik =mi WIESZPATIE, atfakik mi, kad pażyntu tos żmones, jog tujen WIESZPATIE efi to Diawu, ir jog tujen apgrażyney fzyrdy ju.</i>	1 Kar 18,37
<i>tepadaro =mi</i>	<i>Nufiunte tada Izebel fiuntyni Eliofp, pafakit: Teypo tepadaro =mi diawey, ir teypo teprydeda, tykrey padaryfiu rytoty ape fza meta, dużza tawo, kaypo dużza katro ifz ju.</i>	1 Kar 19,2
<i>dotu =mi</i>	<i>Ó ansjen tare, Kałbek meldziu Karaluy Salomonuy, notmes nes weyda tawo, kad dotu =mi Abifaga Sunamite uż moteri.</i>	1 Kar 2,17
<i>Teypo =mi tepadaro</i>	<i>Ir pryfkie Karalus Salomo per WIESZPATY, kałbańt, Teypo =mi tepadaro Diawas, ir teyp teprydeda, tykrey kałbejo Adonia ta żody priefz giwata sawo.</i>	1 Kar 2,23
<i>padare =mi</i>	<i>Ó dabar teypo tykrey kaypo gija WIESZPATS, kurfey nuftypryno mane, ir l pafodyno mane and softos tewa mano Dowida, ir kurfey padare =mi namus, pagal to kaypo kałbejo. Tykrey Adonia bus fzdien użmufztas.</i>	1 Kar 2,24
<i>atfakie =mi</i>	<i>ó ansjen tare, ne, bet cia mirfiu: ir nugabeno Benaja atfakima Karaluy, kałbańt: Teypo padare Joab, ir teypo atfakie =mi.</i>	1 Kar 2,30
<i>padare =mi</i>	<i>Ir patsjen teypag żyney, ka padare =mi Joab funus Zerujos, ir ka padare dwejetuy Hetmonu Izraelaus, Abneruy funuy Nero, ir Amafey, funuy Jethero, kuros użmufze ir ifzliejo pakajuy waynos krauja: ir idejo waynos-krauja softoń sawo, kuriy buwo and slegfniu jo, ir czewerykofna sawo kurie buwo and koju jo.</i>	1 Kar 2,5
<i>tepadaro =mi</i>	<i>Ó Benhadad nufiunte jop, ir tare: Teypo tepadaro =mi Diawey, ir teypo teprydeda, jeygu gana bus źieżdru Samarios źupfniams wifu tu żmoniu kuros eyt pafkuy pedu mano.</i>	1 Kar 20,10
<i>Sergiek =mi</i>	<i>Ir ftojos kad ejo Karalus pro fzali, jog fzaukie Karalauřp, ir tare. Tarnas tawo ifzejo widuryń kowes, ó fztey pralacie żmogus, ir atwede manefp wira, ir tare; Sergiek =mi to żmogaus, jeygu ifzklus kaypo noris, tada dużza tawo bus wietoty dużzos jo, aba atfwersi talenta aukfo.</i>	1 Kar 20,39
<i>dofi =mi</i>	<i>Sidabra tawo, ir aukfa tawo, ir moteris tawo, ir waykus tawo, dofi =mi.</i>	1 Kar 20,5
<i>kad butu =mi</i>	<i>Ir tare Achab Nabothop, kałbańt, Dokmi winnicza tawo, kad butu =mi kwietku-darżu, delto jog arty ira namu mano, ó afzjen dosiu tau uż ja giarafne winnicza nekayp ta, arba jeygu ira giar akife tawo, dosiu tau pinigofe wertuma jos.</i>	1 Kar 21,2
<i>Dok=mi</i>	<i>Ir tare Achab Nabothop, kałbańt, Dokmi winnicza tawo, kad butu =mi kwietku-darżu, delto jog arty ira namu mano, ó afzjen dosiu tau uż ja giarafne winnicza nekayp ta, arba jeygu ira giar akife tawo, dosiu tau pinigofe wertuma jos.</i>	1 Kar 21,2
<i>dok =mi</i>	<i>Ó ansjen tare josp, Delto jog kałbejau Nabothop, Jizreelitořp, ir tarau jam, dok =mi winnicza tawo uż pinigus, aba jeygu tau megfta, dosiu tau winnicza uż ja: bet ansjen tare, Nedosiu tau winniczos mano.</i>	1 Kar 21,6
<i>Atnefzkit =mi</i>	<i>Priegtam kałbejo Karalus: Atnefzkit =mi kaławija, ir atnefze kaławija priefz weyda Karalauř.</i>	1 Kar 3,24
<i>dawe =mi atylfi</i>	<i>Bet dabar WIESZPATS Diawas mano dawe =mi atylfi apifkrytey: nera priefztarnika ney futykima pikto.</i>	1 Kar 5,4
<i>prykirftu =mi</i>	<i>Pryfakik tada dabar kad prykirftu =mi Cedru ifz Libanon, ir bus tarney mano fu tarneys tawo, ir dofiu tau ałga tarnu tawo,</i>	1 Kar 5,6

<i>pafakifi =mi</i>	<i>Tarney mano nugabes ifz Libanon ties marus, ir liepfiu jas gabet per marus and fielu iki aney wietey, ape kura pafakifi =mi, ir ifzryfzu jas ten, ó tuien atymfi jas: padaryfi teypag wala mano kad dotumey pena namamus mano</i>	1 Kr 5,9
<i>Kas =mi dos</i>	<i>Ó Dowiduy užfigieyde, ir tare: Kas =mi dos giart ifz ano wadenia ifz fzulnia Bethlehem kurfey ira po broma?</i>	1 Kr 11,17
<i>padetumite =mi</i>	<i>Ó Dowidas ifzejo futykt jos, ir atfakie, ir tare jems: Jeygu atajot maneŝp pakajauŝp, ka{d} padetumite =mi, tada bus fzyrdys mano podraug and juŝu:</i>	1 Kr 12,17
<i>bus =mi funumi</i>	<i>Afzjen buŝiu jam tewu, ó ansjen bus =mi funumi: ir notwerŝiu nog jo gieradeiŝtes mano, pagal to kaypo atemiau ja nog to kurfey buwo pirm tawes.</i>	1 Kr 17,13
<i>nebudawojate =mi</i>	<i>Wifur kame waykŝzcozau ŝu wifu Izraelu, kaŝbejaugu žody katrop ifz Sudziu Izraelaus, kuriems pryŝakiau kad ganitu žmo- nes mano, kaŝańt: Kodel nebudawojate =mi Cedro-namu?</i>	1 Kr 17,6
<i>Jeygu =mi bu</i>	<i>Ir tare ansjen, Jeygu =mi bus Syrioniey ŝtypreys, tada ateyfi iŝgiaŝbet mane; jeygu wel waykey Ammona bus tau ŝtyreys, tada ateyŝiu iŝgiaŝbet tawe.</i>	1 Kr 19,12
<i>padare =mi gieradeiŝte</i>	<i>Tare tada Dowidas, Padaryŝiu gieradeiŝte Hanunuy ŝunuy Nahafo, tewas nes jo padare =mi gieradeiŝte: togdel nufiunte, Dowidas ŝiuntynius tiefzyt ghi po tewuy jo:</i>	1 Kr 19,2
<i>Baykŝztu =mi ira</i>	<i>Tare tada Dowidas Gadop, Baykŝztu =mi ira ŝabey: teimpoŝu meldziu rakoń WIESZPATIES: mielafzyrdyŝciu nes jo ira ŝabey daugiel, bet rakoń ŝmoniu te nepoŝu.</i>	1 Kr 21,13
<i>Dok=mi</i>	<i>Ir tare Dowidas Ornanop, Dok=mi wieta to kulamo-taka, kad pabudawocia and jo WIESZPACIUY Altoru: dokmi ghi už piŝnus pinigus, kad lautus ta korone nog ŝmoniu.</i>	1 Kr 21,22
<i>dok=mi</i>	<i>Ir tare Dowidas Ornanop, Dokmi wieta to kulamo-taka, kad pabudawocia and jo WIESZPACIUY Altoru: dok=mi ghi už piŝnus pinigus, kad lautus ta korone nog ŝmoniu.</i>	1 Kr 21,22
<i>bus =mi funumi</i>	<i>Ansjen pabudawos Namus warduy mano, ir bus =mi funumi, ó afzjen jam Tewu: ir paŝtyprynŝiu ŝofta Wieszpatawima jo and Izraelaus and amŝu.</i>	1 Kr 22,10
<i>dawe =mi ŝupraŝt</i>	<i>Wis tey dawe =mi ŝupraŝt, geŝbejo Dowidas per rafzta nog rakos WIESZPATIES ipaciey wifus darbus to abryŝa.</i>	1 Kr 28,19
<i>tare =mi Diewas</i>	<i>Bet tare =mi Diewas, Nebudawoŝi Namu warduy mano: kareywiu nes eŝi, ir praliejey daugiel krauja.</i>	1 Kr 28,3
<i>dawe =mi daugiel ŝunu</i>	<i>Ó ifz wifu ŝunu mano (WIESZPATS nes dawe =mi daugiel ŝunu) tada apyrnko ŝunu mano Salomona, kad fedetu and ŝoftos Karaliŝtes WIESZPATIES and Izraelaus.</i>	1 Kr 28,5
<i>tare =mi</i>	<i>Ir tare =mi, Sunus tawo Salomo, tas pabudawos Namus mano, ir priefenius mano: Aprynkau nes ghi ŝau ŝunumi, ir afzjen buŝu jam tewu.</i>	1 Kr 28,6
<i>ŝŝlawinŝi =mi</i>	<i>Jabez nes ŝzaukie Diewop Izraelaus, kaŝańt; Jeygu apŝciey ŝŝlawinŝi =mi, ir rubeŝy mano padauginŝi, ir bus raka tawo ŝu manim</i>	1 Kr 4,10
<i>idand =mi giar weŝtus</i>	<i>Pafakik meldziu; Jog eŝi ŝefuo mano: idand =mi giar weŝtus del tawes, ir gitu duŝza mano del tawes.</i>	1 Moz 12,13
<i>jog =mi padarey</i>	<i>Pawadyno tada Farao Abroma, ir tare: Kas tey ira, jog =mi padarey, kodel dat nepaŝakiey, jog ira moterimi tawo?</i>	1 Moz 12,18
<i>Dok =mi</i>	<i>Ó Karalus Sodomos tare Abromop: Dok =mi duŝzas, bet ŝobi imk ŝau.</i>	1 Moz 14,21
<i>ka=mi dotumey</i>	<i>Tare tada Abromas: Wieŝzpacie WIESZPATIE, ka=mi dotumey, kadagi eŝmi be wayku: ó užweyŝdas namu mano ira tas Da-</i>	1 Moz 15,2

<i>nedawey =mi</i>	<i>Priegtam tare Abromas: Sztey nedawey =mi fekles, ó sztey, funus namu mano bus teyway-niu mano.</i>	1 Moz 15,3
<i>Imk =mi</i>	<i>Ó Ansjen tare jop: Imk =mi treygie telicza, ir treygi ozy, ir treygi awina, ir turklele, ir karwelena.</i>	1 Moz 15,9
<i>tapo =mi moteri</i>	<i>Ir tykrey teypag ira fejerimi mano, dukte ira tewa mano, bet ne dukte motynos mano: ir tapo =mi moterim.</i>	1 Moz 20,12
<i>liepe =mi</i>	<i>Ir ftojoś, kad liepe =mi Diewas baftytiś ifz namu tewa mano, tada tarau jey: Ta t'eft gieradeifte tawo, kura mi padaryfi, wifokioy wietoy kur ateyfim, b Sakik ape mane, Brolu mano ira.</i>	1 Moz 20,13
<i>kura=mi padaryfi</i>	<i>Ta t'eft gieradeifte tawo, kura=mi padaryfi, wifokioy wietoy kur ateyfim, b Sakik ape mane, Brolu mano ira.</i>	1 Moz 20,13
<i>Pryfiek =mi</i>	<i>Pryfiek =mi tada dabar cia per Diewa, jeygu =mi fumelofi, aba funuy mano, aba wnukuy mano:</i>	1 Moz 21,23
<i>jeygu =mi fumelofi</i>	<i>Pryfiek =mi tada dabar cia per Diewa, jeygu mi fumelofi, aba funuy mano, aba wnukuy mano:</i>	1 Moz 21,23
<i>nepafakiey =mi</i>	<i>Tare tada Abimelech; Neżynojau to, kas padare ta daikta, ir tujen teypag nepafakiey =mi to, ir negirdejau teypag to, lifz szadien.</i>	1 Moz 21,26
<i>kad =mi butu</i>	<i>Ó ansjen tare: Idand imtumej tas septinias aweles ifz rakos mano; kad mi butu ludyimu, jog ifzkafiau ta fzulni.</i>	1 Moz 21,30
<i>padare =mi</i>	<i>Ir tare Sara, padare =mi Diewas joka, kiekwiens kursey tey girdes jokfis fu manim.</i>	1 Moz 21,6
<i>dokit =mi</i>	<i>Prafzalnieciu efmi ir giwetoju jufimp: a dokit =mi teywaynifzkipakasima jufimp: kad pakafcia numireli mano, nog weyda mano.</i>	1 Moz 23,4
<i>kad =mi dotu</i>	<i>Idand =mi dotu lindine Machpela, kura turi, kuriy ira and gala lauka jo, kad =mi dotu ja už piñnus pinigus, and teywaynifzkio-pakafima, widuriy jufu.</i>	1 Moz 23,9
<i>Idand =mi dotu</i>	<i>Idand =mi dotu lindine Machpela, kura turi, kuriy ira and gala lauka jo, kad =mi dotu ja už piñnus pinigus, and teywaynifzkio-pakafima, widuriy jufu.</i>	1 Moz 23,9
<i>pa=mi=fakik</i>	<i>Tare nes, Kieno esi dukte? pamifakik meldziu: iragu teypag namofe tewa tawo wieta pernakwot mums.</i>	1 Moz 24,23
<i>Idand =mi pryfiectumey</i>	<i>Idand =mi pryfiectumey per WIESZPATI Diewa dagaus, ir Diewa žiames, b jog neimfi funuy mano moteries ifz dukteru Kanaanitu, widuriy kuru giwenu:</i>	1 Moz 24,3
<i>liepe =mi</i>	<i>Ir liepe =mi prysiekt wiefzpats mano, kalbañt, Neimsi funuy mano moteries, ifz dukteru Kanaanitu, kuru žiamej giwenu.</i>	1 Moz 24,37
<i>Jeygu =mi laymingu</i>	<i>Ir atejau szadien werfmejp, ir tarau, WIESZPATIE, Diewe wiefzpaties mano Abrahoma, Jeygu =mi laymingu padarysi ta iala and kuro eyimi:</i>	1 Moz 24,42
<i>Dok =mi</i>	<i>Sztey, ftowiu pas wadenies werfme: Tesiftoy tada, kad ta merga kuriy ifzeys semt wadenio ir kurosp tarysiu, Dok =mi meldziu truputi wadenio giart ifz dzbona tawo.</i>	1 Moz 24,43
<i>Dok =mi</i>	<i>Pirmnekayp pabaygiau kalbet szyrdiy mano, Sztey jog ifzejo Rebekka, ir turejo dzbona sawo and peties sawo, ir atajo werfmejp, ir pryfeme: ó afzjen tarau josp, Dok =mi meldziu giart:</i>	1 Moz 24,45
<i>pa=mi=fakikit</i>	<i>Dabarjen tada, jeygu padarysit gieradeifte, ir wiernasti wiefzpaciuy mano, pa=mi=fakikit, ó jeygu ne, pamifakikit teypag, kad gryszczia defzyneñ aba kayreñ rakoñ.</i>	1 Moz 24,49
<i>pa=mi=fakikit</i>	<i>Dabarjen tada, jeygu padarysit gieradeifte, ir wiernasti wiefzpaciuy mano, pa=mi=fakikit, ó jeygu ne, pamifakikit teypag, kad gryszczia defzyneñ aba kayreñ rakoñ.</i>	1 Moz 24,49
<i>Par=mi =dok</i>	<i>Tare tada Jokubas: Par=mi=dok fza dien Primgimdiste tawo.</i>	1 Moz 25,31
<i>Pryfek =mi</i>	<i>Tare tada Jokubas: Pryfek =mi szadien, ir pryfekie jam: ir</i>	1 Moz

	<i>pardawe Jokubuy Pirmgimdifte fawo.</i>	25,33
<i>adgabek =mi</i>	<i>Ó motyna jo tare jam: Prakeykimas tawo t' est and manes, funau mano: klaufik tykt balfa, mano, ir eyk, adgabek =mi jos.</i>	1 Moz 27,13
<i>fzlawintu =mi</i>	<i>Ó Jokubas tare tewop fawo: Ezawas efmi pirmgimdis tawo: padarau kaypo kalbejey manesp: kialkis meldziu, dabokis, ir walgik ifz żwerynos mano: kad fzlawintu =mi dufza tawo.</i>	1 Moz 27,19
<i>numedziok =mi</i>	<i>Nugi tada, imk meldziu stotkus tawo, kilpinies-identuwe tawo, ir kilpini tawo, ir ifzeyk laukań, ir numedziok =mi żweryna.</i>	1 Moz 27,3
<i>fzlawintu =mi</i>	<i>Ir ansjen teypag pryrede gardzius penus, ir atnefze jos tewuy fawo: ir tare tewuy fawo: Kialkis tewe mano, ir walgik ifz żwerynos funaus tawo, kad fzlawintu =mi dufza tawo.</i>	1 Moz 27,31
<i>atnefze =mi</i>	<i>Isigado tada Izaokas perlabej izgafciu łabej dydziu, ir tare: Kasgi tada tey ira kurszey numedziawo żweryna ir atnefze =mi?</i>	1 Moz 27,33
<i>Szlawink =mi</i>	<i>Kad c izgirdo Ezau żodzius tewa fawo, tada fzaukie perlabej didziu ir karcu fzaukřmu: ir tare tewuy fawo: Szlawink =mi, mań teypag, tewe mano.</i>	1 Moz 27,34
<i>Szlawink =mi</i>	<i>Ó Ezau tare tewop fawo: Turigu tykt ta wiena pafzlawinima, tewe mano? Szlawink =mi, mań teypag, tewe mano: ir e pakiele Ezau balfa fawo, ir werkie.</i>	1 Moz 27,38
<i>atnefzk =mi</i>	<i>Ir padaryk =mi gardzius penus, kaypo lubiju jos, ir atnefzk mi jos: kad walgicia, idand fzlawintu tau dufza mano pirm-nekayp numirřztu.</i>	1 Moz 27,4
<i>padaryk =mi</i>	<i>Ir padaryk =mi gardzius penus, kaypo lubiju jos, ir atnefzk =mi jos: kad walgicia, idand fzlawintu tau dufza mano pirm-nekayp numirřztu.</i>	1 Moz 27,4
<i>ko=mi bus</i>	<i>Ir tare Rebekka Izaokop: Nopikieciu giwatos mano pro dukteris Heto: jeygu ims Jokubas moteri ifz dukteru Heto, kaypo tos ira, ifz dukteru tos žiames, and ko=mi bus giwata?</i>	1 Moz 27,46
<i>Atnefzk =mi</i>	<i>Atnefzk =mi żweryna, ir prygatawik =mi gardzius penus, kad walgicia: ó fzlawinsiu tau po weydu WIESZPATIES, pirm řmerties mano.</i>	1 Moz 27,7
<i>prygatawik =mi</i>	<i>Atnefzk =mi żweryna, ir prygatawik =mi gardzius penus, kad walgicia: ó fzlawinsiu tau po weydu WIESZPATIES, pirm řmerties mano.</i>	1 Moz 27,7
<i>atgabek =mi</i>	<i>Eyk dabar gardop, ir atgabek =mi ifz ten du gieru ofzkiciu: ó padaryřiu jos tewuy tawo gardzieys peneys, kaypo lubija.</i>	1 Moz 27,9
<i>dos =mi</i>	<i>Ir pażadejo Jokubas pażadeima, kałbańt: Kad bus Diewas fu manim, ir apřaugos mane and to kiala, kuri kieloju, ir dos =mi donos walgit, ir rubus wilkiet.</i>	1 Moz 28,20
<i>bus =mi</i>	<i>Ir pareysiu pakajuy namofna tewa mano: tada bus =mi WIESZPATS Diewu.</i>	1 Moz 28,21
<i>dosi =mi</i>	<i>Ó tas akmo kuri pařtaciau izřtatytu žiakłtu, bus nameys Diewo, ir wis tey ka dosi =mi, dosiu tau ifz to tykrey defetyda.</i>	1 Moz 28,22
<i>turetumeygu =mi</i>	<i>Potam tare Laban Jokubuy: Delto jog esi brołu mano, turetumeygu =mi todryń uż nieka służyť? Pa=mi=fakik, kas bus do ałga tawo?</i>	1 Moz 29,15
<i>pa=mi=fakik</i>	<i>Potam tare Laban Jokubuy: Delto jog esi brołu mano, turetumeygu mi todryń uż nieka służyť? pa=mi=fakik, kas bus do ałga tawo?</i>	1 Moz 29,15
<i>ka=mi padarey</i>	<i>Ir řtojoř ryto-metu, ó řztey, Lea tey buwo: togdel tare Labanop, Kas tey ira ka=mi padarey? Tarnawau tau uż Rachela? kodelgi tada apwiłey mane.</i>	1 Moz 29,25
<i>służyysi =mi</i>	<i>Papilđyk nedela tos, tada dosim tau ir ta uż słuźba kura służyysi =mi kitus dar řeptyneris metus.</i>	1 Moz 29,27
<i>dawe =mi</i>	<i>Ir tapo wel nieřcza, ir pagimde funu, ir tare, delto jog girdęjo WIESZPATS, kad nopikieciama buwau, tada dawę =mi ir ta:</i>	1 Moz 29,33

	<i>ir pramino warda jo, Simeon.</i>	
<i>dawe =mi</i>	<i>Tare tada Adomas: Moteryfzkie ana kura =mi dawey kad butu fu manim, dawe =mi ifz ano medzia, ó walgiau.</i>	1 Moz 3,12
<i>kura=mi dawey</i>	<i>Tare tada Adomas: Moteryfzkie ana kura=mi dawey kad butu fu manim, dawe =mi ifz ano medzia, ó walgiau.</i>	1 Moz 3,12
<i>Dok =mi</i>	<i>Ó Kad Rachel regiejo, jog negimde Jokubuy, tada pawidejo Rachel feferiy fawo ir tare Jokubop, Dok =mi waykus, ó jeygu ne, tada numirau:</i>	1 Moz 30,1
<i>Dok =mi</i>	<i>Ó Ruben ejo dienofe kwieciu-pjuties: ir rado Dudaim laukie, ir atnefze jos motynosp fawo Leosp: tare tada Rachel Leosp, Dok=mi meldziu ifz Dudaim funaus tawo.</i>	1 Moz 30,14
<i>Teprydeda =mi</i>	<i>Ir pramino warda jo, Jozef, kalbant: Teprydeda mi WIESZPATS, kita funu.</i>	1 Moz 30,24
<i>pafzlawino =mi</i>	<i>Tare tada jop Laban, Jeygu dabar radau małone akife tawo: dabojaus, jog pafzlawino mi WIESZPATS del tawes.</i>	1 Moz 30,27
<i>Pa=mi=fakik</i>	<i>Tare tada, Pa=mi=fakik ifzkiey ałga tawo, kura dosiu.</i>	1 Moz 30,28
<i>Nedosi =mi nieko</i>	<i>Ó ansjen tare: Ka dosiu tau? tare tada Jokubas: Nedosi =mi nieko wisifzkey, jeygu mi padarisi ta daykta, ganisium wel garda tawo, ir faugosiu.</i>	1 Moz 30,31
<i>jeygu =mi padarisi</i>	<i>Ó ansjen tare: Ka dosiu tau? tare tada Jokubas: Nedosi =mi nieko wisifzkey, jeygu mi padarisi ta daykta, ganisium wel garda tawo, ir faugosiu.</i>	1 Moz 30,31
<i>dawe =mi</i>	<i>Tare tada Rachel, fudyjo mane Diewas, ir balfa teypag maño ifzklaufe, ir dawe =mi fuńu: togdel pramino warda jo, Dan.</i>	1 Moz 30,6
<i>pażadejey =mi pażadeima</i>	<i>Afzjen efmi ans Diewas Beth-Elies, a kame patepey izftatyta žyme, kame pażadejey mi pażadeima: Dabarjen, kialkis, łayskis ifz tos žiames, ir gryfzk žiameń gieceu tawo.</i>	1 Moz 31,13
<i>ifzsiwogiej =mi</i>	<i>Kodel izbegey slepciomis, ir ifzsiwogiej =mi?</i>	1 Moz 31,27
<i>nepafakiej =mi</i>	<i>Kodel izbegey slepciomis, ir ifzsiwogiej =mi?</i>	1 Moz 31,27
<i>Nedałaydey =mi</i>	<i>Nedałaydey =mi teypag pabuciot funu mano, ir dukteru mano: Dabarjen, durney padarey teypo darydams.</i>	1 Moz 31,28
<i>kad =mi notmusztumey</i>	<i>Atfakie tada Jokubas ir tare Labanuy: Delto jog bijojaus, tarau nes, kad =mi notmusztumey dukteru tawo.</i>	1 Moz 31,31
<i>eyt =mi</i>	<i>Ir tare ana tewop fawo: Teneufidega ruftibe akife wiefzpaties mano, jog negalu kialtis po weydu tawo: eyt =mi nes pagal buda moteru: ir perweyzdejo ansjen, bet nerado Terafimu.</i>	1 Moz 31,35
<i>padarytu =mi pikt</i>	<i>Bet tewas jufu apfiwaykfczojo fu manim apjezfkingey, ir atmayne ałga mano defzymti kartu: bet nedałayde jam Diewas kad padarytu =mi pikt.</i>	1 Moz 31,7
<i>pafzlawinsi =mi</i>	<i>Ir tare: Pałeyfk mane, aufzra nes użtekiejo: bet ansjen tare, Nepałaysiu tawes, net pafzlawinsi =mi.</i>	1 Moz 32,26
<i>kadagi =mi tey nudalijo</i>	<i>Imk meldziu pafzlawinima mano, kurfey prynefztas ira tawefp, kadagi =mi tey nudalijo małoningey Diewas, ir jog wifo turu: ir prałze ghi, teyp jog eme tey ansjen.</i>	1 Moz 33,11
<i>ka =mi tarysit</i>	<i>Ir tare Sichem tewop jos, ir brolump jos, teradu łofka akife jufu: ir ka=mi tarysit, dosiu.</i>	1 Moz 34,11
<i>dokit =mi</i>	<i>Padauginkit łabey and manes pafoga, ir dowana, ó dosiu kaypo kalbesit manefp, dokit mi tykt mergiele uż moteri.</i>	1 Moz 34,12
<i>Imk =mi ta</i>	<i>Sichem teypag kalbejo tewop fawo Hemorop, tarańt, Imk =mi ta dukteri uż moteri.</i>	1 Moz 34,4
<i>kurfey =mi atfakie</i>	<i>Ir kialkimes, ir łayskimes Bethelin: ó padarysiu ten Altoru tamuy Diewuy kurfey =mi atfakie dienoy fufpaudyma mano, ir buwo fu</i>	1 Moz 35,3

	<i>manim kiele, kuro waykfzcczojau.</i>	
<i>pergabeńk =mi żody</i>	<i>Ir tare jam: Eyk meldziu: Dabokis kaypo turis broley tawo, ir kaypo turis gardas, ó pergabeńk =mi żody:</i>	1 Moz 37,14
<i>pa=mi=fakik</i>	<i>Ó ansjen tare: jefzkau brolu mano, pa=mi=fakik meldziu, kame gano.</i>	1 Moz 37,16
<i>kłoniojos =mi</i>	<i>Ir fapnawo dar kita fapna, ir fakie ghi brolamus sawo: ir tare: Sztey dar fapnawau fapna: ó fztey, Saule, ir Meno, ir wienolika żwayździu kłoniojos =mi.</i>	1 Moz 37,9
<i>Ka =mi dosi</i>	<i>Ir pralakie josp kielañ, ir tare, Eykfsz meldziu, teieymi ing tawe, neżynojo nes, jog tey buwo anita jo, ó ana tare: Ka=mi dosi, idand ieytumey ing mane.</i>	1 Moz 38,16
<i>padare =mi</i>	<i>Ir ftojoś, kad iżgirdo wiezpatś jo żodzius moteries sawo, kuros kałbejo jop, tarańt, pagal tu paciu żodziu padare =mi tarnas tawo, tada użsidegie ruftibe jo.</i>	1 Moz 39,19
<i>galetu =mi</i>	<i>Ó Kain tare WIESZPATIESP: Neteyfibe mano didefne ira nekayp galetu =mi but atłaysta.</i>	1 Moz 4,13
<i>padejo =mi</i>	<i>Ir pażyno wel Adomas motery sawo, ir pagimde funu, ir pramino warda jo Seth: kałbejo nes padejo =mi Diewas kita sekłe uż Abeli: Kain nes ghi użmufze.</i>	1 Moz 4,25
<i>padaryk =mi</i>	<i>Bet atmink and manes sawimpi, kad gierey tau wesis, ir padaryk =mi meldziu gieradeifte, ir prymink mane Faraoniep, ir padaryk kad ifzeycia ifz tu namu.</i>	1 Moz 40,14
<i>pa=mi=fakikit</i>	<i>Anisjen tare jop: Sapnawom fapna, ó nera nieko kurszey ghi iżguldytu. Jozefas tare jump, N estgu Diewo iżguldymey, pa=mi=fakikit jos meldziu.</i>	1 Moz 40,8
<i>kurszey =mi tey pafakitu</i>	<i>Ó tie septini łaybi warpey praryjo anos septinis gierus warpus: ir pafakiau tey żyniams, bet nebuwo newieno kurszey =mi tey pafakitu.</i>	1 Moz 41,24
<i>Atymate =mi</i>	<i>Tare tada jump Jokubas tewas ju, Atymate =mi waykus, Jozefo nera, ir Simeono nera, ó dabar atytmumite Benjamina, wisi tie dayktey ira priefz mane.</i>	1 Moz 42,36
<i>fakiet =mi</i>	<i>Tafgu tey ira mażausias brolis jufu, h ape kuri fakiet =mi?</i>	1 Moz 43,29
<i>padaret =mi</i>	<i>Ó Izrael tare, Kodel padaret =mi teyp pikt jog pafakiet anamuy żmoguy, kad turit dar wienu broli?</i>	1 Moz 43,6
<i>jog =mi pagimde</i>	<i>Tare tada tarnas tawo, tewas mano, mufump, Patisjen żynot, jog =mi pagimde mote mano du:</i>	1 Moz 44,27
<i>Jeygu =mi dabar</i>	<i>Jeygu mi dabar ir ta atymat nog weyda mano, ó futyks ghi pagadynimas: d tada nułaysit żylus płaukus mano fu deyjawimu grabań.</i>	1 Moz 44,29
<i>padaryk =mi gieradeift</i>	<i>Jeygu radau łoska akife tawo, tada d padek meldziu raka tawo po słegfniu mano, ir padaryk =mi gieradeifte, ir wiernasti, ó nepakałk meldziu manes Egipte:</i>	1 Moz 47,29
<i>Prysiek =mi</i>	<i>Ó ansjen tare, Prysiek =mi, ó ansjen prysekie jam, e ó Izrael pasitėkie gałwojś patelo.</i>	1 Moz 47,31
<i>futyko =mi</i>	<i>Ir tare Izrael Jozefop, Netykiejauś regiet weyda tawo: bet fztey, futyko =mi teypag Diewas regiet sekłe tawo.</i>	1 Moz 48,11
<i>pasirode =mi</i>	<i>Potam tare Jokubas Jozefop, a Wifogalis Diewas b pasirode =mi Luze żiamey Kanaan, ir pafżławino =mi.</i>	1 Moz 48,3
<i>pafżławino =mi</i>	<i>Potam tare Jokubas Jozefop, a Wifogalis Diewas b pasirode =mi Luze żiamey Kanaan, ir pafżławino =mi.</i>	1 Moz 48,3
<i>kuros =mi cia dawe</i>	<i>Ó Jozefas tare tewop sawo, funey mano ira, kuros =mi cia dawe Diewas: ó ansjen tare, Prywełk jos meldziu manes, kad szławincia jemus.</i>	1 Moz 48,9

<i>gaylis =mi</i>	<i>Ir tare WIESZPATS: Izgayfzyfiu žmogu, kury futwerau, ifz žiamas; nog žmogaus iki pekuy, iki slėgiaciam žweruy, ir iki paukfzczuy dagaus: gaylis =mi nes jog padarau jos.</i>	1 Moz 6,7
<i>dawe =mi prafzyna</i>	<i>Meldziaus apie ta wayka, ó WIESZPATS dawe =mi prafzyna mano apie kury prafzau nog jo.</i>	1 Sam 1,27
<i>Pa=mi=fakik</i>	<i>Tare tada dede Saulies: Pa=mi=fakik meldziu ka pafakie jums Samuel?</i>	1 Sam 10,15
<i>kalbejot =mi</i>	<i>TAre tada Samuel wifop Izraelaup Sztey, iszkłausiau balsu jufu wifame tame ka kalbejot =mi, ir iftaciau and jufu Karalu.</i>	1 Sam 12,1
<i>taret =mi</i>	<i>Ó kad ifzwidot jog ejo priefz jus Nahas Karalus wayku Ammona, tada taret k =mi: Ne, bet Karalus karalaus and mufu: norysjen WIESZPATS Diewas jufu buwo Karalumi and jufu.</i>	1 Sam 12,12
<i>Atnefzkit =mi</i>	<i>Tare tada Saul, Atnefzkit mi fza degma- afiera, ir dekudarymo- afieras: ir afierawojo degma-afiera.</i>	1 Sam 13,9
<i>Pa=m=fakik</i>	<i>Tare tada Saul Jonathanop: Pa=m=fakik ka padarey: pafakie tada jam Jonathan, ir tare, Paragawau tykt truputi medaus, galu lazdos, kura turejau rakoy mano, fztey cia efmi, mufijugu mirt?</i>	1 Sam 14,43
<i>tepadaro =mi</i>	<i>Ó Saul tare, Teypo tepadaro mi Diewas, ir teypo teprydeda, Jonathane mufighi mirt fmercia.</i>	1 Sam 14,44
<i>Gaylis =mi</i>	<i>Gaylis =mi to jog padarau Sauli Karalumi, delto jog atfigryžo nog manes, ir neužturejo žodziu mano: užfidegie tada Samuel, ir fzaukie WIESZPATIESP per wifa nakti.</i>	1 Sam 15,11
<i>patepsi =mi ta</i>	<i>Ir pakwiefi Ifai and afieros, ó afzjen pafakifiu tau ka weykfi, ir patepsi mi ta kury pafakifiu tau.</i>	1 Sam 16,3
<i>Dokit =mi</i>	<i>Priegtam kalbejo Filiftynas, Koloja fzdien kowes-redus Izraelaus, kalbañt, Dokit =mi wira kad mufztumimes podraug.</i>	1 Sam 17,10
<i>buk =mi tykt galintingu sunu</i>	<i>Togdel tare Saul Dowidop, Sztey, dydefne duktery mano Merab dofiu tau už motery, buk =mi tykt galintingu sunu, ir wesfk wayna WIESZPATIES: (tare nes Saul kad nebutu priefz ghi raka mano, bet kad butu priefz ghi raka Filiftynu.)</i>	1 Sam 18,17
<i>Atnefzkit =mi</i>	<i>Ó Saul atfiunte fiuntynius atwest Dowida: ana wel tare: Ligotu ira. 15 Atfiunte tada Saul fiuntynius atłakit Dowida kalbañt: Atnefzkit =mi ghi patele, kad užmufcia ghi.</i>	1 Sam 19,14
<i>Kas =mi tey</i>	<i>Ó Dowidas tare Jonathanop, Kas =mi tey pafakis, jeygu atfakis tau ka kiet tawas tawo?</i>	1 Sam 20,10
<i>ifakie =mi tey</i>	<i>Ir tare, T'eymi meldziu, gimine nes mano tury mufzta-afiera miefte, patsjen teypag brolis mano ifakie =mi tey, radaugu dabar małone akije tawo, t'eymi meldziu, kad ifzwifcia brolus mano, togdel notajo Karalaup stalop.</i>	1 Sam 20,29
<i>Ifakie =mi Karalus</i>	<i>Dowidas wel tare Kunigop Achimelechop, Ifakie =mi Karalus wiena daykta, ir tare manešp, Tenezyno to daykta niekas, del kuro nu-fiunciau tawe, ir kury pryfakiau tau: jaunikayciamas wel pafakiau wieta tokio wienu.</i>	1 Sam 21,2
<i>dok=mi</i>	<i>Ó dabar kas ira po raka tawo? dok=mi pekieta donu rakoñ mano, aba tey kas atfirada.</i>	1 Sam 21,3
<i>dok =mi ghi</i>	<i>Tare tada Kunigas, Kaławijas Goliatha Filiftyno kury užmufzey ažołu-lomoy, fztey tas cia atfirada rube, užpakaliy Efoda, jeygu ghi nori imt sau, tada imk ghi, nera nes cia kito priefz ghi: ó Dowidas tare, neragu jamuy ligio, dok =mi ghi.</i>	1 Sam 21,9
<i>nopirayfzkie =mi to</i>	<i>Ir tare Karalus pefciump, kurie stowejo pas ghi, Apfigryfzkit ir pamufzkit Kunigus WIESZPATIES, delto jog buwo teypag raka ju fu Dowidu, ir delto jog žynojo, jog bego ansjen: ó nopirayfzkie =mi to po aufimis mano: bet tarney Karalaus nenorejo ifztiest rakes sawo kad užpułtu and Kunigu WIESZPATIES.</i>	1 Sam 22,17

žynofiu ka= mi padarys	Ó ifz ten nuejo Dowidas Mižpoń Moabitu, ir tare Karalaufp Moabitu, Teifzeyt meldziu tewas mano ir motyna mano jufump, net žynofiu ka= mi padarys Diewas.	1 Sam 22,3
pafakie = mi	Eykit meldziu ir gatawikit ta daykta dar lubiaus, kad žynotumite ir apidayrytumite wieta jo kame ira takas jo, kas ghi regiejo ten: pafakie = mi nes pats jog łabey szuczney paprato apsieyt.	1 Sam 23,22
pamftyfis = mi	WIESZPATS Judys terp manes ir terp tawes ir WIESZPATS pamftyfis = mi and tawes, bet raka mano nebus priesz tawe.	1 Sam 24,13
užmokiejey = mi gieru	Ir tare Dowidop: Teysefniu efi už mane, tujen nes užmokiejey = mi gieru, ó afzjen užmokiejau tau pikt.	1 Sam 24,18
parodey = mi	Ir parodey mi šzadien, jog padarey = mi giar: WIESZPATS nes užrakino mane rakoń tawo, ó neužmufzey manes.	1 Sam 24,19
padarey = mi	Ir parodey mi šzadien, jog padarey mi giar: WIESZPATS nes užrakino mane rakoń tawo, ó neužmufzey manes.	1 Sam 24,19
kuroy = mi padarey	Kad kas rado neprieteli sawo, łayfgu ghi eyt gieru kielu? WIESZPATS teužmoka tau ta giar, už ta diena kuroy = mi padarey szadien.	1 Sam 24,20
Prisiek = mi	Prisiek = mi tada dabar per WIESZPATY, jeygu ižszaknifi fekle mano pafkuy mane, ir ižgayfzynfi warda mano, ifz namu tewa mano!	1 Sam 24,22
atadawe = mi	Ir kałbejo Dowidas, užtiefa dykey fergiejau to wifa ka tas turejo giroy, teyp jog nepražuwo niekas ifz to wifa ka turejo: ó ansjen atadawe = mi pikt už giar.	1 Sam 25,21
per= mi =fzkadyjo	Užtiefa nes teyp tey ira tykrey kaypo gija WIESZPATS Diewas Izraelaus kurfey per= mi =fzkadyjo padaryt tau pikt, jog, kad butumey nepafiskubinus, ir nefutykus mane, tada nebutu atlikies Nabaluy ney wiens kurfey mi-ža and sienos iki aufzrey.	1 Sam 25,34
nieko = mi nera gieres	Ó Dowidas tare fzyrdiy sawo, Dbarjen pražufiu katroy ifz tu dienu raka Saulies, nieko = mi nera gieres, tykrey kad ižbegcia škubiey žiameń Filistynu, kad paterotu Saul paduksi ape mane, jeżkot mane daugiaus wifoy rubieży Izraelaus, teypo ifzwegfiu ifz rakoś jo.	1 Sam 27,1
bus = mi tarnu	Ir tykiejo Achis Dowiduy, kałbańt, wisifzkey pasidare fmirdynciu žmonefa sawo, Izraeliy, togdel bus = mi tarnu and amžu.	1 Sam 27,12
tedoda = mi	Ir tare Dowidas Achifop, Jeygu radau dabar małone akife tawo, tedoda = mi kokia wieta, wiename ifz miestu žiames, kad giwecia ten: kodel nes turetu giwet tarnas tawo fu tawim Karalifzkiamie miefte.	1 Sam 27,5
ifzwefk = mi	Tare tada ana moterifzkie, Ka ifzwesiu tau? ó ans tare ifzwefk m= mi i Samueli.	1 Sam 28,11
pafakitumey = mi	Ir tare Samuel Sauliefp, Kodel pabudyney mane ifzwedes mane? tare tada Saul, fufpauftas efmi łabey, Filistyney nes koroja priesz mane, ó Diewas atstojo nog manes, ir notmifako daugiaus, ney per tarnawima Pranafzu, ney per fapnus, togdel pawadynau tawes, kad pafakitumey = mi ka turu weykt.	1 Sam 28,15
not= mi =fako	Ir tare Samuel Sauliefp, Kodel pabudyney mane ifzwedes mane? Tare tada Saul, fufpauftas efmi łabey, Filistyney nes koroja priesz mane, ó Diewas atstojo nog manes, ir not= mi =fako daugiaus, ney per tarnawima Pranafzu, ney per fapnus, togdel pawadynau tawes, kad pafakitumey mi ka turu weykt.	1 Sam 28,15
Pa= mi =fakik	Ir atsimaryne Saul, ir apsiwilko kiteys rubeys, ir nuejo, ir du wiru fu jo, atajo naktiy anosp moterifzkiefp: ir tare, Pa= mi =fakik meldziu per dwafia žyniftes, ir pa= mi =daryk kad ifzeytu ans ape kury	1 Sam 28,8

	<i>pafakisiu tau.</i>	
<i>pa=mi=daryk</i>	<i>Ir atsimayne Saul, ir apsiwilko kiteys rubeys,ir nuejo, ir du wiru fu jo, atajo nakty anosp moterizkiefp: ir tare, Pa=mi=fakik meldziu per dwafia žyniftes,ir pa=mi=daryk kad ifzeytu ans ape kury pafakisiu tau.</i>	1 Sam 28,8
<i>Pryfek =mi</i>	<i>Tare tada jop Dowidas, Galigu atwest mane anop pułkop? ó ansjen tare: Pryfek =mi per Diewa, jog neužmufzy manes, ir jog neiž- dofi mane rakoń Wieszpaties mano! tada atwesiu tawe anop pułkop.</i>	1 Sam 30,15
<i>padok =mi</i>	<i>Ó ifzejes ifz ten rado Jonadaba sunu Rechabo ateynati futykt ghi, kurfey pafweykino ghi, ó ansjen tare jop: Iragu teyfi szyrzdys tawo, pagal to kaypo ira szyrzdys mano sufzyrdzia tawo? ó Jonadab tare, Ira, ir labey ira, padok =mi raka tawo, ir padawe ansjen raka sawo, ir liepe jam užlipt sawejp and waža.</i>	2 Kar 10,15
<i>bus =mi</i>	<i>Ir pryfakie Karalus Achaz Uriey Kuniguy, kalbańt, And dydžio Altoraus uždeg rytykšzcza-degama-afiera, ir wakaryne-walgoma-afiera, ir degama-afiera Karalaus, ir walgoma- afiera jo, ir degama-afiera wifu žmoniu žia- mes, ir walgoma-afiera ju, ir giaramas-afieras ju, ir łazek and jo wifa krauja degamos-afieros, ir wifa krauja mufztos-afieros: bet waro Altorus bus =mi kad kłauscia.</i>	2 Kar 16,15
<i>Atnefzkit =mi</i>	<i>Ó ansjen tare, Atnefzkit =mi nauja szola, ir idekit ten drufkos: ir atnefze anisjen ja jop.</i>	2 Kar 2,20
<i>dawe =mi</i>	<i>Pafakie teypag Safan Piforus Karaluy, kalbańt: Hilkia Kunigas dawe mi Kniga: ir skayte ja Safan po weydu Karalaus.</i>	2 Kar 22,10
<i>atwefkit =mi</i>	<i>Dabargi tada, atwefkit =mi žaydeja, ir stojos, kad žayde ans žaydejas and strunu, jog atajo and jo raka WIESZPATIES.</i>	2 Kar 3,15
<i>pa=mi=fakik</i>	<i>Ó Elifa tare josp: Ka tau padarysiu? pa=mi=fakik, ka tury namofe: ó ana tare, Tarnayte tawo netury nieko wisifzkey namofe, liž bonka aliwos.</i>	2 Kar 4,2
<i>At=mi=siušk</i>	<i>Ir fzaukie wira sawo, ir tare: At=mi=siušk meldziu wienu ifz wayku, ir wienu ifz afliczu, kad nubegcia wirop Diewo, ir fugryfzcia.</i>	2 Kar 4,22
<i>nelauk =mi</i>	<i>Pabańnawo tada ana aflicza, ir tare waykop sawo; Waryk, ir eyk tolaus: ir nelauk =mi jot, liž kad tarysiu tau.</i>	2 Kar 4,24
<i>nepafakie =mi to</i>	<i>Ó kad atajo wirop Diewo and kalna, nufitwere koju jo, bet Gehazi pryjejo, kad atstumtu ja, bet wiras Diewo tare: Aplyšk ja, dužza nes jos ira karcioy siełoy, ó WIESZPATS paslepe tey nog manes, ir nepafakie =mi to.</i>	2 Kar 4,27
<i>Nepafakifitegu =mi</i>	<i>Nepakajawo tada szyrzdys Karalaus Syrios and to daykta: ir pawadyno tarnu sawo, ir tare jump, Nepafakifitegu =mi to kas ira ifz mufifzkiu už Karalu Izraelaus?</i>	2 Kar 6,11
<i>parode =mi</i>	<i>Ó Elifa tare jop; Eyk, pafakik, Neizgifi wififzkey, WIESZPATS nes parode =mi, jog mirfi smercia.</i>	2 Kar 8,10
<i>WIESZPATS =mi parode</i>	<i>Ó Hazael tare; Bet kas ira tarnas tawo, kurfey ira szunimi, kad padarytu ta dydy daykta? ó Elifa tare, WIESZPATS =mi parode, jog bufi Karalumi Syrios.</i>	2 Kar 8,13
<i>Pafakie =mi</i>	<i>Nuejo tada ansjen nog Elifos, ir atajo Wieszpatiesp sawo, kurfey tare jam, Ka pafakie tau Elifa? ó ansjen tare, Pafakie =mi, Tykrey izgifi.</i>	2 Kar 8,14
<i>Pa=mi=fakik</i>	<i>Ó Karalus tare Gehaziesp waykop wirop Diewa; kalbańt, Pa=mi=fakik meldziu wifus dydzius darbus, kuros dare Elifa.</i>	2 Kar 8,4
<i>Dok=mi</i>	<i>Dok=mi dabar ifzminti, ir moksta, kadifzeycia pirm weyda tu žmoniu, ir ieycia: kas nes galetu fudyt tas dydes žmones tawo?</i>	2 Kr 1,10
<i>At=mi=siušk</i>	<i>At=mi=siušk tada dabar ifzmintinga žmogu kad dirbtu; aukfe, ir</i>	2 Kr

	<i>fidabre, ir ware, ir gieleżiy, ir purpuroy, ir karmazine, ir melinoy-forboy, ir kurfey mokiety pjaut pjowimus fu teys ifzmingtegeys kurie ira manimpi Judoy, ir Jeruzaley, kuros pryrede tewas mano Dowidas.</i>	2,7
<i>At=mi=fiufk</i>	<i>At=mi=fiufk teypag cedru, eglu, ir almuggim-medzio ifz Libanon, żynau nes jog moka tarney tawo kapot medi Libanona, ó sztey tarney mano bus fu tarneys tawo.</i>	2 Kr 2,8
<i>pagatawitu =mi</i>	<i>Ó tey kad pagatawitu =mi medziagos daugibey: anie nes Namey kuros budawosiu bus dydi ir ftebuklingi.</i>	2 Kr 2,9
<i>nepafakie =mi</i>	<i>Bet netykiejau żodziamis ju, net pati atejau, ir regiejo tey akis mano, ó sztey, nepafakie mi pufes dydybes ifzminties tawo: perejey ana słowa, kura girdejau.</i>	2 Kr 9,6
<i>kad tarnautu =mi</i>	<i>Nuejo tada Mayżezus ir Aaron Faraonop, ir tare jop: Teypo kalba WIESZPATS Diewas Żydu, Pakołey wegi nusiziamint po weydu mano? pałayfk żmones mano, kad tarnautu =mi.</i>	2 Moz 10,3
<i>kłoniosis =mi</i>	<i>Tomet ateys manęsp wisi tie tarney tawo, ir kłoniosis =mi, kalbańt, Łayfkis, patsjen, ir wifos tos żmones kuros seka pedu tawo, ó potam ifzeysiu: ir ifzejo nog Faraona karfztiy ruftibes.</i>	2 Moz 11,8
<i>fzławinkit =mi</i>	<i>Imkit teypag fu sawim awis jufu, ir jau- cius jufu, kaypo kalbejot: ir eykit, ir fzławinkit =mi teypag.</i>	2 Moz 12,32
<i>Pafzwefk =mi</i>	<i>Pafzwefk =mi wifoki pirmgimdi, kas atwera kokianoris gimdiwe, terp wayku Izraelaus, ifz żmoniu, ir ifz pekaus: mano tey ira.</i>	2 Moz 13,2
<i>padare =mi</i>	<i>Ir fakisi sunuy tawo anoy pacioy dienoy, kalbańt: Ira tey delto ka padare =mi WIESZ- PATS, kad ifzejau ifz Egipto.</i>	2 Moz 13,8
<i>buwo =mi iżganimu</i>	<i>WIESZPATS ira galibe mano ir giefme, ir buwo =mi iżganimu: tasjen ira Diewu mano, togdel padarysiu jamuy mielaghi giwenima, Diewu ira tewa mano, togdryn ifzkial- siu ghi.</i>	2 Moz 15,2
<i>kad =mi tarnautu</i>	<i>Priegtam tare WIESZPATS May- żezauřp kialkis rytoy akřti, ir fuřtok poweydu Faraona, sztey ifzeyt ties wadeni, ir kalbek jop: Teypo kalba WIESZPATS, Ifzłayfk żmones mano kad =mi tarnautu.</i>	2 Moz 18,20
<i>busit =mi</i>	<i>Ir busit =mi Kunigifzkia Karalifte, ir fzweta gimine: Tie ira żodziey kuros kalbesi waykump Izraelaus.</i>	2 Moz 19,6
<i>żyndyk =mi ghi</i>	<i>Tare tada jey dukte Faraona, Imk ta berneli, ir żyndyk =mi ghi, dosiu tau ałga tawo, ó ana żmona eme ana berneli ir żynde ghi.</i>	2 Moz 2,9
<i>Pa=mi=darysi</i>	<i>Pa=mi=darysi ałtoru ifz żiames: ir afiera- wok and jo degamas-afieras tawo, ir dekudary- mo-afieras tawo, awis tawo, ir jaucius tawo wifo- kioy wietoy kuroy iftatysiu pometka warda mano, ateysiu tawęsp, ir fzławinsiu tau.</i>	2 Moz 20,24
<i>jeygu =mi padarysi</i>	<i>Bet jeygu =mi padarysi akmenies ałtoru tada nebudawosi jo ifz kapoto akmenia jeygu pakialsi and jo řkluta tawo, tada iżbiaurynsi ghi.</i>	2 Moz 20,25
<i>dosi =mi</i>	<i>Pilnibes tawo ir ařzeru tawo netru- kisi: k Pirmgimdi sunu tawo dosi =mi.</i>	2 Moz 22,29
<i>dosi =mi</i>	<i>Su jaucieys tawo dosi teypag, ir fu awimis tawo: per septynias dienas bus pas motyna fawo, afzmoy dienoy dosi =mi jos.</i>	2 Moz 22,30
<i>busit =mi</i>	<i>Szwetomis busit =mi dabar żmonemis: m togdel newalgifit tos mefos, kuriy řudrařkita ira and łauka, ifzmesit ja řzuniuy.</i>	2 Moz 22,31
<i>apiwaykzczosi =mi</i>	<i>Tris kartus metofe apiwaykzczosi =mi řzwete.</i>	2 Moz 23,14
<i>imtu =mi kialama-afiera</i>	<i>Kalbek waykump Izraelaus, kad imtu =mi kialama-afiera: a nog wifokio żmogaus kuro řzyrdis pasijudins gierawalney, imřit kialama- afiera mano.</i>	2 Moz 25,2
<i>kura =mi imřit</i>	<i>Ó ta ira kialama-afiera kura =mi imřit nog ju, aukřa ir řidabra, ir wari.</i>	2 Moz 25,3

<i>padarys =mi</i>	<i>Ó anisjen padarys =mi fzwetnicza, kad giwe- cia widuryje ju.</i>	2 Moz 25,8
<i>tarnautu =mi</i>	<i>POTam liepk pryeyt saweſp broluy tawo Aaronuy, ir funamus jo, fu jo, ifz widuries wayku Izraelaus, kad tarnautu =mi Kunigifzki-ureda: a ipaciej Aaron, Nadab, ir Abihu, Ele- azar, ir Ithamar, funey Aarona.</i>	2 Moz 28,1
<i>tarnautu =mi</i>	<i>Kalbesi teypag wifump tump kurie ira ifzmintyngos fzyrdies, kuros prypildziau dwasia ifzminties: kad padarytu Aaronuy rubus, pafzweſt ghi, kad tarnautu =mi Kunigifz-ki-ureda.</i>	2 Moz 28,3
<i>tarnautu =mi</i>	<i>Ó tie ira rubey kuros anisjen padarys, Kruties-blecha, ir Efod, ir jupa piłna akielu, kiepure, ir jofta: padarys tada broluy tawo Aaronuy fzwetus rubus, ir funamus jo, kad tarnautu =mi Kunigifzki-ureda.</i>	2 Moz 28,4
<i>tarnautu =mi</i>	<i>Ir apwiłksi jomis broli tawo Aarona, ir funus teypag jo: ir patepsi jos, ir rakas ju prypildysi, ir pafzweſi jos, kad tarnautu =mi Kuni- gifzki-ureda.</i>	2 Moz 28,41
<i>kad =mi tarnautu</i>	<i>Ó Tas ira dayktas kuri padarysi jemus, kad pafzweſtumey jos, kad =mi tarnautu Kuni- gifzki-ureda: Imk wienu werfzy, jaunaghi jaucio, ir dwejeta tobułu awinu.</i>	2 Moz 29,1
<i>tarnautu =mi</i>	<i>Ó pafzweſiu Nometa fueygos, ir Altoru: Aarona teypag ir funus jo pafzweſiu, kad tarnautu =mi Kunigifzki-ureda.</i>	2 Moz 29,44
<i>taris =mi</i>	<i>Tare tada Mayżefzus Diewop, Sztey, kad ateysiu waykump Izraelaus, ir tarysiu jems, Diewas tewu jusu, nusiunte mane jufump: ó anosjen taris =mi, kas ira do wardas jo? ka tarysiu jump?</i>	2 Moz 3,13
<i>pasirode =mi</i>	<i>Eyk, ir furynk Wirausius Izraelaus, ir kalbek jump, WIESZPATS Diewas tewu jufu pasirode =mi, Diewas Abrahoma, Izaoka, ir Jokuba, tarańt: Atakiau jus wierney: ir tey ka padare jumus Egypte.</i>	2 Moz 3,16
<i>tarnautu =mi</i>	<i>Patepsi teypag Aarona ir funus jo: ir pafzweſi jos, kad tarnautu =mi Kunigifzki-ureda.</i>	2 Moz 30,30
<i>Aleyku =mi tey bus</i>	<i>Ir kalbesi waykump Izraelaus, tarańt: Aleyku =mi tey bus fzweto patepima giminefa jufu.</i>	2 Moz 30,31
<i>da=mi=lajfk</i>	<i>Ir dabar, da=mi=lajfk, kad użsidegtu ruftibe mano prieſz jas, ir prarytu jos: ó padarysiu tawe dydzia gimine.</i>	2 Moz 32,10
<i>tedoda =mi</i>	<i>Tarau tada jems, Kas tury aukfa tenutraukia ghi, ir tedoda =mi: ó afzjen imeciau ghi ugniń, ó tas telas ifzejo.</i>	2 Moz 32,24
<i>nefakey =mi</i>	<i>Ir tare Mayżefzus WIESZPATIESP, Sztey, kalbi maneſp, Weſk tas žmones, bet nefakey =mi, ka siusi fu manim: norisjen tarey, Pażyftu tawe wardu, ir teypag, Radey małone akife mano.</i>	2 Moz 33,12
<i>Pa=mi=rodyk</i>	<i>Tare tada ansjen: Pa=mi=rodyk dabar ſzłowe tawo.</i>	2 Moz 33,18
<i>netykies =mi</i>	<i>ATfakie tada Mayżefzus, ir tare, Bet ſztey, netykies =mi, ney bałfa mano klausis, kalbes nes, WIESZPATS nepasirode tau.</i>	2 Moz 4,1
<i>tarnautu =mi</i>	<i>Ó tarau taweſp, Ifzłajfk funu mano, kad tarnautu =mi, bet wegiey jo iszłajft: ſztey uż- mufzu funu tawo, pirmgimdi tawo.</i>	2 Moz 4,23
<i>esi =mi</i>	<i>Eme tada Zippora akmenies peyli ir apipjauſte nopipjauſtyma funaus sawo, ir mete ghi prieſz kojias jo: ir tare, użtiefa esi =mi kraujotu ſwotu.</i>	2 Moz 4,25
<i>tarnautu =mi</i>	<i>Ir apwiłksi Aarona fzweteys rubeys: ir patepsi ghi, ir pafzweſi ghi, kad tarnautu =mi Kunigifzki-ureda.</i>	2 Moz 40,13
<i>tarnautu =mi</i>	<i>Ir patepsi jos, pagal to kaypo patepey tewa ju, kad tarnautu =mi anisjen Kunigifzki-ure- da: ir ſtoſis jog patepimas ju bus jemus amżynu Kunigifzkiu-uredu giminefa ju.</i>	2 Moz 40,15
<i>apiwaykſzczotu</i>	<i>Ó Potam nuejo Mayżefzus ir Aaron, ir tare Faraonop: Teypo</i>	2 Moz

=mi	<i>kałba WIESZPATS Diawas Izraelaus: Ifzłayfk žmones mano, kad apiwaykfczozotu =mi fwete giroy.</i>	5,1
<i>szłużytu =mi</i>	<i>Ir kałbesi jop, WIESZPATS, Diawas Żydu nusiunte mane tawefp, kałbańt, Ifzłayfk žmones mano, kad szłużytu =mi giroy: bet sztey nepakłaufey manes ikfzoley.</i>	2 Moz 7,16
<i>kad =mi tarnautu</i>	<i>[1] POTam tare WIESZPATS Mayżefzaufp, Ieyk Faraonop, ir kałbek jop: Teypo kałba WIESZPATS, Ifzłayfk žmones mano, kad =mi tarnautu.</i>	2 Moz 8,1
<i>kad =mi tarnautu</i>	<i>POTam tare WIESZPATS Mayże- fzaufp, Ieyk Faraonop: ir kałbek jop, Teypo kałba WIESZPATS Diawas Żydu, Ifzłayfk žmones mano, kad =mi tarnautu.</i>	2 Moz 9,1
<i>kad =mi tarnautu</i>	<i>Tare tada WIESZPATS Mayże- fzaufp, Kiałkis rytoy akfti, ir fustok po weydu Faraona, ir kałbek jop: Teypo kałba WIESZPATS Diawas Żydu, Ifzłayfk žmones mano, kad =mi tarnautu.</i>	2 Moz 9,13
<i>buwo =mi</i>	<i>Sufpautas efmi pro tawe, brołau mano Jonathane, buwey =mi labey miełu: meyle tawo buwo =mi ftebuklingiafne nekayp meyle moteru.</i>	2 Sam 1,26
<i>buwey =mi</i>	<i>Sufpautas efmi pro tawe, brołau mano Jonathane, buwey =mi labey miełu: meyle tawo buwo =mi ftebuklingiafne nekayp meyle moteru.</i>	2 Sam 1,26
<i>Sakik =mi</i>	<i>Priegtam tare jop Dowidas, Kas ira do dayktas? Sakik =mi tey meldziu, ó ansjen tare, Jog žmones pabego ifz kowes, ir jog teypag daugiel połe, ir pamire ifz žmoniu jog Saul teypag, ir funus jo Jonathan numire.</i>	2 Sam 1,4
<i>tare =mi</i>	<i>Ó ansjen tare =mi, Kasjen efi? afzjen wel tarau jop, Amalekita efmi.</i>	2 Sam 1,8
<i>bus =mi stypreys</i>	<i>Ir tare: Jeygu Syrioney bus =mi stypreys, tada ateysi ifzłofot mane: jeygu wel waykey Ammona bus tau stypreys, tada afzjen ateysiu ifzłofot tawe.</i>	2 Sam 10,11
<i>bus =mi małonu</i>	<i>Ó ansjen tare, Kad dar gijo waykas pasnikawau, ir werkiau: kałbejau nes, Kas žyno, gal but jog bus =mi małonu WIESZPATS, kad atliktu waykas giwu.</i>	2 Sam 12,22
<i>kury =mi padarey</i>	<i>Tare tada ana jam, Nera prieżafciu kad ifzwarzumey mane, tas nes piktas dayktas dydefniu butu už kitaghi kury =mi padarey: bet ansjen nenorejo klausit jos.</i>	2 Sam 13,16
<i>nepafakisi gu =mi to</i>	<i>Kurfey tare jam, Kodel esi teyp liefu, nog ryto-meta iki ryto-metuy, Karalaus funau, nepafakisi gu =mi to: Tare tada jam Amnon, Milu Thamarą seferi brolies mano Abfaloma.</i>	2 Sam 13,4
<i>pagatawitu =mi</i>	<i>Atsigule tada Amnon, ir pasidare ligotu: ó kad atajo Karalus dabotis jo, tare Karalaufp Amnon, Tot'eyt meldziu sefo mano Thamar, kad pagatawitu =mi du ragayfzeliu po akimis mano, ó walgicia ifz ramos jos.</i>	2 Sam 13,6
<i>ifakie =mi tey</i>	<i>Ó Karalus tare, Iragu Joabo raka fu tawim wifame tame: ó ana moterizfkie atfakie, ir tare, Teypo tykrey kaypo gija dufza tawo Wiefzpatie mano Karalau, jeygu kas galetu pralekt defzynen, ir labey kayren rakon, nog to wifa ka kałbejo Wiefzpatie mano Karalus, tarnas nes tawo Joab ifakie =mi tey, ir ansjen idejo wifus tos žodzius nafrofna tarnaytes tawo.</i>	2 Sam 14,19
<i>gierey =mi buwo</i>	<i>Ó Abfalom tare Joabob, Sztey, nusiunciau tawefp, kałbańt, Ateyk fza, kad nusiunciau tawe Karalaufp, kad kałbetumey, Kodel atejau ifz Gefur: gierey =mi buwo kad dar ten bucia: dabargi tada teregiu weyda Karalaus, Jeygu dar ira koki kałte manimpi, tada teuzmufza mane.</i>	2 Sam 14,32
<i>Pa=mi=dek</i>	<i>Ir tare Karalaufp ana moterizfkie ifz Thekoos, kad połe žiameń and weyda sawo ir pasilekie: tare tada, Pa=mi=dek Karalau.</i>	2 Sam 14,4

<i>dos =mi ja regiet</i>	<i>Tare tada Karalus Zadokop, Pergabek Skrynia Diwo mieftań: jeygu rasiu małone akife WIESZPATIES, tada fugrażys mane, ir dos =mi ja regiet, ir giwenima sawo.</i>	2 Sam 15,25
<i>tepadaro =mi</i>	<i>Bet jeygu teypo tarys, nemegftu tawimi: sztey cia efmi, tepadaro =mi pagal to kaypo ira giar akife jo.</i>	2 Sam 15,26
<i>pafakitu =mi</i>	<i>Sztey afzjen pałukiesiu ligiofe laukofo giros, net ateys żodys ape jus, kurfey pafakitu =mi.</i>	2 Sam 15,28
<i>busi =mi</i>	<i>Ir tare jam Dowidas, Jeygu eysi fu manim tada busi =mi funkumu.</i>	2 Sam 15,33
<i>teypo =mi tada funiekinsi</i>	<i>Bet jeygu fugryfzy mieftań, ir tarysi Abfalomop, Tarnas tawo, Karalaus busiu: buwau tiefa pirmto tarnu tewa tawo, bet dabar busiu tarnu tawo: teypo =mi tada funiekinsi roda Achitofelo.</i>	2 Sam 15,34
<i>uźmokies =mi</i>	<i>Gal but jog źwiłkteres WIESZPATS and warga mano, ir uźmokies =mi WIESZPATS gieru uź prakieykima jo, fzoj dienoy.</i>	2 Sam 16,12
<i>atados =mi</i>	<i>Tare tada Karalus, Kame tada ira funus Wiefzpaties tawo? ó Ziba tare Karalaufp, Sztey, atliekt Jeruzaley, tare nes, Szadien atados =mi namey Izraelaus Karalifte tewa mano.</i>	2 Sam 16,3
<i>kadagi =mi tey pryguli</i>	<i>Tare tada Joab anam źmoguy, kurfey pafakie tey jamuy, Sztey dabar, regieyey tey, kodelgi tada neprymufzey jo ten źiameń? kadagi =mi tey pryguli dot defzynti sidabryniku ir wienu jofta.</i>	2 Sam 18,11
<i>Łagwey =mi apfiejkit</i>	<i>Ir pryfakie Karalus Joabuy, ir Abifajuy, ir Ithajuy, kałbańt, Łagwey =mi apfiejkit fu jaunikayciu, fu Abfalomu: ir girdejo tey wifos żmones, kad pryfakie Karalus wisiemus Wiraufiemus ape daykta Abfalomo.</i>	2 Sam 18,5
<i>Tepadaro =mi Diewas</i>	<i>Amafofp wel taryfit, Negu efi kaułu mano, ir kunu mano? Tepadaro =mi Diewas teypo, ir teypo teprydeda, jeygu nebufi Hetmonu po weydu mano, per wifas dienas, wietoy Joabo.</i>	2 Sam 19,13
<i>nepryfkaytyk =mi</i>	<i>Ir tare Karalaufp, Wiefzpatie mano, nepryfkaytyk =mi perźegimop, ir neminek to ka padare tarnas tawo nelabiey, anoy dienoy kad ifzejo Wiefzpaties mano Karalus ifz Jeruzales, kad imtu tey fau Karalus fzyrdiń.</i>	2 Sam 19,19
<i>butumite =mi fzdien Szetonu</i>	<i>Bet Dowidas tare, Ka turu weykt fu jumis funey Zerujos, kad butumite =mi fzdien Szetonu? turetu but fzdien kas uźmufztas Izraeliy? Neźynaugu to jog tapau fzdien Karalumi and Izraelaus.</i>	2 Sam 19,22
<i>Kodel =mi meldziu</i>	<i>Pereys tykt truputi tarnas tawo fu Karalumi per Jordana: Kodel =mi meldziu turetu daryt Karalus toki atpetawima.</i>	2 Sam 19,36
<i>Suwadynk =mi</i>	<i>Priegtam tare Karalus Amafofp, Suwadynk =mi wirus Judos, ties trecia diena, ir patsjen cia fuftok anomet.</i>	2 Sam 20,4
<i>buwo =mi ramciu</i>	<i>Ifztyko mane dienoy priepola mano, bet WIESZPATS buwo =mi ramciu.</i>	2 Sam 22,19
<i>WIESZPATS =mi ira</i>	<i>Tare tada: a WIESZPATS =mi ira ołe mano, ir pilis mano, ir ifzgiabtojas mano.</i>	2 Sam 22,2
<i>uźmokiejo =mi</i>	<i>WIESZPATS uźmokiejo =mi pagal teyfibes mano, atadawe =mi pagal czyftybes raku mano</i>	2 Sam 22,21
<i>atadawe =mi</i>	<i>WIESZPATS uźmokiejo =mi pagal teyfibes mano, atadawe =mi pagal czyftybes raku mano</i>	2 Sam 22,21
<i>Atadawe =mi</i>	<i>Atadawe =mi tada WIESZPATS pagal teyfibes mano, pagal czyftybes mano; po akimis sawo.</i>	2 Sam 22,25
<i>Dawey =mi</i>	<i>Dawey =mi teypag fkiada iźganima tawo, ir nuźeminimu tawo padydyney mane.</i>	2 Sam 22,36
<i>darey kad =mi kłoniotus</i>	<i>Tujen nes apjofini mane galibe kowefp, tujen darey kad =mi kłoniotus tie kurie pafikiele priez manes</i>	2 Sam 22,40
<i>dawey =mi kakta</i>	<i>Ir tujen dawey =mi kakta neprietelu mano, nopikietēju mano, ó funiekinau jos.</i>	2 Sam 22,41

<i>tarnawo =mi</i>	<i>Tu teypag izgialbejey mane ifz barniu zmoniu mano, uzlaykiey mane kad bucia galwa Pahoniams, zmones kuru nepazynau tarnawo =mi.</i>	2 Sam 22,44
<i>pafidawe =mi</i>	<i>Prafzalniecicy pafidawe =mi weydamaynifzkey: Teyp weykie kaypo izgirdo aufis ju ape mane, klauzadeys mi buwo.</i>	2 Sam 22,45
<i>klauzadeys =mi buwo</i>	<i>Prafzalniecicy pafidawe =mi weydamaynifzkey: Teyp weykie kaypo izgirdo aufis ju ape mane, klauzadeys mi buwo.</i>	2 Sam 22,45
<i>doda =mi tobulu pamfta</i>	<i>Diewas kurfey doda =mi tobulu pamfta, ir meta po manim gimines.</i>	2 Sam 22,48
<i>Kas =mi dos</i>	<i>O Dowiduy uzfinorejo, ir tare: Kas =mi dos wadenio giart ifz fzulnies Bethlehem, kurfey ira bromoy.</i>	2 Sam 23,15
<i>Bayfu =mi ira</i>	<i>Tare tada Dowidas Gadop: Bayfu =mi ira labey, tepolame meldziu rakoń WIESZPATIES, mielafzyrdysciu nes jo ira daugiel, bet tenepolu rakoń zmoniu.</i>	2 Sam 24,14
<i>Dok =mi</i>	<i>Nusiunte teypag Dowidas siuntynius Ifbofethop, funaufp Saulies, kalbañt: Dok =mi motery mano Michal, kura paweczawojau sau c fzymtu nopipjauftymu Filiftynu.</i>	2 Sam 3,14
<i>tepadaro =mi</i>	<i>Potam atajo wifos zmones kad walgitu Dowidas dona, kad dar buwo diena: bet pryfkie Dowidas, kalbañt, Teypo tepadaro =mi Diewas, ir teypo teprydeda, jeygu ragausiu pirm nusileydyma faules donos arba ko kito,</i>	2 Sam 3,35
<i>pafakie =mi</i>	<i>Jeygu ta kurfey pafakie =mi kalbañt; Sztey, numire Saul, noris buwo akife sawo kaypo tas kurfey atnesze giara naujena, pagawau teciaus ir uzmuzau Ziklage: norisjen tykiejos jog dosiu jam siuntinio alga.</i>	2 Sam 4,10
<i>bus =mi funumi</i>	<i>Afzjen busiu jam Tewu, o ansjen bus =mi funumi: h Kurfey kad perzags, tada korosiu ghi rykfzte zmoniu, ir koronemis rykfzczu zmoniu.</i>	2 Sam 7,14
<i>budawofi =mi namus</i>	<i>Eyk, ir kalbek tarnop mano, Dowidop, Teypo kalba WIESZPATS, Tugujen budawofi =mi namus and giwenima mano?</i>	2 Sam 7,5
<i>nepabudawojot =mi</i>	<i>Wifur kame waykfzczojau fu wifeyz waykeys Izraelaus, kalbejaugu koki zody fu katro ifz giminiu Izraelaus, kuramuy liepiau ganit zmones mano Izraelaus, kalbañt: Kodel nepabudawojot =mi Cedro namu?</i>	2 Sam 7,7
<i>teypo =mi nes ira pryfakita</i>	<i>Togdel walgist tey szwetoy wietoy, kadagi ira tey tau pafkirta dalis, ir pafkirta dalis sunu tawo ifz ugnies-afieru WIESZPATIES: d teypo =mi nes ira pryfakita.</i>	3 Moz 10,13
<i>prysidawe =mi</i>	<i>Kalbejo tada Aaron Mayzefzausp, Sztey, afierawojo szadien grieko-afiera ju, ir degama-afiera ju, po weydu WIESZPATIES, ir toki dayktey prysidawe =mi: o kad bucia walgies szadien grieko-afiera, butu gu tey buwus giar po akimis WIESZPATIES?</i>	3 Moz 10,19
<i>Regis =mi</i>	<i>Tada tas, kuro ira anie namey, ateyz, ir pafakis Kuniguy, tarañt, Regis =mi kaypo butu raupey namose:</i>	3 Moz 14,35
<i>busit =mi czyfteys</i>	<i>Ir busit =mi czyfteys, afzjen nes WIESZPATS efmi czyftu: ir atfkirau jus nog giminiu, kad butumite mano.</i>	3 Moz 20,26
<i>kurof =mi</i>	<i>Kalbek Aaronop, ir funump jo, kad atsifkirtu nog szwetu dayktu wayku Izraelaus, kurof =mi szwecia, kad neizbiauryntu Warda Szwetybes mano: Afzjen efmi WIESZPATS.</i>	3 Moz 22,2
<i>ira =mi tarneys</i>	<i>Waykey nes Izraelaus ira =mi tarneys, tarneys mano ira, kuros ifzwedziau ifz ziames Egypto: Afzjen efmi WIESZPATS Diewas jufu.</i>	3 Moz 25,55
<i>busit =mi zmonemis</i>	<i>Ir waykfzczosiu widuryje jufu, ir busiu jumus Diewu: o jusjen busit =mi zmonemis.</i>	3 Moz 26,12
<i>nebusit =mi</i>	<i>Jeygu dar teys daykteys nebusit =mi pamokiteys, bet waykfzczosit</i>	3 Moz

<i>pamokiteys</i>	<i>fu manim priefz-tarniftey.</i>	26,23
<i>teypo =mi nes ira pryfakita</i>	<i>Atlieksit tada pas duris Nometa fueygos dienoy ir naktiy per septynias dienas ir fergiesit fargibos WIESZPATIES, kad nepamirtumite: teypo mi nes ira pryfakita.</i>	3 Moz 8,35
<i>pakoley =mi netykies</i>	<i>Ir tare WIESZPATS Mayżefzauſp: Pakoley judyns mane tos žmones? ir pakoley =mi netykies per wifus žiaklus, kuros darau widuryje ju?</i>	4 Moz 11,11
<i>perfunkios =mi nes ira</i>	<i>Afzjen pats negalu kilot wifu tu žmoniu: perfunkios =mi nes ira.</i>	4 Moz 11,14
<i>jeygu =mi teypo darey</i>	<i>Ir jeygu =mi teypo darey užmuſzk gierau, mane, jeygu radau małone akife tawo: ir tene- weydzdiu and priepola mano.</i>	4 Moz 11,15
<i>Surynk =mi</i>	<i>Ir tare WIESZPATS Mayżefzauſp: Surynk =mi septynias-defzymtis wiru ifz Wirusiu Izraelaus, kuros žyney jog ira Wirusieys žmoniu, ir Urednikeys ju: ir atwesi jos priefz Nometa fueygos: ir fuſtos ten pas tawe.</i>	4 Moz 11,16
<i>kuras =mi atados</i>	<i>Turesi tey ifz fzwetybes fzwetybiu, ifz ugnies: wifas ju afieras, fu wifokia ju wałgoma- afiera, ir fu wifokia ju grieko-afiera, ir fu wifokia ju kaltes-afiera, kuras =mi atados: bus tey tau ir funamus tawo fzwetybe fzwetybiu.</i>	4 Moz 18,9
<i>netykiejot =mi</i>	<i>Togdel tare WIESZPATS Mayżefzauſp, ir Aaronop, g Delto jog netykiejot =mi, kad pafzweſtumite mane po akimis wayku Izraelaus: togdel neiwesit to Surynkima anoń žiameń kura dawiau jemus.</i>	4 Moz 20,12
<i>pra=mi=kiayk</i>	<i>Sztey, ifzejo žmones ifz Egypta, ir apidėgie weyda žiames ateyk dabar, pra=mi=kiayk jos, gal but jog galesiu priefz jos karot, aba jos ifzwaryt.</i>	4 Moz 22,11
<i>pra=mi=kiayk</i>	<i>Łabey nes dydziey apdowanosiu tawe, ir wis tey ka kałbesi manefp, padarysiu: ateyk tada meldziu, pra=mi=kiayk tas žmones.</i>	4 Moz 22,17
<i>Noris =mi dotu</i>	<i>Atfakie tada Bileam, ir tare tarnump Balako, Noris =mi dotu b Balak namus sawo piłnus sidabro ir aukfa, negałecia teciaus peržegt ifakima WIESZPATIES Diewa mano, daryt maža aba dydy daykta.</i>	4 Moz 22,18
<i>nes jog =mi stowejey priefz</i>	<i>Tare tada Bileam Anjelop WIESZPATIES, Sugriefzyjau, nežynojau nes jog =mi stowejey priefz and to kiala: ó dabar, ira pikł akife atwo, fugryfszu.</i>	4 Moz 22,34
<i>pra=mi=kiayk</i>	<i>Ó dabar, ateyk meldziu, pra=mi=kiayk tas žmones, galintingiafnemis nes ira už mane, gal but jog pamufzu jas, aba ifzwaryfiu jas ifz žiames: žynau nes, kamuy ſzławini, bus pafzławintu, ó ka kiayki, bus prakiaykту.</i>	4 Moz 22,6
<i>pry=mi=redik</i>	<i>TAre tada Bileam Balakop, pa=mi=budawok cia septynis altoraus: ir pry=mi=redik cia septynis werfzus, ir septynis awinus.</i>	4 Moz 23,1
<i>pa=mi=budawok</i>	<i>TAre tada Bileam Balakop, pa=mi=budawok cia septynis altoraus: ir prymiredik cia septynis werfzus, ir septynis awinus.</i>	4 Moz 23,1
<i>Ka =mi padarey</i>	<i>Tare tada Balak Bileamop, Ka =mi padarey! emiau tawe kad kieyktumey neprietelus mano, bet ſztey, ſzławiney jemus nelaujamey.</i>	4 Moz 23,11
<i>pra=mi=kiayk</i>	<i>Tare tada jop Balak, Eykſz meldziu fu manim kitoń wietoń, ifz kur regiesi ghi, neregiesi nieko liſz jo gała, bet neregiesi paties wisifzkey, ir pra=mi=kiayk ghi ifz ten.</i>	4 Moz 23,13
<i>kad=mi</i>	<i>Priegtam kalbejo Balak Bileamop, Eykſz meldziu, imfiu tawe kitoń wietoń: galbut joy tey bus giar akife ano Diewa, kad=mi, prakieyktumey jos ifz ten.</i>	4 Moz 23,27
<i>pryredik =mi</i>	<i>Ir tare Bileam Balakop, Pabudawok =mi, ia septynis altorus, ir pryredik mi cia septynis werfzus, ir septynis awinus.</i>	4 Moz 23,29
<i>Pabudawok =mi</i>	<i>Ir tare Bileam Balakop, Pabudawok =mi, cia septynis altorus, ir</i>	4 Moz

	<i>pryredik mi cia septynis werfzus, ir septynis awinus.</i>	23,29
<i>ka=mi parodis</i>	<i>Tare tada Bileam Balakop, Atliek pas degama-afiera tawo, ó nueysiu, gal but jog futyks mane WIESZPATS, ó tey ka=mi parodis, pafakisiu tau, užejo tada anjfen and kałno.</i>	4 Moz 23,3
<i>prakiayk =mi</i>	<i>Pakiele tada ansjen kałba sawo, ir tare: Ifz Syrios liepe mane atweft Balak Karalus Moa- bitu, ifz kałna ties užtekieima, kałbañt, Eykřz prakiayk mi Jokuba, ir eykřz kolok Izraeli.</i>	4 Moz 23,7
<i>Noris =mi dotu</i>	<i>Noris =mi dotu Balak namus sawo piłnus sidabro ir aukřa, tada negalu peržegt ifakima WIESZPATIES, darydamas giar aba pikt ifz mano paties řzyrdies: ka WIESZPATS kałbes, kałbesiu tey.</i>	4 Moz 24,13
<i>afierawotumite =mi</i>	<i>Pryfakik waykamus Izraelaus, ir kałbek jump, Afieros mano, pena mano and ugnies- afieru mano, mieło kwapa mano, saugosite, kad afierawotumite =mi, iftatytu metu sawo.</i>	4 Moz 28,2
<i>imsi =mi Levitus</i>	<i>Ir imsi =mi Levitus, (afzjen efmi WIESZPATS) wietoy wifokio pirmgimdzio, terp wayku Izraelaus, ir galwijus Levitu wietoy wifokio pirm-gimdzio, terp galwiju wayku Izraelaus.</i>	4 Moz 3,41
<i>doti =mi ira</i>	<i>Doti nes ira, doti =mi ira anisjen ifz widuries wayku Izraelaus: and atweryma wifokios gimdiwes, už pingimdi kiekwieno ifz wayku Izraelaus emiau jos sau.</i>	4 Moz 8,16
<i>Atfakiet =mi</i>	<i>Atfakiet =mi tada, ir taret; Źodys tas ira giaras, kury kałbejey, padaryt.</i>	5 Moz 1,14
<i>dawe =mi</i>	<i>Parafze tada ansjen and anu tobliczu, pagal pirmo rafzta, defzymti anu řodziu, kuros kałbejo jufump WIESZPATS dienoy řurynkima and kałna ifz widuries ugnies: ir dawe =mi jas WIESZPATS.</i>	5 Moz 10,4
<i>pryfakie =mi</i>	<i>Ir atřigryřau, ir nuřegiau nog kałna, ir iřdejau anie tobliczy řkerynioñ, kura padarau: ir ira ten, pagal to kaypo pryfakie =mi WIESZPATS.</i>	5 Moz 10,5
<i>dok =mi</i>	<i>Par=mi=dok pena už pinigus, kad walgicia, ir dok =mi wadenio už pinigus, kad giercia: tepereymi tykt and koju mano.</i>	5 Moz 2,28
<i>Par=mi=dok</i>	<i>Par=mi=dok pena už pinigus, kad walgicia, ir dok =mi wadenio už pinigus, kad giercia: tepereymi tykt and koju mano.</i>	5 Moz 2,28
<i>Kaypo =mi padare</i>	<i>Kaypo mi padare waykey Ezavo, kurie giwena Seire, ir Moabitey, kurie giwena Are: net ateysiu per Jordana anoñ řiameñ, kura dos mumus WIESZPATS Diawas mufu.</i>	5 Moz 2,29
<i>nenory=mi padaryt</i>	<i>Bet jeygu ans řmogus nemegs imt moteries broła sawo, tada nueys, mote broła jo bromoñ Wiraufiump, ir taris, d Brolis wira namo wegia prykialt Izraeliy warda brołuy sawo nenory=mi padaryt kałtes wirow brolies.</i>	5 Moz 25,7
<i>ne megfta =mi</i>	<i>Pawadyns tada ghi Wirausiey mieřta jo, ir kałbes jop: atliekigu priegtam ir kałbi, ne megfta =mi imt ja.</i>	5 Moz 25,8
<i>dawey =mi</i>	<i>Ó dabar, řztey, atneřzau pradzius wayřiaus tos řiames, kura tujen, WIESZPATIE, dawey =mi: nudesi tada jas po weydu WIESZPATIES Diawa tawo, ir pasileksi po weydu WIESZPATIES Diawa tawo.</i>	5 Moz 26,10
<i>pryfakiey =mi</i>	<i>Ir kałbesi po weydu WIESZPATIES Diawa tawo, Emiau řzwetaghi daykta ifz namu, ir dawiau teypag tey Levitey, ir ateywiuy, řiratey, ir nařzley, e pagal wifu pryfakimu tawo, kuros pryfakiey =mi: neperřegiau nieko ifz pryřakimu tawo, ir neuřmirřzau nieko.</i>	5 Moz 26,13
<i>ka=mi pryřakiey</i>	<i>Newalgiau ifz to nieka řieloy mano, ir neemiau ifz to nieka neczyřtop dayktop, ney dawiau ifz to and numireło: klauzadu buwau bařfuy WIESZPATIES Diawa mano, padarau pagal to wifa ka=mi pryřakiey.</i>	5 Moz 26,14
<i>Surynk =mi</i>	<i>Anoy dienoy kad řtowejey po weydu WIESZPATIES Diawa tawo and Horeba, kad tare maneřp WIESZPATS, Surynk =mi tas</i>	5 Moz 4,10

	<i>żmones, ó afzjen liepsiu jems kłausit żodziu mano, kuru mokisis, kad bijotus manes wifofe dienofe kurofe giwes and žiames, ir mokis ju waykus sawo,</i>	
<i>Pryfakie=mi</i>	<i>Pryfakie=mi teypag WIESZPATS anomet, kad pramokicia jufu iftatymu, ir prowu: idand darytumite jos anoy žiamey, kuroń łaydziates kad pafestumite ja.</i>	5 Moz 4,14
<i>kaypo =mi pryfakie</i>	<i>Sztesy, mokiau jus iftatymu ir prowu, kaypo =mi pryfakie WIESZPATS, Diewas mano: kad darytumite jusjen teypag widuryje anos žiames, kur eynate kad pafestumite ja.</i>	5 Moz 4,5
<i>dawe =mi jas</i>	<i>Tos żodzjus kalbejo WIESZPATS wifop furynkimop jufu, and kałna, ifz widuries ugnies, debesies, ir roka, dydziu balfu, ir neprydejo top nieko: ir parafze jos and dwieju akmenio tobliczu, ir dawe =mi jas.</i>	5 Moz 5,22
<i>nupelne =mi</i>	<i>Ir tarytumey szyrdiy tawo: Galibe mano, ir styprybe rakos mano nupelne =mi ta łobi:</i>	5 Moz 8,17
<i>dawe =mi</i>	<i>Ó WIESZPATS dawe mi dwi akmenio tobliczy, g apirafzyti Diewo pirsztu, ó and ju, pagal wifu anu żodziu, kuros kalbejo fu jumis, WIESZPATS and kałna ifz widuries ugnies dienoy furynkima.</i>	5 Moz 9,10
<i>dawe =mi</i>	<i>Stojos tada prieg pabaygey kieturu-defzymtu dienu ir kieturu-defzymtu nakciu, kad dawe =mi WIESZPATS dwi akmenio tobliczy, tobliczy fadaros.</i>	5 Moz 9,10
<i>dot =mi prafzyna</i>	<i>Jeygu radau małone akife Karalaus, ir jeygu gear regis Karaluy, dot =mi prafzyna mano, ir padarit nora mano, tada toteyt Karalus fu Hamanu and cziafties, kura pagatawifiu jemus, ó padaryfiu rytoy, and ifakima Karalaus.</i>	Est 5,8
<i>łeft =mi dota</i>	<i>Atfakie tada Karaliene Efther, ir tare, Jeygu radau małone akife tawo, Karalau, ir jeygu tey gear regis Karaluy, łeft =mi dota giwata mano, pro prafzyna mano, ir gimine mano and prafzyna mano.</i>	Est 7,3
<i>butu =mi</i>	<i>Dabar nes atfigulcia, ir ilfecia: miegocia, ó butu =mi atylfis.</i>	Job 3,13
<i>Atajo =mi</i>	<i>Atajo mi iżgafitis, ir drebeimas, ir iżgadyno daugibe kaułu mano.</i>	Job 4,14
<i>pa=mi=dekit</i>	<i>Užeykit manesp, ir pa=mi=dekit, kad pamufztumime Gibeon: delto jog padare pakaju fu Jozue, ir fu waykeys Izraelaus.</i>	Joz 10,4
<i>dok =mi</i>	<i>Ó dabar, dok =mi ta kałna, ape kury kalbejo WIESZPATS anoy dienoy: patsjen nes tey girdejey anoy dienoy, jog buwo ten Enakim, ir jog buwo dydi stypri mieftey, jeygu buwo WIESZPATS fu manim, kad ifzwarycia jos, pagal to kaypo kalbejo WIESZPATS.</i>	Joz 14,12
<i>dawey =mi</i>	<i>Ó ana tare dok mi pafzłwinima, kadagi dawey =mi faufa žiame, dok =mi teypag wadenio-werfmes: dawe tada aukzftas wadeniowerfmes, ir žemas wadenio-werfmes.</i>	Joz 15,19
<i>dok =mi</i>	<i>Ó ana tare dok mi pafzłwinima, kadagi dawey =mi faufa žiame, dok m=mi i teypag wadenio-werfmes: dawe tada aukzftas wadenio-werfmes, ir žemas wadenio-werfmes.</i>	Joz 15,19
<i>dok =mi</i>	<i>Ó ana tare dok mi pafzłwinima, kadagi dawey =mi faufa žiame, dok =mi teypag wadenio-werfmes: dawe tada aukzftas wadenio-werfmes, ir žemas wadenio-werfmes.</i>	Joz 15,19
<i>pafzławino =mi</i>	<i>Ir kalbejo waykey Jozefo, Jozefop, tarańt: Kodel =mi dawey and teywayniftes wienu tykt burta ir wienu szura, norisjen efmi dydzia gimine? teyp jog patoley pafzławino =mi WIESZPATS.</i>	Joz 17,14
<i>Kodel =mi dawey</i>	<i>Ir kalbejo waykey Jozefo, Jozefop, tarańt: Kodel =mi dawey and teywayniftes wienu tykt burta ir wienu szura, norisjen efmi dydzia gimine? teyp jog patoley pafzławino mi WIESZPATS.</i>	Joz 17,14

<i>pryfekit =mi</i>	<i>Dabargi tada, pryfekit =mi meldziu per WIESZPATY, delto jog padarau and jufu gieradeifte: jog jusjen teypag padarysite gieradeifte, and namu tewa mano, ir dokite =mi žymes-žiakla.</i>	Joz 2,12
<i>dokite mi=mi</i>	<i>Dabargi tada, pryfekit =mi meldziu per WIESZPATY, delto jog padarau and jufu gieradeifte: jog jusjen teypag padarysite gieradeifte, and namu tewa mano, ir dokite =mi žymes-žiakla.</i>	Joz 2,12
<i>pa=mi=fakik</i>	<i>Tare tada Jozue Achanop, sunau mano, dok meldziu WIESZPACIUY, Dieuuy Izraelaus, garbe, ir padaryk po jo ifzpaży- nima: ir pa=mi=fakik meldziu ka padarey, ir nepastepk to nog manes.</i>	Joz 7,19
<i>pa=mi=czedik</i>	<i>Priegtam kalbeju Levitams, kad apficzyfytu, Ir ateytu faugot bromu, fzwefł Subatos-diena: Atmink and manes ir tame, Diewe mano, ir pa=mi=czedik pagal daugibes małones tawo.</i>	Neh 13,22
<i>toli =mi tey ira</i>	<i>Łauktumitegu to net užaugtu anisjen, dotumitefgu del ju užfituret, kad neimtumite wira? Ne, dukteris mano, toli =mi tey ira karciaus, nekayp jumus, bet raka WIESZPATIES ifzejo priefz mane.</i>	Ruth 1,13
<i>Nepulk =mi priefz</i>	<i>Bet Ruth tare, Nepulk =mi priefz, kad aplayfcia tawe, kad fugryfzcia nog pafkuy tawes: kur nes eyfi, afzjen teypag eysiu, ir kur nakwosi, afzjen nakwosiu, žmones tawo, ira žmones mano, ir Diewas tawo, ira Diewas mano.</i>	Ruth 1,16
<i>teypo =mi tepadaro</i>	<i>Kame mirsi, afzjen mirsiu, ir ten bufiu pakafta: teypo =mi tepadaro WIESZPATS, ir teypo teprideda top: jeygu fmertis tykt nepadarys fķiraus terp manes ir terp tawes.</i>	Ruth 1,17
<i>uždawe =mi nes</i>	<i>Bet ana tare jump, Nežadynkite manes, Naomi, žadynkit mane, Mara, uždawe =mi nes Wifogalis dydi kartuma.</i>	Ruth 1,20
<i>padare =mi pikt</i>	<i>Łaydziaus piłna, bet tufzcza fūgražyno mane WIESZPATS: kodel wadyntumite mane, Naomi, ó WIESZPATS ludyja priefz mane, ir padare =mi pikt wifogalis.</i>	Ruth 1,21
<i>Pa=mi=fakita</i>	<i>O Boaz atfakie, ir tare jey, Pa=mi=fakita ira gierey, wis tey ka padarey ofzwey tawo, po fmertiy wira tawo, ir aplaydey tewa tawo, ir motyna tawo, ir žiamę užgimima tawo, ó ateiey žmoniump, kuru pirmto nepažyney.</i>	Ruth 2,11
<i>dawe =mi</i>	<i>Tare teypag: Tas fzeftas mieras miežu dawe =mi: tare nes manefp, N'eyk tufzczomis ofzwefp tawo.</i>	Ruth 3,17
<i>ka=mi kalbefi</i>	<i>Ó ana tare josp: Wis tey ka=mi kalbefi, padaryfiu.</i>	Ruth 3,5
<i>pa=mi=fakik</i>	<i>Ir tarau, Apireyfkisiu tey po ausimi tawo, kalbañt, Pirk ghi po akimis giwetoju, ir po akimis Wirusiu žmoniu mano, jeygu ghi wadosi, tada wadok, ó jeygu newadosi jo, pa=mi=fakik tey kad žynocia, nera nes nieko priefz tawe, kursy wadotu ghi, ir mane pafkuy tawes: tare tada ansjen, Afzjen wadosi ghi.</i>	Ruth 4,4
<i>Dok =mi pafzlwinima</i>	<i>Ó ana tare jop: Dok =mi pafzlwinima, kadagi dawey =mi faufa žiamę dok =mi teypag wadenio-werfmes: dawe tada jey Kaleb aukfztas werfmes, ir žemas werfmes.</i>	Sudz 1,15
<i>dawey =mi</i>	<i>Ó ana tare jop: Dok =mi pafzlwinima, kadagi dawey =mi faufa žiamę dok =mi teypag wadenio-werfmes: dawe tada jey Kaleb aukfztas werfmes, ir žemas werfmes.</i>	Sudz 1,15
<i>dok =mi</i>	<i>Ó ana tare jop: Dok =mi pafzlwinima, kadagi dawey =mi faufa žiamę dok =mi teypag wadenio-werfmes: dawe tada jey Kaleb aukfztas werfmes, ir žemas werfmes.</i>	Sudz 1,15
<i>teypo =mi užmokiejo</i>	<i>Tare tada Adoni-Bezef, Septynios-defzymtis Karalu, fu nukirfsteys dydzieys pirfzteys raku sawo, ir koju sawo, buwo rekacieys po ftału mano trupucius, pagal to kaypo darau, teypo =mi užmokiejo Diewas: ir adgabeno ghi Jeruzaleñ, ir numire ten.</i>	Sudz 1,7

<i>at=mi=dok</i>	<i>Ó Karalus waykus Ammona tare fiuntyniump Jeftaho, Delto jog Izrael eme žiame mano kad ifzejo ifz Egypta, nog Arnon iki Jabbokuy, ir iki Jordanuy: at=mi=dok tada dabar ja pakajuy.</i>	Sudz 11,13
<i>piktey =mi darey</i>	<i>Nefugriestyjau teypag patsjen priefz tawe, bet tujen piktey =mi darey, jog karoghi priefz mane: WIESZPATS, kurfey ira Sudzia, tefudyja ųzadien terp wayku Izraelaus, ir terp wayku Ammona.</i>	Sudz 11,27
<i>padaryk =mi</i>	<i>Ó ana tare jop, Tewe mano, atwereygu nafrus tawo WIESZPATIESP, padaryk =mi, kaypo ifzejo ifz nafru tawo: kadagi dawe tau WIESZPATS tobula pamųta ifz neprietelu tawo, and wayku Ammona.</i>	Sudz 11,36
<i>pados =mi</i>	<i>Tare tada Jeftah Wirauųiump Gileado, Jeygu pergabenate kad karocia priefz waykus Ammona, ó WIESZPATS pados =mi jos po weydu mano, buųiugu tada gaųwa juųu?</i>	Sudz 11,9
<i>paųiųode =mi</i>	<i>Paųiųkubino tada ana ųmونا, ir nutekiejo, paųakie tey wiruy ųawo: ir tare jop, ųztey anųųmogus paųiųode =mi, kurfey atajo manęų anoy dienoy.</i>	Sudz 13,10
<i>nepaųakie =mi warda</i>	<i>Iejo tada ana moterifųkie, ir kaųbejo wiruy ųawo, tarańt, Atajo manęų wiras Diewo, kuro weydas buwo kaypo weydas Anjeųo Diewa, ųabey bayfus: ó neklaufiaus jo, ifz kur buwo, ir anųjen nepaųakie =mi warda ųawo.</i>	Sudz 13,6
<i>tare =mi</i>	<i>Bet tare =mi, ųztey, buųi nieųzczia, ir pagimdyųi funu: negiark tada dabar wino, ney ųtypro girkla, ir newaųyųk nieko neczyųto, tas nes bernelis bus Nazirieciu Diewo, nog ųywata motynos, iki dieney ųmerties ųawo.</i>	Sudz 13,7
<i>jeygu =mi ja iųguldyųite</i>	<i>Ó Simųon tare jemus, doųiu dabar atmint jumus paųaka, jeygu =mi ja iųguldyųite gierey toųe ųeptynioųe ųwodzbos dienofe ir ifzrafit, tada doųiu jumus kiaturas-deųzymtis pųo nu drobes-rubu, ir tris-deųzymtis atmainomu rubu.</i>	Sudz 14,12
<i>dofite =mi</i>	<i>Ó jeygu negaųeųite =mi jos apireyųųkit, tada patisjen doųite =mi tris-deųzymtis pųonu drobes-rubu, ir tris-deųzymtis atmaynomu rubu: ó anisjen tare jam dok atmint paųaka tawo, ir tegirdim ja.</i>	Sudz 14,13
<i>negaųeųite =mi jos apireyųųki</i>	<i>Ó jeygu negaųeųite =mi jos apireyųųkit, tada patisjen doųite =mi tris-deųzymtis pųonu drobes-rubu, ir tris-deųzymtis atmaynomu rubu: ó anisjen tare jam dok atmint paųaka tawo, ir tegirdim ja.</i>	Sudz 14,13
<i>nopireyųųkey =mi jos</i>	<i>Ó mote Simųona werkie po jo ir tare, nopikięti tykt manęų, ir nemili manęų, dawey atmint paųaka waykamus ųmoniu mano, ó nopireyųųkey =mi jos: ó anųjentare jey, ųztey, nepaųakiau jos tewuy mano ir motyney mano, ó paųakicia ja tau?</i>	Sudz 14,16
<i>imkite =mi ja</i>	<i>Nuejo tada aukųųtyń ir paųakie tey tewuy ųawo ir motyney ųawo, ir tare: Regieju moterifųkie Thimnathoy, ifz dukteru Filifųtynu: dabargi tada imkite =mi ja uų moteri.</i>	Sudz 14,2
<i>megųta =mi nes akife mano</i>	<i>Bet tewas jo tare jam, ir motyna jo neragu moterifųkies terp dukteru brolu tawo, ir terp wiųu ųmoniu mano, jog eyni, imt moteri ifz Filifųtynu, tu nopipjaustelu? ó Simųon tare tewop ųawo, Imk mi ja, megųta =mi nes akife mano.</i>	Sudz 14,3
<i>Imk =mi ja</i>	<i>Bet tewas jo tare jam, ir motyna jo neragu moterifųkies terp dukteru brolu tawo, ir terp wiųu ųmoniu mano, jog eyni, imt moteri ifz Filifųtynu, tu nopipjaustelu? ó Simųon tare tewop ųawo, Imk =mi ja, megųta mi nes akife mano.</i>	Sudz 14,3
<i>Pry=mi=ųiekit</i>	<i>Ó anisjen tare jam, Atajom furyųųt tawe, kad iųdotumime tawe rakoń Filifųtynu: tare tada jems Simųon, Pry=mi=ųiekit, jog neuųpulųit and manęų.</i>	Sudz 15,12
<i>pa=mi=ųakik</i>	<i>Tare tada Delila Simųonosp; ųztey, apjokiey mane, ir meųa kaųbejey manęųp: pa=mi=ųakik dabar meldziu, ko gaųetumey but furyųųtas.</i>	Sudz 16,10
<i>pa=mi=ųakik</i>	<i>Ó Delila tare Simųonop; Ikųzoųey apjokiey mane, ir meųa kaųbejey</i>	Sudz

	<i>manefp, pa=mi=fakik dabar meldziu, ko galetumey but fugryfztas: ó ansjen tare josp, Jeygu prypintumey septyneta kafu galwos mano rieftuwop-audiejaus.</i>	16,13
<i>nepafakiey =mi</i>	<i>Tare tada ana jop, Kaypo gali kalbet; Milu tawe, ó sztyrdys tawo n' est fu manim? Jau apjokiey mane tris-kartus, ir nepafakiey =mi, kame ire dyde galibe tawo.</i>	Sudz 16,15
<i>pa=mi=fakie</i>	<i>Ó kad ifzwido Delila, jog pafakie jey wifa sztyrdis sawo, tada nusiunte, ir pawadyno Kunigaykyszczu Filistynu, kalbańt, Ateykit fzakart, pa=mi=fakie nes wifa sztyrdis sawo: ó Kunigaykyszczey Filistynu atajo josp, ir atnefze anos pinigus rakoy sawo.</i>	Sudz 16,18
<i>Pa=mi=fakik</i>	<i>Tare tada Delila Simfonop, Pa=mi=fakik meldziu, kame ira dyde galibe tawo, ir ko galetumey but furyfztas, kad kakintu tawe.</i>	Sudz 16,6
<i>buk =mi tewu</i>	<i>Tare tada jam Micha Atliek manimpi, ir buk =mi tewu, ir Kunigu, ó dosiu tau kas metey defzymti sidabriniku, ir reda rubu, ir ifzlaykima tawo: teypo nuejo Levita fu jo.</i>	Sudz 17,10
<i>darys =mi</i>	<i>Tare tada Micha, Dabarjen zynau, jog darys =mi WIESZPATS giarey: delto jog turu ta Levita uz Kuniga.</i>	Sudz 17,13
<i>padare, =mi Micha</i>	<i>Ó ansjen tare jump, Teypo ir teypo padare, =mi Micha: ir pafamde mane, ir efmi jamuy Kunigu.</i>	Sudz 18,4
<i>Dok =mi</i>	<i>Potam tare ansjen josp, Dok =mi meldziu giart truputi wadenio, trokfztu nes: atadegie tada ana pienoflefzka, ir dawe jam giart, ir prydegie ghi.</i>	Sudz 3,19
<i>doda =mi</i>	<i>Tomet padare kad wieszpatautu atlikies and fzlowntingu terp zmoniu: WIESZPATS doda =mi wieszpataut and galintingu.</i>	Sudz 5,13
<i>padaryk =mi ziaķla</i>	<i>Ó ansjen tare jop, Jeygu debar radau maľone akife tawo, tada padaryk =mi ziaķla, jogtujen to efi, kursy kalbi fu manim.</i>	Sudz 6,17
<i>kuros =mi bjauryey ifzmetynejot</i>	<i>Atajo tada Sukkothoniump, ir tare, Szty Zebah ir Tfalmuna, kuros =mi bjauryey ifzmetynejot and akiu, kalbańt, Iragu jau deľnas Zebaho ir Tfalmunos rakoy tawo, kad dotumime wiramus tawo paifusiemus donos?</i>	Sudz 8,15
<i>Dokit =mi</i>	<i>Priegtam tare jump Gideon, Prafzyfiu nog jufu prafzymo, Dokit =mi tykt, kiekwiens noczelnika ifz izgawima sawo: turejo nes aukfo noczelnikus, kadagi buwo Ifmaeiliteys.</i>	Sudz 8,24

ChNT

forma	kontekstas	Vieta
<i>gialbeki=mi</i>	<i>Bet pamates didi weja, pafibijo, ir kad pradejo fkiqñst, βaukie kalbedams: Wieβpatie, gialbek mane [taisyta: <gialbek>im]</i>	Mt 14,30
<i>gialbeki=mi</i>	<i>O ghyi atajo, ir pafikloniojo jamuy, kalbedama: Wieβpatie, pamidek [gialbekim].</i>	Mt 15,25
<i>padaryki=mi</i>	<i>ó Petras atfakidamas, tare Jezausp, Wieβpatie, giara mums cia but, ieygu nori, padaryki=mi cia tris Nometus, tau wienu, ir Mayzieβuy wienu, ir Elioβiuy wienu.</i>	Mt 17,4
<i>Ar =mi ne walna darýt</i>	<i>Ar =mi ne walna darýt fu to kas mano ira, kq noriu? Akisgu tawo ira pikta, jog aβ efmi giaras.</i>	Mt 20,15
<i>nufiuntet =mi</i>	<i>Jr Thesalonikoy nes nufiuntet =mi wienu ir antrakart and reykala Fil</i>	Fil 4,16
<i>tare =mi</i>	<i>O nekuris iβ Wiraufiu tare =mi: Newerk, Szty Lawas kursy ira iβ gimines Judos, Baknio Dowida, pergalejo, kad atdarytu knigq ir atpeczetytu peczetis jos.</i>	Jon Ap 5,5
<i>paliko =mi</i>	<i>Bet Mortha turejo kq weykt tarnaudama daugel, ir atajus arti, tare: Wieβpatie, nodboghigu nieko jog sefo mano paliko =mi wienuy tarnaut? Trajk tada iey kad mi padetu.</i>	Lk 10,40

<i>nenudalijo =mi</i>	<i>Jr patis teypag Filippensey 3ynot, jog and prad3ios Evangelios, kad iβejau iβ Macedonios jog zednas furynkimas nenudalijo =mi (ko) and ſkayciaus kq turecia izdot aba imt, tykтей jus patis.</i>	Fil 4,15
<i>kalba =mi</i>	<i>Neko3nas kursey kalba =mi [manesp], Wieβpatie, Wieβpatie, ieys karaliften Dangaus, bet tas kursey daro wala Tewa mano, kursey ira Dangose.</i>	Mt 7,21
<i>dawef =mi grieka</i>	<i>Kas iβ jufu dawef =mi grieka, o ieygu kalbu tiefa, kodelgi mi netykite?</i>	Jn 8,46
<i>dakuc3oja =mi</i>	<i>Wienok, jog naβte dakuc3oja =mi, padarysiu jey prowa, kad and galo noteytu, ir galwos =mi nelauβtu.</i>	Lk 18,5
<i>daykтей ira =mi padoti</i>	<i>Wifi daykтей ira =mi padoti nog Tewa mano, ir niekas napezyſta kas ira funus bet Tewas, ir kas ira Tewas bet Sunus nori (tey) apireyβkit.</i>	Lk 10,22
<i>atfakie =mi</i>	<i>Bet balsas atfakie =mi antrakart iβ dangaus, Kq diewas apczyſtyjo, tu to neczyſtu nedaryk.</i>	Apd 11,9
<i>tykiek =mi</i>	<i>Jezuo tare jofp: Zmona, tykiek =mi, jog ateyt hadyna, kad ney and to kalna, ney Jerzaley garbinfite Tewa.</i>	Jn 4,21
<i>dawey =mi</i>	<i>Tas wel kursey eme du talentu, atajo taypag ir tare: Wieβpatie, dawey =mi du talentu βteu, igijau kitu du talentu, anta tu.</i>	Mt 25,23
<i>dawey =mi</i>	<i>Tas tada kursey eme pekis talentus, atejo ir atneβe jam kitus pekis talentus, kalbedamas: Wieβpatie, dawey =mi pekio talentus, βtey igiaiu kitus pekis talentus, anta tu.</i>	Mt 25,20
<i>dalayfk =mi</i>	<i>Aba kayp gal kalbet brolop tawo, Bro lau dalayfk =mi iβymt kriſtę kuriy ira akije tawo, nors pats neregi fienoja kursey ira akije tawo? Weydmayniau, iβymk pirm raftq iβ akies sawo, o tada dabofies iβimt kryjſtę, kuriy ira akije bro la tawo.</i>	Lk 6,42
<i>uzmokiek =mi</i>	<i>Bet tafeygi tarnas iβeje, rado wienu iβ bendra-tarnu sawo, kurs buwo jam kaltas βymta graβiu, ir u3gulęs and jo, pagawo ghi uz gurkli, kalbedams uz mokiek =mi kq efi kaltas</i>	Mt 19,28
<i>Tykiekite =mi</i>	<i>Tykiekite =mi jog efmi Tewiep, o Tewas manimpi, o ieygu ne, tykiekite =mi del darbu paciu.</i>	Jn 14,11
<i>tykiekite =mi</i>	<i>Tykiekite =mi jog efmi Tewiep, o Tewas manimpi, o ieygu ne, tykiekite mi del darbu paciu.</i>	Jn 14,11
<i>taryfi =mi</i>	<i>Batayg taryfi =mi Kodelgi tada (dar) ſkund3ias? Kas jo waley atfiſpire?</i>	Rom 9,19
<i>tare =mi</i>	<i>O aβ jo nepa3ynau, bet kursey nufiunte mane krykβtyt vandenu, tare =mi, and kurio regieſi nu3engiant dwaſia, ir atfilikiant and jo, tas ira kursey krykβtyja Dwaſia βwenta.</i>	Jn 1,33
<i>tare =mi</i>	<i>Atajo manesp, ir ſtowedamas pas (mane) tare =mi: Saul bro lau, adgauk wi3dzu tawo; tqgi tada paci q hadyna wey3dejau and jo.</i>	Apd 22,13
<i>reykia =mi linxmintis</i>	<i>O tey raβiau juſump, idand (teſ) atajeſ neturecia iβ tu ſielos iβ kuriu reykia =mi linxmintis, nufitykryndamas ape jus wifus jog linxmibe mano bus juſu wifu (linxmibe).</i>	2 Kor 2,3
<i>reykia =mi daryt</i>	<i>o βtey atajeſ wiens tare jop: Giaras Mokitojau, kq reykia =mi daryt giaro, idand apturecio am3yna zywata?</i>	Mt 19,16
<i>reykf =mi</i>	<i>Kad tada tie daykтей izſtiefesejo, paſtanawijo Powilas dwaſioy, perejeſ Macedoni q ir Achai q, yet Jeruzalen: kalbedamas: Kaypo teſ buſiu, reykf =mi ir Ry ma iβwiſt.</i>	Apd 19,21
<i>Regiejos =mi tada</i>	<i>Regiejos =mi tada (te) but baudynga graudent tus bro lus iodand pirm ateytu juſump ir pagatwitu juſu pirma pryminta paβlawinima, idand butu gatawas kajpo paβlawinimas, o ne kaypo βykβtumamas.</i>	2 Kor 9,5
<i>Regis m =mi i tada</i>	<i>Regis =mi tada jog tey ira giar del u3ſtojancio reykaira giar 3moguy but teypo jog (kalbu)</i>	1 Kor 7,26
<i>Regis =mi nes</i>	<i>Regis =mi nes jog niekame nebuwau maziaufias uz tus prakilnus Apaβtalus.</i>	2 Kor 11,5

<i>Regis =mi</i>	<i>Regis =mi nes jog diewas mus izftate paskuciaufus Apaštalus and zaijšto, kaypo and smerties apfudytus Apaštalus and zaijštu Swietuy ir Anjemus ir zmonemus.</i>	1 Kor 4,9
<i>pryfiyeytu =mio</i>	<i>Petras jam tare: Noris pryfiyeytu =mi su tawim (ir) mirt, neužiginfiu tawęo. Ir wifii teypag Mokityney kalbejo</i>	Mt 26,35
<i>pasługawok =mi</i>	<i>Betnegukalba jop: Pagatwik kad walgicia and weczeries ir apfijosk, ir pasługawol =mi, net pawalgiau it gieriau, o potam patsjen walkgik ir giark.</i>	Lk 17,8
<i>Pasakie =mi</i>	<i>Jr daug Samarytonu iß ano miefta intykiejo ing ghi, del anu zodziu moteryßkies kurius luyjo: Pasakie =mi wis kę dariau.</i>	Jn 4,39
<i>pagatawik =mi</i>	<i>O pagatawik =mi teypag ir gaspada: tykios nes jog per maldas jufu bufiu dowanotas jumus.</i>	Fm 1,22
<i>Pafakik =mi</i>	<i>O Petras atfakie jey. Pafakik =mi=mi, pardawetegu lauka uz teyp daug? O ana tare, Jr labey, z teyp daug</i>	Apd 5,8
<i>Padare =mi</i>	<i>Bet Jezuo tare: Dokit iey pakaju? Ko iey bedakuczojat! Padare =mi giara darba.</i>	Mk 14,6
<i>o anis bus =mi</i>	<i>Aba kokię turi serbifte baznicza diewo fu stulpeys. Jus nes este Baznucz a giwojo Diewa kaypo pafakies eft Diewas: Giwęfiu jofe, ir waykßczofiu (terp) ju ir bufiu ju Diewu, o anis bus =mi zmonemis.</i>	2 Kor 2,3
<i>netykiekite =mi</i>	<i>Jeygu nedarau darbu Tewa mano, netykiekite =mi.</i>	Jn 10,37
<i>nereykiagu =mi giart</i>	<i>Jezuo tada tare Petrop, izdek kalawija tawo makßtofna, Kielicha kuri mi dawe Tewas nereykiagu =mi giart?</i>	Jn 18,11
<i>nereykia =mi to</i>	<i>Kas litis wel tarnawima, kurfej (deftis) del ßwentu, nereykia =mi to raßyt jufum.</i>	2 Kor 9,1
<i>nepadaret =mi nejokios</i>	<i>Bukite kaypo aß: ir aß nes efmi kajpo jus: Broley, meldziu jus: nepadaret =mi nejokios krydos.</i>	Gal 4,12
<i>nedawet =mi</i>	<i>Atkau nes, o nedawet =mi walgit, troßkau, o nedawet =mi giart.</i>	Mt 25,42
<i>nedawet =mi</i>	<i>Atkau nes, o nedawet =mi walgit, troßkau, o nedawet =mi giart.</i>	Mt 25,42
<i>mirt ira (=mi) zyßkas</i>	<i>Git mi nes ira CHristus, ir mirt ira (=mi) zyßkas.</i>	Fil 1,21
<i>liepk =mi</i>	<i>O Petras atfakie jam, ir tare: Wiefpatie, ieygu tujen efi, liepk =mi ateyt sawęsp po wardeni.</i>	Mt 14,28
<i>Jr regis =mi</i>	<i>Jr regis =mi jog tey ira teyfu pakołey efmi tame nomete kad judyncia jus per graudenima</i>	2 Pt 1,13
<i>ißstatitu =mi</i>	<i>Aba ißmaney kad negalecia dabar praßyt Tewa mano, o ißstatitu =mi, daugiaus neyg dwilika pulku Anjelu.</i>	Mt 25,53
<i>ira =mi patykieta</i>	<i>Jeygu nes tey daray giarawalney turiu atga, bet ieygu prymufitas ßefawone teciaus ira =mi patykieta.</i>	1 Kor 9,17
<i>ira =mi ißrýnktu fudu</i>	<i>Bet Wießpats tare jam: Eyk, tas nes (zmogus) ira =mi ißrýnktu fudu, idand neßotu warda mano, po pahonimis, ir karalejs, ir waykeys Jzraelaus.</i>	Apd 9,15
<i>Dok =mi</i>	<i>o ghyi pirm (dar) budama pryprowita nog motynos sawo, tare: Dok =mi cia and bluda gatwę Jona Krykßtytoja.</i>	Mt 14,8
<i>dok =mi</i>	<i>Ir nuejau anop Anjelop, bekalbant jop, dok =mi anę knigialę.</i>	Jon Ap 10,9
<i>dok =mi</i>	<i>Atajo (tada) zmona iß Samarios, semt wandeni, Jezuo tare jofp dok =mi giart.</i>	Jn 4,7
<i>dok =mi</i>	<i>Jezuo atfakie ir tare jofp, Kad zýnotumbey dowana Diewo, ir kas tey ira, kurfej kalba tawęsp, dok =mi giart, gieystumbey nog jo, o dotu tau giwoja wandenia</i>	Jn 4,10
<i>dawet =mi</i>	<i>Alkau nes o dawet =mi walgit: troßkau, o dawet mi giartl fweciu</i>	Mt

	<i>buwau, ò prÿemet mane.</i>	25,35
<i>dawet =mi</i>	<i>Alkau nes ò dawet =mi walgit: troßkau, ò dawet =mi giartl fweciu buwau, ò prÿemet mane.</i>	Mt 25,35
<i>dawey =mi jas</i>	<i>Aß apyräybkiaw warda tawo zmonemus kurias =mi dawey iß fwieta. Tawo tey buwo, o dawey =mi jas, ir anos uzlaykie zodi tawo</i>	Jn 17,6
<i>dawe =mi</i>	<i>Jr kad Jokubas ir Cefas ir Jonas kurius turejo uz pilori pazyno loska kuri =mi buwo dota, dawe =mi ir Barnaboßiuy deßynę rąka bendrystes, idand mes (ejtumbime) Pahoniump o anis Apipiaustimop.</i>	Gal 2,9
<i>Darykit =mi prowa</i>	<i>Buwo teypag nekuriy Naßle tamegi Mieste, ir atajo jop kalbedama, Darykit =mi prowa prieß prießtarnika mano.</i>	Lk 18,3
<i>dalayfk =mi</i>	<i>Jr kits teypag tare: Wießpatie, eyfiu pafkuy tawe, bet dalayfk =mi pim pafizegnot fu teys kurie ira namofe mano.</i>	Lk 9,61
<i>buwo ma3 =mi and to</i>	<i>O ape tus kurius werte fant ko kokio stona tie pirm buwo ma3 =mi and to: Diewas neweyzd and afabos zmogaus tie nes kurius werte, nieko mi neprÿdawe.</i>	Gal 2,6
<i>bus =mi funumi</i>	<i>Kas pergales wis teywaknißkej pafes: ir bufiu jamuy diewu, o ansjen bus =mi funumi.</i>	Jon Ap 21,7
<i>Atneßkit =mi</i>	<i>O Jezus atfakidamas tare: O newiena ir pikta gimine, kayp ilgey dar bufiu fu jmis? Koley dar pakiefiu jus? Atneßkit =mi cia ghi.</i>	Mt 17,17
<i>Atneßkit =mi</i>	<i>O ans tare. Atneßkit =mi cia jas.</i>	Mt 14,18
<i>Atneßkit =mi</i>	<i>O ans zynodams ju weydamayniste, tare jum: Ko gundziate mane? Atneßkit =mi griaby, kad (ghi) ißwifcia.</i>	Mk 12,15
<i>Atlayskit =mi tq</i>	<i>Kas nes ira, kame jusjen mazefnejs buwot neyg kiti Surynkimej, tyktey jog patsjen nebuwau jumus funkus. Atlayskit =mi tq kryuda.</i>	2 Kor 11,13
<i>Atfkirkite =mi</i>	<i>Jr kad anis tarnawo Wießpaciuy it pafnikawo, dwafia Szwenta tare. Atfkirkite =mi Barnabßiu ir Sauli darbop kuriop jos pafbaukiau.</i>	Apd 13,2
<i>Atfakik =mi</i>	<i>Krykßtas Jona, buwogu iß danaus, aba iß zmoniu? Atfakik =mi.</i>	Mk 11,30
<i>atfakiit =mi</i>	<i>Bet Jezus atfakidamas tare jump: aß teypag klaufiu jufu ape wiena zody ir atfakiit =mi, ò pafakifu jumus kokia waldzia tey darau.</i>	Mk 11,29
<i>Apwirto =mi =gu tada</i>	<i>Apwirto =mi=gu tada kas ira giar ind smerti? Nedok to diewe. Bet griekas (pawirto mi smercia) idand butu aprayßkita (fant) grieku, kuriy darp per tey kas ira giar smerti: idand grieks per mierq butu griebyjanciu per pryfakima</i>	Rom 7,13
<i>Apifakiey =mi</i>	<i>Apifakiey =mi kielus zywata, prypildifi mane linxmibe per weyda mano.</i>	Apd 2,28
<i>addeta =mi ira karuna</i>	<i>And gało, addeta =mi ira karuna teyfibes kuriq Wießpats teyfus fudzia anoy dienoy wis man, o netyktey man bet ir wifiemus kurie mili apireyßkima jo.</i>	2 Tim 4,8
<i>dota =mi ira nendre</i>	<i>Jr dota =mi ira nendre, ligi mieras rykBtej: ir stowejo Anjelas, ir tare, Kialkis, o pamierok Bazniczq diewo, ir Altoru, ir tos kurie meldzias jampi.</i>	Jon Ap 11,1
<i>Dota =mi</i>	<i>O Jezus pryeyes jump, tare jems, kalbedams: Dota =mi ira wifa macis, and dangaus ir and ziames.</i>	Mt 18,18
<i>kas =mi uzstoja</i>	<i>Jr kad kielawo kielu, atajo and nekurio wandenia, o Kamarnikas ans tare, Sztey wando, kas =mi uzstoja, idand nebucia apkrykßtytas?</i>	Apd 8,36
<i>Wis =mi ira walna</i>	<i>Wis =mi ira walna, bet ne wis naudynga. Wis =mi ira walna, bet nefidofu zednamuy dayktuy pergalet.</i>	1 Kor 6,12
<i>Wis =mi ira walna</i>	<i>Wis =mi ira walna, bet ne wis naudynga. Wis =mi ira walna, bet nefidofu zednamuy dayktuy pergalet.</i>	1 Kor 6,12

<i>wis =mi dera</i>	<i>Wis =mi walna, bet ne wis naudynga: wis =mi dera bet ne wis budawoja.</i>	1 Kor 10,23
<i>Tykrey =mi tarÿfit</i>	<i>O ans pradejo jump kalbet: Tykrey =mi tarÿfit anq Priekalbi: Liekoriau iþgidik pats fawe. Wis kq girdëjom kas stojos Kapernaume, padaryk (tey) ir tewiþkiey tawo.</i>	Lk 4,23
<i>Tey =mi padare</i>	<i>Tey =mi padare Wieþpates, dienofe kuriofe zwiþkterejo and mane, kad nukieþtu honba mano terp zmoniu.</i>	Lk 1,25
<i>kaypo =mi Tewas pafakie</i>	<i>O zynau jog tas ifakimas ira amzynas zywas, togdel kq kalbu, teyp kalbu, kaypo =mi Tewas pafakie.</i>	Jn 12,50
<i>kaypo =mi Tewas ifakie</i>	<i>Bet idant zynotu fwietas, jog miliu Tewa, ir darau teyp kaypo =mi Tewas ifakie. Kialkites eykim iþ cia</i>	Jn 14,31
<i>kaypo =mi reikia kalbet</i>	<i>Jdand iq apireyþkicia, kaypo =mi reikia kalbet</i>	Kol 4,4
<i>kaypo =mi pafakita ira</i>	<i>Togdel bukite geros þÿrdies, wirey: tÿkiu nes Diewuy, jog bus teyp kaypo =mi pafakita ira</i>	Apd 27,25
<i>Kaypo =mi ira</i>	<i>Kaypo =mi ira wiedku ir Aukþcþaufias Kunigas, ir ciela Suejga Wiraufiu: Nog kurios teypag emëš gromatas Brolump ejau Damaþkun, atweþt jos kurie ir tën buwo, surÿþtus Jeruzalen, idand butu pakoroti.</i>	Apd 22,5
<i>kaypo =mi ir Wieþpats</i>	<i>Kadqgi zynau jog nudeimas nometa mano bus weykie, kaypo =mi ir Wieþpats mufu Jezufas CHrifufas apirayþkie.</i>	2 Pt 1,14
<i>kas =mi buwo</i>	<i>Bet kas =mi buwo zyþku, tey pafkayciau faw uf iþkada del Chriftufo.</i>	Fil 3,7
<i>todel =mi stojos fufimilimas</i>	<i>Bet todel =mi stojos fufimilimas, idand manimpi kurfey efmi didziaufias jezuo ChriftuV paroditu wifokiq kantribe (fawo) and paweykþta temus kurie tykies ing ghi amzynop zywas.</i>	1 Tim 1,16
<i>kad =mi padetu</i>	<i>Bet Mortha turejo kq weykt tarnaudama daugel, ir atajus arti, tare: Wieþpatie, nodboghigu nieko jog sefo mano paliko =mi wieney tarnaut? Trajk tada ieþ kad =mi padetu.</i>	Lk 10,40
<i>tujen =mi nedawey</i>	<i>Jr atfiwerëš Moteryþkieþp, tare Simonop: Regigu tq zmonq? Atajau namofna tawo, tujen =mi nedawey wandenia del koju mano, bet ta (moteriþke) paþlapino kijas mano aþeromis, ir nuþloste jas þlaukeys galwos fawo.</i>	Lk 7,44
<i>tey =mi nufidawe</i>	<i>Bet tey =mi nufidawe, kad kielawau, ir artinafi Damaþkop apie pietus, jog humey iþ dangaus dide þwefe apþwiete mane.</i>	Apd 22,6
<i>tey =mi nufidawe</i>	<i>Jr tey =mi nufidawe kad fugryzau Jeruzalen, ir meldziau Baznycþoy, jod umey aþlaydo mane.</i>	Apd 22,17
<i>tey =mi iþejo</i>	<i>Zynau nes jog tey =mi iþejo and izganima per maþdas jufu, ir papildima dwafios Jezufa CHrifufa.</i>	Fil 1,19
<i>tey =mi ira</i>	<i>Jog tey =mi ira diziu smutku ir nelaujanciu fopulu þyrdiy mano</i>	Rom 9,2
<i>tawimpi =mi pafidabojo</i>	<i>Jr jog Dwafia þwenta nuþengie nog jo kuniþkame paweykþle kaypo karwelis, ir jog stojos baþfas iþ danaus, kalbant: Tujen efi funus mano mielas, tawimpi =mi pafidabojo.</i>	Lk 3,22
<i>taf =mi tare</i>	<i>Ans atfakie jemus: Kurfey mane pafweykino, taf =mi tare: Imk patela tawo, o eyk.</i>	Jn 5,11
<i>tas =mi dawey</i>	<i>Kalþejau nes ne iþ fawëš, bet Tewas kurfey nufiunte mane, tas =mi dawey ifakima kq kalbeciq ir kq fakicia.</i>	Jn 12,49
<i>nieko =mi netëka</i>	<i>Kalbi nes efmi bagotas ir perbagotas ir nieko =mi netëka, o nezyney jog efi elgeta ir pawargiëš ir ubagu ir aklu ir nogu.</i>	Jon Ap 3,17
<i>kurius =mi dawey</i>	<i>Idand zodis ifipiþditu kuri pafakie: Jþ tu kurius =mi dawey, nepameciau newiena.</i>	Jn 18,9
<i>kurius =mi dawey</i>	<i>Zodzius nes, kurius =mi dawey, dawiau jemus, o anis jos pryjeme, ir zywo tykrey jog nog tawëš iþejau, ir intykiejo, jog nufiuntey mane.</i>	Jn 17,8
<i>kurios =mi</i>	<i>Meldzius uz jos. Nefimeldzius uz swieta, bet uz tos kurios =mi</i>	Jn

<i>dawey</i>	<i>dawey, tawo nes ira.</i>	17,9
<i>kurios =mi dawey</i>	<i>Tewe noriu, kur aß efmi idand ir ans butu fu manim kurios =mi dawey, idand regietu garbe mano kuriq mi dawey, numitejey nes mane pirm pradzijs fwieta.</i>	Jn 17,24
<i>kurios =mi</i>	<i>Kad buwa fu jeys and fwieta, saugojau ju wardanw tawo. Tos kurios =mi dawey saugojau, ir newiens iß netykt funuV prapulies, idand ifipilditu Raßtas.</i>	Jn 17,12
<i>kuriy =mi ira dota</i>	<i>Kurius aßjen stojaus Tarnu, pagal dowanos loskos Diewo, kuriy =mi ira dota pagal darba jo macies.</i>	Ef 3,7
<i>kuriy =mi ira dota</i>	<i>Pagal loskos kuriy =mi ira dota, kaypo budrus maystras uzdejau fundamenta, o kits and jo budawoja, bet tefidaboja koznas kaypo budawoja and jo.</i>	1 Kor 3,10
<i>kurie =mi buwo</i>	<i>Jr Jezus wadynamas Justus, kurie ira iß apipiaustyma: tie tykt ira bendradarbininkej mano Karaliftej diewo, kurie =mi buwo patiecha.</i>	Kol 4,11
<i>kuriq tu =mi dawey</i>	<i>Ir Aß dawiau jemus garbę kuriq tu =mi dawey, idand butu wien, kaypo mes efme wien.</i>	Jn 17,22
<i>kuriq =mi dawey</i>	<i>Tewe noriu, kur aß efmi idand ir ans butu fu manim kurios =mi dawey, idand regietu garbe mano kuriq =mi dawey, numitejey nes mane pirm pradzijs fwieta.</i>	Jn 17,24
<i>kurias =mi dawey</i>	<i>Aß apyraýþkiau warda tawo zmonemus kurias =mi dawey iß fwieta. Tawo tey buwo, o dawey =mi jas, ir anos uzlaykie zodi tawo</i>	Jn 17,6
<i>kuri =mi ira dota</i>	<i>Bet raßiau jufum truputi drqfiaus iß wienos ßalies, Broley, kaypo wel jums tey and pometies atwezdamas del loskos kuri =mi ira dota nog Diewa.</i>	Rom 15,15
<i>kuri =mi ira dota</i>	<i>Per loskq nes kuri =mi ira dota, kalbu koznamuy kurfey ira terp jufu, idand nebutu mokitu prieß tey kq reykia mokiet: bet t'eft mokitu iki wiezliwifteteý, pagal to kaypo Diewas nudalijo koznamkuy mierq wieros.</i>	Rom 12,3
<i>kuri =mi ira dota</i>	<i>Jeygu tykt girdejot ape nudalijima loskos diewo, kuri =mi ira dota del jufu.</i>	Ef 3,2
<i>kuri =mi dawey</i>	<i>Aß tave nugarbinau and ziames, pabaygiau darba kuri =mi dawey. 17,4</i>	Jn 17,4
<i>kuri =mi dawe</i>	<i>Jezuo tada tare Petrop, izdek kalawija tawo makßtofna, Kielicha kuri mi dawe Tewas nereykiagu =mi giart?</i>	Jn 18,11
<i>kurfey =mi jas dawe</i>	<i>Tewas mano kurfey =mi jas dawe didefnis ira neyg wifi, ir niekas ju negali ißtraukt iß rqkos Tewa mano.</i>	Jn 10,29
<i>kurfey =mi doft</i>	<i>Galu daryt wis per Christufa kurfey =mi doft galibę.</i>	Fil 4,13
<i>kq =mi doft</i>	<i>Wis kq =mi doft Tewas, ateys manęsp, o kad ateys manęsp, neißmefiu jo nieku budu.</i>	Jn 6,37
<i>anis =mi bus</i>	<i>Tas nes tey ira sandaris, kuri padaryfiu fu namejs Jzraelaus kad ißejs anos dienos, kalba Wießpats, Dofiu prowas mano dumon ji, ir urdife ju iraßyfiu jas, ir bufiu jems uz diewa, o anis =mi bus uz zmones.</i>	Zyd 8,10
<i>ans =mi tare</i>	<i>Jr jog ghi regieiau o ans =mi tare: Skubinkis, ir ißeyk weykeiey iß Jeruzales.</i>	Apd 22,18
<i>Wießpats =mi tare</i>	<i>O aßjen tariau, Wießpatie, kq weykfiu? O Wießpats =mi tare, kialkis ir eyk Damißkun, o ten fu tawim kalbes, apie tey wis kq ira paftanawita idand darytumbeý.</i>	Apd 22,10
<i>Wießpats =mi ira</i>	<i>Teyp jog drqfiej galim kalbet, Wießpats =mi ira padejeju, ir nefibijofiu kad =mi kq turetu padaryt zmogus</i>	Zyd 13,6
<i>Tuli =mi kalbes</i>	<i>Tuli =mi kalbes anoy dienoy, Wießpatie, Wießpatie Nepranaßawom tawo wardane, ir wardane tawo Welniu</i>	Mt 7,22

	<i>neiþmetynejom ir wardane tawo daug galibiu darem</i>	
<i>galwos =mi nelauþtu</i>	<i>Wienok, jog naþte dakuczoja mi, padaryþiu jey prowa, kad and galo noteytu, ir galwos =mi nelauþtu.</i>	Lk 18,5
<i>Dangus =mi ira</i>	<i>Dangus =mi ira Sosta, ð ziamie krafia koju mano. Kokius mi namus pabudawofite? Kaþba Wieþpats: aba kas ira do wieta atylfies mano?</i>	Apd 7,49
<i>niekados =mi nedawey</i>	<i>Ans dienok atfakidamas Tewuy tare: Sztey (jau) tau ųtuzyjau teyp daug metum ir niekados neprezegiau prysakima tawo, ð niekados =mi nedawey oþkicia kad pafilinxmincia ųu prieteleus mano. 15,29</i>	Lk 15,29
<i>jeýgu =mi netýkite</i>	<i>Bet jeygu jos darau, o jeýgu =mi netýkite, tykiekite darbamus: idand zynotumbite ir tykietumbite, jog Tewas ira manimpi, ir aþ jampi.</i>	Jn 10,37
<i>kq =mi dofit</i>	<i>Tare: kq =mi dofit, o aþ ghi jumus izdofiu.</i>	Mt 26,15
<i>ans =mi tare</i>	<i>O ans =mi tare: Eyk, fiufiu nes tawe toli pahoniump.</i>	Apd 22,21
<i>walna (=mi) ira kalbet</i>	<i>Wirey broley, walna (mi=mi) ira kalbet iþkiey jufump ape Patriorcha Dowida, jog numire ir pakaftas ira, ir grabas jo ira terp jufu iki þey dieny.</i>	Apd 2,29
<i>kaltas =mi efi</i>	<i>Aþ tey Powilas raþiau ta mano tykra raka, aþ tey uzmokiefiu: idand tau nekalbecia, jog dar ir pati ųawe kaltas =mi efi.</i>	Fm 1,19
<i>Git =mi nes</i>	<i>Git =mi nes ira CHriřtus, ir mirt ira (mi) zyřkas</i>	Fil 1,21
<i>Gayli =mi to</i>	<i>Jr noris ųugrieþyia prieþ tawe septinis kartus and dienos, ð septinis kartus and dienos ųugrýþta tawefp, kalbedams: Gayli =mi to, atlaýsk jam.</i>	Lk 17,4
<i>Wis =mi walna</i>	<i>Wis mi walna, bet ne wis naudynga: wis =mi dera bet ne wis budawoja.</i>	1 Kor 10,23
<i>wis kq =mi dawey</i>	<i>Dabar paþýno, jog wis kq =mi dawey, nog tawes ira.</i>	Jn 17,7
<i>Gieraus =mi nes butu</i>	<i>Bet aþ nieko neuzywojau iþ tu dayktu. Jr neraþiau to, idand mi teyp padarytu: Gieraus =mi nes butu mirt ney kad turetu kas tq mano giriu tuþcziu padaryt</i>	1 Kor 9,15
<i>daug =mi pikto padare</i>	<i>Alexander Katlorus daug =mi pikto padare. Wieþpat teuzmoka jam pagal jo darba.</i>	2 Tim 4,14
<i>kad =mi tey (tropijos)</i>	<i>Jr kad =mi tey (tropijos) jog Motyna Wieþpaties ateyt manefp</i>	Lk 1,43
<i>Jog =mi per apireyþkima</i>	<i>Jog =mi per apireyþkima apinayþno tq pafleptine: kaypo pirm to nedaug raþiau.</i>	Ef 3,3
<i>Jeygu =mi tada nori pafikloniot</i>	<i>Jeygu =mi tada nori pafikloniot, bus tey tawojen.</i>	Lk 4,7
<i>idand =mi teyp padarytu</i>	<i>Bet aþ nieko neuzywojau iþ tu dayktu. Jr neraþiau to, idand =mi teyp padarytu: Gieraus mi nes butu mirt ney kad turetu kas tq mano giriu tuþcziu padaryt.</i>	1 Kor 9,15
<i>taf =mi teypag reykia atweft</i>	<i>Turiu dar kitas awis, kurius n'eft iþ tos awiniczios: taf =mi teypag reykia atweft: ð klaufis balfa mano, ir bus wiena</i>	Jn 10,16
<i>kurius =mi Tewas dawe</i>	<i>Bet aþ turiu didefni ludýma neyg (anq) nog Jona, darbey nes kurius =mi Tewas dawe iþpildit jos, tie patis dayktey kurius darau, ludyia apie mane, jog Tewas nufunte mane.</i>	Jn 5,36
<i>kuriq =mi Wieþpats dawe</i>	<i>Togdel raþiau tus tykt dayktus nebudamas, idand budamas nereykalauci agalibes, pagal mecies kuriq =mi Wieþpats dawe budawonefp, o ne iþradimop.</i>	2 Kor 13,10
<i>Kokius =mi namus</i>	<i>Dangus mi ira Sosta, ð ziamie krafia koju mano. Kokius =mi namus pabudawofite? Kaþba Wieþpats: aba kas ira do wieta atylfies mano?</i>	Apd 7,49

<i>kq =mi</i> Wießpats ifakie	<i>Ir dawe jus u3 dirwa podziaus pagal to kq =mi Wießpats ifakie.</i>	Mt 27,10
<i>Diewas =mi nes</i> ira	<i>Diewas =mi nes ira swiedku kaypo didziej geydziu jufu wifu fu widutynejs pajudynimejs Jezusa CHristufa.</i>	Fil 1,8
<i>Didzios =mi</i>	<i>Didzios =mi nes ir galios duris ira atadarytos, ir daug ira prißtarniku.</i>	1 Kor 16,29
<i>jog =mi tey</i> apirayßkiey	<i>Wiriaufas tada and zañnieru pałaydo anq aunikayti ifakies (jamuy) nefakit niekam, jog =mi tey apirayßkiey.</i>	Apd 23,22
<i>jeygu =mi dar</i> galetu but	<i>Wifados maldose mano befimelzdams jeygu =mi dar galetu but dota kad noris giara indariste iß walos Diewo ateyt jufump.</i>	Rom 1,10
<i>pa=mi=zyczyk</i>	<i>Jr tare jump: Kas iß jufu tures priedeli, ir pufiau nakies eys jop, ir taris jam: Prietelau, pa=mi=zyczyk trejeta donu.</i>	Lk 10,5
<i>Pa=mi=rodikite</i>	<i>Ko begundziat mane, weydamayniey? Pa=mi=rodikite donies pinigq o anis jam atneße pinigq</i>	Mt 22,19
<i>Pa=mi=rodikite</i>	<i>Pa=mi=rodikite graßy, kieno tey aboza ir paraßa turi? O anis atfakidami tare: Cieforiaus.</i>	Lk 20,24
<i>pa=mi=rodik</i>	<i>Bet tars kas: Tujen turi wiera, o aßjen turiu darbus, pa=mi=rodik wiera tawo, iß darbu tawo, o aßjen iß darbu mano, parodifiu tau wiera mano.</i>	Jok 2,18
<i>Pa=mi=lukiek</i>	<i>Nupoles tada kojump jo ans bendratarnis, praße ghi kalbant: Pa=mi=lukiek, o wis tau uzmokießiu.</i>	Mt 19,29
<i>pa=mi=lukiek</i>	<i>Tarnas tada nuples, pafikloniojo jam, kalbant: Wießpatie, pa=mi=lukiek, o wis tau uzmokießiu</i>	Mt 19,26
<i>pa=mi=fakikite</i>	<i>O ans atfakidamas tare jump: aß teypag klaufiu jufu ape zodi, o pa=mi=fakikite.</i>	Lk 20,3
<i>pa=mi=fakikite</i>	<i>Ir nufiuntis jos Bethlehem, tare: Eykite, ir klaufikites pilney ape tq wayka, ir kad ghi rafite pa=mi=fakikite, idant ir aß ateycio, ir pafikloniocio jamuy</i>	Mt 2,8
<i>Pa=mi=fakikit</i>	<i>Pa=mi=fakikit jus kurie norite but po Zokonu, neklausotuge Zokona?</i>	Gal 4,21
<i>pa=mi=dek</i>	<i>O ghyi atajo, ir pafikloniojo jamuy, kalbedama: Wießpatie, pa=mi=dek [gialbekim].</i>	Mt 15,25
<i>pa=mi=dek</i>	<i>O Tewas ano wayka toys buktejes fu aßeromis tare: Tykiu Wießpatie, pa=mi=dek mano netykrumuy.</i>	Mk 9,24
<i>Dera=mi=gu</i>	<i>Jr kad (jau) turejo west Powila abazan, tare Wiraufiop and zañnieru: Dera=mi=gu kq kalbet tawep? O ans tare: Mokigu Grekißkey?</i>	Apd 21,37
<i>da=mi=laysk</i>	<i>Bet Powilas tare: Aß efmi Zydas iß Mießczonis nepaßkuciaufio Miesta Cilicioy, o meldziu tawe, da=mi=laysk kalbet zmoniump.</i>	Apd 21,39
<i>da=mi=laysk</i>	<i>Kits teypag iß Mokitiniu jo tare jam: Wießpatie da=mi=laysk kad neujcia pirm ir pakafcia tewq mano</i>	Mt 8,21
<i>at=mi=weßkite</i>	<i>Eykit Miestelin kurfey (guli) prieß jus, ir rafite toys afiliczia pryryßta, ir aßtayti fu ja, atrýßq at=mi=weßkite [atweßkite mi]</i>	Mt 21,2

Rikovijaus giesmynas (1685)

forma	kontekstas	Vieta
<i>Nu=mi=wed</i>	<i>Plemu man Wießpats wiernafis Zalon' lankon' nu=mi=wed wis / Todel nieko stokofu /</i>	323,1
<i>U3=mi=stoj</i>	<i>Ne kerßik Pon' / Neeik prowon' / U3=mi=stoj Sunus tawa.</i>	276,3
<i>pa=mi=linkfminna</i>	<i>Io zodis wiernas wiffada Ir Dwaffe pa=mi=linkfminna: Sotummas jis giwatos /</i>	328,4
<i>iß=mi=gano</i>	<i>Tawo lofka iß=mi=gano / Tawim Diewe amzinas Aß</i>	275,11

	<i>tikkiūs': n'apléifks mane:</i>	
<i>ne=mi=galli</i>	<i>Džaugiūs IEŽAU / tikt tawimi :/:Gedoĵ' apłeifst ne=mi=galli.</i>	397,1
<i>gélbt=mi</i>	<i>Dlew's gélbt=mi belpja ir linksmín / Iúmi pafidukfėsu /</i>	403,1
<i>ť iβ=mi=gáno</i>	<i>Linksmintojau duβòs mano Man pagálβa dowanòk; Lofka tawa ř iβ=mi=gáno βėdoje mane użftok.</i>	273,7
<i>nu=mi=řkandin</i>	<i>Kamgi Szetons mane gandín Ir pėklořna nu=mi=řkandin? 526,7</i>	526,7
<i>Iβ[=]mi=laikai</i>	<i>Aβ wieβpatie tawo rankoiř' / Kol kruttu eřmi bei walloř' / Tu wiens iβ[=]mi=laikai gijwata /</i>	524,1
<i>at=mi=gaiwin</i>	<i>Krauju ĵawa at=mi=gaiwin / Ant jo nufitikkėsu;</i>	403,1
<i>pra=mi=řtojes</i>	<i>Norint buczau pra=mi=řtojes Aβ taczau wel pareimi / Iog mus Ieżus řujednojes</i>	216,6
<i>Iβ[=]mi[=]waddawai</i>	<i>Per řmerti iβ[=]mi[=]waddawai Iβ ámżinos βėdòs diřwnay / Ak IEŽAU miel's Diwe mana Kaip man řaldus eřt ward's tawa.</i>	390,5
<i>pri=mi=řtòjei</i>	<i>βei táwo dėbine / řandėle prikawòjei / Ir páti pri=mi=řtòjei / Nakties řunkyβeje</i>	179,3
<i>nu=mi=řpulėjo</i>	<i>Nėy mirres Kun's gulėjo βe Proto=yłankos Ginklas nu=mi=řpulėjo Del βetono rankòs Waggiú=ugnes=Twankòs.</i>	184,4
<i>ap[=]mi=řaugojei</i>	<i>Del βòs Dienos (Nakties) Kawones / Kurroř' ap[=]mi=řaugojei Tu / Su táwo βwentu Angelu / Iβ Tetiřkos Malònes</i>	187,1
<i>at=mi[=]pirka</i>	<i>Po tawa wale man teřtoĵ' Tiek man giwėnt / tiek mirt gelloĵ' Nes Kryřtus at=mi[=]pirka.</i>	479,9
<i>Nu=mi=mařgojes</i>	<i>Nu=mi=mařgojes nųg griekų</i>	510,2
<i>Iβ=mi=laike</i>	<i>Nų iβkados tulimos Iβ=mi=laike řu malonė Wėlino prieβ kitrawone.</i>	215,1
<i>řu[=]mi[=]gáwa</i>	<i>Sż'tay / Pon / griekė gimmes eřmi Griekė řu=m'=gáwa motina /</i>	334,2
<i>pra=mi=uddiřfi</i>	<i>Iey tu man řiraβiřfi Griekus mana ařtrej / Tad' ir pra=mi=řuddiřfi Ant řmerties ámżinay.</i>	220,8
<i>řu[=]mi[=]werfi</i>	<i>Giwatòs řu[=]mi[=]werfi wis /</i>	511,20
<i>pa[=]mi[=]trėmfi</i>	<i>Maloney tattai nų mannes řri[=]mi[=]ři / Nei pa[=]mi[=]trėmfi</i>	82,14
<i>ne[=]m'[=]prařtòfi</i>	<i>Žinnau / Iog ne[=]m'[=]prařtòfi tu / Tikėfiūs kòl' tawo řodžu / Eřfi Piemų Tu man tikkřay / Manne iβgánas ámżinay.</i>	392,9
<i>pri=mi=řpaus</i>	<i>Mane Iis nor kawoti / Kad βėda pri=mi=řpaus.</i>	402,4
<i>Ne at=mi=řkirs</i>	<i>Ne at=mi=řkirs nei nugafřtis /</i>	M 169,19
<i>ne=mi=řkirs</i>	<i>Ir Ařpirktojis řrangufis / Mane giwatoĵ' pařinnei / Ney řmertis ne=mi=řkirs kadday / Todel ne tekřu aβ kittam / Net taw / ak Pon' IEŽAU wienam.</i>	544,2
<i>at=mi=řkirs</i>	<i>Aβ tawo kuno řanaris / Tai didde man linksmiřje / Ne at=mi=řkirs ney nųgafřtis Ney řmerties řunkeniřje;</i>	499,4
<i>ap[=]m'[=]řaugòs</i>	<i>Tad ap[=]m'[=]řaugòs řilingay Ir iβ[=]mi[=]gijs βėdoĵ'.</i>	402,3
<i>At=mi=ims</i>	<i>Kada tawo řwent's likkim's At=mi=ims Ir aβ wiřs atlikřu.</i>	518,1
<i>at[=]mi[=]ims</i>	<i>Iey řmertis at[=]mi[=]ims / Mirt' mano řus pelnims / Gijwáta Kriřtus mano / Kurřai duβes iβgána /</i>	396,3
<i>iβ=mi=gijs</i>	<i>Tad apm'řaugòs řilingay Ir iβ=mi=gijs βėdoĵ'.</i>	402,3
<i>at=mi=gaus</i>	<i>Negal mane prařtoti / Io lořka at=mi=gaus /</i>	402,4

<i>fu=mi=gaus</i>	<i>Noris smertis fu=mi=gaus /Iey tawe turréfu /Neprapult galléfu.</i>	412,8
<i>iβ=mi=ganijfi</i>	<i>Gijwa kol' laikijfi /Tu iβ=mi=ganijfi:</i>	412,8
<i>pa=mi=des</i>	<i>Ne werket jus fmutnieji / Iog smertis pa=mi=des / Wieroj' tikt' iβstowékit / Ir po czefû trumpû Sufireggêt tikkékit / Ant amžinû amžiu.</i>	502,9
<i>nu=mi=dalijfi</i>	<i>Manne kad iβganijfi Irgi nu=mi=dalijfi Szlowês Ruβéles danguje.</i>	212, 4
<i>prispaus=mi</i>	<i>Cze peklos man fielwartas Ape mano duβe rafsīs / Cze prispaus=mi tužimas Tankey ne mažaffis /518,2</i>	518,2
<i>ne=mi=žuddijtu</i>	<i>Ir wéln' s ne=mi=žuddijtu; Nei pikto ko darijtu Néprietelis taffai.</i>	180,9
<i>iβ=mi=walnintu</i>	<i>Ieyβ Diews lankijtu ir mane / To aβ nefang geidáuju / Maloney iβ=mi=walnintu Didzû darβû ir ruβeǰzu / Szio fwieto piktenijβe Palikfu su linkfmijβe.</i>	543,5
<i>pra=mi=stotu</i>	<i>Kacz pra=mi=stotu aβelnay Szio wiffo fwieto žmones /</i>	404,2
<i>ne[=]mi[=]kluditu</i>	<i>Kellone máno ir darβus žegnôk ir gi kettinimus / Ieyβ tie man sektufi gražey Nieks ne[=]mi[=]kluditu piktay.</i>	490,4
<i>iβ=mi=ganijtu</i>	<i>Krauja fawa praliejes /Mannes del uββago /Ieyβ tûm' iβ=mi=ganijtu /Nû mukôs amžin{ó}s</i>	402,6
<i>Iβ=mi=wefk</i>	<i>Iβ=mi=wefk iβ tamfijβes βôs / Ir bus garβé taw wiffados / Wiernieji kaip iβwijs tatai / Džaukſis ir βlowis amžinay.</i>	357,7
<i>ne=mi=patremk</i>	<i>nunay prieiciau / ak Wiešpatie ne=mi=patremk nûg tawes. Mano griekai</i>	M 166,4
<i>Ne[=]mi[=]praftok</i>	<i>Ne[=]mi[=]praftok /Sawefp fuwok /</i>	M 187,7
<i>ne[=]mi[=]praftok</i>	<i>IEŽAU KRISTAU ne[=]mi[=]praftok / βet iβ wiffû βédû wallok / Nûg manes nefjſkirki</i>	564,4
<i>ne[=]mi=praftok</i>	<i>Tu pats rodijk man kellone Ir ne[=]mi[=]praftok / Ak Pone!</i>	547,6
<i>pri=mi=stok</i>	<i>Su Dwaffe pri[=]mi[=]stok / Ant to mane wadžôk</i>	302,11
<i>pri=mi=stok</i>	<i>Gélβetojis βûk gerráufias Ir pri=mi=stok wiffada / Kadda wélns neprietelus Wes mane i gundimus;</i>	274,8
<i>pri=mi=stok</i>	<i>IEŽAU pri=mi=stok tadda Ir ne dûk man nufiminti;</i>	519,6
<i>pri=mi=stôk</i>	<i>Tad Kristau wéikey mán paβôk / Gallè zjywatô pri=mi=stôk.</i>	508,4
<i>už=mi=stók</i>	<i>Ak fu manim' n' eik prowana /Nei man mokêk po pelnima /Pagal malonè už=mi=stók /Pagal teifjβe nèkorôk.</i>	269,4
<i>Ap[=]mi[=]βlakkyk</i>	<i>Ap[=]mi[=]βlakkyk Pon' yžopu /</i>	334,22
<i>Ne=mi=rocziik</i>	<i>Czia tu wiens gali užtôti / Ne=mi=rocziik korawôti.</i>	216,5
<i>ap[=]mi[=]léifk</i>	<i>Nei ap[=]mi[=]léifk tawo narſe /</i>	515,8
<i>at[=]mi[=]léifk</i>	<i>Ak loſka Wiešpati edarijſk / Ir at[=]mi[=]léifk kaltijβes / Pawietra nû manes kraipijk Ir iβgaſcziû βaifjβes</i>	477,6
<i>ap=mi=lankijk</i>	<i>Dwaffes piktaffes prawarijſk / Dwaffe tawá ap=mi=lankijk.</i>	508,5
<i>ap=mi=lankyik</i>	<i>Dwaffes piktaffes prawaryk /Dwaffè tawá ap=mi=lankyik.</i>	508,6
<i>ap=mi[=]láiftik</i>	<i>Dangaus raffa ap=mi[=]láiftik Smutniemuſiems tu nudalyk Tawos méiles ſaldybe!</i>	39,3
<i>Iβ=mi=laiikik</i>	<i>Jeif aβ Pon' e neatſtocze / Nuog tikrojo kélío / Czartas newiltu mane . Jeif aβ nepaklyſcziô / Iβ=mi=laiikik iβ lôſkôs / To aβ meldziûs tawè</i>	164,3
<i>ne=mi=korôk</i>	<i>Po tawa roda man paβôk / Rustijβeje ne=mi=korôk / Tu Tèwe muſu mielas.</i>	478,6
<i>Už=mi=klôk</i>	<i>Dûk βe nakti man pajuſti Atilfi ſaldu / lengwa / Ir man czéfu wel paβuſti Už=mi=klôk fu ſweikatá / Kuna / duβe</i>	218,10

	<i>moteri</i>	
<i>iβ=mi=klaufijk</i>	<i>Wargé praβau iβ=mi=klaufijk /Ir man kantrumma nudalijk /</i>	398,2
<i>iβ=mi[=]klaufijk</i>	<i>Kaip tu žinnai / man gérdarijk / Kaip nori / taip iβ=mi[=]klaufijk / Nes numanai geráufey.</i>	478,8
<i>Iβ[=]mi[=]klaufyk</i>	<i>ir iβ smerties gal gélbeti. Iβ[=]mi[=]klaufyk Wiešpatie / gélbek ir palinksmink mane máno bédóje delei táwo mieláufigo Sunaus / Išganytojo ir Tarpiniko / I. K. Amen / Amen.</i>	M 173,15
<i>At=mi=griekáuk</i>	<i>Meldžiūs tawes βirdingay Per Iezu Kristufa / At=mi=griekáuk méilingay Dúk Dwáše man βwenta.</i>	220,9
<i>Iβ[=]m'[=]gijdik</i>	<i>Dwafé tawá manne stipprink /Iβ[=]m'[=]gijdik žaiždom's tawa</i>	271,8
<i>Ap=mi[=]gink</i>	<i>Ap=mi[=]gink ak Pone mielas /Nū judo del griekū mana Tad žodi tawa reikβdamas Apškelpfu aβ garše tawa.</i>	335,4
<i>ap[=]mi[=]gink</i>	<i>Dúk gallijše mielas Pone Man menkay nujegenczam / Wiera mana padrutink žodžu tawo ap[=]mi[=]gink</i>	273,5
<i>Iβ=mi[=]gélβèk</i>	<i>Aufis małones greβk manesp /Maldéle mana pr' imk sawesp / Iβ=mi[=]gélβèk βédofa /Efmi wargé</i>	325,2
<i>iβ=mi=ganijk</i>	<i>Dangaus linksmijše nudalijk Ir ámžinay iβ=mi=ganijk.</i>	398,3
<i>ne=mi=dúk</i>	<i>Pone ne[=]mi[=]dúk prapulti Szôs nakties tamfijšeje;</i>	210,6
<i>Imk[=]mi</i>	<i>Dangaus wietas taifei / Imk[=]mi rankofna tawo Nes jaučiu Gala sawo Léidžentis baiktiney.</i>	523,5
<i>dúk [=]mi</i>	<i>Malone dúk [=]mi sawo Nūg mokflo / fáugok piktojo Ir wélniβko pražuddimo:</i>	397,2
<i>I wefki[=]m</i>	<i>Ak téikis tu manespi Sušt' Angelus tújau / I wefki=m dangun tawa / Kurri effi pelnes Ir ta per smerti sawa Man prigatawijes.</i>	503,10
<i>N'otmeske[=]m</i>	<i>Gatawik man Dwáše nauja N'otmeske[=]m nū tawa weida / Szwenta Dwafé n' imk nū manes /</i>	335,3
<i>Mažgoke[=]m</i>	<i>Smerties czéše mane linksmink / Mažgoke[=]m krauju sawá</i>	271,8
<i>Laikijki[=]m</i>	<i>Laikijki[=]m / jeyβ tikkėjimé Taw tekczau gijw's ir smertije / Pon' IEŽAU Iβganijtojau Tawip βut rod's aβ meiliczau.</i>	393,18
<i>laikijke[=]m</i>	<i>AK Diewe prifigreβk manesp / Małone padarijkem / Nes mano trokβt βirdis tawesp / Sargijβoje laikijke[=]m /Diddžû apimts efmi wargû /</i>	476,1
<i>gélβeke[=]m</i>	<i>Nū noglôs smerties mus faugòk /Małone tawa gélβeke[=]m.</i>	418,6
<i>padarijke[=]m</i>	<i>AK Diewe prifigreβk manesp / Małone padarijke=m / Nes mano trokβt βirdis tawesp / Sargijβoje laikijkem /Diddžû apimts efmi wargû /</i>	476,1
<i>pa=mi[=]tieft'</i>	<i>Su wienâ koja jau kappé Stowju / o žmogaus nér' fwieté / Kurs pa=mi[=]tieft' gallétu.</i>	477,3
<i>už=mi=tarijti</i>	<i>Kas mano tad βus Tarpniku / Kurs gal už=mi=tarijti?</i>	566,5
<i>pa[=]mi=fkandinti</i>	<i>Griekai kankis manē diddey / Norês pa[=]mi=fkandinti /</i>	498,2
<i>Pra[=]mi[=]puldit</i>	<i>Nūg manes jog néwidonus Atβullus Tu nuwarei / Pra[=]mi[=]puldit kaip klaftorus</i>	367,2
<i>nu[=]mi[=]kreipti</i>	<i>Dúk man gijwata nauja / Man t' éft strowa tawa žodis Mana duβe pennèti / Atfiginti /Kadda βéda raffis /Ir norês nu[=]mi[=]kreipti.</i>	263,3
<i>pri=mi=kélt</i>	<i>Nieks pri=mi=kélt galléšes / Tikt mufu wien's Atpirktojis</i>	499,5
<i>už=mi[=]migulti</i>	<i>βáime man ne=dúk užpulti / Sáugok nū iβkadarû / Ney dúk liggai už[=]mi[=]gulti</i>	218,11
<i>už[=]mi[=]gruti</i>	<i>Sžén wirfket už[=]mi[=]gruti.</i>	515,3

<i>pa[=]mi[=]inkfminas</i>	<i>Ak IEŽAU pa[=]mi[=]linkfminas Wiens mana ſkarβ's βirdies effas / Niekaip aβ iffakijt' gallu / Kaip linkfminūs tawo wardu.</i>	392,10
----------------------------	--	--------

1642 m. priesaika

forma	Kontekstas
<i>su=mi=musia</i>	<i>be iokios kaltibes mane pres wartus pona mano dvaro Niewiezniku an wieszka kiala ir ant grunta pona mana su=mi=musia piantimis kirwio yr wezdays, - an to Ponuy Dewuy prysiekiu.</i>
<i>pa=mi=deki</i>	<i>Iay po tesiak siekiu, Ponie Diewie pa=mi=deki, o iay nietesiey siekiu, Ponie Dewe mani vszmuski.</i>

Jaknavičiaus evangelijos (1679, 1690, 1705, 1731, 1738, 1743, 1750, 1756, 1758, 1767, 1770, 1774, 1779)

JE 1679

forma	kontekstas	Vieta
<i>Gayli=mi</i>	<i>Gayli=mi minios. N{e}s βtay / iau tris dienas kinčia / mani á netury kowalgit.</i>	103,1
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>A parpuoŷys / tarnas ánaŷay / prašie / ii biłodamas. Pa=mi=kintek á wiffa átaduofiu tau</i>	134,1
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>Pá=mi=kintek / áwiffa átaduofiu tau. A ifay ne noreio / bet nueio / ir imete ii kalinen / pakoley fugružintu iam ſkołu.</i>	134,15

JE 1690

forma	kontekstas	Vieta
<i>Gayli =mi</i>	<i>Gayli =mi minios. Nes ŷitay iau tris dienas kinčia mani á netury ko walgit. Ir iey pa-</i>	103,7
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>Pa=mi=kintek á wiffa átaduofiu tau. A ŷufimileiis wieβpats ont tarno áno izlayde ii ir ſkołu iam átlayde. A iβeis tarnas</i>	135,15
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>Pa=mi=kintek / á wiffa átaduofiu tau. A ifay ne noreio / bet nueio / ir imete ii kalinen / pakoley fugružintu iam ſkołu.</i>	136,6

JE 1705

forma	kontekstas	Vieta
<i>Gayli=mi</i>	<i>ANuo metu kad buwa dide minia ŷu Iežufu / o ne tureia ko walgit / ŷuwadines mokitinius ŷawa tare iemis. Gayli=mi minios. Nes ŷitay iau tris dienas kenčia mane / O neturi ko walgit.</i>	98,18
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>O parpuoŷes tarnas ánaŷay / prašia ii kałbedamas. Pa=mi=kentek o wiŷa átaduofiu tau.</i>	129,22
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Ir parpuoŷes taworiŷcius io mełde ii kałbedamas. Pa=mi=kentek / o wiŷa ataduofiu tau.</i>	130,14

JE 1731

forma	kontekstas	Vieta
<i>Gayli=mi</i>	<i>ANuo metu: kad buwa dide minia su Iezufu / o ne tureia ko walgit / fuwadines mokitinius jawa tare iemis: Gayli=mi tos minios.</i>	93,5
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau</i>	123,2
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek / o wifa ataduofiu tau</i>	123,9

JE 1738

forma	kontekstas	Vieta
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau</i>	124,5
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau</i>	124,15

JE 1743

forma	kontekstas	Vieta
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek / o wifa ataduofiu tau</i>	124,8
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek / o wifa ataduofiu tau</i>	124,18

JE 1750

forma	kontekstas	vieta
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek / o wifa ataduofiu tau</i>	132,8
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau</i>	131,17

JE 1756

forma	kontekstas	vieta
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pamikentek o wifa ataduofiu tau</i>	131,24
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pamikentek o wifa ataduofiu tau</i>	132,12

JE 1758

forma	kontekstas	vieta
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau</i>	131,20
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau</i>	132,4

JE 1767

forma	kontekstas	vieta
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau</i>	124,25
<i>Pa=mi=kentek</i>	<i>Pa=mi=kentek o wifa ataduofiu tau</i>	128,8

JE 1770

forma	kontekstas	vieta
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>Pa=mi=kintek o wifa ataduofiu tau</i>	124,22
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>Pa=mi=kintek o wifa ataduofiu tau</i>	125,8

JE 1774

forma	kontekstas	vieta
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>Pa=mi=kintek o wifa ataduofiu tau</i>	124,25
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>Pa=mi=kintek o wifa ataduofiu tau</i>	125,8

JE 1779

forma	kontekstas	vieta
<i>Pa=mi=kintek</i>	<i>Pa=mi=kintek o wifa ataduofiu tau</i>	157,8
<i>Pa=mi=nkintek</i>	<i>Pa=mi=nkintek o wifa ataduofiu tau</i>	157,21

„Pradžia pamokslo“ (1680)

forma	kontekstas	vieta
<i>Pā=mi=fakik</i>	<i>Pā=mi=fakik iβ kur tay žinay?</i>	7,21

Kleino ir Šusterio giesmynas (1704)

forma	kontekstas	vieta
<i>Iβ=mi=laikijk</i>	<i>Ieyb aβ nepaklijsczia / Iβ=mi=]aikijk iβ lófkos / To aβ meldžiūs tawę /</i>	164,5
<i>pri=mi=felas</i>	<i>Megojau ne=fi jausdamas / O Weln's buwo pri=mi=felas</i>	175,22
<i>pagelbėki[=]m</i>	<i>Waldijt pagelbėki[=]m Akkis / taip Rankas / kojias ir Aufis / Ir Lupas / Burna bei kuna / Draufk kožna pikta Ynora</i>	176,15
<i>iβ=mi=laike</i>	<i>Ta Macé sawo praguei / Pakajuje iβ=mi[=]laikei</i>	176,2
<i>te=mi=wadžoŕ</i>	<i>Dwafe tawa manne waldijk / Ir Dowanom's jôš iβtaifijk Kellu tikkru te=mi=wadžoŕ / Ieyb iβtaifijzau gero ko</i>	176,9
<i>ne=mi=žuddijtu</i>	<i>Ir weln's ne=mi=žuddijtu</i>	183,20
<i>nu[=]mi=spulėjo</i>	<i>Néy mirres Kun's gulėjo / Be Proto=ilankos / Ginklas nu[=]mi=spulėjo / Del βetono rankôs / Del βetono rankôs</i>	187,15
<i>ap[=]mi=faugojei</i>	<i>Del βôs Dienos (Nakties) Kawones / Kurroj ap[=]mi=faugojei Tu / Su tawo βwentu Angelu / Iβ Tetiβkos Malónes</i>	191,2
<i>ne=mi=dūk</i>	<i>Pone ne=mi[=]dūk prapulti / Szôs nakties tamfijbeje</i>	216,23
<i>nu=mi=dalijfi</i>	<i>Manne kad iβganijfi / Irgi nu=mi=dalijfi / Szlowês Rubéles danguje</i>	221,15
<i>Iβ=mi=laike</i>	<i>Nû iβkados tulimos / Iβ=mi=laike fu maloné / Wélino prieb kijtrawone</i>	221,18
<i>Ne=mi=roczik</i>	<i>Ne=mi=roczik korawôti</i>	223,5
<i>pra=ti=fojes</i>	<i>Norint buczau pra=ti=fojes / Aβ taczau wel par=eimi / Iog mus Iezus fujednojes / Per sawa karcze smert</i>	223,6
<i>Už=mi=klók</i>	<i>Už=mi=klók fu fweikatá</i>	224,17

<i>už=mi =gulti</i>	<i>Ney dük liggai už=mi =gulti</i>	224,24
<i>At=mi=griekáuk</i>	<i>Meldžiūs tawes βirdingayPer Iezu Kristufa / At=mi=griekáuk méilingay / Dük Dwáfe man βwenta.</i>	227,3
<i>ap=mi=βwefk</i>	<i>Smertije tikt ap=mi=βwefk / Ir sudnoj Dienoj attefk</i>	233,20
<i>nu =mi =kreipti</i>	<i>Kadda bēda raffis / Ir norēs nu =mi =kreipti.</i>	280,23
<i>už=mi=ftók</i>	<i>Pagal malone už=mi=ftók / Pagal teifijbe nēkorōk.</i>	282,13
<i>neiß =mi =gána</i>	<i>Luk nieks kits neiß =mi =gána / Ieyb deley jū pažėidimo / Ne gáuczau aβ prapūlimo / Ney ámž' nay nufiminczau.</i>	286,17
<i>Mazgoke =m</i>	<i>Mazgoke =m krauju sawā / Kad taw pamēks tikkroj wieroj' / Wallijk manne iβ βo swieto Dangaus Kar'lijsten tawa.</i>	288,11
<i>Iβ =m' =gūdik</i>	<i>Dwafē tawā manne stiprink / Iβ =m' =gūdik žaiždom's tawa Smerties czėfē mane linksmink /</i>	288,9
<i>ťiβ=mi=gáno</i>	<i>Loška tawa řiβ=mi=gáno / Bēdoje mane užstok.</i>	290,21
<i>ap =mi =gink</i>	<i>Wiera mana padrūtink / žodžu tawo ap =mi =gink / Ieyb aβ wēlna pėrgalėczau / Ir prieb ji taipo laimėczau.</i>	290,8
<i>pri=mi=ftok</i>	<i>Gėlbetojis būk gerráufias / Ir pri=mi=ftok wiřfada /</i>	291,6
<i>iβ=mi=gáno</i>	<i>Tawo loška iβ=mi=gáno / Tawim Diewe ámžinas / Aβ tikkiūs: n'aplėifks mane:</i>	292,5
<i>Už=mi=ftoj'</i>	<i>Ne kerβik Pon' / Neeik prowon' / Už=mi=ftoj' Sunus tawa.</i>	293,16
<i>iβ =mi =gelbes</i>	<i>Iis iβ =mi =gelbes iβ bedos / Ir pekla jūm iβwengfu:</i>	311,17
<i>ižwelk =mi</i>	<i>Gailėkifi / praβau / manes / ižwelk =mi fu malone</i>	311,4
<i>ne =mi =korok</i>	<i>Ir taje man umay priβok / Griekus atleifk / ne =mi =korok / Iβwenkti dük korone.</i>	311,6
<i>at =mi =wadáwo</i>	<i>Atleifk del Kristaus Griebimus / Kuris at =mi =wadáwo / Per žaiždus sawo Kruwinus / Ir loška man atgawo;</i>	311,9
<i>ne=mi=ftumk</i>	<i>Iey danguj' daugiaus linksmijbes / Yr ant to kurs nū piktijbes / Priřwertes eit gerijn / Neng ant daug apteifintuju / Ir piktijn ne einančiuju / Todel ne=mi=ftumk βalin;</i>	314,6
<i>Pri =mi =imk</i>	<i>Ne drėfu / bet ak! Praβau / Pri =mi =imk Pon' / ir malone / Man futek už korawone!</i>	315,14
<i>pri=mi=ftók</i>	<i>Su Dwaffe pri=mi=ftók / Ant to mane wadžók /</i>	341,15
<i>nu=mi=wed</i>	<i>Piemū man Wieβpats wiernafis / Žalon' lankon' nu=mi=wed wis / Todel nieko stokofu /</i>	360,22
<i>Iβ=mi =gėlbėk</i>	<i>Aufis malones greβk manesp / Maldėle mana pr'imk sawesp / Iβ=mi =gėlbėk bėdofa</i>	364,12
<i>pa =mi =linksminn a</i>	<i>Io žodis wiernas wiřfada / Ir Dwaffe pa =mi =linksminna:</i>	367,15
<i>N'otmeske=m</i>	<i>Gatawik man Dwáfe nauja / N'otmeske=m nū tawa weida /</i>	374,17
<i>fu =m' =gáwa</i>	<i>Sž'tay / Pon / griekė gimmes efmi Griekė fu =m' =gáwa motina /</i>	374,6
<i>Ap =mi =βlákkišk</i>	<i>Ap =mi =βlákkišk Pon' Izopu /</i>	374,9
<i>Ap=mi =gink</i>	<i>Ap=mi =gink ak Pone mielas /</i>	375,1
<i>ap=mi =láifstijk</i>	<i>Dangaus Raffa =mi =láifstijk</i>	39,18
<i>Iβ=mi=wefk</i>	<i>Iβ=mi=wefk iβ tamfijbes βós</i>	397,21
<i>Pra =mi =puldit</i>	<i>Nūg manes jog nēwidonus / Atbullus Tu nuwarei / Pra =mi =puldit kaip klaistorus / Kacž' norėjo jie bukley</i>	407,14
<i>ne =m' =prařtófi</i>	<i>Žinnau / Iog ne =m' =prařtófi tu / Tikkežiūs kól' tawo žodžu / Effi Piemū Tu man tikkray / Manne iβgánas ámžinay.</i>	435,21
<i>iβ =mi =waddawai</i>	<i>Per řmerti iβ =mi =waddawai / Iβ ámžinos bėdós dijwnay</i>	435,5
<i>pa =mi =linksmín</i>	<i>Ak IEŽAU pa =mi =linksmínas Wiens mana řkarb's řirdies effas /</i>	436,1

<i>Laikijki[=]m</i>	<i>Laikijki[=]m / jeyb tikkėjimė / Taw tekczau gijw's ir smertije / Pon' IE3AU Iβganijtojau Tawip but rod's aβ meiliczau.</i>	437,9
<i>at[=]mi=ims</i>	<i>Iey smertis at[=]mi=ims / Mirt' mano bus pelnims / Gijwata Kristus mano / Kurfai duβes iβgána /</i>	440,5
<i>ne=mi=galli</i>	<i>Džaugiūs IE3AU / tikt tawimi :/: Gedoj' apleift ne=mi=galli.</i>	441,14
<i>dūk [=]mi</i>	<i>Ieyb taw wartoczau ant garbės / Ir artimui ant reikmenes / Malone dūk [=]mi sawo Nūg mokflo / fáugok piktojo Ir wėlniβko pražuddimo:</i>	441,20
<i>iβ=mi=klaufijk</i>	<i>Wargė praβau iβ[=]mi[=]klaufijk / Ir man kantrumma nudalijk /</i>	442,1
<i>iβ=mi=ganijk.</i>	<i>Dangaus linksmijbe nudalijk / Ir ámžinay iβ=mi=ganijk.</i>	442,14
<i>Ap[=]m' [=]faugôs</i>	<i>Sūnkoj' mana fieloj' / Tad ap[=]m' [=]faugôs filingay / Ir iβ=mi=gijs bėdoj'.</i>	446,1
<i>pri=mi=spaus</i>	<i>Manė Iis nor kawoti / Kad bėda pri=mi=spaus.</i>	446,10
<i>iβ=mi=gijs</i>	<i>Sūnkoj' mana fieloj' / Tad ap=m'=faugôs filingay / Ir iβ=mi=gijs bėdoj'.</i>	446,2
<i>iβ=mi=ganijtu</i>	<i>Ieyb tūm' iβ=mi=ganijtu / Nū mukôs ámžin{ó}s /</i>	446,23
<i>at=mi=gaus</i>	<i>Ne meldes wargūfa / Negal mane praftoti / Io lofka at=mi=gaus / Mane Iis nor kawoti /</i>	446,8
<i>gėlbt=mi'</i>	<i>Diew's gėlbt=mi' belpja ir linkfmin / Iūmi pafidukėfu /</i>	447,21
<i>at=mi=gaiwin</i>	<i>Krauju sawa at=mi=gaiwin / Ant jo nufitikkėfu;</i>	447,23
<i>pra=mi=stotu</i>	<i>Kacz pra=mi=stotu abelnay / Szio wiffo swieto žmones / Wienok tai tik βirdis linksmay / Iog Diew's gėlbt iβ malones /</i>	448,6
<i>fu=mi=gaus</i>	<i>Kad' ir mirfu / nebijaus Noris smertis fu=mi=gaus / Iey tawe turrėfu / Neprapult gallėfu.</i>	456,10
<i>iβ=mi=ganijfi:</i>	<i>Gijwa kol' laikijfi / Tu iβ=mi=ganijfi: Kad' ir mirfu / nebijaus</i>	456,8
<i>Laikijke[=]m</i>	<i>Nes mano trokβt βirdis tawėp / Sargijboje laikijke[=]m /</i>	520,10
<i>padarijke[=]m</i>	<i>AK Diewe priβigreβk manėp / Malone padarijke[=]m /</i>	520,8
<i>at[=]mi[=]léifk</i>	<i>Ak lofka Wieβpati edarijk / Ir at[=]mi[=]léifk kaltijbes / Pawietra nū manes kraipijk / Ir iβgafcziu baijijbes /</i>	521,21
<i>pa=mi[=]tieft'</i>	<i>Su wienà koja jau kappėStowju / o žmogaus nėr' swietė / Kurs pa=mi[=]tieft' gallėtu.</i>	521,5
<i>iβ=mi[=]klaufijk</i>	<i>Kaip tu žinnai / man gėrdarijk / Kaip nori / taip iβ=mi[=]klaufijk / Nes numanai geráfey.</i>	522,16
<i>ne=mi=korôk</i>	<i>Po tawa roda man paβôk / Ruftijbeje ne=mi=korôk / Tu Tėwe mufu mielas.</i>	522,2
<i>at=mi[=]pirka</i>	<i>Tiek man giwėnt / tiek mirt gelloj' / Nes Krystus at=mi[=]pirka.</i>	522,24
<i>ne[=]mi[=]kluditu</i>	<i>Kellone máno ir darbus žėgnôk ir gi kettinimus / Ieyb tie man fektufi gražey Nieks ne[=]mi[=]kluditu piktay.</i>	534,8
<i>pa[=]mi[=]skandinti</i>	<i>Griekai kankis manė diddey / Norės pa[=]mi[=]skandinti /</i>	542,24
<i>pri=mi=kėlt</i>	<i>Eimi ten kur man's Kristus eft Rankėles iβ=gitiefes / Ilfėtis smertij' man padeft; Nieks pri=mi=kėlt gallėfes / Tikt mufu wien's Atpirktojis</i>	543,23
<i>at=mi=skirs</i>	<i>Aβ tawo kuno fanaris / Tai didde man linksmijbe / Ne at=mi=skirs ney nūgafstis Ney smerties funkenijbe;</i>	543,8
<i>I wėfki[=]m</i>	<i>I wėfki[=]m dangun tawa / Kurri effi pelnes Ir ta per smerti sawa Man prigatawijes.</i>	547,17
<i>pa=mi=des</i>	<i>Ne werket jus smutnieji / Iog smertis pa=mi=des /</i>	547,8
<i>pri=mi=stôk</i>	<i>Tad Kristau wėikey mán paβôk / Gallė zijwato</i>	552,2

	<i>pri=mi=ftòk.</i>	
<i>ap=mi=lankijk</i>	<i>Ir wesk iß ßû wargû manë Patrumpink muka fskaudžeje / Dwaffes piktaffes prawarijk / Dwaffe tawà ap=mi=lankijk.</i>	552,6
<i>Nu=mi=ma3goje</i>	<i>Tikkédamas / jog wienas tu Nu=mi=ma3gojes nùg griekû Ir dangû effi pelnes.</i>	554,2
<i>fu=mi=twersî</i>	<i>Tikkédams / jog kaip Ercikis Giwatos fu=mi=twersî wis / Ieyb kaip turréfu mirti.</i>	555,20
<i>uz[=]mi[=]gruti</i>	<i>Ir baukiu! Ak jus kaukaros / Ius kalnai / riewos áukßtosos / Szen wirsket uz[=]mi[=]gruti.</i>	559,3
<i>ap[=]mi[=]léifk</i>	<i>Meljk Tewa sawa uż manne Ney ap[=]mi[=]léifk tawo narfe / Maloney bet użftoki.</i>	559,8
<i>At=mi=ims</i>	<i>Kada tawo ßwent's likkim's At=mi=ims Ir aß wifs atlikfu.</i>	562,4
<i>prißpaus[=]mi</i>	<i>C3e peklos man fielwartas / Ape mano duße rafsîs / C3e prißpaus[=]mi tużimas / Tankey ne mażaffis /</i>	562,8
<i>Pri=mi=ftok</i>	<i>IE3AU pri=mi=ftok tadda / Ir ne dûk man nufiminti;</i>	563,10
<i>Imk[=]mi</i>	<i>Imk[=]mi rankosna tawo / Nes jauçu Gala jawo / Léidzintis baiktiney.</i>	567,22
<i>iß[=]mi=laikai</i>	<i>Aß wießpatie tawo rankoî / Kol kruttu efmi bei walloj / Tu wiens iß[=]mi=laikai gijwata / Taw Méneßfei îr fskaitluje Kûmettu alba dienoje Atlikti turru ßi Rabbáta.</i>	568,17
<i>nu=mi=skandin</i>	<i>Kamgi Szetons manë gandin Ir péklofna nu=mi=skandin?</i>	570,19
<i>iß=mi=walnintu</i>	<i>Maloney iß=mi=walnintu Didzû darbû ir rubefc3u / S3io fwieto piktenijbe Palikfu fu linksmijbe.</i>	587,17
<i>ne=mi=skirs</i>	<i>Ir Atpirktojis brangufis / Mane giwatoj pażinnei / Ney fmertis ne=mi=skirs kadday / Todel ne tekfu aß kittam / Net taw / ak Pon' IE3AU wienam.</i>	588,16
<i>ne[=]mi[=]praftok</i>	<i>Tu pats rodijk man kellone Ir ne[=]mi[=]praftok / Ak Pone!</i>	591,10
<i>ne[=]mi[=]praftok</i>	<i>IE3AU KRISTAU ne[=]mi[=]praftok / Bet iß wiffû Bédû wallok / Nùg manes nefifkirki.</i>	608,5
<i>uż=mi=tarijti</i>	<i>Kas mano tad bus Tarpniku / Kurs gal uż=mi=tarijti?</i>	610,18
<i>Gelbek=mi</i>	<i>Girdijk / ir manë pennék / Gelbek=mi malonë sawo Ir nuludufam padék.</i>	624,21
<i>Apendk=mi</i>	<i>Apendk=mi/ mielas Pone / Sargijbá ir Malonë.</i>	631,21
<i>te=mi=wala</i>	<i>Dûk Pône lengwa Gala; Ir Krißtus te=mi=wala.</i>	633,12
<i>I3ofk=mi</i>	<i>S3irdiëß Plißbèjime Palinksmink tu manë / I3ofk=mi/ kaip n' iß3ofu / Ir kad' iß éia atftofu / Dûk Pône lengwa Gala;</i>	633,9
<i>Su=mi[=]wále</i>	<i>Pirm diddes Bédos jiffai Su=mi[=]wále tetiþkay / Man Pagálba pri=fitekdams Irgi mano warga baigdams.</i>	638,14
<i>pra=mi=pûluf</i>	<i>Nieks te=fako / pra=mi=pûluf Swiete / jeygi numirrau;</i>	638,9
<i>pri=mi=stojei</i>	<i>Bei tawo déßiné Bandéle prikawojei Ir páti pri=mi=stojei Nakties funkijbeje.</i>	82,21
<i>pa[=]mi[=]tremfi</i>	<i>Toktai wißsnorint rodof práftas daiktas / Tac3au ne bus tas nû tawes papeiktas / Maloney tattai nû mannes priimfi / Nei pa[=]mi[=]tremfi.</i>	82,21
<i>ne[=]mi=patremk</i>	<i>Ak Wießpatie! ne[=]mi=patremk nùg tawes.</i>	113,3
<i>at=mi=skirs</i>	<i>Aß tawo kuno sanaris / Tai man didde linksmijbe / Ne at=mi=skirs ney nugafis / Ney fmerties funkenijbe.</i>	115,10
<i>Iß=mi[=]klaufijk</i>	<i>Iß=mi[=]klaufijk Wießpatie / gélbek ir palinksmink ma=ne máno bédóje deley táwo mieláufigo Sunaus /</i>	117,19
<i>Ne[=]mi[=]praftok</i>	<i>Ne[=]mi[=]praftok / Saweßp fuwok / Dûk pas tawë Ten danguje / Kaip man fakei / But' amżinay / Amen.</i>	126,19
<i>te=mi=saugoj</i>	<i>Wießpats te=mi=saugoj nùg wiffa pikta / W. teap3augoi mana duße.</i>	127,14

<i>ap=mi=lankijk</i>	<i>Wefk jau iβ βû wargû mane Patrumpink muka fkaudžeje / Dwaffes piktaffes prawárijk Dwaffé tawá ap[=]mi[=]lankijk.</i>	127,21
<i>iβ=mi=gel=bek</i>	<i>Wieβpatie D. gélbek manę nûg wiſſo pikto / ir iβ=mi=gelbek tawo dangaus karaliſſten!</i>	127,27

„Balsas ſirdies“ (1726)

forma	kontekstas	vieta
<i>fuminie=m</i>	<i>Niefang jau fuminie=m, žmogus niateyſingas</i>	151,23
<i>Deginfi=t</i>	<i>Deginfi=t ungnim nugara</i>	255,17

Psalmynas (1728)

forma	kontekstas	vieta
<i>ne=mi=padûk</i>	<i>Aβ laikau ant Sûdo ir Teiſybês; ne=mi=padûk mannę tiems, kurie manne nor ſugaiſinti</i>	119,120

„Davadnas mokslas“ (1729)

forma	kontekstas	vieta
<i>pri=mi=ftok</i>	<i>Su Dwaffe pri=mi=ftok Ant to mane wadzok</i>	41,10
<i>ne=mi=dûk</i>	<i>Pone ne=mi=dûk' prapulti</i>	45,6

„Trumpas ir prastas Iszguldimas wiſſų nedelês ir ſzwentu Dienu Ewangeliu“ (1750)

forma	kontekstas	vieta
<i>pri=mi=ftok</i>	<i>Su Dwafe pri=mi=ftok, ant to mannę wadzok</i>	388,25

„Knigiale apraszanti broctwa Pamokſla krikſcioniſzka“ (1773)

forma	kontekstas	vieta
<i>noriu=t</i>	<i>Spawiedoties ir komuniie pabažnay priimty, o uż paawkſztynyma Bažnicies S. uż iſznaykinyma Herezyiu, uż zgada Ponu krikſcioniſzku, noriu=t wiſadu, ale łabiauſey dienoje komunies ſzwentos karſztay melſties pawiny dieł aptureima Atpuſku</i>	19,5

1776 metų giesmynas

forma	kontekstas	vieta
<i>uż[=]mi[=]toj'</i>	<i>uż[=]mi[=]toj' Sunus tawo</i>	135,3
<i>at[=]mi[=]gáus</i>	<i>jo Loſka at[=]mi[=]gáus</i>	262,4
<i>ne[=]mi[=]korok</i>	<i>fawo Kerβte ne[=]mi[=]korok</i>	281,6
<i>u[=]mi[=]ftók</i>	<i>Pagal malone uż=mi=ftók</i>	131,4
<i>prijtok[=]mi</i>	<i>prijtok[=]mi</i>	138,2
<i>apdûwanok[=]mi</i>	<i>Redimu wiſſad' apdûwanok[=]mi</i>	138,27
<i>wadziok[=]mi</i>	<i>wadziok[=]mi</i>	138,27

<i>ne[=]mi[=]ftúmk</i>	<i>todel ne[=]mi[=]ftúmk</i>	145,6
<i>maʒgok[=]mi</i>	<i>maʒgok[=]mi Krauju sawo</i>	147,8
<i>iβ[=]m' [=]gydik</i>	<i>iβ[=]m' [=]gydik ʒaiʒdoms sawo</i>	147,8
<i>pri[=]mi[=]ftok</i>	<i>Su Dwafe pri[=]mi[=]ftok</i>	150,11
<i>nu[=]mi[=]kreipti</i>	<i>Ir norés nu[=]mi[=]kreipti</i>	151,3
<i>iβ[=]mi[=]gáno</i>	<i>Tawo lofka iβ[=]mi[=]gáno</i>	152,11
<i>ap[=]mi[=]gink</i>	<i>sawo ʒodʒiu ap[=]mi[=]gink</i>	152,5
<i>t'iβ[=]mi[=]gáno</i>	<i>Lofka tawo t'iβ[=]mi[=]gáno</i>	152,7
<i>pri[=]mi[=]ftok</i>	<i>Ir pri[=]mi[=]ftok wiffada</i>	152,8
<i>gelbèk[=]mi</i>	<i>gelbèk[=]mi Malone sawo</i>	157,1
<i>iβ[=]mi[=]klaufyk</i>	<i>Todél praβau, iβ[=]mi[=]klaufyk, saw tinkanti manę daryk</i>	161,1
<i>iβ[=]mi[=]gydik</i>	<i>Efmi aβ piln's Grieku ʒaiʒdu, ak iβ[=]mi[=]gydik, Pone.</i>	162,6
<i>paβweŋk[=]mi</i>	<i>paβweŋk[=]mi grieβnq ʒmogu</i>	166,9
<i>pra[=]mi[=]pudit</i>	<i>pra[=]mi[=]pudit kaip klaftorus</i>	168,2
<i>iβ[=]mi[=]gélbèk</i>	<i>iβ[=]mi[=]gélbèk Bédofa</i>	172,2
<i>ap[=]mi[=]βlakŋtyk</i>	<i>ap[=]mi[=]βlakŋtyk Pon' Izopu, tai bufu kaip Snieg's balt's labay</i>	175,2
<i>N'atmeŋk[=]mi</i>	<i>N'atmeŋk[=]mi nũ sawo weido</i>	175,3
<i>Ap[=]mi[=]gink</i>	<i>Ap[=]mi[=]gink, ak Diewe mielas</i>	175,4
<i>pra[=]mi[=]ftotu</i>	<i>Kacz pra[=]mi[=]ftotu abelnay</i>	249,2
<i>iβ[=]mi[=]weŋk</i>	<i>iβ[=]mi[=]weŋk iβ Tamfybes</i>	186,7
<i>iβ[=]mi[=]ganyfi</i>	<i>tu iβ[=]mi[=]ganyfi</i>	201,8
<i>fu[=]mi[=]gaus</i>	<i>Noris fmertis fu[=]mi[=]gaus</i>	201,8
<i>iβ[=]mi[=]laikyti</i>	<i>Aβ dũfu jam waldyti, Bedoj iβ[=]mi[=]laikyti</i>	218,2
<i>ne=mi[=]gali</i>	<i>Gédoj apléift ne=mi[=]gali</i>	235,1
<i>dũk[=]mi</i>	<i>Malonę dũk[=]mi sawo</i>	235,2
<i>iβ[=]mi[=]klaufyk</i>	<i>Warge praβau iβ[=]mi[=]klaufyk</i>	235,2
<i>iβ[=]mi[=]ganyk</i>	<i>Ir amʒinay iβ[=]mi[=]ganyk.</i>	235,3
<i>uʒ[=]mi[=]tark</i>	<i>Taigi u[=]mi[=]tark</i>	236,6
<i>at[=]mi[=]ims</i>	<i>Jeu Smertis at[=]mi[=]ims</i>	248,3
<i>gélbt[=]</i>	<i>Diew's gélbt[=]mi, βelpja</i>	249,1
<i>uʒ[=]mi[=]gruti</i>	<i>Kad Bedos manę kaʒin kaip norétu uʒ[=]mi[=]gruti</i>	255,6
<i>iβ[=]mi[=]gys</i>	<i>ir iβ[=]mi[=]gys Bédof'</i>	262,3
<i>pri[=]mi[=]ŋpaus</i>	<i>kad Bédaf pri[=]mi[=]ŋpaus</i>	262,4
<i>iβ=mi=ganytu</i>	<i>kad tũm iβ=mi=ganytu</i>	262,6
<i>iβ[=]mi[=]klaufyk</i>	<i>taip iβ[=]mi[=]klaufyk</i>	282,8
<i>at[=]mi[=]pirko</i>	<i>nés Kriřtus at[=]mi[=]pirko</i>	282,9
<i>apdeng[=]mi</i>	<i>apdeng[=]mi, mielas Pone</i>	284,10
<i>iʒofk[=]mi</i>	<i>iʒofk[=]mi kaip n'iβʒofu</i>	285,16
<i>te[=]mi[=]wála</i>	<i>Ir Kriřtus te[=]mi[=]wála.</i>	285,16
<i>ne[=]mi[=]kluditu</i>	<i>niek's ne[=]mi[=]kluditu piktay</i>	310,4
<i>ne[=]mi[=]palik</i>	<i>ne[=]mi[=]palik Tamfybėje</i>	312,3
<i>pri[=]mi[=]ŋtojei</i>	<i>ir pati pri[=]mi[=]ŋtojei</i>	312,3
<i>ne[=]mi[=]ʒudytu</i>	<i>ir Weln's ne[=]mi[=]ʒudytu</i>	312,6
<i>ap=mi=fáugojei</i>	<i>Garbe taw, mielas Pone, kad ap=mi=fáugojei</i>	315,1
<i>iβ[=]mi[=]laikyk</i>	<i>iβ[=]mi[=]laikyk iβ Lofkos</i>	316,3
<i>ap[=]mi[=]faugojei</i>	<i>kurioʒ ap[=]mi[=]faugojei tu</i>	319,1
<i>iβ[=]mi[=]laikei</i>	<i>Pakajuje iβ[=]mi[=]laikei</i>	325,4
<i>pri[=]mi[=]ŋfelqs</i>	<i>O Weln's buwo pri[=]mi[=]ŋfelqs</i>	325,4
<i>te[=]mi[=]wadʒioʒ</i>	<i>Kéllu tikru te[=]mi[=]wadʒioʒ</i>	325,6
<i>iβ[=]mi[=]laike</i>	<i>iβ[=]mi[=]laike fu Malone</i>	331,1
<i>uʒ[=]mi[=]klok</i>	<i>uʒ[=]mi[=]klok fu Sweikata</i>	332,10
<i>ne[=]mi[=]rocʒik</i>	<i>ne[=]mi[=]rocʒik korawoti</i>	332,5

<i>už[=]mi[=]gulti</i>	<i>ney dūk Ligai už[=]mi[=]gulti</i>	333,11
<i>pra[=]mi[=]žudyfi</i>	<i>tai ir pra[=]mi[=]žudyfi</i>	335,8
<i>at[=]mi[=]griekáuk</i>	<i>at[=]mi[=]griekáuk meilingay</i>	336,9
<i>ne[=]mi[=]dūk</i>	<i>Diewe, ne[=]mi[=]dūk prapulti</i>	340,6
<i>ap[=]mi[=]βwiefk</i>	<i>Smertije tikt ap[=]mi[=]βwiefk</i>	349,8
<i>ne[=]mi[=]praftok</i>	<i>Kad gandina Smerties fyła, ne[=]mi[=]praftok</i>	352,3
<i>at[=]mi[=]ims</i>	<i>Likims at[=]mi[=]ims</i>	355,1
<i>pri/pauf[=]mi</i>	<i>Czia pri/pauf[=]mi tužimas</i>	355,2
<i>pri[=]mi[=]ftok</i>	<i>IEŽAU pri[=]mi[=]ftok</i>	356,6
<i>wefk[=]mi</i>	<i>Eikβ Jezau aβ pailsau, imk, atimk Wargu Daugybę wefk[=]mi i Linkfmybę</i>	359,2
<i>ap[=]mi[=]lankyk</i>	<i>Dwafe sawo ap[=]mi[=]lankyk</i>	368,5
<i>pa[=]mi[=]fkandinti</i>	<i>norés pa[=]mi[=]fkandinti</i>	369,2
<i>at[=]mi[=]fkirs</i>	<i>ne at[=]mi[=]fkirs ney nūgastis</i>	369,3
<i>pri[=]mi[=]kélť</i>	<i>nieks pri[=]mi[=]kélť gallėfes</i>	369,5
<i>fu[=]mi[=]wale</i>	<i>Pirm diddes Bėdos jifjai fu[=]mi[=]wale</i>	371,3
<i>pra[=]mi[=]pūluť</i>	<i>Nieks te fako pra[=]mi[=]pūluť</i>	371,3
<i>Iwefk[=]mi</i>	<i>Iwefk[=]mi Dangun tawo</i>	382,1
<i>pa[=]mi[=]dės</i>	<i>kad Smertis pa[=]mi[=]dės</i>	382,9
<i>už[=]mi[=]gruti</i>	<i>βen wirfkit už[=]mi[=]gruti</i>	386,5
<i>ap[=]mi[=]lėifk</i>	<i>ney ap[=]mi[=]lėifk sawo Narfe</i>	386,6
<i>ne[=]mi[=]fkirs</i>	<i>ney Smertis ne[=]mi[=]fkirs kaday</i>	391,2
<i>ne[=]mi[=]praftok</i>	<i>Jėzau Kristau ne[=]mi[=]praftok</i>	403,4
<i>ap[=]mi[=]βlákfyfi</i>	<i>Jey Krauju ap[=]mi[=]βlákfyfi, tai manę tu atgaiwifí</i>	421,3
<i>mylek=mi</i>	<i>ak mylek=mi, to goraju, kad randauf po tawo Koju</i>	421,4
<i>už[=]mi[=]fto</i>	<i>Szwentafis prakai's Weido jo fudnoj' Dienoj' te už[=]mi[=]fto</i>	426,3
<i>pa[=]mi[=]flepk</i>	<i>Ak žaiždoj' pa[=]mi[=]flepk sawoj</i>	426,4
<i>wed[=]mi</i>	<i>Tawę man's Jezus pergalia, per tawę wed[=]mi Danguna.</i>	428,7
<i>Trauk[=]mi</i>	<i>Trauk[=]mi sawęp paragindams manę, kad aβ paragints</i>	429,9
<i>ap[=]mi[=]βwaititi</i>	<i>Dwafe βwenta, iβ einanti, o tokiajau, koks jis yra efi, eik tu Stiprybe βen ap[=]mi[=]βwaititi, ir taw manę ant Laupfes pritaisyti</i>	438,1
<i>pri[=]mi[=]taifyk</i>	<i>pri[=]mi[=]taifyk tikt taip</i>	440,8
<i>už[=]mi[=]tar</i>	<i>Jis už[=]mi[=]tar tawim (tikkiūfu)</i>	452,4
<i>Te=mi=ne wércz</i>	<i>Te=mi=ne wércz</i>	458,12
<i>fugrážink[=]mi</i>	<i>fugrážink=mi wél, kad klyftu</i>	460,5
<i>waldyk[=]mi</i>	<i>Szwentoji Dwafe tu, klaufyk, ftiprik, redyk, waldyk[=]mi</i>	461,8
<i>ne[=]mi[=]palik</i>	<i>Ne pamefk manę, ne[=]mi[=]palik paklydime</i>	465,5
<i>pra[=]mi[=]žuditi</i>	<i>Jezau, rodos pra[=]mi[=]žuditi griėbnaji galetumbe</i>	466,2
<i>Walgidik[=]mi</i>	<i>Walgidik[=]mi Jėzau</i>	471,9
<i>Pa[=]mi[=]ftiprink</i>	<i>Pa[=]mi[=]ftiprink ir tada, kad aβ jau pafėfiu</i>	476,15
<i>Iβ[=]mi[=]kludyk</i>	<i>Iβ[=]mi[=]kludyk, Diewe iβ painu bille kokiū</i>	491,1
<i>wefk[=]mi</i>	<i>Mokik[=]mi, Pon' kaip taw pamėgft' daryti, wefk[=]mi tikru Taku</i>	492,1
<i>Mokik=mi</i>	<i>Mokik=mi, Pon' kaip taw pamėgft' daryti, wefkmi tikru Taku</i>	492,1
<i>Iβ[=]mi[=]riβk</i>	<i>Iβ[=]mi[=]riβk, Diewe</i>	492,9
<i>pa[=]mi[=]βwefk</i>	<i>bet wiffq pa[=]mi[=]βwefk</i>	495,6
<i>priimk[=]mi</i>	<i>Taw pafidūdu jau, priimk[=]mi, ak praβau</i>	499,8
<i>pa[=]mi[=]linkfmin</i>	<i>pa[=]mi[=]linkfmin Tužboje</i>	501,4
<i>imk[=]mi</i>	<i>Tu imk[=]mi ir nuterk manę</i>	506,3
<i>dek[=]mi</i>	<i>At[=]mi[=]lofok nū wiffo ko, dek[=]mi ant sawo</i>	506,3

	<i>Prieglobfczio</i>	
<i>At[=]mi[=]lofok</i>	<i>At[=]mi[=]lofok nũ wiffo ko, dekmi ant sawo Prieglobfczio</i>	506,3
<i>iβ[=]mi[=]gydiki</i>	<i>ak iβ[=]mi[=]gydiki</i>	507,8
<i>Laikyk[=]mi</i>	<i>Laikyk[=]mi, Jėzau, ir bucžok</i>	508,14
<i>pri[=]mi[=]špáudi</i>	<i>kad Szirdifna pri[=]mi[=]špáudi</i>	509,2
<i>ne[=]mi[=]waro</i>	<i>ne[=]mi[=]waro nũ sawę</i>	512,6
<i>at[=]mi[=]škyrei</i>	<i>wel nũ Swieto at[=]mi[=]škyrei</i>	514,5
<i>Su[=]mi[=]jėβkai</i>	<i>Su[=]mi[=]jėβkai, kad klejoju</i>	514,6
<i>pėr[=]mi[=]šekiojant</i>	<i>apgini pėr[=]mi[=]šekiojant</i>	514,6
<i>paštiprink[=]mi</i>	<i>βim Czėse paštiprink[=]mi</i>	515,2
<i>Sotik[=]mi</i>	<i>Sotik[=]mi, priwalgidik</i>	516,4
<i>pa[=]mi[=]ilfufi</i>	<i>pa[=]mi[=]ilfufi guldyk</i>	516,4
<i>praftok[=]mi</i>	<i>ne praftok[=]mi niekada</i>	516,9
<i>gėlbt[=]mi</i>	<i>gėlbt[=]mi jis iβ Tužbos Klano</i>	518,2
<i>Eikβ=mi</i>	<i>Eikβmi Jėzau, apšaugoti nũ korones</i>	525,5
<i>lofok[=]mi</i>	<i>lofok[=]mi iβ manęš paties</i>	527,7
<i>atimk[=]mi</i>	<i>atimk[=]mi iβ Malones</i>	545,10
<i>ap[=]mi[=]šaugoki</i>	<i>Ak, nũ grieku ap[=]mi[=]šaugoki</i>	560,5
<i>Iβ[=]mi[=]laikai</i>	<i>Iβ[=]mi[=]laikai tu Gundimũš, taipo</i>	562,10
<i>žėgnok[=]mi</i>	<i>žėgnok[=]mi sawqji, kad dirbdam's nepatrikcziau</i>	563,4
<i>ap=mi=šaugoki</i>	<i>Naktij' βoj' ap=mi=šaugoki,</i>	568,3
<i>Ap[=]mi[=]dumok</i>	<i>Ap[=]mi[=]dumok, smerteln's žmogau</i>	573,1
<i>iβpleβk[=]mi</i>	<i>wifšad' iβpleβk[=]mi fant Warge</i>	580,4
<i>Mokink[=]mi</i>	<i>Mokink[=]mi reikiant mirt tikray</i>	580,5
<i>pri[=]mi[=]šaišyki</i>	<i>Tu aw tikray pri[=]mi[=]šaišyki iβ lauko irgi iβ vidaus</i>	580,7
<i>Kremt=mi</i>	<i>Kremt=mi griekai manieji, baugin=mi Giltine</i>	581,1
<i>baugin=mi</i>	<i>Kremt=mi griekai manieji, baugin=mi Giltine</i>	581,1
<i>te=mi[=]wed'</i>	<i>te=mi[=]wed' i ta Ronq sawo</i>	581,3
<i>pa[=]mi[=]šremfi</i>	<i>priimfi, ney pa[=]mi[=]šremfi</i>	63,14
<i>at[=]mi[=]škirs</i>	<i>Ne at[=]mi[=]škirs ney</i>	639,24
<i>mazgok[=]mi</i>	<i>manę linkfink, mazgok[=]mi Krauju sawo</i>	755,2
<i>iβ[=]mi[=]gydik</i>	<i>Sawo Dwafę manę štiprink, iβ[=]mi[=]gydik</i>	755,2
<i>ap[=]mi[=]šlankyk</i>	<i>sawo dwafę ap[=]mi[=]šlankyk</i>	756,25

8. Šaltiniai

8.1. XVI amžius

APM — APIE POPIESZISCHKAIE MISSCHE, D. Ægidius Hunnius. Kartu su: Margarita Theologica CONTINENS METHODICAM EXPLICATIONEM [...] Zemčžuga Theologifchka Kuri Sawieie aptur / trumpa parodima / ir ifchguldima / Wiriaufiũiu daliu moxlo Chrikfconifchkoio / pro Bažniczes ir Ifchkallas Orthodoxifchkofes Confefsies Auguftanos / alba Sassu. O nu Lituwifchkai jra perguldita per Simona Waifchnora warnifchki Plebona Ragaines Ifchfpaufta Karaliaucziui Prufu / per Iurgi Ofterbergera / mætũľa Chriřtaus 1600. (Elektroninis tekstas 2003, rengė Vilma Zubaitienė, konkordancijos rengė V. Zubaitienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=36>).

BB — [Jonas Bretkūnas,] BIBLIA tatai eřti Wiřsas Schwentas Rařchtas, Lietuwifchkai pergulditas per Janą Bretkuną Lietuwos Pleboną Karalia[u]cziui. 1590; GStA PK: XX. HA, StU Kgb. 44—51; rankrařtis. Fotokopijos: VUB: F1—D 519—526 (Bretkūno Biblijos faksimilinius leidimus žr. toliau).⁴¹

BGD — [Jonas Bretkūnas,] Giefmes Duchauņas [...] Iřřpauřtas Karaliaucziui / per Iurgi Ořterbergera 1589. (Elektroninis tekstas 2002, rengė Ona Aleknavičienė, Ineta Krampaitė, konkordancijos rengė O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=12>).

BKa — [Jonas Bretkūnas,] Kancionalas nekuru Giefmiu [...] Iřřpauřtas Karaliaucziui / per Gurgi Ořterbergera 1589. (Elektroninis tekstas 2002, rengė Ona Aleknavičienė, Ineta Krampaitė, konkordancijos rengė O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=13>).

---

⁴¹ Šiame darbe Bretkūno Biblijos dalys žymimos atskiromis nuorodomis: Senasis Testamentas — BST, Naujasis Testamentas — BNT, Psalmynas — BPs.

- BKo — [Jonas Bretkūnas,] KOLLECTAS Alba Paſpalitas Maldas [...] iſch Wokiſchko lieſzuwio / ing Lietuwiſchka pergulditas / Per Iana Bretkuna. M. D. LXXXIX. [1589]. (Elektroninis tekstas 2002, rengė Ona Aleknavičienė, Ineta Krampaitė, konkordancijos rengė O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=14>).
- BNT — [Jonas Bretkūnas,] NAVIAS TESTAMENTAS. Ing Lietuwiſchką Lieſzuwį perraſchitas per Iana Bretkuną Labguwos Plebona. 1580; GStA PK: XX. HA, StU Kgb. 44, 51. (Faksimilinis leidimas: *NAVIAS TESTAMENTAS Ing Lietuwiſchką Lieſzuwį perraſchitas per Jana Bretkuną Labguwos plebona 1580. DAS NEUE TESTAMENT in die litauische Sprache überſetzt von Johann Bretke, Pastor zu Labiau 1580. Faksimile der Handschrift, Band 7 und 8, Labiau i. Pr. 1580*, hrsg. Von Jochen Dieter Range, Friedrich Scholz, Biblia Slavica. Serie VI: Supplementum: Biblia Lithuanica, Band 1.7, Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 1991.)
- BST — [Jonas Bretkūnas,] BIBLIA tatai eſti Wiſſas Schwentas Raſchtas, Lietuwiſchkai pergulditas per Jana Bretkuną Lietuwos pleboną Karaliaucziui 1590 / DIE BIBEL das ist die ganze Heilige Schrift Litauisch überſetzt von Johann Bretke, Litauischer Pastor zu Königsberg i. Pr. 1590. Herausgegeben von F. Kluge, J. D. Range und F. Scholz, Paderborn, etc., Ferdinand Schöningh, 1996. (Senojo Testamento 1–5 Mozės knygų faksimilinis leidinys).
- BP — [Jonas Bretkūnas,] POSTILLA Tatai eſti Trumpas ir Praſtas Iſchguldimas Euangeliu / ſakamuiu Baſzniczoie Krikſchczionifchkoie / nūg Aduento ik Wæliku. Per Iana Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliaucziui Prufūfu. Iſſpaude Karaliaucziui Iurgis Oſterbergeras. Mæta Pono 1591. (Faksimilinis leidinys: *Jono Bretkūno POSTILĖ* [1591], Studija, faksimilė ir kompaktinė plokštelė, parengė Ona Aleknavičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005).

BPs — [Jonas Bretkūnas,] PSALTERAS ING LIETVWISCHKĀ LIESZVWI pergulditas Jano Bretkuno. Labguwos klebono Metuŝa Chriŝtaus 1580. (Faksimilinis leidinys: *PSALTER in DIE LITAUISCHE SPRACHE* übersetzt von Johann Bretke, Pastor zu Labiau Im Jahre Christi 1580, *Faksimile der Handschrift, Band 6, Labiau i. Pr. 1580*, hrsg. von Jochen Dieter Range, Friedrich Scholz, Biblia Slavica. Serie VI: Supplementum: Biblia Lithuanica, Band 1.6, Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 1991. Kritinis leidimas: *Textkritische Edition der Übersetzung des Psalters in die Litauische Sprache von Johannes Bretke, Pastor zu Labiau und Königsberg i. Pr., nach der Handschrift aus dem Jahre 1580 und der überarbeiteten Fassung dieses Psalters von Johannes Rehsa, Pastor zu Königsberg i. Pr., nach dem Druck aus dem Jahre 1625 nebst der Übersetzung des Psalters in die deutsche Sprache von Martin Luther nach der Ausgabe aus dem Jahre 1545*, unter Mitarbeit von Friedemann Kluge, mit eine Einleitung versehen und hrsg. von Friedrich Scholz, Biblia Slavica, hrsg. von Hans Rothe und Friedrich Scholz, unter Mitarbeit von Christian Hannick und Ludger Udolph, Serie VI: Supplementum: Biblia Lithuanica, Reihe 2: Editionsbande, Band 6, Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2002).

DK — [Mikalojus Daukša,] KATHECHISMAS ARBA MOKSLAS KIEKWIENAM KRIKSZCZIONII PRIWALVS. PARASZITAS PER D. IAKVBA LEDESMA *Theologa Societatis IESV*. Išgulditas iš Liežuwio Lančiako ing Lietuwiszka per Kuniga Mikaloiu Daugįza Kánonika Žemaičziu. Išpáuŝtas Wilniue Metuŝe vžgimimo Wiefzpaties 1595. (Elektroninis tekstas 2006, rengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė M. Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php>).

DP — [Mikalojus Daukša,] Poŝtilla CATHOLICKA. [...] Wilniui / Drukárnioi Akadēmios SOCIETATIS IESV, A. D. 1599. (Elektroninis tekstas 2006, rengė Veronika Adamonytė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Šinkūnas, Eglė Žilinskaitė, Ona Aleknavičienė,

konkordancijos rengė V. Adamonytė, M. Lučinskienė, J. Pajėdienė, M. Šinkūnas, E. Žilinskaitė, O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=2>).

E — [Baltramiejus Vilentas,] ENCHIRIDION Catechifmas maįzas / dæl paįpalitu Plebonu ir Koznadiju / Wokifchku lieįzuwiu paraįschits per Daktara Martina Luthera. O ifch Wokifchka lieįzuwia ant Lietuwiįchka pilnai ir wiernai pergulditas / per Baltramieju Willentha Plebona Karalauczui ant Scheindama. Ifchįpauįtas Karalauczui per Iurgi Oįterbergera / Metu Diewa M. D. LXXIX [1579]. (Kritinis leidimas: Fritz Bechtel, *Bartholomäus Willent's litauische Uebersetzung des Luther'schen Enchiridions und der Episteln und Evangelien, nebst den Varianten der von Lazarus Sengstock besorgten Ausgabe dieser Schriften*, mit einer Einleitung hrsg. von Fritz Bechtel, Göttingen: Robert Peppmüller, 1882, 1—41, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=34706>).

EE — [Baltramiejus Vilentas,] Euangelias bei Epiįtolas [...] Ifchįpauįtas Karalauczui per Iurgi Oįterbergera / Metu M. D. LXXIX. [1579]. (Kritinis leidimas: Fritz Bechtel, *Bartholomäus Willent's litauische Uebersetzung des Luther'schen Enchiridions und der Episteln und Evangelien, nebst den Varianten der von Lazarus Sengstock besorgten Ausgabe dieser Schriften*, mit einer Einleitung hrsg. von Fritz Bechtel, Göttingen: Robert Peppmüller, 1882, 41—180, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=34706>

Įsak 1589 — Prūsijos kunigaikščio Jurgio Fridriko įsakas, draudįiantis šotams prekiauti pabučiais ir pakiemiais (1589 09 22), http://lietuvos.istorija.net/lituanistica/jurgis_fridriks1589.htm

Malda, ieib ifchganitingai numirtumbei — [Simonas Vaišnoras,] Malda, ieib ifchganitingai numirtumbei. Kartu su: Margarita Theologica CONTINENS METHODICAM EXPLICATIONEM [...] Zemcįuga Theologiįchka Kuri Sawieie aptur / trumpa parodima / ir ifchguldima /

Wiriaufiūiu daliu moxlo Chriksconifchkoio / pro Bažniczes ir Ifchkallas Orthodoxifchkofes Confefsies Auguſtanos / alba Sassu. O nu Lituwifchkai jra perguldita per Simona Waifchnora warnifchki Plebona Ragaines Ifchſpauſta Karaliaucziui Prufu / per Iurgi Ofterbergerą / mætūſą Chriſtaus 1600. (Elektroninis tekstas 2003, rengė Vilma Zubaitienė, konkordancijas rengė V. Zubaitienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=36>).

MP — [Jokūbas Mokrūnas,] Poſtilla LIETVWISZKA Tátáy eſt / Ižguldimas práſtás Ewángeliu ant kožnos Nedelios ir Szwentes per wiſus metus [...] WILNIVY / Per Iokubą Morkuną [...] Metuoſe Diewa / 1600, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=12104>

MŽF — [Martynas Mažvydas,] FORMA Chriksſtima. Kaip Bažniczas Iſtatimæ Hertzikiſtes Prufu / ir kitoſu žemeſu laikoma ira. Drukawot Karalauczui per Iona Daubmana / Metu Chriſtaus M. D. L I X. [1559] (Faksimilinis leidimas: Jurgis Gerulis, *Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams*, spaudai parūpino Dr. Jurgis Gerulis, Kaunas: Švietimo ministerija, 1922).

MŽG — [Martynas Mažvydas,] Geſmes Chriksconiskas gedomas Bažniczoſu per Aduenta ir Kaledas ik Gramniczu. Ifch ſpauſtas Karalauczui nūg Iona Daubmana Metu Diewa / M.D.LXVI. [1566]. (Faksimilinis leidimas: Jurgis Gerulis, *Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams*, spaudai parūpino Dr. Jurgis Gerulis, Kaunas: Švietimo Ministerija, 1922; Fotografuotinis ir transponuotas tekstai. Parengė B. Stundžia ir R. Šepetytė; komentarus ir pastabas apie Mažvydo kalbą parašė, žodynėlį sudarė B. Stundžia. Vilnius: Baltos lankos, 1997).

MŽGA — [Martynas Mažvydas,] Gieſme S. Ambraſzeijaus bey S. Auguſtina [...] Ifchgulditas per M. Moſſuida Waitkuna [et]c. Ant naudos Ragaynes Bažniczey ir kitu etc. [Kolofone:] Ifchſpauſt Karalauczuy per Iana Weinreicha. XX diena menefis Balandza. Metu Diewa. 1549. (Faksimilinis leidimas: Jurgis Gerulis, *Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos*

paminklai iki 1570 metams, spaudai parūpino dr. Jurgis Gerulis, Kaunas: Švietimo Ministerija, 1922).

MŽK — [Martynas Mažvydas,] CATECHISMVSA PRAJty Szadei, MakJlas Jkaitima rajchta yr giefmes del krikjczianiJtes bei del berneliu iaunu nauiey Jugulditas KARALIAVCZVI VIII. dena MeneJes SauJia, Metu vJzgimima Diewa. M. D. XLVII. [1547] Soli Deo gloria. (Faksimilinis leidimas: Jurgis Gerulis, *Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams*, spaudai parūpino dr. Jurgis Gerulis, Kaunas: Švietimo Ministerija, 1922).

MŽP — [Martynas Mažvydas,] PARAPHRASIS, permanitina poteraus malda / per Martina Mojwida iJchguldita. (Pirmą kartą publikuotas: [Jonas Bretkūnas,] Giefmes Duchauanas / iJch Wokijchka ing Lietuwijchka lieJzuwi / per nekurius Plebonus HercegiJtes Prufu / pergulditas. IJjpaufas Karaliauczuie / per Iurgi OJterbergera 1589. (Faksimilinis leidimas: Jurgis Gerulis, *Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 metams*, spaudai parūpino Dr. Jurgis Gerulis, Kaunas: Švietimo Ministerija, 1922).

PK — [Merkelis Petkevičius,] *1598 metų Merkelio Petkevičiaus katekizmas*, 2-asis leid. (fotografuotinis), Kaunas: Knygų leidimo komisija, 1939.

Pot 1503 — Vilniaus vyskupystės poteriai (XVI a. I ketvirtis). Lotyniškos knygos „Tractatus sacerdotalis“ (Strasbūras, 1503) įrašas paskutiniame puslapyje, Z. Zinkevičius *Lietuvių poteriai: kalbos mokslo studija*, Vilnius, 2000, 71–73.

SG — [Saliamonas Mozerka Slavočinskis,] GIESMES TIKIEIMVY KATHOLICKAM PRIDIARANCIAS, o per metu sZwiētes giedamas: Kuriūp prifiduoda Pfalmay Dowida. ś. [...] Auctore SALOMONE MOZERKA SLAWOCZYNSKI [...] VILNÆ, Typis Academicis Societatis IESV, Anno Dni 1646. [Fotografuotinis leidimas: S. M. Slavočinskis, *Giesmės tikėjimui katalickam priderančios 1646*, paruošė Jurgis Lebedys, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros

leidykla, 1958. (Elektroninis tekstas 2003, rengė Ričardas Petkevičius, Birutė Kabašinskaitė, konkordancijas rengė R. Petkevičius, B. Kabašinskaitė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=10>).

WP — ISCHGVLDIMAS EVANGELIV PER WISVS METTVS, SVRINKTAS DALIMIS ISCH DAVGIA PASTILLY [...] (Elektroninis tekstas 2007—2008, rengė Jolanta Gelumbeckaitė, konkordancijas rengė J. Gelumbeckaitė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=37>).

8.2. XVII amžius

BK — [Robertas Belarminas,] TRUMPAS MOKSLO KRIKSCIONISZKO SURINKIMAS, Nuog Roberto Bellármino Kárdynoło párásitas. VILNÆ Typis Acad: Societatis IESU, Anno 1677.

ChNT — Czesław Kudzinowski, Jan Otrębski, *Biblia Litewska Chylińskiego. Nowy Testament 2. Tekst*, Poznań: Zakład narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu, 1958.

ChST — [Samuelis Boguslavas Chylinskis,] BIBLIA tatey ira Rasztas Szvētas seno ir naujo TESTAMENTA. Pirmą kartą dabar perguldytas Lietuwiszkañ liežuwiñ. užmarioje. nog Samuelies Baguslavo CHylinska. Lietuwniko. ó nakłodu Diewo-baymos Karalistes Anglios, už karalawima Jo Milistos Karalaus, KAROLO ANTROIA Karalaus Anglios, Szkocios, Irlandios ir Francios. (Senasis Testamentas: Gina Kavaliūnaitė, *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija. Senasis Testamentas 1. Lietuviško vertimo ir olandiško originalo faksimilės. = Vetus Testamentum lingua donatum a Samuele Boguslao Chylinski unâ cum texto belgico*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas).

Įsak 1639 — Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vladislovo IV Vazos įsakas, draudžiantis medžioti Prūsijos kunigaikščio giriose (1639 03 22), spaudinys, <http://lietuvos.istorija.net/lituanistica/> (2011 02 15).

Įsak 1641 — Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vladislovo IV Vazos įsakas savo valdiniais nesiveržti į Prūsiją, netraukti į Lietuvos teisimą prūsų valdinių ir sugrąžinti pabėgusius prūsų valstiečius (1641 08 22), spaudinys, <http://lietuvos.istorija.net/lituanistica/> (2011 02 15).

LK — KATHECHISMAS ARBA PAMOKIMAS WIENAM KVRIAMGI KRIKSCZONIVY REYKIAMAS. PARASZITAS Nuog D. IOKVBO LEDESMOS Theologo Soc: IESV. E perguldytas Lietuwijzkay / ir Vntrnkárt iŹŹpáuŹtas WILNIVY Drukôrniy Acadêmios SOCIETATIS IESV, MetũŹu vŹgimimo WieŹŹpatés / 1605. (Kritinis leidimas: Ernst Sittig, *Der polnische Katechismus des Ledesma und die litauischen Katechismen des DaugŹa und des Anonymus vom Jahre 1605 nach den Krakauer Originalen und Wolters Neudruck interlinear herausgegeben*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1929.)

JE 1647 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdŹielne iáko y wŹŹytkich Swiat, ktore w KoŹciele Katholickim, według RzymŹskiego porŹadku przez cały rok czytáia. Wydáne za dozwolekiem ŹtárŹŹy. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1647. (Milda Lučinskienė, *Jono Jaknavičiaus 1647 metų Ewangeliė polskie y litewskie*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005). (Elektroninis tekstas 1998, rengė Milda Lučinskienė, konkordancijas rengė M. Lučinskienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=9>).

JE 1679 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdŹielne iáko y wŹŹytkich Swiat, ktore w KoŹciele Katholickim, według RzymŹskiego porŹadku przez cały rok czytáia. Wydáne za dozwolekiem ŹtárŹŹy. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1679. (Elektroninis tekstas 1999, rengė Milda Lučinskienė,

konkordancijas rengė M. Lučinskienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=18>).

JE 1690 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wŹszytkich Swiát, ktore w KoŹciele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwoleniem ŹtárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1690. (Elektroninis tekstas 2000, rengė Milda Lučinskienė, konkordancijas rengė M. Lučinskienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=19>).

KIC — [Danielius Kleinas,] M. DANIELIS KLEINII COMPENDIUM LITVANICO-GERMANICUM [...] Gedruckt und verlegt durch Iohann Reufñern / M. DC. LIV. [1654]. (Elektroninis tekstas 2011, rengė Mindaugas Źinkūnas, konkordancijas rengė M. Źinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=43>).

KIG — [Danielius Kleinas,] GRAMMATICA Litvanica Mandato & Autoritate SERENISSIMI ELECTORIS BRANDENBURGICI adornata, & præviâ CenŹurâ primùm in lucem edita à M. DANIELE Klein / PaŹtore TilŹ. Litv. PræmiŹŹa eŹt ad Lectorem Præfatio non minùs utilis, quàm neceŹŹaria. [...] REGIOMONTI, Typis & Źumptibus JOHANNIS REUSNERI, ANNO [1653]. (Elektroninis tekstas 2011, rengė Mindaugas Źinkūnas, konkordancijas rengė M. Źinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=42>. Faksimilinis leidimas: *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika. 1653 metai*, atsakingasis redaktorius [Jonas] Kruopas, Vilnius: Valtybinės politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957).

KING — [Danielius Kleinas,] NAUJOS GIESMJU KNYGOS [...] Taipajeg MALDU KNYGELES didŹaufey BáŹnyczofe wartojamos / Su labay priwálingu Pirm=pamokinimu bias Knygeles Źkaitanczuju / Patogiej Źuguldytos ir iŹdūtotos. KARALAU CZUJE IŹŹpaude Źawo iŹŹirádimaŹ PRIDRIKIS REUSNERIS MetùŹe M. DC. LXVI. [1666]. (Elektroninis

tekstas 2006, rengė Vaidotas Rimša, Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė M. Šinkūnas, V. Rimša, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=41>).

KN — KNIGA Nobazniŕtes Krikŕcionifzkos /Ant gárbos Diewuy TRAYCEY Szwentoy Wienatijam: Ant wartoimá Bázniŕcioms dides Kunigiftes Lietuwos iŕduotá. KIEDAYNISE, DRVKAWOIA, IOCHIMAS IVRGIS RHETAS, Meatu Poná, 1653. (Elektroninis tekstas 2007—2008, rengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė M. Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=21>).

KN² — Kniga nobaznistes krikŕcioniszkos ant gárbos Diewuy Traycey Szwentoy wienatijam ant wartojimá bázniŕcioms dides Kunigistes Lietuwos iszduotá. Kontrafakcija. Tikrieji išleidimo duomenys: Karaliaučius, Reussnerio sp., 1684, <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R0000341598>; <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0001922507>; <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0001922093>; <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0001922067>).

KR — [Jurgis Kasauskis,] [Rožančius ŕvenčiausios Marijos, 1681]. (Elektroninis tekstas 2008, rengė Jurgita Venckienė, Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė J. Venckienė, M. Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=17>).

Pradžia pamokslo — PRADZIA PAMOKSLA Del Mažu Weykialu. Idant Mokitus pažint / žimes raŕta / ŕudeima / ir ŕkeytima / cionayg ira pridotas. KATECHIZMAS MAZIASNIS [...] Surinktos del naudos Surinkima Lietvwiŕka. Karalauciuy / Drukawoia REISNERA TEWAYNIEY. MEATU M. DC. LXXX. [1680]. (Elektroninis tekstas 2005, tekstą rengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos rengė Vytautas Zinkevičius, M. Šinkūnas, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=46>).

- Pr (1648; 1664; 1675; 1677) — Burba Dominykas 2004, Penkios neskelbtos XVII—XVIII amžiaus lietuviškos LDK priesaikos, *Archivum Lithuanicum* 6, 289—299.
- 1642 m. priesaika — Jablonskis Konstantinas 1937, Kelios XVII amžiaus lietuviškos priesaikos ir kitos lietuvių kalbos liekanos Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės aktuose, *Archivum Philologicum* 6, 146—148.
- RkG — [Danielius Kleinas, Jonas Rikovijus,] [...] Naujos Su pritarimu wiffū Bažicôs muŕu Lietuwojê Mokitojû pagérintos GIESMJU KNYGOS, Taipojeg MALDU KNYGELES, Labjauŕey Bažnycolê Wartojimos Patogiej ũtairitos ir ŕwežey iŕdutos per M. Iona Rikowiã / Norkicû Klebonã. KARALAUČUJE, Iŕŕpauŕtos per PRIDRIKIO REUSNERO, paliktã Naŕlę / 1685. (Elektroninis tekstas 2004, rengė Mindaugs Šinkūnas, konkordancijas rengė Ona Aleknavičienė, V. Zinkevičius, M. Šinkūnas, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=51>).
- RPs — [Jonas Rėza,] Der Pfalter Davids Deutfch vnd Littawifch. PSALTERAS DOWIDO VVOKISCHKAI BEI LIETUWISCHKAI. Karaliautzoje Pruffū per Lorintzu Segebadu / Mætoffa Chriŕtaus 1625. (El. tekstas, rengė R. Fecht, M. Šinkūnas, konkordancijas rengė R. Fecht, M. Šinkūnas, V. Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=5>).
- SG — [Saliamonas Mozerka Slavočinskis,] GIESMES TIKIEIMVY KATHOLICKAM PRIDIARANCIAS, o per metu ſzwiėtes giedamas: Kuriūp priŕiduoda Pfalmay Dowida. ſ. [...] Auctore SALOMONE MOZERKA SLAWOCZYNSKI [...] VILNÆ, Typis Academicis Societatis IESV, Anno Dni 1646. [Fotografuotinis leidimas: S. M. Slavočinskis, *Giesmės tikėjimui katalickam priderančios 1646*, paruošė Jurgis Lebedys, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958. (Elektroninis tekstas 2003, rengė R. Petkevičius, B. Kabašinskaitė, konkordancijas rengė R. Petkevičius, B. Kabašinskaitė, V. Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=10>).

- SŠG — [Kristupas Sapūnas, Teofilis Šulcas,] COMPENDIUM GRAMĀTICÆ LITHVANICÆ Theophili Schultzens Past: Cattenov, REGIOMONTI: Typis Friderici Reufneri, [...] Aō: 1673. (Faksimilinis leidimas: *Sapūno ir Šulco gramatika*, parengė Kazimieras Eigminas, Bonifacas Stundžia, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997; su indeksu).
- ZE — [Lozorius Zengštokas,] ENCHIRIDION [...] Išchpauftas per Iona Fabričiu / Metu M. DC. XII. [1612]. (Elektroninis tekstas 2008, rengė Ona Aleknavičienė, konkordancijas rengė O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=16>).
- ZEE — [Lozorius Zengštokas,] Evangelias / bei Epiŧtolas [...] Išchŧpauftas Karalauczuie per Iona Fabriciu / Metu M. DC. XII. [1612]. (Elektroninis tekstas 2007, rengė Ona Aleknavičienė, Giedrė Olsevičiūtė, konkordancijas rengė O. Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=3>).
- ZG — [Lozorius Zengštokas,] GIESMES Chriŧczionifchkos ir Duchauñifchkos [...] ANNO [MD]C XII. [1612] Išchŧpauftos Karaliaucziui Prufuu / Per Ioną Fabriciu. (Elektroninis tekstas 2003, rengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijas rengė M. Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=8>).

8.3. XVIII amžius

- Agenda 1755 — Agenda, tattai esti Surászimas pagraudinnimû ir maldû [...] Karaláučiuje: izspáusta ir pardûdama pas Gottlieb Leberrecht Artungą, 1775, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=537>).
- Aukso altorius 1793 — AUKSA AŁTORIUS: ARBA AFIERAS KWEPANCIAS ANT AUKSA AŁTORIAUS PRISZ MAJESTOTA DIEWA. Wilniuy: Drukarnioy K. J. M. Akademijos, 1793, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=94291>).

Biblija 1755 — Biblia, tai esti: Wissas Szwentas Rásztas, Séno ir Naujo Testamento / pagal wokiszką pėrstátimá d. Mertino Luteraus [...] nũ kellũ mokytojũ Lietuwoj' lietuwiszkay pėrstattytas, ir antrá kartá iszspáustas. Karaláuczuje: randamas pas Pilippá Kristupá Kanteri, 1755, <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R0000047572>).

Broma 1759 — [Mykolas Olševskis,] Broma atwerta ing wiecznasti [...] par kuniga Mikoła Olszewski [...] , theologa absoluta kanawnika [...] Wilniuy: drukarnie J. K. M. Akademios Societatis Jesu, [1759], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=727>).

BŠ — [Pranciškus Šrubauskis,] BAŁSAS SIRDIES *Pas* Wielzpati Diewa, *Panna Swenćiaufe* MARIA. Ir jo Swentus Danguy Karalaujanćius SZAUKIANCIOS. *Per Giefmes* Pagal iřzpaźinimo Baźnićios Swentos Katalickos Rimo SUDETAS; *O dabar naujey fudalaydimu Wirefniuju* IZDUOTAS. Per wiena Kuniga Societatis JESU. *Metuofe nuog Uzģimimo balfingo Zodzio Amźino* 1726. W WILNIE w Drukarni Akademie: Soc: JESU; LMAB: LK — 18/26.

BtNT — [Samuelis Bitneris,] NOVUM TESTAMENTUM LITHVANICUM [...] Naujas Teftamentas Lietuwiřkas / Su didźiu dabójimu perguldijtas ir Lietuwnikams tiek Karalijřteje Pruffõs tiek ir didźioje Lietuwoje ánt iřmánimo fudawáditas / nũg Czjirũ Lietuwnikũ. Su Prakalbá ape pėrguldimus Sz. Ráβto ing kałbas kiekwienai giminei prigimtas Bernhardaus von Żanden / D. Sén. Karalauczuje / Iřpáuľtas nũg Potámkũ Reuznėraus. Métu 1701. (Elektroninis tekstas 2007—2008, rengė Ona Aleknavičienė, Jurgita Venckienė, konkordancijas rengė O. Aleknavičienė, J. Venckienė, Vytautas Zinkevićius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=26>; <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=489>).

Davadnas mokslas 1729 — Dawadnas Mokslas apie Duszios Iszganima / Pagal szwentá Rasztá suraszytas nuog A. Freylinghausen [...] o isz wokiszko ĩ

lietuviską Liežuvi perraszytas [...] ir [...] iszduotas nuog Draugų
lietuviszkos Iszkalos [F. V. Hakas?]. Ałoje [Halé]: Iszspaustas Ałoje pas
Steponą Orbaną, 1729,
<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/VUB/VUB01-000484709>).

Ps 1728 — [Pilypas Ruigys,] Psalteras Dowido (kartu su Naujas Testamentas
musû pono Jezaus Kristaus ir Psalteras Dowido: lietuviszkay ir wokiszkay
ant maloningiausio Prusû karalaus isákimo isz naujo suraszytas su
kiekwieno perskirimo trumpu praneszumu ir reikalingu paženklinimu tû
pačiû žodžiû, kittosa perskirimmosa randámû), Karaláuczuje: [Ch. G.
Eckarto lėšomis], 1727 [i. e. 1728],
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?libisId=C1R0000047544>).

Ps 1740 — [Jonas Berentas,] Psalmi Dowido (kartu su Naujas Testamentas
musû Pono bey Iszgannytojo Jezaus Kristaus: lietuviszkay, su kiekwieno
pėrskyrimo trumpu praneszimu, ir reikalingu paženklinimu tû paczû
žodzû, kittose pėrskyrimose randamujû), Karaláuczuje: [J. H. Hartungo
spaustuvėje], 1740; VUB: Lr 10426.

Ps 1749 — [Jonas Berentas,] Psalmi Dowido (kartu su Naujas Testamentas,
musû Pono bey Iszgannytojo Jezaus Kristaus: lietuviszkay, su kiekwieno
pėrskyrimo trumpu praneszimu ir reikalingu paženklinimu tû paczû
žodzû, kittose perskyrimose randamusû), Karaláuczuje: pardúdamas pas
Pilippa Kristupa Kanteri, 1749, Nacionalinis publikuotų dokumentų
archyvinis fondas ir b-ka: Mf12 mikrofilmas.

Ps 1755 — [Adomas Fridrichas Šimelpenigis,] Psalmi Dowido (kartu su
Naujas Testamentas, musû Pono bey Iszgannytojo Jezaus Kristaus:
lietuviszkay, su kiekwieno pėrskyrimo trumpu praneszimu, ir reikalingu
pazenklinimu tû paczû žodzû, kittose pėrskyrimose randamujû),
Karaláuczuje: iszspáustas pas Danielą Kristupą Kanteri, 1755,
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=2185>).

- Eigminas Kazimieras 1981: „Anoniminė 1737 m. gramatika ‘Universitas Lingvarum Litvaniae’“, *Universitas Lingvarum Litoaniae*, parengė Kazimieras Eigminas, Vilnius: Mokslas.
- EP — [Jonas Šulcas,] Die Fabuln ÆSOPI, Zum Versuch Nach dem PRINCIPIO Lithvanicæ Lingvæ, Littauisch vertiret Von Iohann Schultzen / S. Minift: Cand. Königsberg / gedruckt in der / von S. K. M. privilegirten / Georgifchen Buchdruckerey / 1706. (Elektroninis tekstas 2007, rengė Liucija Citavičiūtė, konkordancijos rengė L. Citavičiūtė, Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=6>).
- Ev 1750 — Trumpas ir prastas Iszguldimas wissų nedelės ir szwentu Dienu Ewangeliu [...]: Klausimais ir Atsakimmais sutaisytas [pratarmę parašė J. J. Kvantas]; isz wokiszkos į lietuwiszką kalbą perstatytas ir pagatawytas [A. H. Pilgrimo ir P. Ruigio], Karalauczuje: [1750], <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/VUB/VUB01000541175>).
- Giesmės 1784 — Giesmes ape Szwęciause Panna Maria / par proce ir storone wiena kuniga N. W. zokana s. Dominika kałwaryjos Ziemayciu klosztoriaus, iszdrukawotas. [Vilnius: Akademijos sp., apie 1784], <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/VUB/VUB01-000484710>).
- OG — [Gotfrydas Ostermejeris,] Neue Litauifche Grammatik ans Licht gefstellt von Gottfried Ostermeyer, der Trempenjschen Gemeine Paftore Seniore und der Königlich= Deutfchen Gefellschaft zu Königsberg Ehren= Mitglied: Königsberg, 1791. Gedruckt bey G. E. Hartung, Königl. Preutz. Hofbuchdrucker und Buchânler. VUB Lr 488.
- Gromata 1722 — Karaliszka gromata, kû budu palikkusi tēwainyste karaliszkû padûnû Prusû zēmėje, o ypaczey Lietuwôje tikkray tarp paljkkusiujû tēwainû tur iszdallyta buti: [Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo I įsakas dėl turtų paveldėjimo Prūsų Lietuvoje ir kitose provincijose] / [Pritzskus

Willus]; [Karaliaučius: Reussnerio spaustuvė], 1722, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=2158>).

Gromata 1763 — Malones-gromata wissiems pabegusiems nu karalaus abazo, ir isz baimes del zalneru i kitta žemė nuejusiems, kad nu dabbar czese triu menesiu atgallos pareis / [Prieczkus]; [Karaliaučius, po 1763 III 1], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=2159>).

HG — [Frydrichas Vilhelmas Hakas,] VOCABVLARIVM LITTHVANICO-GERMANICVM, ET GERMANICO-LITTHVANICVM, DARin alle im Neuen Teftament und Pfalter befindliche Wörter nach dem Alphabeth enthalten find; Nebft Einem Anhang eine: Nebft Einem Anhang einer kurtzgefaßten Litthauifchen GRAMMATIC Ausgefertiget von Friedrich Wilhelm Haack / S. S. Theol. Cultore, zur Zeit Docente im Litauifchen Seminario zu Halle. HALLE, Druckts Stephanus Orban, Univerf. Buchdr. [1730]. (Kritinis leidimas: *Vocabulariom litthvanico-germanicom, et germanico-litthvanicom... Nebst einem Anhang einer kurtzgefaßten Litthauischen Grammatic (1730)*, parengė Vilma Zubaitienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012).

Įsak 1724 — rugpjūčio 1 d. Prūsijos karaliaus Pričkaus Viliaus įsakas, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=34044>).

Įsak 1750 — Pamokinnimas kaip kiekwiens tur passielgt' tamme czese kad galwijaj gaiszta: [Prūsijos valdžios įsakas dėl maro metu kritusių gyvulių užkasimo]. [Karaliaučius, po 1750 VIII 22], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=35010>).

Įsak 1756 — Reikalingas apsakimas. Sekanczos priesz galwyams limpancze ligga tikkray megintos zoles: [Rytų Prūsijos karo ir domenų rūmų įsakas dėl gyvulių gydymo žolėmis] / Karalyszka prusiszka kamara. [Karaliaučius, po 1765 V 8], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=38415>).

Įsak 1757 — Gėnėral-Pardonas wissiems pabėgusiems no maļoningiausio karalaus zalnėrū ar butu no pėstininkū arba reitėlū, ar usarū ir kittu jo zalnėrū, jei jie nū dabbar ikki 10. nedėlū pas sawo regamentus wėl

atsirassis. [...]: [Prūsijos karaliaus Frydricho II 1757 m. geg. 10 d. paskelbtas dezertyravusių kareivių amnestijos įsakas] / [Pridrikis]; [Karaliaučius: Hartungo spaustuvė?, po 1757 V 10], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=38414>).

Įsak 1789 — Apsakimmas. Jau szészos dészimtis ir penki métai yra, kaip malloningiáuasi Prusû karalei asztrey yra uždraude, kad nieks sawo szunnims be branktû ne dûtu po girres ir laukus beginnet [...]. [Karaliaučius: po 1789 V 29], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=34046>).

Įsak 1794 — Aciszaukimas Rodos naydidziasias naradaus Letuwos unt wisos gaspadorios, [...]. [Lietuvos vyriausiosios Tautos tarybos atsišaukimas į visus krašto gyventojus]. Vilnius: Akademijos spaustuvė, 1794, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=31499>).

JE 1705 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wśzytkich Swiat, ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwozeniem ftárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1705. (Elektroninis tekstas 2001, tekstą rengė Milda Lučinskienė, konkordancijas rengė M. Lučinskienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=15>).

JE 1731 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wśzytkich Swiat, ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwozeniem ftárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1731. VUB — Lr 2452.

JE 1738 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wśzytkich Swiat, ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwozeniem ftárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1738, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=78706>).

- JE 1743 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wŹytkich Swiat, ktore w KoŹciele Katholickim, wedlug Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwoleciem ŹtárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1743. VUB — Lr 3314.
- JE 1750 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wŹytkich Swiat, ktore w KoŹciele Katholickim, wedlug Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwoleciem ŹtárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1750. VUB — Lr 1824.
- JE 1756 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wŹytkich Swiat, ktore w KoŹciele Katholickim, wedlug Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwoleciem ŹtárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1756. VUB — Lr 1059.
- JE 1758 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wŹytkich Swiat, ktore w KoŹciele Katholickim, wedlug Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwoleciem ŹtárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1758. VUB — Lr1055.
- JE 1767 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wŹytkich Swiat, ktore w KoŹciele Katholickim, wedlug Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwoleciem ŹtárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1767, <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/VUB/VUB01-000471173>).
- JE 1770 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wŹytkich Swiat, ktore w KoŹciele Katholickim, wedlug Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwoleciem ŹtárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC.

IESV   Roku   /   1770,
<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/VUB/VUB01-000472411>).

JE 1774 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wšzytkich Swiat, ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwozeniem ftárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC.

IESV   Roku   /   1774,
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=78707>).

JE 1779 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wšzytkich Swiat, ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwozeniem ftárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC.

IESV   Roku   /   1779,
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=94593>).

JE 1790 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wšzytkich Swiat, ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwozeniem ftárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC.

IESV   Roku   /   1790,
<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/VUB/VUB01-000489955>).

JE 1794 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wšzytkich Swiat, ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za dozwozeniem ftárŹzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC.

IESV   Roku   /   1794,
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=78739>).

JE 1797 — [Jonas Jaknavičius,] EWANGELIE POLSKIE Y LITEWSKIE TAK NIEdzielne iáko y wšzytkich Swiat, ktore w Kościele Katholickim, według Rzymskiego porzadku przez cały rok czytáią. Wydáne za

- dozwoleniem Jtárjzych. [...] w WILNIE. W Drukániey Akademiey SOC. IESV Roku / 1797, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=67648>).
- K 1701 — [Bernard von Sanden,] Kategizavimas Arba Waiku mokjlas Kreme Kategismas Lutheraus [...] Bernard von Sanden / Karalauczyje Ißjpaufstas. MAB: Mf 706.
- K 1709 — [Martinus Lutheris,] D. MARTINI LUTHERI CATECHISMUS MINOR, GERMANICO - POLONICO - LITHVANICO - LATINUS [...] Gedruckt und verlegt in der Kõnigl. Hof und Academiſchen Reufneriſchen Buchdruckerey. Anno 1709. (Elektroninis tekstas 2007, rengė Veronika Adamonytė, konkordancijos rengė V. Adamonytė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=7>).
- K 1767 — Pawinastes krikscioniszkas, arba Katechizmas, kureme duodase wysokie pamoksłay [...] par storone, kuniga Kazimiera Klimawiciaus dziekona Alsiedziu, plebona Łayźuwos, surasitas, ir drukon jo włosnu kasztu paduotas, metuse 1767, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=728>).
- K 1770 — Krikszćioniszkas katalikiszkas katekizmas, arba Trumpas, bet tikkras dawadas apie wiera, nusitikkejimą, Diewo méile, szwentus sokramentus, ir apie krikszćioniszka pasielgimmą / per wieną Kunnigą Soc. Jesu su wiriáusiujû pawelijimu i knyg-drukawonę padútas; [Karaliaučius?], 1770, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=490>).
- ŠG 1776 — Isz naujo perweizdėtos ir pagerintos Giesmju knygos: / Danielius Kleinas. 1776, Hartungo sp., [1776], <http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/VUB/VUB01-000493082>).
- Knygelė 1773 — Knigiale apraszanti broctwa Pamoksła krikscioniszka po wardu Families Szwentos [...] isz prisakima [...] kuniga Jona Dominika Łopacinskie biskupa Ziemayciu [...] metuose 1773 isz leźiuwie lękiszka, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=563>).

- Metai šventi 1776 — [Jonas Dominikas Lopacinskis] Metay szwęti: arba Jubileuszas didis nuog szwęciasia tiewa Piusa Sieszta [...] / Jona Dominyka Lopacinska [...] su prideimu reykalingu Pamokštu, ir Małdu. Wilniuy [Vilnius]: Drukarnie J. K. M. Kunigu Bazylionu, 1776, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=78708>).
- Mokslas skaitymo 1790 — Mokslas skaytima raszta lietuwiszka dieł mazu wayku [...]. Wilniuy: drukarnioy J. K. Mci pri Akademios, 1790, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=2172>).
- Mokslas skaitymo 1796 — Mokslas skaytima raszta lietuwiszka [...] mokidamise skaytiti, iszmokitu pradzius moksla krykšcioniszka, yr naboženstwow koźnos dienos. Wilniuy: drukarnioy Akademios, 1796, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=729>).
- MPr — [Michaelis Mörlinas,] PRINCIPIUM PRIMARIUM In Lingva Lithvanica, In den Worten: LOQVENDUM CUM VULGO, enthalten / Invitare hiemit freundlichst Alle Herren Ambts=Brüder / Als respectivè geneigte Gönner und gute Freunde In gantz Littauen / Derofelben Allerfeits Schuldigfter Diener M Mörlin. P. Gumb. Königsberg / gedruckt In der / von Sr. Königl. Majest. privilegirten / Georgischen Buchdruckerey. Anno 1706. (El. tekstas 2008, rengė V. Drotvinas, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=11#downloads>).
- Noventa 1775 — [Simonas Jakštavičius,] Nowena szwęta Antona stebuklinga užtaritoje wysun wiernuju: Padauginta apmyslyimajs [Vilnius,1775], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=94595>).
- Pamokslas 1762 — PAMOKŚLAS KRIKSCIONISZKAS TRUMPAY IZGULDITAS IR SU DAŁAYDIMU WIRESNIUJU PAR WIENA KUNIGA SOCIET. JESU. WILNIUY [Vilnius]: DRUKARNIEY WILNIUY AKADEMIJOY, METUOSO NUOG UZGIMIMO CHRYSTUSO PONO 1762, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=94393>).
- Pamokslas 1772 — [Jonas Jaskaudas,] Prastas Pamokslas per Klausimus, ir per Atsakimus einas: Wissiems tiesą, ir sawo Duszios iszganymą mylintiems,

o labiausey Jauniems, reikalingas. [Karaliaučius, 1772],
<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=94601>).

Prūsijos valdžios raštai 1712—1799 m. — Prūsijos valdžios raštai, Prūsijos valdžios gromatos. Pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams, sud. P. Pakarklis, red. K. Jablonskis, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.

RG — [Paulius Frydrichas Ruigys,] Anfangsgründe einer Littauifchen Grammatick, in ihrem natúrlichen Zufammenhange entworfen von Paul Friedrich Ruhig, der Gottesgelahrtheit Befliffenen, zur Zeit Docenten im littauifchen Seminario zu Kónigsberg. Kónigsberg, druckts und verlegts Iohann Heinrich Hartung, 1747. (Elektroninis tekstas 2008, tekstą rengė Jurgita Venckienė, konkordancijos rengė J. Venckienė, Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=30#downloads>).

RNT — [Pilypas Ruigys,] Naujas Testamentas musû pono Jezaus Kristaus ir Psalteras Dowido: lietuwiszkay ir wokiszky ant maloningiausio Prusû karalaus isákimo isz naujo surasztytas su kiekvieno perskirimo trumpu praneszumu ir reikalingu paženklinimu tû paćiû žodžiû, kittosa perskirimmosa randámû; Karaláučiuje: [Ch. G. Eckarto lėšomis], 1727 [i.e. 1728], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=9806>).

Spasabas 1771 — Spasabas afierawoimasi Ponuy Diewuy Szwencziausemi Sakramenti esanczam arcy-broctwo Szwencziausia Sakramenta baźniczio Siados parafijos / par storonię kuniga Jona Domaszewicziaus pizsorius szwentos stoliczes apaształu Ryma, plebona Siados, miatusi 1771. Iprawoditas, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=982>).

ŠG — [Danielius Kleinas, Fridrychas Šusteris,] [Naujos [...] pagerintos Giejmiu Knygos Taipojeg Maldu Knygeles [...] Karalaučiuje Priderikio Reufnero palikta Naįzle. 1705]. (Elektroninis tekstas 2008, rengė Mindaugas

Šinkūnas, konkordancijos rengė M. Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, <http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=34>).

ŠP 1625 — [Pranciškus Šrubauskis,] PAMOKSŁAS Kriksćionijskas Trumpay IZGULDITAS / Metuoje buog užgimimo Chruštujo Pono, 1725, VUB: Lr 1265.

ŠP 1743 — [Pranciškus Šrubauskis,] Pamoksłas krikćionizskas, trumpay izgulditas [...] / per wiena kuniga Soc. Jesu [i .e. P. Šrubauskis] [...] izduotas. [1743], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=59433>).

Zivatas 1771—1781 — ZIWATAS S. ISIDORIAUS ISZPAZINTOJA [...] nuog [...] kuniga Mikoła Zienkowicias wiskupa Wilniaus łoskawa priimtas, ing koplćie Gradna tiewu karmalitu basu warduy jo amżinay paswensta iprawoditas, o wiwersnims to miesta Gradna ing apieka aduotas metuse [...] 1745 dino 15 karwela kwietnia, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=724>).

8.4. XIX ir XX amžiai

KG — [Frydrichas Kuršaitis,] GRAMMATIK DER LITAUISCHEN SPRACHE VON DR. FRIEDRICH KURSCHAT, Professor zu Königsberg i. Per. Mit einer Karte des littauischen Sprachgebiets und einer Abhandlung über litauische Volkspoeseie nebst Musikbeilage von 25 Dainosmelodien. HALLE, VERLAG DER BUCHHANDLUNG DES WAISENHAUSES. 1876. (Kritinis leidimas: *Frydrichas Kuršaitis, Lietuvių kalbos gramatika (1876)*, parengė Birutė Kabašinskaitė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013).

KING 1832 — [Karolis Gotardas Keberis,] Isz naujo pėrveizdėtos ir pagerintos giesmju knygos [...] Karaliauczuje [Kaliningrad]: Iszspaustos karaliszkoje knyg drukkawonėje Artungo, [1832], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=94404>).

KING 1875 — [Fridrichas Kuršaitis,] Pagėrintos giesmjū-knygos [...] podraug su Maldū knygomis, kuriosė ne tiktà sėnos, bet ir naūjos maldos rāndamos yrà / isz naūjo pėrweizdetos per F. Kurszatį, lietuwininkū kunigà Karaliauciuje. Königsberg: Hartungsche Zeitungs- und Verlags-Druckerei, 1875, <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=36472>).

KING 1936 — [Fridrichas Kuršaitis,] Pagerintos giesmių knygos [...] podraug su maldų knygomis bei nauju trecziosios dalies papildymu / [nūg M. Daniel Klein], <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biDetails.do?biRecordId=68094>).

MG — [Kristijonas Gotlybas Milkus,] Anfangs=Gründe einer Littauischen Sprach=Lehre, worinn zwar die von dem jüngern Ruhig ehemals herausgegebene Grammatik zum Grunde gelegt, aber mit starken Zusätzen und neuen Ausarbeitungen verbeffert und vermehrt worden von Christian Gottlieb Mielcke, Cantor in Pillckallen. Königsberg, 1800.

Schiekopp Erdman Julius 1881, Litauische Elementar=Grammatik, Der Ertrafg fließt in die Kasse der Gymnasiallehrer-Witwen-und Waisenstiftung.

Schleicher August 1856, *Litauische Grammatik*, Prag: J. G. Calve'sche Verlagsbuchhandlung.

9. Literatūra

- Aikhenvald Y. Alexandra 2002, Typological parameters for the study of clitics, with special reference to Tariana, in, *Word: A cross-linguistic typology*, Cambridge University Press, 42–79.
- Aleknavičienė Ona, Strungytė-Liugienė Inga, D. Kleino naujos giesmių knygos. Tekstai ir jų šaltiniai, leidinį parengė habil. dr. Guido Mischelini, Vilnius: Versus aureus, 2009, *Archivum Lithuanicum* 11.
- Ambrazas Vytautas 2006, *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Anderson Stephen 2005, *Aspects of the Theory of Clitics*, Oxford: Oxford University Press.
- Bezenberger Adalbert 1877, Beiträge Zur Geschichte der litauischen Sprache: auf Grund litauischer Texte des XVI. und des XVII. Jahrhunderts, Göttingen: R. Peppmüller.
- Cardinaletti Anna 1999, Pronouns in Germanic and Romance languages: An Overview, in Henk van Riemsdijk (ed.) *Clitics in the Languages of Europe*, Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 33–82.
- Delbrück Berthold 1900, *Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen*, Starsburg: Karl. J. Trübner.
- Dixon Robert Malcolm Ward, Aikhenvald Y. Alexandra 2002 (eds.), *Word: A cross-linguistic typology*, UK: Cambridge University Press.
- Endzelīns Jānis 1971, *Comparative Phonology and Morphology of the Baltic languages*, William R. Schmalstieg, Benjamiņš Jēgers (vert.), Hague: Mouton.
- Fontana Joseph M. 1993, *Phrase Structure and the Syntax of Clitics in the History of Spanish*. Doktoro disertacija. Pensilvanijos universitetas.
- Franks Steven 2008, Clitic Placement, Prosody, and the Bulgarian Verbal Complex, *Journal of Slavic Linguistics*, Volume 16, Number 1, 91–137.
- Franks Steven, Tracy Holloway King 2000, *A handbook of Slavic clitics*, USA: Oxford University Press.

- Gelumbeckaitė Jolanta 2003, recenzija: „Friedrich Scholz, Textkritische Edition der Überstzung des Psalters in die Litauische Sprache Johannes Bretke [...] Mit einer Einleitung versehen und herausgegeben von Friedrich Scholz, Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh, 2002“, *Archivum Lithuanicum* 5, 299–310.
- Gribble Charles 1988, On Clitics in Old Bulgarian and Old Russian, in A. Schenker (ed.), *American Contributions to the 10th International Congress of Slavists*, Columbus: Slavica.
- Hale Mark 2007, *Historical Linguistics: A Theoretical Introduction*, Malden: Blackwell Publishing.
- Halpern L. Aaron, Zwicky M. Arnold (eds.) 1996, *Approaching Second: Second position clitics and related phenomena*, CSLI publications, Stanford, California: Center for the Study of Language and Information.
- Haspelmath Martin (ed.) 2001, *Language typology and language universals: an international handbook*, Vol. 20 (2), 1694–1705.
- Haspelmath Martin, Sims Andrea D. 2010, *Understanding morphology*, 2 leidimas, UK: Hoder Education.
- Hermann Eduard 1926, *Litauische studien*, Berlin: Weidmannsche buchhandlung.
- Holvoet Axel, Artūras Judžentis 2003, Sintaksinių ryšių tyrimai, *Lietuvių kalbos gramatikos darbai 1*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Holvoet Axel 2009, *Bendrosios sintaksės pagrindai*, Vilnius: Vilniaus universitetas, asociacija „Academia Salensis“.
- Holvoet Axel 2011, The Baltic languages, in Bernd Kortmann and Johan van der Auwera (eds.) *The languages and linguistics of Europe, A comprehensive guide*, Berlin, Boston: Walter de Gruyter GmbH&Co. KG.
- Jablonskis Konstantinas 1937, Kelios XVII amžiaus lietuviškos priesaikos ir kitos lietuvių kalbos liekanos Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės aktuose, *Archivum Philologicum* 6, 146–148.
- Jakulienė Audronė 1969, Prūsų kalbos sangražiniai veiksmažodžiai, *Baltistica* 5(1), 37–42.

- Jeffers R. J., Zwicky M. Arnold. 1980, *The Evolution of Clitics, Clitics and Ellipsis*, USA: The Ohio State University, Department of Linguistics.
- Jaeggli Osvaldo 1986, Three Issues in the Theory of Clitics: Case, Doubled Nps, and Extraction, in Hagit Borer (ed.) *The Syntax of Pronominal Clitics*, Philadelphia: University of Pennsylvania Linguistics Club, 15–42.
- Joseph Brian D., Wanner Dieter, Zwicky M. Arnold 1994, *Clitics: A Comprehensive Bibliography 1892–1991*, The Ohio State University, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing company.
- Kabašinskaitė Birutė 2001, Karolio Gotardo Keberio giesmyių genėzė ir kalba: XIX amžiaus pirmoji pusė, — *Archivum Lithuanicum* 3, 2001, 13–54.
- Kabašinskaitė Birutė 2006, Žemaitiškėji rengėjo tapatybės pėdsakai XVIII–XIX amžiaus pagrindiniame katalikų giesmyne 1: Balso širdies pirmojo leidimo kalbos kaita, — *Archivum Lithuanicum* 8, 2006, 149–187.
- Klavans Judith L. 1982, *Some problems in a theory of clitics*, Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- Lebedys Jurgis 1977, *Senoji lietuvių literatūra*, Vilnius: Mokslas.
- LKŽ^e — Gertrūda Naktinienė (red.), *Lietuvių kalbos žodynas 1–20 (1941–2002)*, elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (<http://www.lkz.lt/>).
- Lunt Horace 2001, *Old Church Slavonic Grammar*, 7th edition, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Michelini Guido 2001, *Giesmes duchaunas ir kitos 1589 metų liturginės knygos: tekstai ir jų šaltiniai* / Jonas Bretkūnas, Vilnius: Baltos lankos.
- Michelini Guido 2006, Zengštoko Giesmių Chrikszionischkų ir Ducaunischkų naujų tekstų istorija, *Knygotyra*, 2006, 46.
- Migdalski Krzysztof 2006, *The Syntax of Compound Tenses in Slavic*, PhD dissertation, Netherlands Graduate School of Linguistics.
- Migdalski Krzysztof 2007, On the emergence of the second position cliticization in Slavic, *Formal Description of Slavic Languages FDSL-7*, Leipzig, 69–71.

- Mühlhäusler Peter 2001, Personal pronouns, in Haspelmath Martin, König, Ekkehard; Oesterreicher, Wulf; Raible, Wolfgang (eds.), *Language typology and language universals: an international handbook*, Vol. 1. 741–747.
- Nau Nicole 2011, A short grammar of Latgalian, *Languages of the World/Materials*, Muenchen: LINCOM.
- Neonan Michael 2003, Clitics: Overview, in Frawley J. Williams (ed.) *International Encyclopedia of Linguistics*, 4-Volume Set, Second Edition, Oxford, New York: Oxford University Press, 325–328.
- Nevis A. Joel 2000, Clitics, *Morphologie: ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung*, Vol. 17 (1), 388–404.
- Nevis A. Joel, Brian D. Joseph 1993, Wackernagel affixes: evidence from Balto-Slavic, in Beert Booij, Jaap Van Marle (eds.), *Yearbook of Morphology*, Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 93–111.
- Pakerys Jurgis 2006, Priesaginių veiksmažodžių daryba Kleino, Sapūno-Šulco ir Hako gramatikose, *Archivum Lithuanicum* 8, 2006, 211–232.
- Palionis Jonas 1967, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, Vilnius: Mintis.
- Pancheva Roumyana 2005, The Rise and Fall of Second-position Clitics, *Natural Language & Linguistic Theory*, Volume 23, Issue 1, 103–167.
- Petit Daniel 2008 (rec.), Vytautas Ambrazas, Lietuvių kalbos istorinė sintaksė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006, 612 p., *Baltistica* 43(2), 303–304.
- Petit Daniel 2010, *Untersuchungen zu den baltischen Sprachen*, Boston: Brill.
- Pineda Luis, Meza Ivan 2005, *The Spanish pronominal clitic system*, <http://www.sepln.org/revistaSEPLN/revista/34/06.pdf> (2009 12 15)
- PKEŽ — Mažiulis Vytautas, *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, t. I–IV, Vilnius: Mokslo (t. I, 1988), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. II–III, 1993–1996), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. IV, 1997). (Elektroninė versija: <http://www.prusistika.flf.vu.lt>).
- PKP II — *Prūsų kalbos paminklai II*, 1981, Mažiulis Vytautas, Vilnius: Mokslo.

- Pociūtė Dainora 2004, *Knyga nobažnystės krikščioniškos 1653*, faksimilinis leidimas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Razanovaitė Auksė 2010, Apie lietuvių senųjų raštų atoninę įvardžio formą *te*, *Baltistica* 45(2), 261–264.
- Razanovaitė Auksė 2011, Klitinių įvardžių formos Mažosios Lietuvos XVI–XVIII a. Psalmynuose, in Jowita Niewulis-Grablunas, Justyna Prusinowska, Ewa Styczyńska-Hodyl (eds.), *Perspectives of Baltic Philology* 2, Poznan: Wydawnictwo Rys, 185–195.
- Razanovaitė Auksė 2013, Lietuvių vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens klitinių įvardžių formos XVI a. raštuose, *Baltistica* 48(2), 245–268.
- Riemsdijk Henk van (ed.) 1999, *Clitics in the Languages of Europe*, Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
- Rosinas Albertas 1988, *Baltų kalbų įvardžiai*, Vilnius: Mokslas.
- Rosinas Albertas 1995, *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*, Vilnius.
- Rosinas Albertas 2009, *Baltų kalbų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra, sinchronija ir diachronija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Schiering René 2006, *Cliticization and the Evolution of Morphology: A Cross-linguistic Study on Phonology in Grammaticalization*. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades des Doktors der Philosophie an der Universität Konstanz, Veröffentlicht im Konstanzer Online-Publikations-System unter der URL: <http://www.ub.uni-konstanz.de/kops/volltexte/2006/1872/>
- Schleicher August 1856, *Litauische Grammatik*, Prag: J. G. Calve'sche Verlagsbuchhandlung.
- Schmalstieg William Riegel 1988, *A Lithuanian historical syntax*, Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Scholz Friedrich 2002, *Textkritische Edition der Überstzung des Psalters in die Litauische Sprache Johannes Bretke [...] Mit einer Einleitung versehen und herausgegeben von Friedrich Scholz*. Paderborn, München, Wien, Zürich: Ferdinand Schöningh.

- Sittig Ernst 1929, *Der polnische Katechismus des Ledesma und die litauischen Katechismen des Daugþa und des Anonymus vom Jahre 1605 nach den Krakauer Originalen und Wolters Neudruck interlinear herausgegeben*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1929.
- Spencer Andrew 2010, *Morphological Theory: An introduction to Word Structure in Generative Grammar*, Oxford UK, Cambridge: Blackwell.
- Spencer Andrew, Ana R. Luís 2012, *Clitics, An introduction*, New York: Cambridge University Press.
- Stump T. G. 1980, *An Iflectional Approach to French Clitics, Clitics and Ellipsis*, USA: The Ohio State University, Department of Linguistics.
- Trilupaitienė Jūratė 1995, *Jėzuitų muzikinė veikla Lietuvoje*, Vilnius: Muzika.
- Vos Riet, Ludmila Veselovská 1999, Clitic questionnaire, in Henk van Riemsdijk (ed.), *Clitics in the languages of Europe*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 891–1010.
- Veselovská Ludmila 1996, *Phrasal Movement and X-Morphology: Word Order Parallels in Czech and English Nominal and Verbal Projections, Chapter 9: Pronominal Clitics*. Doktoro disertacija, Palacky University Olomouc.
- Wackernagel Jakob 1892, Über ein Gesetz der indogermanischen Wortstellung, *Indogermanische Forschungen* 1, 333–436.
- Zalizniak Andrej Antol'evič, 2008, *Drevnerusskie enklitiki*, Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- Zimmerling Anton 2010, Clitic particles and the typology of 2P languages, <http://antonzimmerling.files.wordpress.com/2009/01/cambridge2008.pdf> (2010 02 10).
- Zinkevičius Zigmąs 1966, *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.
- Zinkevičius Zigmąs 1968, Apie 1605 m. katekizmo tarmę, *Baltistica* IV (1), 109–116.
- Zinkevičius Zigmąs 1981, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika* 2, Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius Zigmąs 1988, *Lietuvių kalbos istorija* 3. *Senųjų raštų kalba*, Vilnius: Mokslas.

- Zinkevičius Zigmās 1990, *Lietuvių kalbos istorija 4. Lietuvių kalba XVIII—XIX a.* Vilnius: Mokslas.
- Zwicky M. Arnold 1977, *On clitics*, Indiana University Linguistics Club (nepublikuota), http://www.stanford.edu/~zwicky/on_clitics.pdf (2010-10-22).
- Zwicky M. Arnold 1980, *Clitics and Ellipsis*, USA: The Ohio State University, Department of Linguistics.
- Zwicky M. Arnold 1985, Clitics and particles, *Language*, Vol. 61, No. 2, (Jun., 1985) 285—305.
- Zwicky M. Arnold, Pullum Geoffrey 1983, Cliticisation vs. inflection: English N'T, *Language* 59, 502—513.
- Zwicky M. Arnold 1994, What Is a Clitic, in Joseph Brian D., Wanner Dieter, Zwicky M. Arnold (eds.) *Clitics: A Comprehensive Bibliography 1892—1991*, The Ohio State University, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing company, xii—xxi.